

ROMANOSLAVICA

Vol. LII, nr.1

Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI
FACULTATEA DE LIMBI ȘI LITERATURI STRĂINE
ASOCIAȚIA SLAVIȘTILOR DIN ROMÂNIA

Departamentul de filologie rusă și slavă

ROMANOSLAVICA

Vol. LII, nr.1

Volumul cuprinde comunicări prezentate la Simpozionul internațional
„Zilele culturilor slave în România”, București, 2-3 octombrie 2015

editura universității din bucurești[®]
2016

Referenți științifici: prof.dr. Constantin Geambasu
prof.dr. Octavia Nedelcu

COLEGIUL DE REDACȚIE:

Prof.dr. Constantin Geambașu, prof.dr. Mihai Mitu, conf.dr. Mariana Mangiulea,
Prof.dr. Antoaneta Olteanu (redactor responsabil)

COMITETUL DE REDACȚIE:

Prof.dr. Virgil Șoptoreanu, cercet.dr. Irina Sedakova (Institutul de Slavistică și Balcanistică, Moscova), prof.dr. Mieczysław Dąbrowski (Universitatea din Varșovia), prof.dr. Panaiot Karaghiozov (Universitatea „Kliment Ohridski”, Sofia), conf.dr. Antoni Moisei (Universitatea din Cernăuți), conf.dr. Ewa Kocój (Universitatea Jagiellonă, Cracovia), prof.dr. Corneliu Barborică, prof.dr. Dorin Gămulescu, prof.dr. Jiva Milin, prof.dr. Onufrie Vințeler, asist. Camelia Dinu (secretar de redacție)

Tehnoredactare: prof.dr. Antoaneta Olteanu

© Asociația Slaviștilor din România (Romanian Association of Slavic Studies)
kgeambasu@yahoo.com
mariana.slave@yahoo.fr
antoaneta_o@yahoo.com

IMPORTANT:

Materialele nepublicate nu se înapoiază.

ISSN 2537 - 4214
ISSN-L 0557 - 272X

LITERATURĂ

БЪЛГАРСКА ИСТОРИЧЕСКА ПРОЗА ОТ 20. и 21. век. ГЕОСТРАТЕГИЯ И ГЕОПОЛИТИКА

Антоанета АЛИПИЕВА

The article discusses emblematic Bulgarian historical novels of the 20th and 21st centuries. It refers to various types of nationalisms and their strategies towards the geopolitics of the Balkans. Literary interpretation of historical events contains Bulgarian perspective on the important geopolitical processes in the Balkan region

Key words: Bulgarian historical novels of the 20th and 21st centuries, nationalisms, geopolitics, strategies

В рамките на една национална култура историческата проза представя много възможности за тълкуване: очертаване на географска и менталитетна карта на действащия национализъм, манипулация на историческото събитие и от страна на автора, и от страна на рецепцията, геополитическа стратегия, включваща бъдещи амбиции за територии, влияние или вливане в господстващи конюнктури. В тази статия представителни български исторически романи ще бъдат гледани през призмата на идеята за „свещеното в националното“¹, която идея беше много популярна (всъщност неизкоренена и до ден днешен) за социалистическия период на българската литература, според който един исторически или философски тренд трябва да се превърне в тържествена декларация на единствен културен език. Краят на 20. и началото на 21. век силно развенчаха тази гледна точка на тоталитарното общество, като ѝ противопоставиха постмодерната идея за „края на историята“², както и идеята за мултикултуризма. Но още преди няколко години германският канцлер Ангела Меркел обяви: „Опитите да бъде изградено мултикултурно общество в Германия, в което представителите на

¹ Тази идея ревностно защитава К.К. О'Брайън, напр., който счита, че националността се крие в самата природа на нещата, че националността основополага политическия ред. (O'Brien, C. S., *GodLand: Reflections on Religion and Nationalism*, Harvard University Press: Cambridge, 1988).

² Fukuyama, F. *The End of History and the Last Man*, 1992.

Romanoslavica LII nr.1

различните култури да живеят в съгласие помежду си, напълно и окончателно се провалиха”¹. Следователно, в няколкото български романа ще се търси метафизиката на националното, фаворизирана от социалистическия период, и съответно една обобщена европейска идея за национализма, според която да бъдеш българин, руснак или французин не е толкова лесно, колкото да си американец, защото американските вариции върху национализма предлагат много по-лесен начин да станеш американец или да бъдеш глобалист. Поради това, че САЩ е всъщност еkleктично поле на емигрантски култури.

Историческата проза е отлична възможност за реализация на националния разказ, базиран върху османското владичество, насилието над идентичността и страданието (комбинирано със саможертвата на отстояването). Точно така формулиран, националният разказ и до ден днешен е популярно-обществен и училищен канон, чрез който действа педагогическият модел на почти век и половина еволюиращ национализъм. Бидейки малка държава, при това на Балканите, България често пъти е осмисляна чрез цинизма на „малките” държави в „многополюсния” свят: „Очевидно политиката на баланс на силите е, на първо място, политика на Великите сили. Малките държави, освен ако не успеят успешно да се комбинират помежду си, могат само да играят ролята на тежести във везните, използвани от други. Малката държава е вакуум в пространство с високо политическо налягане. Тя не съществува поради своята собствена сила, а поради това, че никой не желае територията и или, че някоя по-силна нация има интерес от запазването и като буферна зона или като тежест в равновесието на силите.”² Такава външна гледна точка към една малка балканска култура провокира дефанзивния патос на героическо страдание и дълбоки духовни корени, които отстояват чиста идентичност. Изолационният период на социализма втвърдява този патос, като изравнява по значение географските, идеологическите, политическите и културните граници на национализма като романтично-патетичен, неповторим и расов. В подобни образци на историческата ни проза няма геостратегия, има геополитика. Липсата на точни географски граници е всъщност липса на държавност и институционалност, поради което национализмът се легитимира чрез природни обекти, легенди, вяра и етнография, героически жестове на чистата

¹ Вж. Иванов, Г. Краят на мултикултурната идилия – в: Геополитика, 2011 кн. 1, <http://geopolitica.eu/2011/1024>.

² Вж. напр. Spykman, Nicholas John, Op. Cit., 2007, p. 20.

българска идентификация. Този националистически модел е метафизиката на идеята за „национална държава“, която в българската еволюция е първоположена от идеята за локалното като обобщение на духовно националното. Така са направени едни от най-популярните (и канонизирани) български исторически романи като „Под игото“ от Иван Вазов, „Време разделно“ от Антон Дончев или „Цената на златото“ от Генчо Стоев. В българското литературознание подобно явление е наречено „националекзотизъм“¹.

През 50-те и 60-те години на 20. век излизат редица широки епични платна с историческа тематика. В тях национализмът е адмириран, забраняван, манипулиран или коригиран чрез критически интерпретации, но при всички случаи национализмът подава множество значения, и тази плуралистичност говори за ограничаване на изолационизма. Настъпва т.н. „период на размразяване“, говорещ, че в политическата конюнктура настъпва промяна². Тогава се появява романът на Антоан Дончев „Време разделно“ (1964), за когото се твърди, че е поръчков. Той събира патетичната енергия на националната митология, чрез която държавата се афишира като древна сила, но без представата за територия, т.е. за държава. Идентичността е завършен и безкризисен модел на националната метафизика, базиращ се предимно на утробните символи. В този модел няма геостратегическа претенция, а е съсредоточване на национализма в локалното и доказването му чрез идеология, т.е. чрез „фалшиво съзнание“, както казва Светлозар Игов³ това спомага на комунистическия национализъм да се самопредстави и като вековна национална митология. Със своя дефанзивен, метафизически национализъм „Време разделно“ и до ден днешен има огромна масова популярност, защото отработва расовата идентичност в изчистен вид. Подобни рефлексии са активни или във време на силен изолационизъм, или във време на пиков неолиберализъм. „Абстрактната идентичност“,

¹ Манчев, Б. *Модерност и антимодерност. Българският националекзотизъм*. - Електронно издателство LiterNet, 19.04.2003 Култура и критика. Ч. III: Краят на модерността? Съст.: Албена Вачева, Георги Чобанов. LiterNet, 2003, <http://litenet.bg/publish2/bmanchev/index.html>.

² Вж. Дойнов, Пл. *Литература на размразяване. Разлом*. 1962, С., 2015.

³ Игов, Св. Третият случай. Емилиян Станевият *Иван Кондарев* – в: Електронно списание LiterNet, 29.07.2007, № 7 (92), <http://www.litenet.bg/publish/sigov/tretiat.htm>.

Romanoslavica LII nr.1

представена първо като жертвена, после като героическа, е непробиваема по време на социализма, защото е одържавена. Държавата знае своите граници, успокоена е в управленската си легитимация, затова и може да си изработва емблеми чрез изкуството. По време на неолибералната културна многоезичност „абстрактната идентичност“ придобива чисто отбранителни функции, защото масовата ирационалност търси в нея твърда почва. В подобна рецепция на националния разказ се ценят онези вариации, които не афишират криза на ценности и с това защитават общото благо. В колониалното мислене на социалистическия изолационизъм такава гледна точка е официозна, което значи че тя е мислене във вертикал. Афишира и отработва дълбочина, защото се чувства защитена от граници. В постколониалното мислене безкризисният метафизичен национализъм се реципира по хоризонтала: на този национализъм му се налага да влиза в спорове и конфликти, тъкмо защото границите са отворени, размити и неясни. В съвременния постмодерен период на българската култура романът „Време разделно“ е страстно защитаван от една страна, и остро обвиняван от друга. Което показва крайните полюси, оформени от локалния расов национализъм и също тъй абстрактно-метафизичен неолиберализъм, доведен и той до клише на конюнктурата.

В рамките на 60-те години от 20. век излиза друг роман – последната част от Димитър Талевата националистическа тетралогия, озаглавена „Гласовете ви чувам“ (1966). През 50-те години от тетралогията са публикувани първите три части, чиято съдба е сложна именно като манипулация на геостратегията. Говорейки за борбите на Македония против Османската империя от началото на 20. век, тетралогията влиза в манипулациите на комунистическия режим чисто „технологично“, което е описано от Светлозар Игов: „Но връщането на Талев в литературния живот и издаването на неговия „националистически“ от гледна точка на правоверните комунисти роман е вече фундаментално отричане на основната догма на комунизма - „пролетарския интернационализъм“. Този път обаче дори най-преданите на Кремъл български комунисти не вдигат глас срещу „националистическия роман“ – не защото у тях се е събудил заспал патриотизъм, а защото много добре знаят, че „българският национализъм“ в случая е само инструмент на Москва в битката срещу по-опасния враг – отцепника Тито. По-късно този „български национализъм“ ще бъде ту подтикван (или допускан), ту потискан от Кремъл в зависимост от промените

в политическата конюнктура, тоест от отношението на Москва към Белград в контекста на световната политика.”¹ Пак в същата статия Игов говори, че „(...)че комунистическите режими не са "идеологически", а "технологически" (...)”². През 60-те години на 20. век политиката на България към Социалистическа Република Македония в състава на бивша Югославия е вече различна. На пленум от ЦК на БКП от 11 март 1963 г. Тодор Живков публично признава Македонската република, но се противопоставя на провежданата от нея антибългарска политика, защото македонският език е един от нашите диалекти. Последният роман от Талевата тетралогия – „Гласовете ви чувам”, е откровена официозна конюнктура от 60-те, толерираща чрез историческите сюжети сепарирането на Македония като географска и ментална територия.

Ако първият роман от Димитър Талева тетралогия – „Железният светилник”, е със съдбата на бестсейлър, то последният роман – „Гласовете ви чувам” е най-непопулярният, но затова пък най-конюнктурният и изпълнен с декларации и декламации. Геостратегията на социалистическия лагер, прокарана чрез доклада на Тодор Живков, е облечена в художествен патос: „Автономията е само един изход, един политически модус. Националното съзнание иде от общия произход, от общото минало, от общия език, от общия дух и от всичко онова, което те свързва толкова здраво с твоите сънародници, където и да са те, с каквито и прегради да си раздебен от тях.”³ „Железният светилник” успява да влезе в образцовия списък на нацията, т.е. да стане „класически” роман, защото по органичен начин представя етническото като политическо. Де факто романът не отделя Македония от България, не разсъждава за съдбата и менталитета им като за държави. Етническият национализъм тук е разработен в огромна дълбочина и е по-скоро органика, отколкото идеология. Романът става по естествен начин популярен и едва тогава се влива в руслото и на държавния национализъм от 50-те години нататък. Щемпелът, положен върху него, е „родолюбив роман” и този щемпел осигурява пътя на „Железният светилник” в националната култура. Всъщност естествен път, реализиран чрез прекрасния език на старината, на родовите корени.

¹ Пак там..

² Пак там.

³ Талев, Д. *Гласовете ви чувам*, С., 1989, с. 44.

Romanoslavica LII nr.1

Както пояснява Светлозар Игов, този роман е канонизиран от комунистическата власт, защото „естетическите“ изисквания на тоталитарния режим се определят единствено от политическата конюнктура.”¹ Канонизиран, романът тръгва със собствения си етнически национализъм, постигнал абсолютната естетизация патриархалното и историческо битие на Македония на границата между 19.ти и 20. век.

Не това се случва с останалите части на тетралогията, и особено с „Гласовете ви чувам”, чиито наратив е първо политически, а после каквото и да е друго. Македония и България са вече отделни държави и гледната точка на романа е гледната точка на официалната българска позиция от 60-те: „(...) щом вече сме се отделили от нашите сънародници в България, разделя ни една държавна граница, ние трябва да вървим докрай по своя път и без никакви отклонения.”² . Или пък: „В Македония нема сърби, има сърбомани. Ако ги признаем за сърби, ние сами ще вкараме вълка в кошарата. Това е отдавнашна цел на сръбската политика.”³ **Автономистите са само сръбски, но не и български.** Бидейки вече само държавен, национализмът на „Гласовете ви чувам” се лишава от природните си функции и не може да добие популярност. Един от героите на романа, социалистът Кибаров, също проповядва автономистка философия. Според него македонците са едно цяло, без оглед на вера и етнос, живеещи върху обща територия. Те трябва да са сплотени в отвоюване на тази „собствена” територия: „Ще се отделят ли от своите сънародници всички македонци – гърци, власи, турци? Сега са с оръжие едни срещу други, а как ще стигнат до едно общо съзнание?”⁴ Всъщност това е гледната точка на комунистическия интернационализъм, който в средата на 20. век има интерес да назове мултиетническият състав на Македония „нация” и да сепарира територията ѝ. Както и актуалната гледна точка на Москва, която пък има интерес към Югославия и Йосиф Броз Тито да се отправят колкото се може повече стрели. Мъчейки се да пригоди неудобната си биография към социалистическия режим, Димитър Талев недвусмислено удовлетворява една конюнктурна геополитическа стратегия на България към Македония и нейното присъствие в състава на Югославия.

¹ Игов, цит.раб.

² Талев, цит.раб., с. 44.

³ Пак там, с. 82.

⁴ Пак там, с. 45.

Когато през 1958 г. и през 1964 г. се появяват двете части на романа „Иван Кондарев“ от Емилиян Станев, той „(...) в своето време бе официално приет под чадъра на едно идеологическо алиби – като "роман за септемврийското въстание".¹ Не интерпретирайки териториалните граници на държавата, романът полага други граници – менталитетни, които тридесетина години по-късно ще станат официални езици на политическата ни геостратегиа. Реципиран страхливо, или по-скоро неразбрано-манипулативно по време на социализма, романът не успява да стане популярен, защото посланията му са по-скоро гласове от бъдещето. Разнопосочното възприемане на „Иван Кондарев“ идва от разнопосочните идеологии от началото на 20. век, реставрирани от Емилиян Станев. Въпреки „периода на размразяване“ от 60-те, такъв плурализъм е недопустим, затова и основната рецепция е сведена до основния идеологически сблъсък между Кондарев и Христатиев, който по време на социализма притегля симпатиите към Кондарев и неговото „ляво“, „комунистическо“, както и отпраща негациите към „буржоазното“, „фашисткото“ на Христатиев. Едва в днешно време рецепцията активира изравняването между радикалните идеологии и тяхната античовешка утопийност: „А те представят не само политически антагонисти, но и "гълбинни" идеологически и политически съмишленици в разбирането си за употребата на човека в политиката. Лявата идеология (на социалния ресантиман) и дясната идеология (на националния ресантиман) се оказват единосъщи в общото си разбиране за човека като обикновен инструмент в името на "високата" цел. И макар че тези "цели" са различни (пролетарската държава - националната държава), средствата за постигането им и при двете идеологии са еднакво инструментализиращи (тоест – незачитащи) човека като живо същество.“²

Със своята плуралистична идеологичност, реставрираща България през 20-те години на миналия век, „Иван Кондарев“ интуитивно се изплъзва от твърдия скелет на „правилната държава“ и нейните изманипулирани „правилни“ исторически събития. По принцип „правилната“ държава преформатира начина на мислене като създава „истината“ и „врага на

¹ Игов, цит. раб.

² Пак там.

Romanoslavica LII nr.1

истината". Нещо, което романът на Емилиян Станев не прави, но затова пък чрез 20-те години препраща идеологическите послания на радикалните идеологии, които в началото на 21. век се стремят да поддържат „контролирания хаос“ в редица държави (самата България беше в „контролиран хаос“ през 90-те години на миналия век). Радикалните социални политики и радикалните националистически идеи са важни езици в България, а и далеч не само в нея. „Иван Кондарев“ всъщност представя модел, който в началото на 21. век е обективен геостратегически анализ в световен мащаб: „След края на колониалната епоха става очевидно, че за запазването на тези изкуствени граници и предотвратяване дезинтеграцията на въпросните образувания се налага управлението им да бъде предадено в ръцете на диктатори, способни да запълнят вакуума, възникнал след оттеглянето на колониалните държави. С няколко изключения, демократичните норми биват използвани в тези части на света само за да улеснят идването на власт. "Арабската пролет", на която станахме свидетели през последните години, действително помогна на хората да се избавят от диктаторите и авторитарните лидери, но само за да видят, как на тяхно място идват хаосът и воюващите помежду си групировки (като в Либия и Ирак) или нови автократи, както стана в Египет.

В това отношение историята на Югославия е изключително поучителна. След Втората световна война маршал Тито ликвидира Кралство Югославия, създавайки вместо него т.нар. Социалистическа федеративна република Югославия. Всички знаем, обаче, че Югославия не успя да преживее смъртта на своя диктатор.”¹

„Налагането на демокрацията“ след края на колониализма и тоталитарните режими доведе до това, че гражданите все по-често се асоциират с политическите партии, които повече отколкото държавата, националната идея или социалните идеологии изразяват интересите им. Точно този механизъм ражда радикални поведения и идеи, плод на „контролирания хаос“ и на актуални геостратегически преразпределения. Историческият роман „Иван Кондарев“ на Емилиян Станев представя такъв геостратегически модел, но и социалистическата му, и днешната му рецепция

¹ Савио, Р. Десет причини за хаоса в света - в: Геополитика, 2014, кн. 6, <http://geopolitica.eu/2014/1705-deset-prichini-za-haosa-v-sveta>.

не му обръщат достатъчно внимание, защото и социалистическото, и днешното общество трябва да се изплашат от себе си.

И до този момент като цяло българската историческа проза интуитивно реставрира историко-географското формиране на балканската територия като ползва доста остарелия вече модел за фрагментация на Балканите. „Балканизацията“ е модел, който не само отделя Балканите като идентификационно различие (предимно негативно) от целия останал свят, но и който вижда балканското битие на България като „география на властта“. Върху българската идентификация се реализират множество претенции за власт на идеологии, на геополитически агентури, изразяващи сблъсъка между Изтока и Запада, власт за икономическо и културно доминиране върху географската ѝ и манталитетна същност. Точно това поражда страдалческите исторически визии, които в обсега на националния разказ за робството представят титаничната героическа саможертва като възможност за преодоляване на комплекса за изолираност, а в обсега на съвременето акцентират върху процеси като „разруха“, „емиграция“, „бежанци“, „преселници“, „загуба на идентичност“. С други думи, историческата ни проза от 20. и 21. век разработва „географията на властта“ на външни сили над България. Един от успешните български романи – „Бежанци“ (2013) от Весела Ляхова, е точно мостра на традиционната балканска фрагментация, според която Балканите са миграционни и бежански потоци, тласнати от историческите събития. „Българската гледна точка“, както твърди авторката, към тези събития е отново сакрално-националното, което вади от паметта си нови и неразглеждани историко-географски територии и ги представя като предпоставен прочит на морала. В предговора си Ляхова обявява: „Романът описва реални исторически събития: Драмското въстание от 1941 г., обезбългаряването на Егейска Македония след Втората световна война, трагичната участ на българското малцинство в Гърция до средата на XX век, понесло насието на всички балкански правителства – турски, гръцки, сръбски, български. (...) Загиналите гърци в Драмското въстание имат своите паметници, а българските жертви в същите събития са обречени на забвение.”¹ „Националният паметник“ на българите е колкото желание за

¹ Ляхова, В. *Бежанци*, Пловдив, Жанет 45, 2013, с. 7ю

Romanoslavica LII nr.1

държавен национално признат код (романът е обявен за най-добрия български роман през 2014 година), толкова и съвременна тенденция, според която национализмът продължава да се тълкува като исторически ресантимент. И пак като цяло, историческата ни проза рядко надхвърля географските очертания на Балканите, които традиционно продължават да се възприемат като произлезли – географски и исторически – от Османската империя (това е и една от основните тези на Мария Тодорова).¹ Това поражда не само национализъм, но и балканизъм (в обсега Турция, Сърбия, Македония, Черна гора, Албания, Гърция, Румъния, Босна и Херцеговина, Хърватска,). Географски, културното ни съзнание се примирява със загубените територии. Също така рядко се захваща с проблеми, ситуирани в централна Европа или някъде другаде по света. Балканите са територията, която можем да овладеем като културни идентичности, извън тях говорим за „другост“. Исторически, прозата ни слиза дълбоко по вертикала, като ползва юнгианската формула за колективното като несъзнавано, затова обяснява историческите събития с философията на манталитета (етнически национализъм) и с господстващи социални практики (социален национализъм).

Ограничеността в балканизацията (и географски, и манталитетно) определя историческата ни проза в българската гледна точка, която е поглед към лимитираното познато. В наложилите се художествени образци тази гледна точка даже и в началото на 21. век не търси наднационална интеграция. Тя, разбира се, ползва едно поведенческо, или по-скоро ритуално европеизиране, но е повече близко до идеята за „Европа на регионите“, отколкото до общността на интегрирането. Факт, който в 2015 година определя романи като „Под игото“ от Иван Вазов и „Време разделно“ от Антон Дончев за емблематични и дълбоко вкоренени в масовото съзнание. С други думи, митовете на национализма и в този момент са предпочитани пред постмодерната колажност, десакрализация и демитологизация.

¹ Тодорова, М. *Балкани – балканизъм*, С., 2004ю

INDIFFERENS și DIFFERENS ÎN CADRUL SPAȚIULUI GENULUI POEZIEI RELIGIOASE (RUGĂCIUNEA – IMNUL RELIGIOS – PSALMUL)

Volodîmîr ANTOFICIUK

In the article there is attempt to outline genre peculiarities of spiritual poetry: literary prayer and Psalm, religious literary anthem (or styling or rehashing), The author tried to find their universal mutual specific properties (indifferens), and, along with it, and their inherent special (differens) signs of each of these genres.

Key words: genre, literary prayer, literary Psalm, religious literary anthem.

Studiul rugăciunii literare , a psalmului literar, a imnului religios literar (sau a stilizării lor, ori a cântului) în literatura ucraineană, ca și în oricare alta, nu este posibil fără o conturare clară a specificității acestui gen de creație spirituală.

Pentru diferențierea lor este necesar să se descopere anumite caracteristici universale ale speciilor acestui gen (*indijferens*) și în același timp și caracteristicile lor specifice (*dijferens*).

Toate trei specii ale acestui gen, într-o formă sau alta, se regăsesc în religiile de bază ale lumii. Chiar și cultele religioase, de asemenea, au multe caracteristici *dijferens*, au și acele *indijferens*, care îi unesc, le creează integritatea specifică: „Cum toate religiile pot fi comparate între ele, cum ele sunt variantele unui unic fenomen, afirma Emil Durkheim, fără îndoială, există elemente principale comune lor”. Cel mai important este faptul că „aceste asemănări exterioare mărturisesc prezența altor asemănări, care sunt mult mai profunde”¹.

Speciile rugăciunea, psalmul, imnul, în cadrul diferitelor religii capătă însușiri specifice, anume sub influența *dijferens* ale acestor religii diferite.

Pusă într-un asemenea răsursi, problema s-a discutat deja în literatura științifică. Cu toate acestea, anumite aspecte, declarate specifice ei, necesită precizări. De aceea scopul demersului nostru este evidențierea caracteristicilor de bază ale speciilor rugăciunii, psalmului, imnului (în special a celor literare) în cadrul discursului religios, iar sarcina – evidențierea acelor caracteristici de bază specifice,

¹ E. Durkheim. *Первісні форми релігійного життя: Тотемна система в Австралії*, Kiev, 2002, p.8.

Romanoslavica LII nr.1

care să creeze posibilitatea de a individualiza, separa cânturile poetice ale psalmilor de cele ale rugăciunii literare sau ale imnului literar.

Unii dintre cercetători numesc printre speciile înrudite cu rugăciunea, în afară de psalm și imn, și descântul¹. Referitor la ultimul, așa cum considerăm noi, această specie nu s-ar înscrie întrutotul în spațiul genului poeziei religioase.

Cunoscutul fenomenolog al religiei, suedezul Geo Widengren accentuează că „religia și magia sunt două reacții psihice diametral opuse. În religie omul simte dependența sa de o putere care îi conturează rostul existențial; în magie omul se consideră el însuși acea putere, ori, măcar, are asupra acestei puteri un control”².

Deosebirea descântului magico-sacral (sau a blestemului ori formulelor magice) de speciile rugii constă în apartenența lor de concepția despre lume: primele sunt caracteristice reflecției magico-rituale a lumii. Obiectul influenței lor este lumea înconjurătoare, procese în care însuși omul produce schimbări prin forța cuvântului său. Acele trei alte specii create în cadrul acestui gen (rugăciunea – imnul religios – psalmul) reflectă concepția religioasă despre lume, credința în posibilitatea influențării asupra lumii exterioare cu ajutorul dialogului cu zeitatea (acest subiect lipsește din descânțete). Cu toate acestea descântecul se poate transforma, de pildă, în rugi populare, care au multe caracteristici specifice rugii³.

Definirea creștină canonică a rugăciunii deosebește rugăciunile Vechiului Testament de rugăciunile Noului Testament. „Constantele permanente ale rugăciunilor din Vechiul testament constituie legătura nemijlocită cu viața poporului”, ele „se bazează pe ceea ce a fost și ceea ce este. Laitmotivul lor este ca în viitor (...) mântuirea lui Dumnezeu să fie dăruită pământului... După conținut rugăciunea Israelului este indisolubilă de istoria lui”⁴. Rugăciunea din Noul Testament deschide o nouă perspectivă: este trecerea de la „ruga instinctivă” la „rugăciunea adevărată”; aici „iubirea creștină este axa de bază a rugăciunii. Ea trebuie să fie condiția rugăciunii și desăvârșirea ei”⁵. Mircea Eliade indică, cu toate acestea, o legătură nemijlocită și apropiată a poeticii și ideaticii, a plinului semiotico-semantic din rugăciunile Vechiului și Noului testament. Rugăciunea „Tatăl nostru”, ca „expresie a evlaviei ebraice” „nu se referă la persoana întâi singular a unei

¹ Irina Danilenko, *Молитва як літературний жанр: генеза та еволюція*, Nikolaev, 2008, p.12.

² Geo Widengren, *Fenomenologia religii*, Varșovia, 2008, p.20.

³ Igor Guncik, *Український магично-сакральний фольклор: структура тексту та особливості функціонування*, Lvov, 2011.

⁴ *Словник біблійного богослов'я*, Lvov, 1996, p.437.

⁵ *Idem*, p.441.

personalități aparte, ea folosește clar pluralul: Tatăl „nostru”, pâinea „noastră” cea de toate zilele, dă-ne nouă astăzi, iartă greșelile „noastre”, „ne” mântuiește de cel viclean. Conținutul ei are ca model rugăciunea „cadiș” din vechea sinagogă și reflectă dorul regăsirii (refacerii) stării (emoției) religioase primare: a epifaniei lui Iahve ca Tatăl. Cu toate acestea, textul pe care îl propune Iisus Hristos este mult mai scurt și mai dinamic. În același timp orice rugăciune trebuie să fie străbătută de o credință adevărată...”¹.

Episcopul Kallist Uer, analizând caracteristicile teologice ale rugăciunii, afirmă că „prima condiție a realizării sfintei liturghii sau a rugăciunii este așezarea în fața lui Dumnezeu. (...) A te ruga – nu înseamnă neapărat a dori de la Dumnezeu ceva. Nu este nevoie chiar să folosești cuvintele, pentru că, deseori, cea mai profundă și mai puternică dintre toate rugăciunile este pur și simplu a-l aștepta pe Dumnezeu în liniște”². În timpul rugăciunii, continuă el, *homo religiosus* simte în același timp mila și dreptatea lui Dumnezeu, bunătatea Lui și severitatea” (urmând psalmul 100, 101)³. În timpul rugăciunii „ne folosim, în primul rând, cuvintele și aceste cuvinte au sensuri denotative, conștientizate de o gândire rațională”. Dar alături, „dincolo de sensul lor primar, anumite cuvinte și fraze, încărcate de asocieri și semitonalități, conțin în interiorul lor o putere și o poezie tainică. Adică, în rugăciunea noastră folosim cuvintele nu numai cu sensul lor propriu, ci și cu o anumită coloratură. Cu ajutorul unor mijloace poetice, chiar dacă textele în cea mai mare parte sunt proză ritmată și nu strofe cu rimă – noi aducem cuvintelor sensuri noi”⁴.

Cu această ocazie, se cuvine să accentuăm aici că legătura atât de strânsă dintre rugăciune și poezie a așezat bazele viitoarelor transformări ale rugăciunilor canonice în cântările lor și bazele tradiției artistice de creație a rugăciunilor literare. Tocmai acest fenomen este, mai cu seamă, acel *indiferens*, comun, care unește toate trei specii ale genului, care se analizează în demersul nostru. Pe baza exemplului rugăciunii lui Iisus Hristos și a altor rugăciuni din Biblie se pot stabili astfel de trăsături caracteristice ale acestui gen literar: 1) un anumit patos emoțional (solemnitate); 2) o anumită stare sufletească sau o stare de înălțare religioasă-

¹ Mircea Eliade, *Historia wierzeń i idei religijnych*, Varșovia, 2008, vol. 2, p.278.

² Kallist Uer, *Внутрішнє царство*. Kiev, 2003, p.65.

³ *Ibidem*, p.66.

⁴ *Ibidem*, pp.68-69.

sufletească; 3) structură tradițională (chemare, rugă și slăvire), cu ajutorul cărora devine posibil dialogul omului cu Dumnezeu¹.

În același timp „sentimentul unității în rugăciune, pe care îl resimțea poporul ales, este pus la baza creării Psaltirii și acceptării ei de către Biserică”. Și împreună cu toate acestea, adaugă autorii *Vocabularului teologiei biblice*, „Psaltirea este culegerea formulelor închegate și a preceptelor ceremoniale”². Adăugăm că această „închegare” este specifică și rugăciunilor canonice în general: ea crează o matrice artistică specifică, care permite diferențierea în ea a acelei prime baze care indică apartenența de gen a rugăciunii literare, a imnului literar, a psalmului literar sau a cântării religioase... Înrudirea atât de apropiată între rugăciune și psalm este sesizată cu mult înaintea tradiției iudeo-creștine – deja în tradiția sumero-akkadiană, unde „în cadrul cultului o mare importanță are rugăciunea personală și psalmii canonici. Textele și imaginile din Psaltire sunt consonante cu poezia orientului apropiat, în mod deosebit cu tradiția culturală canaaniană și siriano-palestiniană.

Serghei Averințev atrage atenția că Psaltirea este aceea dintre cărțile Vechiului testament care „a obținut unica relevanță de acest tip pentru viața liturgică cotidiană a creștinilor...”³. Psaltirea este cartea unică a Vechiului Testament, care (alături de evanghelia și Apostolul din Noul Testament) a fost inclusă în canonul liturgic. Rostirea lor în timpul liturgiei divine alcătuia ciclul anual, ceea ce era un element important în structurarea anului calendaristic creștin, ca a unui întreg „sacrocronotop”. Anume acest lucru dă Psaltirii un statut specific, deosebit, între cărțile Vechiului testament în tradiția creștină. Psalmii erau o formă populară de dialog al omului cu Dumnezeu, de aceea, deseori, se foloseau cu acest scop, la egalitate cu rugăciunea, iar toată culegerea era considerată „nu ca o carte de poezie lirică, ci ca o carte a imnurilor de rugăciune. Pe lângă diversitatea lor tematică, ele păstrează tradiția literară comună și „spiritul” poporului evreu.”⁴.

¹ Veronika Ciotari, *Проблема генологічної диференціації та термінологічного окреслення параметрів жанрового діапазону духовної поезії (на матеріалі творів поетів Західної України)* / în vol. V. Ciotari, *Актуальні проблеми сучасної філології. Літературознавство: збірник наукових праць*, Rivne, 2007, p.70.

² *Slovník...*, p.438.

³ Serghei Averințev, *Ветхий Завет как пророчество о Новом: общая проблема – глазами переводчика* // Serghei Averințev, *Собрание сочинений. Переводы: Евангелия. Книга Иова. Псалмы*, Kiev, 2004, p.465,

⁴ Zoriana Lanovik, *Hermeneutica sacra*, Ternopil, 2006, p.344.

S. Averințev accentuează și asupra faptului că „în limba evreilor (ivrită – V.A.) Cartea Psalmilor se numește așa cum se numea deja în timpul comunității qumrane – *Cartea Laudelor (...)*. Încă o denumire, poate și mai veche, a Cărții Psalmilor, care s-a păstrat în Talmudul din Ierusalim (...) este *Cartea Cântărilor (3,23)*.

Cartea Psalmilor sau Cartea Laudelor, în istoria tradiției culturale europene, a devenit unul dintre fundamentele pe baza cărora, în această tradiție se naște poezia religioasă: „Lirica religioasă creștină tot timpul, de la începuturi chiar, se orienta după poetica și ordinea generală de prezentare a „Cărții Laudelor” – acest lucru privește atât imnografia bizantină, cât și cea europeană. Trecerea poeziei religioase a țărilor creștine la limba națională vie a creat condiția apariției unui număr mare de traduceri poetice și ale cântărilor psalmice.”¹

Tematica psalmilor este foarte variată: „cele mai multe creații au conținut religios laudativ, ale căror motiv central este slăvirea lui Dumnezeu și a măreției Dumnezeiești a universului. O parte din ei redă chipul omului în relația sa cu Creatorul și creația Lui, viața lui pământească, ca o călătorie temporară către eternitate; o mare parte este închinată motivelor istoriei Israelului, descrie evenimentele importante, evidențiază mâna lui Dumnezeu în cursul istoriei; o altă parte se referă la Legi și literatura înțelepciunii – în care se vorbește despre adevărul Cuvântului lui Dumnezeu și necesitatea respectării poruncilor pentru bunăstarea și binecuvântarea fiecărui individ, neam, popor.”²

Rugăciunea, declară Gerard van der Leeuw, „este exprimată în cuvinte ca o confruntare a voinței omului cu voința divină, care asuprește voința omenească (...) Rugăciunea se evidențiază printr-o varietate largă de tonalități: de la amenințare până la cea mai mare supunere, de la cele mai penibile rugăminți până la încrederea incontestabilă”. În general, rugăciunea este „în esența ei un dialog. Acest dialog are un scop foarte concret: rugămintea pentru ceva. Uneori, cu toate acestea, el este pur și simplu o exprimare a credinciosului, plină de respect a unui fricos, sau a unei altfel de stări”³. Mitropolitul Ilarion adaugă: „fără tăgadă, sensul inițial al acestui cuvânt

¹ *На риках Вавилонських. З найдавнішої літератури Шумеґу, Вавілоњу, Палестини*, red. N. Moskalenko, Kiev, p.23.

² Lanovik, *op.cit.*, pp.345-346.

³ Gerardus Van der Leeuw, *Fenomenologia religii*, Varșovia, 1997, p.373.

Romanoslavica LII nr.1

era „a ruga, a implora”¹. Mircea Eliade indică faptul că „terminologia legată de rugăciune derivă din două rădăcini diferite”: „În grupa dialectală primară, în care intră grupele getă, slavă, baltică, armeană (și, probabil, germanică), sunt consemnate expresii înrudite cu geticul *maltaï* - a ruga, în timp ce în grupele dialectale iraniană, celtică și greacă sunt consemnate cuvintele care derivă din rădăcina *ghwedh* - a ruga, a dori².

Particularitățile rugăciunii și ale psalmului declarate aici sunt și moduri importante de diferențiere a lor: dacă rugăciunea este o adresare, atunci psalmul este de cele mai multe ori o slăvire.

Dacă vorbim despre imn, atunci mitropolitul Ilarion constată că „acesta este un cântec de laudă în cinstea zeilor și a eroilor, este un cântec solemn în general.”³ Întrucât varietatea imnurilor „cu greu se subordonează unei ordini de clasificare” și „în această situație o greutate deosebită capătă titlurile, care reflectă punctul de vedere al autorului asupra percepției imnului ca gen, de către publicul cititor, care, la urma urmei, nu este garantul adecvării structurii unor asemenea opere la fenomenul de gen al imnului.”⁴ Cântarea psalmilor (*Epistola către efeseeni*, 5.19) mută câmpul specific psalmului la particularitățile de specie literară ale imnului.

Michael Kunzler scrie despre imnuri, care se interpretau alături de psalmi: „La moștenirea de rugă ale creștinismului timpuriu, în afară de psalmi, se adaugă și imnurile; unele se regăsesc în Noul Testament. Ca „psalmi compuși individual” (Psalmi idiotici ca o contrapondere la psalmii Psaltirii), se bucurau de o popularitate atât de mare, că grupurile eretice se străduiau să lărgescă învățăturile lor anume prin imnuri. De aceea, în catedrala din Laodiceea (...) imnurile erau interzise, iar ca rezultat, din vechile imnuri creștine până în timpurile noastre au ajuns doar osanalele liturgice.”⁵

Întoarcerea către tradiția de creare a psalmilor, în literaturi diferite și secole diferite, se poate considera ca un element repetabil deosebit, născut din aceea că în anumite epoci apare necesitatea exprimării prin această specie a acestui gen, a propriilor, *aici și acum*, sentimente, care, într-o anumită măsură, rezonază cu ideile, convingerile, sentimentele creatorilor psalmilor biblici. Unul dintre exemplele

¹ Mitropolitul Ilarion, *Етимологічно-семантичний словник української мови*, vol. I, Winnipeg, p.96.

² Eliade, *op.cit.*, I, p.197.

³ Mitropolit Ilarion, *op.cit.*, I, p.275.

⁴ *Лексикон загального та порівняльного літературознавства*, Cernăuți, 2001, p.122.

⁵ Michael Kunzler, *Літургія Церкви*, Lvov, 2001; Vasil Laba, *Патрологія*, Roma, 1974, p.466.

strălucite al unei asemenea întoarceri la aceste rarități ale speciei psalmului, în secolele viitoare poate fi poezia metafizică.

Pe baza exemplelor unor detalii artistice și ale tropilor se poate urmări cum anumite elemente ale poeticii genului poeziei mistice călătoresc în timp. Nortrop Frei atrage atenția că „în Psalmul al 19-lea Dumnezeu biblic, până într-o anumită măsură, este arătat în ipostaza unui alt Dumnezeu – Dumnezeu cerului sau al soarelui”¹. Pentru poeții creștini ai Renașterii și Barocului acești Dumnezeii devin „deja metafore depline, ca atare, se înscriu în poezie cu cele mai mici corecturi.”²

În același timp, cu un context istoric, politico-social important, care naște psalmii, se cuvine să atrag atenția asupra încă a unei trăsături specifice lor, care îi situează aparte de rugăciuni (care, în forma lor canonică se pot numi general-umane, fără specific național) –, pe o bază etnopsihologică: „acestea sunt cele mai frumoase perle ale poeziei evreiești a Vechiului testament.” Ele „s-au născut în inima sufletului oriental semit”, au crescut pe solul ideilor epocii de atunci și s-au întărit prin influența biruitoare a monoteismului.

Tematica psalmilor este variată – de la caracterul general-religios până la momentele personale ale sentimentelor omului care își deschide inima către Creator. Compoziția lor „se remarcă deseori prin refrenele repetate.” Psaltirea este plină de forme poetice înălțătoare, precum : epiteton ornans, limbaj expresiv, caracteristic pentru Vechiul testament, sinonime, paralelisme sintetice și antitetice, anafore, simbolică, etc. În afară de stilul oriental dominant întâlnim aici și momente dramatice³.

Astfel, rugăciunea literară, cântarea ritmată a psalmilor, ale căror prim izvor au fost rugăciunea, psalmul și imnul religios, se pot considera o expresie originală și irepetabilă a dialogului-rugă cu Dumnezeu, a tendinței exprimate artistic ca într-o altă lume, în parte și în cea contemporană, să demonstreze aceleași sentimente care îl inspirau pe creatorul/creatorii liricii religioase. Conform observației pertinente a cercetătorului – „speciile poeziei religioase, strâns legate între ele, alcătuiesc un sistem literar-religios unic. Comune pentru ele sunt, în primul rând, tematica religioasă canonică, iar în al doilea rând – dialogismul interior (dialogul omului cu

¹ Tetiana Riazanțeva, *Стихія в системі. Європейська метафізична поезія XVII – першої половини XX ст.: мотиво-тематичний комплекс, поетика, стилістика*. Kiev, 2014, p.56.

² *Ibidem*, p.56.

³ Oleksander Dombrovski, *Літературні елементи в Біблії*, Kiev, 1952, nr.5–6, p.286.

Dumnezeu). În același timp, fiecare dintre ele este plină de un conținut deosebit și se raportează printr-un anume mod al actului de exprimare.”¹

Deci, o disociere clară a acelor indifferens în spațiului speciilor de rugă (înainte de toate a rugăciunii, a psalmului și imnului), descoperirea acelor differens care indică irepetabilitatea lor sau, măcar, caracterul particular, este posibilă.

Metaforic, o asemenea disociere a acestor trei specii se poate prezenta în forma unei flori, unde sepala constituie acele caracteristici de gen (*indijferens*), care sunt comune pentru toate florile, care hrănește acele petale-specii aparte, le întăresc și le țin împreună, iar fiecare dintre petale – specie creată aparte – , în același timp se aseamănă cu petalele vecine, și în același timp este irepetabilă, adică posedă anume caracteristici *dijferens*. Ca perspectivă pentru cercetările viitoare a problemei dezbătute, o constituie aprofundarea și precizarea particularităților fiecăreia dintre aceste specii și studierea transformărilor lor în poezia diverselor popoare.

Bibliografie:

Antoficiuk, Volodîmîr, *Своєрідність інтерпретації біблійного тексту у циклі Т. Шевченка “Давидові псалми” // Тези доповідей X Всеукраїнської славістичної конференції “Духовне відродження слов’ян у контексті європейської та світової культури”, vol. 1, Cernăuți, 1992, pp. 72–73.*

Averințev, Serghei, *Ветхий Завет как пророчество о Новом: общая проблема – глазами переводчика // Аверинцев Сергей. Собрание сочинений. Переводы: Евангелия. Книга Иова. Псалмы, Kiev, 2004, pp. 465–481.*

Averințev, Serghei, *Вслушиваясь в слово: три действия в начальном стихе Первого Псалма – три ступени зла // Аверинцев Сергей. Связь времен, Kiev, 2007, pp. 23–30.*

Betko, Irina, *Біблійні сюжети і мотиви в українській поезії XIX – початку XX ст. – Zielona Góra-Kiev, 1999*

Betko, Irina, *Псалтир в українській поетичній традиції: Історія і поетика реценції // Świat przedstawiony w dziełach pisarzy Wschodniej Słowiańszczyzny / Red. W. Wilczyński, Zielona Góra, 1994, pp. 310–328.*

Ciotari, Veronika, *Проблема генетичної диференціації та термінологічного окреслення параметрів жанрового діапазону духовної поезії (на матеріалі творів поетів Західної України) / Чотарі // Актуальні проблеми сучасної філології. Літературознавство: збірник наукових праць. – [Редкол.: Давидюк В. Ф., Денисюк І. О., Голомб Л. Г. та ін.]. – Вип. XVII, Rivne, 2007, pp. 67–75*

Danilenko, Irina, *Молитва як літературний жанр: генеза та еволюція, Nikolaev, 2008*

¹ Ciotari, *op.cit.*, p.68.

Romanoslavica vol. LII, nr. 1

- Dombrovski, Oleksander, *Літературні елементи в Біблії*, Kiev, 1952, nr. 5-6., pp. 284-288
Durkheim, Emil, *Первісні форми релігійного життя: Тотемна система в Австралії*, Kiev, 2002
Eliade, Mircea, *Historia wierzeń i idei religijnych*, Varşovia, vol. 1-2, 2008
Gunciuk, Igor, *Український магічно-сакральний фольклор: структура тексту та особливості функціонування*, Lvov, 2011
Kunzler, Michael, *Літургія Церкви*, Lvov, 2001
Laba, Vasil, *Патрологія*, Roma, 1974
Lanovik, Zoriana, *Hermeneutica sacra*, Ternopil, 2006
Mitropolitul Parion, *Етимологічно-семантичний словник української мови: У 4-ох томах*. vol. I., 1979; vol. III, 1983, Vinnipeg-Volînia
Nabîtovîci, Igor, *Універсум sacrum'у в художній прозі (від Модернізму до Постмодернізму)*, Drohobîci-Lublin, 2008
Novikova, Marina, *Прасвіт українських замовлянь // Українські замовляння*, Kiev, 1993, pp. 7-29
Riazanţeva, Tetiana, *Стихія в системі. Європейська метафізична поезія XVII - першої половини XX ст.: мотиво-тематичний комплекс, поетика, стилістика*, Kiev, 2014
Uer Kallist, *Внутрішнє царство*, Kiev, 2003
Van der Leeuw, Gerardus, *Fenomenologia religii*, Varşovia, 1997
Widengren, Geo, *Fenomenologia religii*, Varşovia, 2008
Ви, зорі-зориці... Українська народна магічна поезія (Замовляння) - [Упорядники М. Василенко, Т. Шевчук], Kiev, 1992
Лексикон загального та порівняльного літературознавства, Cernăuţi, 2001
На ріках Вавилонських. З найдавнішої літератури Шумеру, Вавілоу, Палестини / Упорядкув. Н. Москаленко, Kiev, 1991
Словник біблійного богослов'я, Lvov, 1996

STRATEGII NARATIVE ALE SUCCESULUI ÎN PROZA LUI IREN ROZDOBUDKO

Maria HOȘCIUC

Ucrainiană proză de la sfârșitul secolului al XX-lea – începutul secolului al XXI-lea face parte dintr-un tablou destul de divers al tendințelor stilistice, al dezvoltării sistemelor artistice individuale care s-au format atât în cadrul postmodernismului, cât și independent față de acest curent artistic. Creația unor scriitori, precum Oksana Zabujko, Iuri Andruhovîci, Serhii Jadan, Iurii Vînnîciuk și mulți alții se bazează pe diferite tradiții culturale, aparțin unor tendințe stilistice variate și, desigur, sunt marcate de influența postmodernismului. Proza artistică a scriitoarei ucrainene contemporane Iren Rozdobudko reprezintă creația „noului val”, este independentă din punct de vedere ideologic și se remarcă prin libertate creatoare a autoarei. Astăzi, textele ei sunt actuale, căci reflectă stilul epocii contemporane, îndeamnă la regândirea canoanelor și a regulilor de viață stabilite, sunt orientate spre păstrarea tradiției spirituale prin introspecție și contemplație. Scopul comunicării noastre este de a identifica cu ajutorul conceptului de accesibilitate strategiile narrative ale scriitoarei care reprezintă cheia succesului ei în rândul cititorilor.

Cuvinte cheie: proză de femeie, accesibilitate, longseller.

Iren Rozdobudko este reprezentanta literaturii fashion din Ucraina, care între anii 2005-2011 a reușit să pună bazele unui „brand literar propriu”¹, foarte bine consolidat pe piața cărții. De la bun început, odată cu apariția primului roman polițist *Merti* (Cadavrele, 2001), proza scriitoarei devine populară pentru un

¹ Iaroslav Holoborodko, *Ukrainska fashion-literatura. Teksty i cinnosti Iren Rozdobudko* // „Visnyk NAN Ukrainy”, 2010, nr. 1, pp. 44-50.

Romanoslavica LII nr.1

auditoriu foarte larg, diferit ca vârstă, datorită manierei de scris ușoare și abordării temelor actuale, de viață și de interes pentru fiecare cititor. Rozdobudko face parte din rândul acelor scriitori populari care au deja un cititor permanent. Acest lucru este demonstrat de un sondaj făcut în anul 2011 de revista „Fokus”, care spune că din douăzeci și cinci cei mai de succes scriitori ucraineni, Iren Rozdobudko se află pe locul al șaptelea. Numărul de exemplare, vândute anual de această autoare, este de 15.000¹. Această cifră vorbește, desigur, despre popularitatea creației lui Rozdobudko, iar termenul „popularitate” se identifică cu conceptul de „cerere”. Punctul de plecare în analiza noastră va fi percepția cititorului și conceptul de lizibilitate a textelor scriitoarei, ca principalul criteriu în evaluarea „noii” literaturi.

În sens larg, accesibilitatea (engl. *readability*) reprezintă o caracteristică a textului din punct de vedere al percepției lui generale de către om (perspectiva stilistică și poligrafică). În sens restrâns, lizibilitatea este un semn al valorii artistice a unei opere literare, capacitatea autorului de a-i trezi cititorului interesul, de a-i influența modelarea valorilor și gusturilor estetice. După cum afirmă criticul Sofia Filonenko, conceptul lizibilității se aplică la întregul domeniu al literaturii, atât al celei de masă, cât și celei elitare. Cu toate acestea, termenul este cel mai adesea folosit pentru caracterizarea domeniului „beletristicii populare, care vizează un succes rapid și o faimă mare”². În mod particular, Ivan Andrusiak definește lizibilitatea ca fiind o caracteristică a „celeilalte proze” sau a „prozei psihologice existențiale”, iar printre obiectivele principale ale acesteia se numără: să răspundă la problemele actuale și la provocările timpului nostru și să-l îndemne pe cititor la reflecții serioase³.

Despre accesibilitatea literaturii ucrainene vorbesc și scriitorii Roman Kuharuk și Anatoli Dimarov în articolul *Despre accesibilitatea literaturii și nu numai*. Kuharuk împarte proza în „reflexivă” și „dinamică”, iar conceptul accesibilității îl raportează, în primul rând, la capacitatea autorului de a construi un dialog „ viu”. Pentru Dimarov, cel mai important într-un text este factorul emoțional, adică capacitatea autorului de a „trece textul prin inimă” dar și modelarea abilității a intrigii la începutul romanului. Dimarov subliniază că „fiecare text cu adevărat lizibil are

¹ 25 samyh uspešnyh ukrainskih pisatelej. Rejting „Fokusa”, <http://focus.ua/culture/216871/> (accesat la data 22.09.2015).

² Sofia Filonenko, *Masova literatura v Ukrajinі: dyskurs/ hender/ žanr: monohrcfija*, Donețk, Landon – XXI, 2011, p.72.

³ Ivan Andrusiak, „Inša proza” počynajet’sja z „Žertvoprinesennja”, <http://inlit.org.ua/node/83> (accesat la data 22.09.2015).

ascuns un cârlig cu momeală. Iar această momeală este înghițită instantaneu de cititor”¹.

Pentru ca textele Irenei Rozdobudko să nu-și piardă niciodată popularitatea și caracterul lizibil, un rol esențial îl joacă următoarele elemente:

1. Alegerea temei, care se află mereu în câmpul de interes al cititorilor și care face parte din așa-numita „categorie fără vârstă”. Proza scriitoarei se caracterizează prin abordarea unui spectru larg de teme general umane: dragoste și trădare (*Hudzek/ Nasture*), iubire și ură (*Eskort u smert/ Escortă la moarte, Zivjali kvity vykydajut'/ Florile ofilite se aruncă*), alegerea de viață și cea morală (*Šosti dveri/ Ușa a șasea, Amulet Paskaija/ Amuleta lui Pascal*), iubire pentru Patrie (*Rankovyj prylyral'nyk/ Omul de serviciu de dimineață, Ja znaju, ščo ty znaieš, ščo ja znaju/ Eu știu că tu știi că eu știu*), valoarea și efemeritatea umană (*Perejty temijavu/ Să treci de întuneric, Dvanacjat', abo Vyhovannja žinky v umovah, ne prydatnyh do žytija/ Douăsprezece, sau educarea femeii în condiții de viață imposibile*), trezirea întârziată a sufletului (*Dvi hvylyny pravdy/ Două clipe de adevăr*), relația reciprocă dintre trecut și viitor (*Jakly/ Dacă*) etc.

2. Diversitatea de gen a textelor scriitoarei, adresate unui public eclectic. Proza acesteia nu poate fi încadrată într-un gen literar sau altul, deoarece ea cuprinde: roman polițist, thriller psihologic, roman-viziune, melodramă și altele. Criticul ucrainean Iaroslav Holoborodko numește textele lui Iren Rozdobudko ca fiind *trendy*, pentru că acestea sunt orientate către „aproape toate valorile și toate gusturile”². Criticul observă, de asemenea, și importanța fanteziei și inventivității autoarei, care reprezintă conceptele de bază ale creației acesteia. Apelând de regulă la genurile literaturii de masă, scriitoarea încearcă să insereze în proza ei un conținut destul de serios și actual.

3. Caracteristica emoțională: sentimentele și emoțiile provocate de textele scriitoarei au ca scop reținerea atenției, stimularea interesului cititorului pentru desfășurarea acțiunii etc. Pe Iren Rozdobudko o interesează nu numai acțiunea romanului, ci și protagoniștii lui „Psihologismul accentuat al eroilor”³, prezentarea stării lor emoționale și psihologice, a gândurilor sau trăirilor determină crearea

¹ *Pro čytabel'nist' literatury i ne til'ky. Rozmova Anatolia Dimarova z Romanom Kuharukom// „Kurier Kryvbasu”, 2000, Nr. 125-126, pp. 3-9, p.4.*

² Holoborodko, *op.cit.*, p.45.

³ Nina Herasimenko, *Osoblyvosti tvorčcji manery I. Rozdobudiko// „Slovo i čas”, Nr. 11, pp.36-39, p.37.*

Romanoslavica LII nr.1

completă a imaginii unei lumi exterioare ca lumii intrapersonale. O asemenea construire a textului este motivată nu numai de logica genului, ci și de gândirea romantică a autoarei. Analizând proza scriitoarei, criticul Iaroslav Holoborodko observă că aceasta este în totalitate pătrunsă de percepția romantică a scriitoarei, căci aici „stilistica *emotio* domină fără nici o alternativă cultura *ratio*”¹. O altă cercetătoare ucraineană, Nina Herasîmenko, numește proza lui Iren Rozdobudko „lectură psihologică” și o scoate în afara oricăror limite de gen. În acest fel, psihologismul este o parte integrantă a idiostilului scriitoarei, datorită căruia aceasta însuflețește „eul” interior al cititorului, cultivă lumea valorilor lui morale.

4. Caracterul cinematorgrafic reprezintă una dintre caracteristicile dominante ale creației lui Iren Rozdobudko. Potrivit Hannei Uliura, textelor scriitoarei le sunt inerente astfel de tehnici cinematografice, precum aspectul de scenariu, montajul și aspectul vizual². Romanele autoarei au o structură complexă, pe mai multe planuri, cu un număr mare de personaje a căror viață este prezentată pe mai multe planuri temporale și spațiale. Este greu să-i clasifici pe eroii scriitoarei în personaje principale și secundare, deoarece fiecare dintre ele joacă un rol esențial în text. Elementele care o ajută pe scriitoare să-și construiască într-un mod original romanele polițiste, melodramele sau cele de aventură sunt lucrurile concrete și detaliile, imaginația dezvoltată, imaginile cadru, toate acestea contribuie la reproducerea schemei de acțiune a textului și produc un efect de cinema. Datorită acestor caracteristici esențiale a romanelor scriitoarei, acestea pot fi foarte ușor ecranizate³. Scriitoarea nu le oferă cititorilor o rezolvare unică și simplă a coliziunilor sale psihologice, ci dimpotrivă, încearcă să evidențieze și să justifice în mod obiectiv poziția fiecărei părți a conflictului. Iar uneori își lasă romanul neterminat din punctul de vedere al compoziției, încurajându-l astfel pe cititor să inventeze un final propriu (așa se întâmplă, de exemplu, în romanele *Hudzek*, *Dvi hvylyry pravdy*, *Amulet Paskaija*, *Rankovyj prytyral'nyk*). Această strategie auctorială servește drept indiciu la o posibilă continuare a cărții, ceea ce ne amintește de filmul serial în televiziune.

5. Un stil de narațiune „ușor”. În ciuda faptului că textele lui Iren Rozdobudko sunt bogate în acțiuni complicate de-a lungul narațiunii, au multe

¹ Holoborodko, *op.cit.*, p.45.

² Hanna Uliura, *Teatr: pomylkovist' aksiomy// Kyjiv's'ka Rus'*, Kn. II: *Ijuzija*, Kiev, 2006, pp.144-149, p.148.

³ Filmul după romanul *Hudzek* poate fi vizionat la următorul link: <https://www.youtube.com/watch?v=oRXQbGNwJk> (filmul este în limba rusă).

digresiuni lirice, asociații literare, aluzii, „modelele narative ale sciitoarei posedă o ușurință în prezentare, o desfășurarea a acțiunii calmă, o transparență a aluziilor și accentelor semantice”¹. Narațiunea este scrisă într-o limbă ucraineană contemporană, vie și clară. Descrierile sunt făcute într-un mod dinamic, care se realizează datorită abundenței evenimentelor, a iscusinței autoarei de a crea cât mai real scenele și imaginile centrale, precum și abilității acesteia de a menține întriga narațiunii. Acest lucru duce la imposibilitatea de a prevedea pasul următor al protagoniștilor și modul în care va continua textul.

6. Prezența în text a citatelor și aforismelor autoarei. Proza lui Iren Rozdobudko este pătrunsă de o puternică energie vitală care îl îndeamnă pe cititor să reflecteze asupra problemelor importante ale vieții. Depre viață: „Mâine înseamnă ziua de azi care încă n-a sosit” (*Hudzek*); „Viața nu are nici un gust, în forma sa pură este precum apa distilată. Noi singuri îi adăugăm sare, piper sau zahăr. Când viața prinde gust, inima doare mai tare” (*Hudzek*); „Viața e ca un săpun. La început e miroase bine, cu aromă de căpșuni, iar apoi, doar o bucățică amărâtă de așteptări, de șanse pierdute, de puteri, minte, rațiune, memorie” (*Dvanadcjat', abo Vyhovannja žinky v umovah, ne prydatnyh do žytija*); „În această viață, fiecare își duce propria cruce. Cu cât mai multe greșeli face omul, cu atât crucea e mai grea” (*Hudzek*). Despre iubire: „Oamenii care nu iubesc, mai devreme sau mai târziu, se transformă în zombi, într-un nimic amorf, ei sunt nemulțumiți de viață, oricum ar fi aceasta” (*Zivjali kvity vykydajut*); „... Iubirea este un dar. Se primește la naștere alături de celelalte simțuri, cum ar fi auzul sau văzul. Uneori acest dar se transformă într-o piatră grea, într-o cruce, într-o bulă de săpun. Dar nu ai cum să scapi de el: nu este opțiunea ta personală. Așa s-a întâmplat la naștere. Iar dacă un artist nebun sau un simplu nebun este capabil să-și taie mâna, să-și scoată un ochi sau să-și taie o ureche – o poate face cu ușurință, dar de acest dar poți scăpa numai dacă inima încetează să-ți mai bată” (*Dvanadcjat', abo Vyhovannja žinky v umovah, ne prydatnyh do žytija*); „Oamenii comunică mai bine atunci când tac” (*Ostannij diamant miledi*); „Iubirea nu are explicații! Dar are consecințe și... continuare” (*Ja znaju, ščo ty znaieš, ščo ja znaiu*); „Iubirea este ultima și unica șansă pentru a supraviețui” (*Hudzek*). Despre libertate: „Omul are dreptul la o singură libertate – libertatea de a fi el însuși” (*Hudzek*); „... Cel mai bun mod de a reține pe cineva este de a-l lăsa liber!”

¹ Holoborodko, *op.cit.*, p.46.

Romanoslavica LII nr.1

(*Dvanadcat', abo Vyhovannja žinky v umovah, ne prydatryh do žyttja*); „Libertatea înseamnă să-ți asumi cât mai mult, de zeci de ori mai mult, decât poți duce. Îți va fi greu, te vei sufoca, dar la un moment dat vei simți că nu mai ai nici o greutate: ți-a fost luată, ești liber – în cuvânt, în viață, în dragoste... Ai învățat să înțelegi mai multe decât ceilalți” (*Hudzek*). Despre creație: „Artistul trăiește mii de vieți pentru că vrea să învingă moartea. Iar creația, în general, este lupta cu frica de moarte” (*Ja znaju, ščo ty znaieš, ščo ja znaiu*).

Astfel, în proza lui Iren Rozdobudko sunt sintetizate organic orientările analitico-cognitive și estetic-creative, este corelată opoziția dintre individual/colectiv, masculin/feminin, personal/social. Fiecare text al scriitoarei este un fel de enciclopedie de subiecte complicate, trăiri profunde și povești interesante. Datorită compoziției romanelor sale, a subiectului, a problematicii actuale pentru toate timpurile, creația Irenei Rozdobudko își poate revendica titlul de *longseller*, căci se află în câmpul de interes al cititorului contemporan și este mereu căutată pe piața de carte.

Bibliografie:

Andrusiak, Ivan, „*Inša proza*” počynajet'sja z „*Žertvoprynesennja*”, <http://inlit.org.ua/node/83> (accesat la data 22.09.2015).

Filonenko, Sofia, *Masova literatura v Ukrajinii: dyskurs/ hender/ žanr: monohrafija*, Donețk, Landon – XXI, 2011

Herasymenko, Nina, *Osoblyvosti tvorčcji manery I. Rozdobudiko*// „Slovo i čas”, Nr. 11, pp.36-39

Holoborodko, Iaroslav, *Ukrainsika fashion-literatura. Teksty i cinnosti Iren Rozdobudiko*// „Visnyk NAN Ukrainy”, 2010, Nr. 1, pp. 44-50

Pro čytabel'nist' literatury i ne til'ky. Rozmova Anatolia Dimarova z Romanom Kuharukom// „Kurjer Kryvbasu”, 2000, Nr. 125-126, pp. 3-9

Uliura, Hanna, *Teatr: pomylkovist' aksiomy*// *Kyjivs'ka Rus'*, Kn. II: *Ijuz'ja*, Kiev, 2006, pp.144-149

25 samyh uspešnyh ukrainskih pisatelej. Rejting „Fokusa”, <http://focus.ua/culture/216871/> (accesat la data 22.09.2015)

POSTMODERNA A SÚČASNÁ SLOVENSKÁ LITERATÚRA V RUMUNSKU (POSTMODERNISTICKÉ TENDENCIE V TVORBE ANNY RÄU-LEHOTSKEJ)

Martina MATYÁŠOVÁ

Postmodernism is one of today's most read and beloved literary movements, one which allows authors to freely experiment in writing and readers to freely interpret texts. *A Scroll of Resolutions* and *A Bit of Space* are thematically quite heterogeneous works that both allow for various interpretations and analyses of the stories contained in them. Anna Räu-Lehotská, a Slovak writer living in Romania, has, on one hand, publicly embraced Postmodernism; yet, at the same time, she uses only individual devices from the cannon, refusing to explicitly adopt it as a whole. Existence, being, and emotionality are the dominant phenomena she addresses and deeply cares about in her prose. In the study, these aspects are examined from the point of view of their functions and meanings in individual texts.

Key words: Postmodernism, Anna Räu-Lehotská, *A Scroll of Resolutions*, *A Bit of Space*, Existence and being. Emotionality

V poslednom období možno vnímať slovenskú literatúru v Rumunsku cez prizmu rozkvetu, tak kvantitatívneho ako aj kvalitatívneho. Pestrosť je pozorovateľná nielen v oblasti generačnej, ale aj žánrovej či tematickej. Zamerajúc sa prioritne na problematiku autorských poetík a umeleckých postupov si budeme všimáť rozvíjanie postmodernity a jej znakov v prózach Anny Räu - Lehotskej.

Anna Räu-Lehotská, 1964, sa narodila v Nadlaku. Po stredoškolských štúdiách si za svoje životné povolanie zvolila učiteľstvo a odišla do Bukurešti, kde absolvovala štúdium fyziky a chémie. Po jeho ukončení sa navracia do rodného mesta a začína pôsobiť ako profesorka v Školskom stredisku Jozefa Gregora Tajovského, kde pracuje aj v súčasnosti. A zatiaľ čo v intenciách učiteľského povolania odovzdáva študentom vedomosti, osobné skúsenosti a výchovné pôsobenie, vo voľnom čase sa, popri rodine, venuje aj tvorivej práci spisovateľky. Dominantné postavenie má u autorky próza, na druhej strane však zaznamenávame aj pokusy o písanie poézie. „... Najmä jej próza je novým, ale súčasne aj „iným dychom“ v literárnom prostredí slovenskej literatúry z Rumunska. Iste aj voľbou epických minútvarov si sama vymedzila priestor na literárne obrazy života, ale z jej textov cítime aj inú, generačne odlišnú autorskú mentalitu, menej literátsku, väčšmi civilnú, ostatne ako u všetkých mladších autorov, a to nielen v rumunskom

Romanoslavica LII nr.1

prostredí...“ (Andruška, 2009, s. 109). Debutovala v roku 1994 súborom krátkych próz *Jedným dychom*. Svoju tvorbu prezentovala na stránkach viacerých časopisov, spomeňme napríklad *Naše snahy*, *Rovnoběžné zrkadlá*, *Ludové noviny* a iné. Lehotská sa venuje aj prekladateľskej činnosti, pričom ide hlavne o preklady zo slovenčiny do rumunčiny a jazyka esperanto.

Postmodernistické tendencie zaznamenávame u autorky v jej prozaických dielach, vydaných po roku 2000, konkrétne ide o knihy *Zvitok predsavzatí* (2009) a *Voľný kúsok priestoru* (2011). Tematicko-motivická pestrosť a rôznorodosť z nich robí diela s veľkou výpovednou hodnotou a možnosťou širokospektrálneho uchopenia zo strany čitateľskej verejnosti. Príjemca je konfrontovaný aj s inou, v oboch dielach dominantnou, črtou – výrazným synkretizmom a z hľadiska žánrového zaradenia pomerne zložitou identifikáciou jednotlivých príbehov. Možno ich nazvať črtami, kresbami, poznámkami, správami, záznamami, či krátkymi prózami. Iba niektoré z nich sa rozsahom a kompozičnou výstavbou približujú k poviedke. Nielen na presnú žánrovú, ale aj druhovú nezaradenosť, spomenutých diel, upozornila Dagmar Mária Anoca, keď o Lehotskej diele povedala, že je to súbor „malých i drobných prozaických prác tvoriacich kaleidoskop o človeku a jeho údele. Tieto kúsky duševného a v značnej miere celkom určite i literárneho priestoru sa však iba tým, že sú napísané neviazanou rečou, môžu zaradiť výlučne k epike, lebo obsahom a lexikálno-sémantickou zložkou sa, tak ako i pred tým, často umiestňujú na limite medzi epikou a lyrikou, alebo ešte lepšie skratkovou a nedynamickou epikou či dejovou lyrikou“ (Anoca, 2012, s. 61). Vo svojom konštatovaní načrtla aj obsahovú náplň príbehov, ktorá nie je ničím iným ako vyjadrením umeleckého zámeru samotnej autorky. Existencia a bytie. To sú fenomény, ktoré Lehotská postupne odhaľuje a otvára pred čitateľom ako zvitok papiera, aby ich kontinuálne, v dokonalosti a úplnosti, predstavila na malom kúsku životného priestoru, ktorý si vyhradila v druhom diele. Dominantou je život, vo všetkých podobách a premenách, odhaľovanie jeho dobrých aj zlých stránok, prekážok a problémov, ktoré sú neoddeliteľnou súčasťou akejkoľvek existencie. Autorkin pohľad však smeruje na človeka, zobrazujúc ho v intenciách existencie a bytia.

Dalo by sa povedať, že súčasná autorská generácia postmodernu priam vyhľadáva, nerozlišujúc pri tomto konštatovaní národný či literárny kontext. Tento umelecký smer poskytuje značnú dávku slobody a voľnosti, avšak nielen na strane autora, ale aj samotného čitateľa. Neuplatňovanie zásad tradičnej poetiky, absencia konvenčných atribútov literárneho diela, či strata dominantného postavenia estetickú funkcie otvárajú priestor na takpovediac „svojvoľné zaobchádzanie“

autora s textom a prakticky neobmedzené možnosti interpretácie. Postmodernistická diferentnosť je však najlepšie pozorovateľná až pri práci s dielom.

Zvitok predsavzatí a Vol'ný kúsok priestoru sú späté znakom žánrovej pestrosti, až ambivalentnosti, a tematickej rôznorodosti. Aj napriek nášmu tvrdeniu o ich príslušnosti k oblasti súčasnej postmodernity im nechýba sujetová výstavba, estetická línia príbehov, či precízna práca autorky s jazykom a umeleckými prostriedkami. Nejde tu o uplatňovanie postmodernity ako takej, skôr len o vytýčenie a zdôraznenie jej niektorých znakov. Anoca (2012) sa, v recenzií na autorkinu druhú knihu, vyjadrila nasledovne: „Fragmentárnosť na úrovni textu či hypersyntaxe, kaleidoskopickosť štruktúry knihy by nasvedčovala aj postmoderným tendenciám, ale ideová a tematická rovina ju radšej zaraďuje k tomu výrazovému registru, ktorý dominoval v predchádzajúcej knihe, k modernizmu“ (s. 61). Kým v prvej zbierke dominuje silná emocionalita, druhá sa venuje otázkam života, spoločnosti a človeka.

Pri riešení emocionality postupuje odporčne, zameriavajúc sa rovnakým dielom na pól kladný i záporný, súčasne však nazerá aj na premeny ľudskej psychiky v procese ich pôsobenia. „Svojimi črtami nastavuje zrkadlo duševným pohnútkam, ktoré ovplyvňujú situáciu človeka a jeho myslenia v dnešnom svete“ (Knichal, 2013, s. 53). V próze *Návšteva* dostáva čitateľ možnosť preniknúť do myšlienok a pocitov hlavnej postavy, na jednej strane citovo rozkolísanej, no na strane druhej plnej odhodlania a bojovnosti zvládnuť zaťažkávajúce životné situácie. Útly priestor príbehu autorke postačil na zachytenie života hrdinky v celej jeho šírke, od detstva cez dospelosť, až po úvahy zrelej ženy. Pred čitateľom sa otvára sonda do jej vnútra, široká spleť pocitov a myšlienok, výkriky podvedomia, či psychické záchvevy, vypovedajúce mnoho o človeku a jeho osobnosti. Putovať začíname s dieťaťom, nazerajúc na svet jeho pohľadom, kontinuálne doplneným citovým rozpoložením tohto veku. Významné miesto zohráva v príbehu noc. Nie však vo význame odpočinku, ale ako priestor strachu, premýšľania a drásavých psychických súvah.

V kľúčových momentoch a situáciách rozpomína sa hrdinka na detstvo. Ako dieťaťamávala často strach, nevediac presne definovať jeho pôvod. Skrývala sa pod perinou a čakala na príšery, ukryté v zákutiach detskej izby. „V detstve sa, naopak, bála zaspáť, noc čo noc viackrát otvárala oči a vyvaľovala ich do temnoty, aby tak mohla zachytiť aj ten najnepatrnejší pohyb alebo priam výdych príšery, ktorá by sa

Romanoslavica LII nr.1

nenápadne bola mohla dostať do jej izby potom, ako dôkladne skontrolovala celý priestor“ (Räu-Lehotská, 2009, s.9). V tomto momente pozorujeme vnímanie sveta a reality cez optiku detského videnia. Noc sa stáva symbolom temnoty a neistoty, pochybovania o sebe samom a vlastnom konaní. Rozprávky a svet strašidiel sa v podvedomí hrdinky prelínajú s realitou, vyúsťujúc do strachu z niečoho vymysleného, fantastického. Avšak nemožno tu hovoriť len o iracionálne a detskej predstavivosti. Prízraky sa objavujú v noci, keď je sama. Samota v poviedke indikuje potrebu, no zároveň aj absenciu opory zo strany niekoho alebo niečoho.

Postupom času dochádza u postavy k duševnému prerodu. Moment psychického dozrievania, prekonávania detských návykov a iluzórnych problémov je prítomný v živote každého človeka, nevzťahuje sa len na prostredie literárne. Autorka volí opačný postup, zasadiac do epickej štruktúry skutočnosť ako takú. Zbytočne neprikrášľuje fakty, opisuje ich ako prichádzajú, s každodennou tvrdosťou a problémami. Margita žije na prvý pohľad bežný život. Pracuje, stará sa o domácnosť, prežíva radosti aj starosti tak, ako jej ich osud prináša a nadeľuje. Vo chvíľach samoty si vytvára vlastný, imaginárny, svet, majúc ho ako východisko v zložitých chvíľach. Detskú ustráchanosť vystriedala odvaha púšťať sa do nových a neznámych vecí, nepoznaných dobrodružstiev. Práve v týchto momentoch vníma svoje bytie ako plnohodnotné.

Ale potom na celý ten smrad ľahko zabudla, zostalo jej len okúzlenie prvého samostatného dobrodružstva, na chvíľu bola v inom svete, ktorý patril len jej, robila to, čo chcela ona sama. Tento prvý pokus o osamotnenie potom opakovala stále častejšie, so všetkými nevyhnutnými následkami, a tie sa neraz ozývali, veď predsa vybočovala z rutiny dedinských obyčajov, ale ona si ich nevšímavo ukladala do svojho tajomného sveta, tak ako si chlanci ukladali farebné sklenené guľôčky do koženého vrecúška (Räu - Lehotská, 2009, s.13).

Lehotská tu načrtáva komplexnú spleť existenčných problémov, strachom a samotou začínajúc a otázkou zaradenia človeka v spoločnosti končiac. Jej hrdinka však nepodlieha postmodernej apatii a pocitu úzkosti. Vzpierajúc sa normám a zabehanej konvencii sa pýši svojou inakosťou, ktorá je pre ňu typická. U Margity sa namiesto úzkosti a dezilúzie, vyplývajúcej z neprijatia kolektívom, stretávame s odhodlaním znášať všetky príkoria a vyrovnanosťou, s akou prijíma nadobudnutý spoločenský status.

Diametrálne odlišné vnímanie vlastného miesta vo svete a spoločnosti je zaznamenané v próze *Marta*. Široká spleť pocitov, prežívaných až s výraznou

intenzitou, sa čitateľovi zjavuje opisom jej rozbúreného vnútra a nepretržitého prúdu myšlienok, snažiac sa o vyrovnanie so situáciou, v ktorej sa tak náhle a nečakane ocitla. Marta je typom nevyrovnaného človeka. Je zmietaná strachom a pocitom neistoty. „Opretá plecom o stĺp sa snažila správať sa čím nenápadnejšie, aby sa nakoniec ona nestala stredobodom pozornosti okoloidúcich. Vytiahla z vrecka mobil a tvárila sa, že telefonuje. To naozaj nikoho nezaujímalo, každý prechádzal popri nej nedbalo, až na chlapčeka v kočíku, ktorý sa jej usmial, zamával jej a ona mu to opätovovala“ (Rău-Lehotská, 2009, s. 40). Kým Margita bola postavou odvážnou a sebestačnou, nemajúc strach zakúsiť nové a bláznivé dobrodružstvá aj za cenu odsúdenia zo strany kolektívu, Marta má až panický strach z možnosti vyčlenenia sa. Silná túžba po splynutí s davom z nej robí postavu fádnu a na prvý pohľad nezaujímavú. „Existenciálnosť výrazu je často prepojená s kvalitami ako tragickosť či absurdnosť. Jej špecifikom je, že je postihnuteľný vo výpovedi, ktorá sa týka základných otázok ľudskej existencie, kde je azda najdôležitejšie pýtanie sa na zmysel. Postihuje pocity a stavy vedomia vyvolávané tajnosťou, skrytosťou, nejasnosťou odpovedí na tieto otázky“ (Špoták, 2008, s. 7). Sužetová línia sa však odvíja od úplne iných aspektov, ktoré chcela autorka zdôrazniť a pertraktovať. Opätovne sa navraciame k otázke emocionality a jej deklarovania v diele. Nezacieľujúc pozornosť na vybrané pocity, autorka ich vykresľuje tak, ako v jednotlivých prózach plynú a vyhraňujú sa. Odkrytie je sprevádzané silnými prejavmi navonok aj vo vnútri. Dominuje výrazná gestikulácia a pohyby tela, doplniac to príslušným rečovým a hlasovým výstupom. Vnútornú stránku reprezentujú psychické a duševné záchvevy, aktivita podvedomia, snové predstavy až halucinácie. Martina existenčná potreba niekam patriť je limitovaná ustráchaným a úzkostlivým správaním voči okoliu, ktoré jej však nevenuje väčšiu pozornosť ako hocikomu inému z okoloidúcich. Psychická labilnosť, ktorou trpí, ju doženie až k úteku. Uniká ale pred niečím, čo v skutočnosti nejestvuje a zostáva iba výplodom jej podvedomia.

Marta vydesene mykla kľučku a dvere zaškrípali. Chvatne sa obrátila a vybehla. Začala utekať, tak rýchlo, ako len vládala. Najprv sa vôbec neobzerala, hľadela len čím skôr dostať sa naspäť medzi ľudí. Až keď sa priblížila k sediacim babkám a k ich bezzubému zhováraniu, opovážila sa otočiť hlavu a pozrieť za seba. Neprenasledoval ju nikto, tak

Romanoslavica LII nr.1

spomalila a sotva lapajúc dych prešla okolo nich tak, aby veľmi nepútala pozornosť“ (Räu-Lehotská, 2009, s. 45-6).

Čižmy sú príbehom deklarujúcim silu a dosah pocitov na človeka a jeho správanie. V tomto prípade však prevláda vonkajšia stránka nad vnútornou, prežívajúc hnev až vo vyhrotenej podobe. „Haló, Maja? – ozval sa dievčenský hlas. – Nie, tu žiadna Maja nie je. Už je to dnes tretíkrát. Človek by mal najprv porozmýšľať, potom vytočiť číslo! – vykričala sa pobúrene a tresla slúchadlom, ani nepočúvajúc ospravedlnenie z druhého konca drôtu“ (Räu-Lehotská, 2009, s. 36). Bezvýznamná situácia, akou je hľadanie čižiem, je pre hlavnú postavu impulzom k nepríjemnému vystupovaniu voči okoliu i sebe samej. Banalita riešenej veci poslúžila autorke na odkrytie prchkosti ľudských pováh, a zároveň jedinečnosti každej z nich. Problematiku emócií odhaľuje paletou rôznorodých ženských postáv. Hrdinky žijú pocitovo navonok aj vnútorne. Postavy mužov sú výnimočné a emocionálne obmedzené. O ich živote sa čitateľ dozvedá len prostredníctvom opisov podvedomia a myšlienkových operácií. Kým ženy problémy riešia, muži ich dusia vo vnútri a potláčajú do úzadia. Možno tu teda konfrontovať ženskú vyrovnanosť na jednej strane s mužskou záдумčivosťou a nerozhodnosťou na strane druhej. Obe roviny sa však vzájomne dopĺňajú a vyvažujú, aby mohli v závere vytvoriť harmonický celok.

Hoci sú Lehotskej diela oddelené časovo aj tematicky, na prvý pohľad javiaca sa rôznorodosť je v závere zosúladená, vytvárajúc jednotu a prepojenosť. *Volný kúsok priestoru* je venovaný človeku. Nie však ako individuálnej entite, ale človeku zmietajúcemu sa vo víre života, spoločnosti, sveta, snažiaceho sa zaradiť v zložitej spleti medziludských vzťahov. „Tieto lyricky ladené príbehy svojím tematickým zameraním aj naďalej ostávajú viac či menej v blízkosti autorkinho okolia, avšak na rozdiel od predošlých obrazov z každodenného života jej drobnokresby zvyrazňujú duchovný rozmer“ (Knichal, 2013, s. 53). Istú mieru duchovna a životnej filozofie nachádzame v príbehu, s názvom rovnomeným celej knihe. Diferenciou medzi dielami je aj psychické usporiadanie hrdinov, ich duševná zrelosť a trpezlivosť pohľad na veci, či vzniknuté situácie. Postavy sú už akoby dospelé, rozvážne, neovládané pudmi a emóciami do takej miery, ako v prípade *Zvitku predsavzatí*. Sú postavené pred problémy, ktorým treba nielen čeliť, ale predovšetkým ich riešiť. Apatia by viedla k úpadku a „deštrukcií“.

Mladá žena, z prózy *Volný kúsok priestoru*, je prototypom človeka dnešnej doby. Večne uponáhľaného, pracovne vytáženého, nevšímavého, egoisticky reflektujúceho výlučne vlastný život, pretože na problémy iných jednoducho nezvýchá čas. V momentoch najvyššieho vypätia sa zrazu stane niečo, čo ju prinúti zastaviť,

spomaliť, zmeniť smer. Autonehoda a pobyt v nemocnici zmenia celý jej život i doterajší pohľad naň. Oklieštená stenami bytu sa cíti ako väzeň. Bezvýchodisková situácia sa však postupne mení doslova na vykúpenie. Hrdinka dospieva k závažným rozhodnutiam, naberá odvalu zmeniť tok existencie, ktorou sa prezentovala navonok, avšak zrazu má pocit, že vlastne nikdy poriadne nežila. Iba prežívala. Hnala sa za kariérou, peniazmi, úspechom, nevnímala okolie, blízkych ľudí ani priateľov. Až vo chvíli úplnej samoty si naplno uvedomuje, že nemá takmer nič, čo by ju robilo šťastnou a napĺňalo pocitom zadost'učinenia. Zaužívané spôsoby trávenia voľného času sa javia ako bezcenné a neplnia svoj účel, tak ako zvyčajne. Dostavuje sa pocit, ktorý predtým nepoznala – úzkosť, samota.

Celou váhou na nás táto problematika doľahne vo chvíľach, kedy nevieme ako ďalej, v tzv. existenciálnych, teda medzných situáciách. Najtypickejším prejavom alebo následkom týchto situácií je úzkosť. (...) Dôležitejšie je odlišenie úzkosti od hrôzy, strachu, zdesenia či ostychu. Všetky tieto pocity (kvality) vyrastajú z konkrétneho dôvodu a miznú spolu s jeho odstránením. Naproti tomu úzkosť nezapričiňuje nič určité a skutočné, a teda nemôže len tak pominúť“ (Špoták, 2008, s. 2-3).

Východisko z hraničnej situácie nachádza v, na prvý pohľad, bezvýznamnej činnosti. Sediac na balkóne pozoruje okolie, ľudí náhliacich sa do práce, vtáky poletujúce povetrím, okolité paneláky a život v nich. Uvedomuje si, čo všetko celé tie roky prehliadala. „Len teraz si začala všímať, že obloha okolo balkóna je rovnako obrovská a krásne modrá ako tá z dediny jej detstva. A obláčiky, pravdaže, v týchto horúcich dňoch také zriedkavé, že vytvárajú rovnako úžasné obrázky. A vtedy zabúdala na nehodu, na bolesť, na nemocnicu“ (Räu-Lehotská, 2011, s. 26-27). Hoci uvedomenie si chýb a osobných nedostatkov prichádza v období tzv. psychickej zrelosti a vyrovnanosti, je intenzívne, precítené a, čo je najdôležitejšie, podporené odvahou a rozhodnutím zmeniť každodennú rutinu na plnohodnotné prežívanie bytia ako takého. Zdanlivá príslušnosť ku kolektívu, nadobudnutá z predošlých čias, sa mení na cieľavedomé naplánovanie si krokov do budúcnosti. Možno tu pozorovať pohyb hlavnej postavy po novej existenčnej línii, spôsobený fyzicky aj psychicky vypätou situáciou.

Výskyt existenčného motívu v autorkinej prvej zbierke, a jeho protikladnosť k

Romanoslavica LII nr.1

práve interpretovanej próze, nás priviedli k rozhodnutiu vrátiť sa späť. Príbeh, rozprávaný mužskou postavou, deklaruje silu odvahy, akej je človek schopný. Hrdina naberá odvalu prekonať strach, úzkosť a nočné mory, ktoré ho noc čo noc sprevádzajú, znemožňujúc pokojný odpočinok.

Zadíval sa na kývajúce sa konáre a sám seba sa v duchu opýtal, čo bude d'alej. Hned' si zašemetil aj odpoveď: aj ja sa budem tak vetviť, ako tie stromy. Možno sa ešte budeme stretať v spánku, možno aj cez deň, ale už len niekde za čiarou horizontu... teraz už budú platné celkom iné argumenty. Zamknem krutú bránu do zhoreniska a prestaviam všetky veci do nového tvaru. Vstal, povystieral sa a vykročil v ústrety blýskavému ránu“ (Räu-Lehotská, 2009, s. 51).

Obidve postavy dospievajú k presvedčeniu o nutnosti zmeny v ich živote. Mladá žena je ovplyvnená tvrdou ranou osudu, Richard sa však rozhoduje sám. Stáva sa „strojom vlastného šťastia“ a reprezentuje silu ľudskej vôle a neochvejného odhodlania. Človeka postretnú v živote mnohé problémy a prekážky, objaviac sa častokrát v tom najnevhodnejšom momente, či období. Výber próz a ich sujetové ustrojenie nie je vôbec náhodné. Autorka dáva čitateľovi možnosť voľby, ako naložiť s vlastným životom a bytím. Ukazuje možné spôsoby riešenia: voľba na základe rany osudu, alebo spontánne precitnutie a nutnosť vyslobodiť sa z nečinnosti a apatie. Voľba tu naberá všeobecné konotácie nevyhnutnosti, avšak jej realizácia je už výlučne individuálna. „Každý z nás má onen symbolický priestor, v ktorom sa môže celkom slobodne pohybovať, ale v ktorom naň číhajú aj nástrahy najrôznejšieho druhu“ (Knichal, 2013, s. 53).

Pre druhú autorkinu zbierku je charakteristická rôznorodosť. Tento aspekt pozorujeme nielen v oblasti motívov, ale aj postáv a prostredia. Zobrazujú ľudí rozličného postavenia, či príslušnosti, ponúka čitateľovi možnosť nazrieť do celej škály životov, osudov a situácií. Ľudia z mesta alebo dediny, centra či periférie. Široká spleť príbehov a medziludských vzťahov, skutočných aj vymyslených prízrakov, predstáv a halucinačných vízií. Spojivom medzi nimi je však strach a samota, úzkosť, neistota. *Hviezda* je príkladom správania sa človeka v momentoch absolútnej samoty, keď chýba blízka osoba, či priateľ na rozhovor. Nočná scenéria vzniknuté pocity zosilňuje a dodáva príbehu na tajomnosti, ba až zázračnosti okamihu. Neschopnosť spánku vedie hrdinu k stavom tzv. denného snenia, oživiac hviezdou, ktorá sa mu stáva spoločníčkou, až kým nakoniec, zmorený únavou, nezaspí. „Je tmavá noc vonku aj vnútri. Do úzkeho priezoru poodchýlených okeníc vhupla hviezda. Ustrnuto ju sledujem, pokým ma nezačnú štípať oči. Privriem jedno

oko. Je tam. Otvorím ho a zatvorím druhé oko. Jej blikot už tam zrazu nie je. Roztvorím oči a snažím sa znehybnieť. Hviezda sa medzičasom posunula trošičku bližšie k pravej okenici. Ale nie rovnomerne. Jej svetielko sa placho trepoce, poletuje, kmitá na všetky strany“ (Räu-Lehotská, 2011, s. 28). Samotu však nemožno spájať výlučne s človekom – jednotlivcom, dotýka sa každého, častokrát aj ľudí v spoločnosti. Príbeh s názvom *Tichý večer* neodhaľuje samotu fyzickú, ale naopak samotu ducha, srdca, mysle. Harmonické spolunažívanie manželského páru je len zdanlivé. Ide o hru, ktorú predvádzajú verejnosti. Nikto ani len netuší, že vzťah medzi nimi už dávno ochladol. Zostali spolu a zároveň každý sám, neschopní prerieť slovo, začať rozhovor, zdieľať problémy. Žijúc spolu každý bojuje so samotou vlastného vnútra. „Zažiadalo mi spýtať sa ťa hocičo, otvoriť ústa, vydať čo len hlásku, hoci som nesmela klásť žiadne otázky. V akej reči by som aj bola mohla rozprávať, keď ticho bolo mocnejšie než ja, mocnejšie než my všetci dokopy a prikrývalo aj nás, aj naše slová. Cez vzácne štrbinky svetla som vše zaškúlila na teba, zmietajúceho sa pod tou istou ťarchou desivej nemoty“ (Räu-Lehotská, 2011, s. 33). Ani život vo dvojici a rodinnom kruhu nemusí človeku poskytnúť istotu šťastia, porozumenia a harmónie. Autorka pertraktuje až paradoxné dôsledky života a doby, ktorej sme účastní. Práca, stres a neustály zhon doslova vzd'ľujú ľudí navôkol, okrádajú človeka o aspekt osobného a humánneho prístupu. Žijeme v spoločnosti a častokrát sme osamelejší ako tí, ktorým bola samota jedinou životnou partnerkou.

Lehotská sa prioritne venuje otázke existencie a bytia človeka, zobrazujúc ho v najrozmanitejších životných situáciách a okolnostiach. Jej postavy sú diferentné statusom a postavením v spoločnosti, zamestnaním, vekom, no predovšetkým psychickým ustrojením a nazeraním na život, schopnosťou riešiť problémy a vyrovnáť sa s nimi. Jednotlivé príbehy sú súčasťou mozaiky, ktorej každá časť má stabilné a nenahraditeľné miesto. Konfrontujúc čitateľa s tvrdou realitou, prinášajú návod, alebo výstrahu, ako k problémom pristupovať a čomu sa naopak vyhnúť. Postmoderna sa pre autorku stáva kulisou na rozhovor s čitateľom i celým svetom. Prostredníctvom vybraných atribútov kladie otázky, podáva podnety, vyjadruje osobné stanovisko. Aj jej texty sa stávajú postmodernou hrou, avšak iba dovtedy, kým neprezrieme realizovaný autorský a osobnostný zámer. Pobáda nás k zamysleniu a voľbe o vlastnom živote a bytí v ňom.

Romanoslavica LII nr.1

LITERATÚRA

- ANDRUKŠA, P.: Literárna tvorba Slovákov z Dolnej zeme. Bratislava: Odkaz 1994. 168 s.
- ANDRUŠKA, P.: Osobnosti a osobitosti dolnozemskej kultúry. Nitra: Fakulta stredoeurópskych štúdií UKF 2005. 154 s.
- ANDRUŠKA, P.: Súčasní slovenskí spisovatelia z Rumunska. Nitra: UKF 2009. 136 s.
- ANOCA, D. M.: Pevne zabývaná vo svojom literárnom priestore. In: Naše snahy Plus, 2012, roč. IX, č. 4, s. 61 – 62.
- HRIVNÁKOVÁ, V.: Existencializmus vo filozofii a literatúre. Nitra: Pedagogická fakulta 1991. 59 s.
- KNICHAL, O.: Právo na voľný priestor. In. Dolnozemský Slovák, 2013, roč. 18, č. 1 - 2, s. 53.
- RĀU-LEHOTSKÁ, A.: Voľný kúsok priestoru. Nadlak: Ivan Krasko 2011. 130 s.
- RĀU-LEHOTSKÁ, A.: Zvitok predsavzatí. Nadlak: Ivan Krasko 2009. 100 s.
- ŠPOTÁK, R.: Existencializmus ako výrazová kvalita. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa 2008. 28 s.
- VITÉZOVÁ, E.: Voľný kúsok priestoru Anny Rāu- Lehotskej. In. Naše snahy Plus, 2012, roč. 99, č. 1, s. 52 – 53.

POSTMODERNUL *MEREU VERDE*...¹

Raluca Daniela MIHAI

Literature has always taken the shape of a manifest, the indulgence of thoughts, feelings, phantasms and uprising, times and often expressing that inner courage to take a step, say something, unravel with writing being the entity that completes it through the transfer of thoughts and ideas in the best possible way.

Literature is on a path of continuous change and its` cycles have the urge to always bring something new, a new way of thinking, this being the set in which postmodernism came to light, a cosmopolite phenomenon that brought along a denial to the majority of the techniques used in literature, this giving literature a new face in a new and original way by studying people in their everyday life not by creating an exact copy of reality but rather by generating a fictional world to represent reality.

Slovak literature has seen remarkable changes when, at the end of the nineteenth century, it has entered a new stage, creating adequate conditions conducive to modern literature, given the changes in the social condition of the writer. Literary life will undergo a major change on the topic of literary works, but also the method of creation, which is destined to highlight the artistic virtues of the writer and altogether satisfying taste reader.

Among those who contributed to the development of good translations in English, which broke into the phenomenon of postmodernism, have brought attention writings literature, facilitated change the image of their own people, the spirit, contributing to the evolution of literary canon in Slovakia was writer Pavel Vilikovský, slovak writer, journalist and translator. It has become increasingly known as a literary figure major post-communist period in Central Europe.

Keywords: Slovak literature, postmodernism, Vilikovský, innovation, game

Literatura slovacă a înregistrat schimbări remarcabile atunci când, la finele secolului al XIX-lea, s-a intrat într-o nouă etapă, propice creării premiselor literaturii moderne, date fiind schimbările în ceea ce privește condiția socială a scriitorului. Viața literară va suferi o schimbare majoră privind tematica operelor literare, dar și metoda de creație, care are ca menire punerea în evidență a virtuților artistice ale scriitorului și satisfacerea întru-totul a gustului cititorului.

¹ Această lucrare a fost realizată în cadrul proiectului „Cercetări doctorale multidisciplinare competitive pe plan european (CDocMD)”, cofinanțat de Uniunea Europeană și Guvernul României din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, contractul de finanțare nr.POSDRU/187/1.5/S/155559

Romanoslavica LII nr.1

Dupa anii 1960, Slovacia a cunoscut o perioada fructuoasă în ceea ce privește experimentele literare, făcându-se trecerea de la perioada în care scriitorii moderniști activau, la o perioadă cu numeroase influențe postmoderne. Însă această nouă perioadă nu a fost privită pozitiv, datorită regimului politic din acea vreme, în care libertatea de exprimare și de creație erau considerate pericole la adresa respectivului tip de regim dictatorial, astfel încât scrierile au fost cenzurate în marea lor majoritate, scriitorii fiind nevoiți să își întrerupă activitatea, în mod direct, o perioadă de timp.

Influențele postmoderne au pătruns în literatura slovacă, cel mai adesea, prin intermediul traducerilor din limba engleză, amintindu-l aici pe John Barth cu scrierea sa *Lost in the funhouse*, publicată în revista slovacă „Revue svetovej literatúry”, din anul 1963, dar și traducerea romanului *Un veac de singurătate* al lui Gabriel Garcia Marquez.

Romanul lui Marquez a fost ca o revelație pentru lumea literară, întrucât creatorii au descoperit un nou limbaj literar, absorbind multe influențe din realismul magic latino-american, dar și din postmodernismul nord-american.

Printre cei care au contribuit la dezvoltarea unei bune traduceri din limba engleză, care au pătruns în fenomenul postmodernismului, au adus în atenție scrierile literaturii universale, au înlesnit schimbarea imaginea propriului popor, a spiritului, contribuind astfel la evoluția canonului literar din Slovacia a fost scriitorul slovac Pavel Vilikovský, prozator, publicist și traducător. Acesta a devenit din ce în ce mai cunoscut drept o figură literară majoră a perioadei post-comuniste din Europa Centrală.

Scrierile sale au adus o reînprospătare a literaturii vremii, scoțând în evidență aspirațiile, sentimentele, simțirile, atitudinile și eforturile tinerilor în descoperirea izvoarelor fericirii umane. Prin intermediul lor, Vilikovský a căutat să înțeleagă care este factorul declanșator al felului în care oamenii acționează și să explice fundamentul tradițiilor literare naționale, utilizându-se de termeni stricți și precisi pentru exprimarea gândurilor, trăirilor sau a sentimentelor. Acesta a urmărit firul narativ postmodernist care a fost abordat în cadrul literaturii Americii de Nord, iar mare parte din opera sa a fost redactată într-o perioadă profundă de criză politică și persiflare, de parodie, de discursuri politice și rapoarte științifice, dar și de literatură în sine.

Datorită faptului că societatea și atmosfera politică a anilor 1970 nu erau pe gustul scriitorului, majoritatea creațiilor fiind afectate de cenzură, acesta nu a fost dispus să accepte compromisuri, alegând să întrerupă publicarea textelor oficiale,

însă nu a renunțat la scris, deoarece a continuat să traducă din limba engleză literatură cu caracter ficțional, până în apropierea anilor 1990, când atmosfera s-a mai detensionat și a crescut interesul pentru literatura postmodernă. Astfel că noul val avea să vină cu abolirea tuturor trăsăturilor impuse până atunci și prin libertate de creație, fără a ține cont de presiunea ideologică care domina în acea perioadă sau de ceea ce publicul de rând era obișnuit să primească.

Această libertate de gândire și de exprimare, care a devenit posibilă începând cu anii 1990 a constituit și o regăsire, o redescoperire a unei noi forme de exprimare, a unui nou limbaj diferit față de cel existent, care a fost destul de bine primit de către opinia literară.

Scrierile prin care Vilikovský s-a remarcat în cadrul literaturii slovace, cu puțin înainte și după perioadă postdecembristă au fost: *Calul la etaj, orbul în Vrable, Mereu verde...*, *Un Casanova slovac, Crudul mecanic de locomotivă – colecție de povestiri scurte, Ultimul cal din Pompei, Prima și ultima iubire, Papagalul magic* etc.

În abordarea nuvelor sale, Pavel Vilikovský folosește o construcție interesantă, textul său întinzându-se pe o linie dreaptă, fără fluctuații evidente, având însă nenumărate puncte de oprire, precis delimitate temporal, fiecare punct în parte, având o anumită importanță în cadrul povestirii. Autorul se joacă, parcă, premeditat cu poveștile pe care le expune, trăind cu intensitate fiecare moment, căutând contacte între personajul său și cititor.

Opera sa se caracterizează prin ironie, umor negru, parodie, absurditate dusă până la extreme, abordând teme precum aventura, erotismul sau chiar teme polițiste. Totodată se pot remarca scepticismul, evidențiat prin căutarea sensului acțiunilor umane, digresiile prin care naratorul exprimă o atitudine subiectivă, dar și notele de subsol prin care autorul se concentrează pe unele detalii relevante pentru subiectul operei. În același timp, abundența dialogului, stilizările și descrierile telegrafice, reușesc să construiască situații fără participarea directă a autorului în cadrul subiectului.

Vilikovský prezintă un caracter și un limbaj diferit față de alți scriitori slovaci care au fost la rândul lor influențați de noile tendințe postmoderne. Regăsim o ușurință în utilizarea termenilor, în folosirea jocului de limbaj, lucruri care dovedesc, astfel, măiestria ca scriitor a acestuia, dar și dăruirea sa față de literatură.

Romanoslavica LII nr.1

Desigur, întâlnim și lucruri comune, însă cel mai bine putem observa diferențele¹.

Autorul jonglează cu kitsch-ul, demonstrând astfel măiestria cu care acesta stăpânește inteligența lingvistică și originalitatea propoziției. S-a inspirat pentru kitsch de la moderniști, dorind în mod deliberat să testeze limitele artei din ziua de astăzi.

Vilikovsky este considerat de către criticii slovaci, scriitorul care a utilizat într-un mod bine definit tehnicile postmoderne pe care le-a evidențiat în nuvela *Mereu verde...*, publicată în octombrie 1989, având parte de o primire nesperată atât din partea criticilor, cât și din partea cititorilor intelectuali.

Mereu verde..., conform lui Pavel Unatinsky, poate fi considerat un proces intentat societății/ societăților totalitare în care eroul este un „om fără însușiri”- un spion bătrân, dement și alienat, creație a regimurilor totalitare în care a trăit, a căror soartă a împărtășit-o, erou-neerou, vinovat fără vină, ratat al oricărei societăți în care a trăit, acuză fără a acuza, este acuzat fără a fi pedepsit, apără fără a avea ce, judecă fără a avea discernământ².

Naratorul este un pensionar bătrân, fost spion, care se încadrează perfect perioadei cuprinsă între cele două Războaie Mondiale. Pentru a completa tabloul prăfuit al acelei perioade, nu puteau lipsi din cadrul peisajului Asociația Spionilor, Poliția Secretă, referirea la slovaci, unguri sau români, dar nici aluziile la condițiile de viață actuale, autorul făcând trimiteri la ghidurile de ficțiune și cele turistice.

Acest erou pe care Pavel Unatinsky îl caracterizează consideră că se apropie simțitor în anumite ipostaze de felul în care sunt caracterizate personajele lui Dostoievski, ducându-ne cu gândul înspre romanul Frații Karamazov, întrucât trăsăturile fizice ale personajelor sunt uneori descrise succinct, cu paloare bolnăvicioasă, cel mai adesea dominate de un tremor neobișnuit, însă ceea ce le face să iasă din tipar este tocmai vocea acestora, vocea isterică, adesea nervoasă.

Personajul principal al nuvelei *Mereu verde...*, în ipostaza unui colonel, era o persoană extrem de autoritară și destul de șireată când venea vorba de propriile interese, știind să se impună și să dea impresia că deține controlul interlocutorului.

Printre activitățile preferate ale acestuia se numără seducția și interogatoriul, amândouă forme ale puterii care ne duc cu gândul către un alt tip de roman și anume, romanul polițist, unde le regăsim aproape în totalitate.

¹ L. Čúzy, P. Darovec, *Panoráma slovenskej literatúry*, III, Slovenské Pedagogické Nakladateľstvo, Prešov, 2006, p. 179.

² Štefan Pavel Unatinsky, postfață la opera *Mereu verde...*, a scriitorului Pavel Viličkovský, Ed. Universal Dalsi, București, 2003, p. 169.

Dintotdeauna aceste forme au conlucrat și au surescitat atât mintea scriitorului cât și a cititorului, obținând cele mai bune rezultate întrucât reprezintă două moduri destul de facile ale obținerii informației și controlului încă din cele mai vechi timpuri.

Amalgamul de situații îl poartă pe cititor pe tot felul de cărări asemenea unui labirint care se află de cele mai multe ori la limita realului cu fantasticul, cu fantasmagoricul, sub forma unui teritoriu în care contrariile coexistă deoarece, în acest text, realul reprezintă modul cum existența, realitatea și alienarea conlucrează în conștiința individului care dă impresia de cele mai multe ori ca este fără conștiință, dominat aproape în totalitate de obsesii și idei fantasmatiche.

Antieroul nuvelei este de cele mai multe ori preocupat de psihologie, întrucât are speranța că aceasta l-ar putea face să înțeleagă epoca, omul și comportamentul acestuia, felul în care acționează, dar și propriul comportament care este de cele mai multe ori haotic, societatea și natura acestuia. Incultura acestuia se dovedește a fi multidirecțională, multilaterală, încât nu este capabil de nicio răzvrătire, nu urăște, în ura lui, ci doar constată vag.¹

Autorul reușește să se infiltreze în mai toate colțisoarele minții unui om din astfel de spații pentru a analiza și cerceta alienarea socială, umană, politică, culturală, se joacă de cele mai multe ori cu sutele de piese puzzle din care, în final, creează o imagine tristă al sistemului care este asemenea unei rulete. Acest antierou este preocupat de tot ce ține de psihologia umană, dă dovadă de nepricepere, aroganță, prostie, nu este lipsit de calități în puținele clipe de franchețe, dar acestea se pare că nu ajung pentru a corela aceste calități pentru o opțiune.

Dezordinea care se creează, în care faptele, personajele comunicarea, descripția dialogul și monologul, aduce în proza slovacă o nouă abordare, o nouă viziune. Prin ea se creează un nou stil, o nouă formă, un mod de abordare a eroului.

Autorul abordează strategia deconstrucției, deconspirând mecanismele tradiționale ale generării textului. De-a lungul primelor pagini, naratorul apelează la convențiile narative tradiționale, cu scopul de a parodia și de a ironiza, de a lua în derâdere, producând o cauzalitate simplă și lineară „s-a întâmplat, după cum știți,

¹ *Ibidem*, p.169.

Romanoslavica LII nr.1

tinere prieten, pentru că deja cunoașteți regula clasică a narațiunii: dacă în prima propoziție Cehov scria despre pușcă, atunci acesta a tras în ultima”¹.

Naratorul însă, pe întreg parcursul nuvelei, își induce în eroare cititorul, deoarece ceea ce reiese din povestirea relatată nu este o poveste, ci mai degrabă un amalgam de cuvinte, fără o cronologie exactă, se fac salturi de la o idee la alta, de la un eveniment la altul fără a se ține cont de regula clasică de scriere (expozițiune, intrigă, desfășurarea acțiunii, punctul culminant și deznodământul), creând impresia cititorului că acesta nu înțelege nimic, spre exemplu: „Altul, în situația mea, s-ar fi lăsat în voia soartei, căutând în ea părțile mai luminoase : eu, cu toată vârsta mea fragedă, dar flăcău cu mintea ageră, perspicace... Vă dau o problemă de perspicacitate, vreți ? Distanța de la stația A la stația B este exact dublu față de distanța dintre A și C. Da ? Problema sună : cele trei stații se află pe aceeași rută ? Ha-ha. Unde am rămas? Aha, da, mâna cu degetele-i lungi, prin care parcă se scurgea curentul electric”².

Dacă cititorul se așteaptă ca romanul *Mereu verde...* să fie un discurs narativ, este de la sine înțeles că așteptările sale vor soldate cu sentimente contradictorii și confuze.

În nuvelă, călătoria nu este justificată de o cauză obișnuită, tradițională sau de una istorică, în care un pas este automat urmat de cel de-al doilea pas. Nu se va pune accent pe cum apare istoria în cadrul textului și pe felul în care aceasta a influențat această perioadă, ci felul în care naratorul se joacă cu personajul sau invers, felul în care personajul se joacă cu naratorul, abordând o nouă perspectivă, diferită de cea clasică.

Polifonia vocilor narative generează ambiguitate asupra înțelegerii textului „cine vorbește sau cui se adresează”, permițând de multe ori salturi și modificări de la o propoziție la alta. De cele mai multe ori nu este clar dacă naratorul se adresează colonelului sau dacă naratorul se adresează cititorului, producând astfel, de cele mai multe ori, confuzii. Această ambiguitate conduce la concluzia că nu doar colonelul seduce naratorul, ci, în mod simultan, naratorul seduce și el, la rândul lui, cititorul. În mod similar, în timp ce naratorul este sedus, colonelul îl interoghează. În acest joc ambiguu, asemenea unui labirint, în care autorul ne introduce, provoacă, cel mai adesea, nelămuriri cititorului.

¹ *Ibidem*, p. 11.

² *Ibidem*, p. 16.

Textul lui Vilikovský asigură un model pentru creativitate atât în literatură cât și în jocurile sociale, datorită lejerității și ușurinței cu care acesta scrie astfel că, într-un joc în care regulile nu se cunosc, unul trebuie să mascheze regulile celuilalt și să se completeze ca într-un întreg. Jocul dintre el și ea, în măsura în care cititorul este concentrat, este ca un cerc vicios, aceștia fiind manipulați și seduși de către narator la fel cum, la rândul lui, naratorul este manipulat și sedus de către colonel. Naratorul însă trebuie să își disimuleze propriile reguli în citirea nuvelei.

În concluzie, putem afirma că prin intermediul acestei nuvele, Vilikovský a dorit în primul rând să ducă mai departe proza slovacă, integrând-o astfel în contextul european, căutând, în același timp, să evidențieze cele mai intense trăiri ale acelei perioade măcinată de probleme. Toate acestea văzute prin ochii unui om nebun, dominat de obsesii, care pare că a fost înnebunit de însuși sistemul bolnav în care a trăit, de greutățile și de neajunsurile perioadei. Acest bătrân nebun nu aparține doar poporului slovac, ci tuturor popoarelor care au fost afectate de această perioadă și care au lăsat totodată răni adânci, atât fizice cât și mentale.

Referințe bibliografice:

- CORBU, DANIEL, *Postmodernismul pe înțelesul tuturor*, Iași, Princeps Edit, 2004
ČÚZY, LADISLAV, DAROVEC, PETER, *Panoráma slovenskej literatúry*, III, Prešov, Slovenské Pedagogické Nakladateľstvo, 2006
HARPÁŇ, MICHAL, *Teória literatúry*, Bratislava, ESA, 1994
HAUSER, MICHAEL, *Cesty z postmodernismu*, Filosofia, Praga, 2012
HOCHÉL, IGOR, ČÚZY, LADISLAV, KÁKOŠOVÁ, ZUZANA, *Slovenská literatúra po roku 1989*, Bratislava, Literárne informačné centrum, 1993
KRAUSOVÁ, NORA, *Rozprávač a románové kategórie*, Bratislava, Ed. Slovenský
MARČOK, VILIAM, *Dejiny slovenskej literatúry*, III, Bratislava, Literárne informačné centrum, 2006
MARČOK, V., *Postmoderné modulácie narácie*, „Romboid”, nr.3, p.13, 1994
McHALE, BRIAN, *Ficțiunea postmodernistă*, Iași, Polirom, 2009
PETRESCU, LIVIU, *Poetica postmodernismului*, Pitești, Ed. Paralela 45, 1998
SEDLÁK, IMRICH și col., *Dejiny slovenskej literatúry*, Martin, Bratislava, 2009
URSA, MIHAELA, *Optzecismul și promisiunile postmodernismului*, Pitești, Paralela 45, 1999
VILIKOVSKÝ, PAVEL, *Mereu verde*, București, Ed. Universal Dalsi, 2005

IVO ANDRIĆ ÎN CULTURA ROMÂNĂ – RECEPTĂRI

Octavia NEDELCU

Le but de notre épreuve est de présenter la réception de l'oeuvre de l'écrivain serbe, Ivo Andrić, lauréat du prix Nobel pour la littérature en 1961, en Roumanie. Notre épreuve contient trois parties. Au début on passe en revue l'activité des traductions littéraires du serbe en roumain au cours des années. Ensuite on présente et on analyse toutes les traductions de la création littéraire de l'écrivain publiées en roumain et leur réception dans les revues littéraires. A la fin on montre la modalité dans laquelle est présenté Ivo Andrić dans les encyclopédies ou les lexicons roumains et les études culturologiques écrites le dernier temps.

Mot clés : rapports littéraires roumaino-serbes, traductions, Ivo Andrić, traductologie, culturologie

Traduceri literare înainte de Andrić. Retrospectivă

De-a lungul timpului s-au scris multe studii de traductologie privind semnificația și importanța traducerilor literare în patrimoniul cultural al unei țări, dar poate niciodată suficient, având în vedere faptul că actul traducerii este una dintre cele mai concrete și mai prestigioase activități sociale de intermediere a valorilor culturale. Deși contactele culturale dintre două țări vecine și prietene cum este România și Serbia, cu o istorie, mentalitate și tradiții comune nu se limitează doar la activitatea de traducere, dat fiind faptul că în țara noastră trăiește o comunitate importantă formată din câteva zeci de mii de reprezentanți ai minorității sârbe și că pentru nevoile acestora se tipăresc ziare, reviste, manuale școlare și cărți de beletristică, considerăm totuși că actul traducerii este un indicator important în contextul receptării literare reciproce.

Cercetările de până acum privind receptarea operelor literare din spațiul ex-iugoslav în România¹ demonstrează un interes constant, mai ales pentru literatura sârbă. Astfel, există mențiunea că cea mai veche traducere literară din literatura

¹ Voislava Stoianovici, *Jugoslovenske književnosti u Rumunji* în *Actele simpozionului dedicat relațiilor sârbo(iugoslavo)-române*, Pančevo, 1971, pp.383-397; Mircea Muthu, *Spațiul iugoslav în Europa de Sud-Est în memoria culturală românească. Bibliografie*, ed. Academiei române, București, 2011, pp. 133-171; Octavia Nedelcu, *Literatura sârbă în Bibliografia traducerilor din literaturile slave 1945-2011*, coordonator Constantin Geambașu, EUB, București, 2011, pp.77-90.

Romanoslavica LII nr.1

sârbă este o povestire a scriitorului realist Laza Lazarević, *La puț - scene din viața sârbă*, în „Convorbiri literare”, datând din 1896¹. Primul studiu literar consistent de aproape 30 de pagini privind literatura sârbă îi este dedicată lui Borisav Stanković, publicat în 1934, sub semnătura reputatului slavist Anton B.I. Balotă², doctor în filologie al Universității din Belgrad. După o retrospectivă privind evoluția literaturii sârbe de la Vuk Stefanović Karadžić până la reprezentanții modernismului, după o amplă prezentare a vieții și operei lui Borisav Stanković, autorul adaugă și un fragment în traducere proprie a romanului *Sânge stricat/Nečista krv*. Dacă până la începutul secolului al XX-lea traducerile aveau un caracter sporadic, după primul război mondial până în 1947, acestea sunt o constantă, e drept însă cu o tematică variată, frecvent religioasă, istorică, de cele mai multe ori de circumstanță, de o calitate satisfăcătoare. În această categorie ar intra și traducerile din creația poetului Jovan Dučić³, primul ambasador al Iugoslaviei la București, membru de onoare al Uniunii Scriitorilor din România, tălmăciri însă de o înaltă ținută.

După cel de-al doilea război mondial 1945-1989 (cu o scurtă perioadă de întrerupere a relațiilor dintre țările noastre, 1948-1955 care a însemnat printre altele și interzicerea publicării traducerilor din literaturile popoarelor iugoslave) a crescut vizibil interesul pentru literatura și cultura, cu precădere din țările socialiste și nu numai. Numărul traducerilor și a studiilor de critică literară despre literaturile iugoslave este într-o continuă creștere, fiind cea mai prolifică perioadă.⁴ Considerăm că la această schimbare benefică majoră a contribuit substanțial înființarea Catedrei de slavistică⁵ în 1955. Activitatea de traducere este legată direct de truda cadrelor universitare care pe lângă tălmăcirea propriu-zisă, făceau selecția și clasificarea și ierarhizarea celor mai valoroase opere literare (evident în conformitate cu ideologia vremurilor). În ceea ce privește calitatea acestora, trebuie să menționăm că traducerile erau semnate de doi traducători, dintre care unul era scriitor profesionist cu misiunea de a stiliza traducerea în spiritul limbii țintă ceea ce nu era

¹ Apud Muthu, *op. cit.*, p. 139: Lazar Lazarevitch, *La puț - scene din viața sârbă*, traducere de D.N. Svilokossitch, „Convorbiri literare”, 1896, nr. 3.

² Apud Stoianovici, *op.cit.* p. 42; Anton I. Balotă, *Borisav Stanković, prozator sârb*, București, 1934.

³ Iovan Ducici, *Comoara Împăratului Radovan. Cartea despre soartă*. Traducere de B. Pisarov, București, 1938, 388 p.; Iovan Ducici, *Cetăți și himere. Scrisori din St. Beatenberg, Geneva, Paris, Corfu, Roma, Delphi, Avila, Atena și Ierusalim*. Traducere din sârbește de B. Pisarov, București, 1939, 357 p.; Iovan Ducici, *Legende albastre. Poeme în proză*. Traducere din sârbește de B. Pisarov, București, 1939, 85 p.

⁴ După opinia noastră în jur peste 250 de traduceri, cronici, recenzii, studii literare.

⁵ Catedra de slavistică, înființată în 1955 și condusă de Mirco Jivcovic în cadrul Facultății de Filologie a rezultat din unirea Catedrei de limbi slave și cea de rusă.

întotdeauna în favoarea limbii sursă. Existau edituri specializate pe un anumit segment de public: literatura pentru copii, literatura pentru tineret, literatura minorităților naționale, literatura universală, tehnică, știință, artă, sport etc. Noua editură „Univers” care publică traduceri din literatura universală se bazează pe propunerile și informațiile avizate din partea colaboratorilor externi, respectiv a traducătorilor literari. În această perioadă se traduce majoritatea operelor literare de valoare din literaturile iugoslave, dar, remarcăm și absența unor mari scriitori, mai puțin agreeți de țara lor de origine (Crnjanski). Tirajul putea ajunge la cifre inimaginabile pentru editorii de astăzi, de câteva sute de mii de exemplare la un preț accesibil (e drept pe hârtie de ziar de cele mai multe ori). Dintre genurile literare, se traducea cu precădere proza, respectiv romanul, în vreme ce povestirea, poezia (cu excepția lui Vasko Popa¹) sau piesele de teatru erau publicate în general în periodice. Numărul de traduceri de eseuri ori critică literară este aproape nesemnificativ. Ecourile traducerilor literare nu pot fi întotdeauna măsurate după numărul de recenzii ori cronici literare din presa culturală, întrucât se scriu mai rar recenzii la apariția unor traduceri, succesul unei cărți măsurându-se în vânzările acesteia. În această perioadă publicul românesc este avid după literatura universală, se traduc opere din literatura sârbă, iar calitatea acestora este una de excepție.

Din punct de vedere statistic în această perioadă de cea mai mare popularitate se bucură comediile lui Nušić, apoi romanele lui Branko Ćopić (două dintre ele destinate copiilor) și de abia în al treilea rând Ivo Andrić cu două romane și un volum de povestiri.

Andrić în perioada iugoslavă

Difuzarea scrierilor lui Ivo Andrić (1892-1975) în peisajul cultural românesc nu este legată neapărat de decernarea premiului Nobel pentru romanul *Na Drini ćuprija/E un pod pe Drina* în 1961, dovadă fiind mulți laureați a căror notorietate apune după apariția primei traduceri. Pe de altă parte, trebuie să recunoaștem faptul că un premiu literar de o asemenea prestanță universală este extrem de motivant pentru popularizare din partea editurilor. Andrić înseamnă însă mult mai mult

¹ Vasko Popa, *Versuri*, traducere și prefață de N. Stănescu, București, 1966.

Romanoslavica LII nr.1

pentru români, dat fiindcă în biografia autorului există o perioadă interbelică, chiar dacă de scurtă durată pe care a petrecut-o în București, o capitală în plină efervescentă culturală, în calitate de diplomat.¹ Chiar dacă în opera autorului această perioadă bucureșteană a lăsat puține urme², considerăm că măcar tangențial, tânărul scriitor a intrat în contact cu lumea literară românească a vremii, cu atât mai mult cu cât mărturisește în corespondența sa: „... Învăț și citesc mult. Româna este o limbă ușoară și nu este atât de urâtă precum se crede.” Iar la sosirea în București, după o perioadă petrecută la Roma, este surprins și plăcut impresionat: „Bucureștiul este un oraș zgomotos și luxos”, de parcă tot timpul ar fi „Crăciun și sărbătoare”.³ Pe de altă parte, există în opera sa corespondențe istorice și spirituale cu aria românească analizate parțial de câțiva exegeți din țara noastră și nu numai.

La un an după decernarea Premiului Nobel pentru literatură, în 1962 apare prima traducere din creația lui Ivo Andrić a romanului *E un pod pe Drina⁴/ Na Drini ćuprija*, la Editura pentru literatura universală, dintr-o versiune franceză. Chiar dacă în carte apare mențiunea că traducerea este realizată după ediția sârbească a editurii Prosveta, Belgrad din 1955, considerăm că această informație nu este exactă: pe de o parte pentru că cei doi traducători, Gellu Naum și Ioana Seber nu erau cunoscători de limbă sârbocroată, iar pe de altă parte titlul din limba română este similar ediției franceze Plon din 1961: *Il est un pont sur Drina: chronique Vichégrad*. Evident autenticitatea traducerii din această cauză lasă de dorit, mai ales că turcismele sunt redată descriptiv, pierzându-se în acest fel componentă balcanică. Traducerea este însoțită de o prefață semnată de scriitorul și criticul literar Dumitru Micu care scrie printre altele:

Scriitorul a cărui cunoștință o faceți în această carte este unul din cei mai de seamă artiști ai cuvântului [...], laureat al Premiului Nobel pe 1961. Poet, nuvelist și romancier, evocator inspirat al vremurilor de demult, subtil analist al stărilor sufletești, stilist remarcabil, Ivo Andrić a înălțat la expresie inedită, într-o operă al cărei răsunet a depășit

¹ E cunoscut faptul că Ivo Andrić a lucrat din octombrie 1921–noiembrie 1922 ca înalt funcționar la Consulatul general al Regatului Sârbilor, Croaților și Slovenilor la București. A se vedea volumul Mirco Jivcovic, *Svedočanstva/Mărturii*, Kriterion, București, 1976, pp. 39-40.

² Ne referim la povestirea *Noć u Alhambri/ Noaptea la Alhambra*, unul dintre cele mai cunoscute cabareuri și baruri de noapte din București în perioada interbelică, frecventat de protipendada vremii și la câteva personaje cu nume românesc presărate în romanul *Omar Paša Latas* și în câteva povestiri ale sale.

³ Radovan Popović, *Ivo Andrić. Život*, Belgrad, 1988, p. 36.

⁴ Ivo Andrić, *E un pod pe Drina*, traducere de G. Naum și J. Seber, prefața de D. Micu, București, ELU, 1962.

Romanoslavica vol. LII, nr. 1

hotarele țării sale, sentimente și concepții umanitar-democratice. [...] În paginile acestei cărți învie imagini pline de forma veridicității ale unor timpuri de apăsare și întuneric. [...] Admirăm în *E un pod pe Drina*. arta portretistică a prozatorului, darul istorisirii străbătute de o undă de lirism, prospețimea și relieful expresiei, melodicitatea frazei, știința descifrării stărilor sufletești. (pp.5-21)

Recenziile laudative nu au întârziat să apară în revistele literare ale vremii.¹ Chiar dacă romanul nu a mai fost reeditat, din păcate, tirajul fiind demult epuizat, devenind o raritate de anticariat, romanul *E un pod pe Drina* a pătruns adânc în conștiința culturală a cercetătorilor, fiind o sursă permanentă de inspirație pentru noi studii literare. Astfel, criticul Dumitru Tucan analizează romanul dintr-o perspectivă modernă, introducând în studiul său *Povestea spațiilor impure*² o sintagmă nouă:

Preocuparea lui Andrić va fi aceea de a spune povestea unui spațiu „impur”, a unui „spațiu dintre lumi”, așa cum el însuși, în discursul de acceptare a premiului Nobel, își caracteriza regiunea din care vine. Această „impuritate” a spațiului descris se va răsfrânge și asupra narațiunii. Romanul e „impur” în primul rând pentru că se află la răscrucea dintre povestirea scurtă și cronică obiectivă, dintre tradiția eclectică și inegală a *Cărții celor o mie și una de nopți* și obiectivitatea observației realiste caracteristică secolului al XIX-lea, dar și numeroaselor prelungiri ale sale de secol XX. Impuritatea se raportează, de asemenea, la ceea ce am putea observa a fi în roman amestecul minuțios de date istorice și de tradiție orală, dar și aceea dintre destinul colectiv și cel individual, dintre istorie și viață pur și simplu. Toate acestea populează romanul așa cum musulmani, sârbi, evrei, croați sau unguri populează împreună (dar și despărțiți) orașul Vișegrad. Cel mai important punct de legătură (pod!) va fi metafora esențială a *podului*, cea care se va desprinde de Istorie, trecând mai degrabă în registrul semnificațiilor de natură paradigmatică. Această metaforă va fi reperul esențial al semnificațiilor romanului, semn care leagă și desparte în același timp. Construit pentru a unifica, a reuni, a întregi, orice pod poate deveni oricând prag, filtru, cumpănă sau loc primejdios. Însă atât timp cât podul există, există speranță, există încredere în continuitatea vieții, există posibilitatea vieții. Căci metafora podului are și această semnificație: viață.[...] „Podul” e singura soluție a spațiilor „impure”, pare să spună Andrić, avertizând profetic că dărâmarea oricărui pod aduce viața cu un pas mai aproape de neant. (p. 78)

¹ C. Căpușan în „Steaua”, 1962, nr. 12, pp. 103-104; Ion Șerdeanu în „Tribuna”, 20.XII 1962, nr. 51.

² Dumitru Tucan, *Povestea spațiilor impure*, „Transilvania”, nr. 12, Cluj-Napoca, 2008, pp. 74-78.

Romanoslavica LII nr.1

În perioada între 1961-1989 au apărut în periodice literare traduceri din proza sa, în vreme ce versurile au rămas în plan secundar. Este vorba despre un fragment din romanul *Domnișoara/ Gospođica*¹, povestirile *Surcele/ Snopići*², *În zbor deasupra mării/ Leteći nad morem, Vacanță în sud/ Letovanje na jugu, Vinul/ Vino*³, *Podurile/ Mostovi*⁴, *Potecile/ Staze, Bayron la Sintra/ Bajron u Sintri*⁵.

După această ediție reprezentativă, apare la aceeași editură în 1966 o selecție din povestirile lui Andrić intitulată *Povestea cu elefantul vizirului/ Priča o vezirovom slonu*⁶ în tălmăcirea Voislavei Stoianovici și a lui Gellu Naum. Volumul conține 16 povestiri: *Drumul lui Ali Gerzelez/ Put Alije Đerzeleza, Vremurile Anikăi/ Anikina vremena, O femeie pe stînci/ Žena na kamenu, Aska și lupul/ Aska i vuk, Podul de pe Žepa/ Most na Žepi, Povestea cu elefantul vizirului/ Priča o vezirovom slonu, Coasa/ Kosa, Panorama, Veletovenii/ Veletovci, Vis și realitate. Sub carpen/ San i java pod grabićem, Povestea clăcașului Siman/ Priča o kmetu Simanu, Grevă la țesătoria de covoare/ Štrajk u tkaonici ćilima, Scrisoarea din anul 1920/ Pismo iz 1920, O ușă închisă/ Zatvorena vrata, Surcele/ Snopići, Taifas/ Priča. Volumul este precedat de o prefață amplă despre viața și opera autorului, precum și despre povestirile traduse, semnată de Voislava Stoianovici. Am selectat câteva observații:*

De ce ocupă Andrić un loc atât de însemnat în literatura popoarelor iugoslave și de ce se bucură de o apreciere unanim recunoscută în lume? [...] Pentru că opera lui dezbate temele majore ale omenirii; pentru că autorul ei s-a aplecat cu grijă asupra omului, căutînd să-i înțeleagă frămîntările de-a lungul veacurilor; a recunoscut suferința ca o componentă a existenței umane, dar s-a străduit să-i descifreze mecanismul și să demonstreze că omul este capabil și dator să se opună forțelor răului. [...] Din povestirile și romanele sale viața se revarsă ca un șuvoi năvalnic, în nesfârșita bogăție a formelor ei de manifestare. [...] Narațiunea lui Andrić este intelectualizată pînă la acea limită, unde începe speculația filozofică și psihologică pură; este deschisă, nemijlocită, poetică și emotivă pînă la acea graniță, unde se rupe cu hotărîre de sentimentalism și de o sensibilitate falsă și superficială. În ea colaborează fericit analistul, logicianul, psihologul,

¹ Andrić, Ivo, *Domnișoara*, trad. de Pop Simion, „Secolul XX”, 1961, nr. 5, pp. 95-99.

² Ivo Andrić, *Surcele*, trad. de Mirco Jivcović, „Secolul XX”, 1964, nr. 7-8, pp. 213-219.

³ Ivo Andrić, *În zbor deasupra mării; Vacanță în sud; Vinul*, traducere de Sanda Nenoiu, „Secolul XX”, 1967, nr. 12, pp. 111-132.

⁴ Ivo Andrić, *Podurile*, traducere și prezentare de Voislava Stoianovici, „România literară”, 25.XI. 1971, nr. 40.

⁵ Ivo Andrić, *Potecile; Eyron la Sintra*, almanahul „Contemporanul”, București, 1983, pp. 411-420.

⁶ Ivo Andrić, *Povestea cu elefantul vizirului*, traducere de G. Naum și V. Stoianovici, prefață de Voislava Stoianovici, București, ELU, 1966.

Romanoslavica vol. LII, nr. 1

artistul. Stilul lui este desăvârșit în sobrietatea lui, avînd strălucirea discretă a valorilor autentice. (pp. 5-19).

Volumul de povestiri a avut parte de câteva ecouri elogioase în presa literară a vremii.¹

Cea de-a treia traducere vizează romanul *Cronică din Travnik. Viziri și consuli/ Travnička hronika. Konzulska vremena*², publicat de aceeași editură în 1967 după ediția Prosveta din 1961. Traducerea este semnată, conform uzanței, de doi traducători: Virgil Teodorescu și Dragan Stoianovici cu un tiraj de peste 20.000 de exemplare. Rolul scriitorului profesionist care semna traducerea era acela de a îmbunătăți traducerea printr-o stilizare literară a textului, fără să unoască însă limba sursă și subtilitățile discursului narativ. Uneori însă această „stilizare” nu era întotdeauna în spiritul expresiei lingvistice a scriitorului tradus, ci mai degrabă a scriitorului „traducător”. Așa s-a întîmplat și cu această traducere care, deși în versiune românească are cursivitate și naturalețe, la o analiză mai atentă prezintă inadvertențe de expresie și stil. Din păcate romanul nu a fost însoțit de o prefață sau o postfață care ar fi oferit cititorului român o reprezentare imagologică a Bosniei, de astă dată din perspectivă identitară, etnică și religioasă. Deși presa culturală a vremii nu a semnalat apariția acestui roman de excepție, acesta rămîne o sursă inepuizabilă de inspirație pentru mulți cercetători. Astfel, Carmen Dărăbuș dedică acestui roman un studiu amplu intitulat *Levantinul și alte structuri identitare*³, descriind cronica unui timp (perioada 1807-1814) și a unui loc (orașul Travnik) în care „reverberează micile și marile evenimente ale regiunii, ale Europei, dar și ale Imperiului Otoman” (129).

Loc de întîlnire a Orientului cu Occidentul, Balcanii sunt locul în care și consulii vor înțelege, dificil și cu dezamăgire, ceea ce vizirii și oamenii locului practica de multă vreme: că fiecare trebuie să se descurce singur, după cum îl țin puterile și îl duce mintea. [...] De la un secol la celălalt problema balcanică se nunanțează pe fundalul unui tip special de aculturație, în ciuda dorinței de conservare a identităților, fenomen care se poate observa pe ruinele tuturor imperiilor până în istoria îndepărtată. (pp.129-130).

¹ T.N.Trâpcea, *Povestea cu elefantul vizirului*, recenzie în „Orizont”, 1967, nr. 3, p. 104.

² Ivo Andrić, *Cronică din Travnik*, traducere de V. Teodorescu și D. Stoianovici, Bukurești, 1967.

³ Carmen Dărăbuș, *Levantinul și alte structuri identitare* în *În lumea ex-iugoslavă. Literatură ca studiu cultural*, Cluj-Napoca, Risoprint, 2014, pp. 103-131.

Odată cu răsturnarea regimului comunist după 1989, prin dispariția cenzurii și prin apariția inițiativei de privatizare liberă, în perioada de tranziție are loc o adevărată explozie editorială prin apariția unui număr mare de edituri noi, tipografii, reviste literare pentru toate categoriile de cititori. Într-o economie de piață în care cartea a devenit o marfă din ce în ce mai scumpă și ca atare, inaccesibilă, odată cu scăderea puterii de cumpărare, criteriul dominant este cel financiar impus de legea implacabilă a economiei capitaliste, de cerere și ofertă. În acest context încep să fie traduse opere literare trecute la index până atunci, așa-zisa literatură de sertar, fiind promovați scriitorii disidenți și emigranți (Bora Ćosić, Milovan Djilas), se impun genuri literare marginale de conjunctură și multă literatură religioasă, interzisă până atunci. Odată cu creșterea numărului de titluri traduse scade însă drastic tirajul acestora, de la sute ori zeci de mii de exemplare în timpul regimului comunist la câteva sute de exemplare. Astăzi, în peisajul editorial românesc s-au impus câteva edituri sau grupuri de edituri puternice care au preluat rolul de promovare a valorilor cultural-literare. Se deshide problema drepturilor de autor, iar selecția este făcută în urma prospectării pieței, respectiv a târgurilor de carte. Cititorul are la dispoziție o paletă extrem de bogată și variată de carte, necenzurată, dar neselectată, unicul criteriu fiind cel al vânzărilor, care nu este întotdeauna același cu cel al valorii.

Andrić în perioada post-iugoslavă

Din 1989 până în prezent a avut loc o nouă etapă în receptarea operei lui Ivo Andrić când apar încă două volume, un roman, un volum de eseuri, o povestire în volum, un eseu în revistă. După aproape două decenii de pauză, în 1989 apare o antologie de proză scurtă sârbească contemporană, gen literar mai puțin agreat de edituri, care conține o povestire a lui Ivo Andrić, *Vacață în sud. Nuvela sârbă contemporană*. Este vorba de povestirea care dă și titlul volumului¹, fiind, de fapt o reeditare. Volumul conține cincisprezece autori sârbi de proză scurtă printre care îi menționăm pe: Isidora Sekulić, Antonije Isaković, Aleksandar Tišma, Milorad Pavić, Miodrag Bulatović, Dragoslav Mihailović, Danilo Kiš, Vidosav Stefanović, Milisav

¹ Ivo Andrić, *Vacață în sud* (pp.36-44), în *Vacață în sud. Nuvela sârbă contemporană*, antologie, traducere și note de Mariana Ștefănescu, prefață de Petar Džadžić, *Povestirea sârbă postbelică* (pp.5-11), București, Univers, 1989.

Savić, David Albahari și alții, cu note bibliografice ale fiecăruia dintre aceștia. Menționăm că este prima și singura antologie de proză scurtă sârbească de până acum. Tot în premieră este și prefața scrisă de un critic literar sârb, Petar Džadžić care în studiul intitulat *Povestirea sârbă postbelică/ Posleratna srpska pripovetka* pledează pentru proza scurtă, pe nedrept marginalizată și face o retrospectivă a povestirii sârbești contemporane de la reportajul social la foiletonul sentimental, de la factografie la poezia ermetică a simbolurilor, de la discursul laconic la cel alegoric, dezvăluind cititorului român diversitatea de tonalități, numindu-l pe Andrić „primul poet autentic al destinului umane din povestirea sârbă”¹ (p. 8)

Odată cu destrămarea fostei Iugoslavii încep timid să se configureze noi spații culturale și totodată receptarea literaturilor acestora. În ciuda apropierii geografice, a spiritualității înrudite, a istoriei nu de puține ori comune ori similare privind popoarele noastre, receptarea literaturii sârbe în România s-a realizat după 1990, de cele mai multe ori, în urma succesului literar reputat de scriitorii spațiului ex-iugoslav pe piața occidentală, premii, ierarii, reeditări etc. În ciuda acestor condiții, aparent avantajoase pentru un laureat Nobel, contextul politic al unui scriitor sârb, deși clasic, a cărui multiplă identitate națională este pusă sub semnul întrebării, creează confuzii în rândul editorilor. Ni se pare relevant în acest sens articolul lui Emil Iordache, intitulat *Ivo Andrić – actualitatea unui laureat Nobel?*², în care spune:

Acum un deceniu și jumătate, când apărea în românește antologia *Nuvela sârbă contemporană*, pentru cititori, ca și pentru antologator și prefațator, apartenența lui Ivo Andrić la literatura sârbă părea indubitabilă. De atunci s-au întâmplat mai multe evenimente, s-au consumat mai multe războaie și lucrurile au devenit problematice. Împărțirea teritoriilor din fosta Iugoslavie a dus și la adjudecarea artiștilor și, așa cum numeroase probleme teritoriale au rămas nerezolvate, „grădina literară” (vorba lui Esenin), altădată comună, a fost jalonată strict, defrișată pe alocuri și chiar lăsată în paragină. (...) Un scriitor, un laureat al Premiului Nobel, este învinuit pur și simplu de naționalism și asta nu în virtutea ideilor și opiniilor cuprinse în cărțile sale, ci datorită faptului că a fost transformat, de către diferite grupări, în instrument politic. (...) Mă voi limita doar la a-l cita pe Vladimir Nabokov, care a declarat răspicat că „apartenența națională a unui scriitor de valoare are o importanță secundară”. În cele ce

¹ Petar Džadžić, prefața *Povestirea sârbă contemporană*, p. 8, la volumul *Vacanță în sud. Nuvela sârbă contemporană*, traducere de Mariana Ștefănescu, București, Univers, 1989.

² Emil Iordache, *Ivo Andrić- Actualitatea unui laureat Nobel*, în „Convorbiri literare”, Iași, nr. 8, 2012.

Romanoslavica LII nr.1

urmează voi considera că Ivo Andrić aparține Literaturii – cu majusculă, fără vreo precizare (bosniacă, sârbă, croată) menită să trezească pasiuni. (p.8)

Astfel, după mai bine de cincisprezece ani de la ultima semnalară a unei traduceri a lui I. Andrić (o povestire într-o antologie) și după mai bine de treizeci și cinci de ani de la traducerea ultimului roman, în 2005 apar romanul *Curtea blestemată/ Prokleta avlija*¹ editat însă de Uniunea Sârbilor din România. Ecourile nu întârzie să apară, dar, din păcate nu în presa culturală din țară, ci în cea românească din străinătate. Este vorba de revista „Agero”, un magazin cultural de opinie și informație a disporei românești din Stuttgart, în care apare sub semnătura jurnalistului Teodor Negulescu o cronică pertinentă a romanului din care selectăm câteva observații:

Ca să atingă acea stare de angoasă, de suspans, din *Colonia penitenciarelor*, a lui Kafka, Ivo Andrić ne propune în *Curtea blestemată* o meditație atât asupra destinului uman, cât și a naturii arbitrare, discriminatorii a puterii. Acțiunea romanului este plasată într-un spațiu al captivității și al înstrăinării personajelor, topos configurat în chiar titlul romanului. De altfel, se știe că alienarea, claustrarea, dezumanizarea au constituit teme centrale ale romanului modern și aici pot fi invocați, în calitatea lor de întemeietori, R. Musil, B. Schulz, E. Canetti sau F. Kafka. Treptat, acest spațiu ostil se transformă într-unul al evadării prin intermediul ficțiunii, al povestirii. O idee pe care o dezvoltă și Mario Vargas Llosa în romanele sale este că, pentru a supraviețui, ființa umană are nevoie de ficțiune, de eliberare prin actul povestirii. Situând *povestea* în postura de instrument de bază al comunicării, dar și al salvării prin comunicare, Ivo Andrić reeditează, fragmentar, ceva din misterul celor „1001 de nopți”. Făcând parte din familia spirituală a unor prozatori ca Miroslav Krleža, Meša Selimović, Miloš Crnjanski, Vasko Popa sau Milan Kundera, Ivo Andrić, diplomat de carieră, s-a dovedit a fi în cărțile sale partizanul reconcilierii „combatanților”, al sintezelor identitare istorice și culturale din spațiul balcanic, un spațiu al contrastelor violente, perceput ca zonă-tampon între Occident și Orient, între lumea creștinătății și cea a islamului. [...] Dacă ar fi beneficiat de o mediatizare pe măsura valorii sale, romanul *Curtea blestemată* ar fi meritat să se înscrie, cu siguranță, printre evenimentele literare ale anului 2005, din România. ([www.agero-stuttgart.de/REVISTA-AGERO/CULTURA/Ivo Andric](http://www.agero-stuttgart.de/REVISTA-AGERO/CULTURA/Ivo%20Andric) -)

De la an la an decernarea Premiului Nobel pentru literatură se bucură de o mediatizare tot mai puternică și interesul publicului crește vizibil. Astfel editurile se îndreaptă spre adevăratele valori. Pentru prima oară, în ceea ce-l privește pe Andrić, se face o mediatizare *avant la lettre* a unei traduceri în pregătire. În revista

¹ Ivo Andrić, *Curtea blestemată*, traducere de Stevan Perinaț și Ion Pachie Tatomirescu, Ed.USR, Timișoara, 2005.

literară „România literară”, nr. 30, în 2009 se publică fragmente din ceea ce va fi evenimentul literar al anului: *Avanpremieră editorială – Ivo Andrić. Despre frumos și creație de Dragan Stoianovici*. Este vorba despre o traducere de excepție a volumului de aforisme, însemnări făcute de scriitor de-a lungul vieții și reflecții: *Semne lângă drum/ Znakovi pored puta*¹ în 2010, la una dintre cele mai prestigioase edituri din România, Curtea Veche și sub semnătura profesorului de filosofie, Dragan Stoianović, cunoscut tălmăcitor de literatură de specialitate din engleză, franceză și sârbă. Această „cronică intimă a sufletului său” cuprinde patru cicluri tematice: I. *Neliniști din veac/ Nemiri od vijeka*, II. *Pentru scriitor/ Za pisca*, III. *Imagini, priveriști, umori/ Slike, prizori, raspoloženja*, IV. *Inspomnia/ Nesanica*. Traducătorul menționează că a omis deliberat din primele trei cicluri tematice un număr de însemnări ce conțin date mai puțin reprezentative pentru cititorul român, anumite fragmente literare ce urmau să fie incluse în romanele sau povestirile sale și chiar un întreg ciclu de întindere mai mică despre cuvinte și expresii ideomatice. În *Nota traducătorului* de la sfârșitul volumului, Dragan Stoianovici menționează cum a luat naștere a cest volum:

Andrić nu a ținut jurnal, nici nu a scris memorii. Față de cultivarea acestor genuri literar-documentare a nutrit anumite reticențe. (...) Deși a citit mult și cu pasiune alți scriitori și gânditori. În volum sunt înregistrate impresii și observații despre peisaje naturale sau citadine pe care a avut prilejul să le contemple sau despre cercurile pe care le-a cunoscut în timpul vieții, în propria țară și în țările în care, ca diplomat, a petrecut perioade mai lungi sau mai scurte, apoi meditații despre creația artistică, despre viață, bătrânețe și moarte, în fine despre propria alcătuire sufletească, activitate și poziție în lume. (p. 434)

Traducerea de excepție a fost semnalată cu o recenzie și în prestigioasa revistă „Letopis Matice srpske”² în 2011. De asemenea au fost traduse două eseuri în revista „Lettre internationale” de limba română: *Poveste japoneză/ Japanska priča*³

¹ Ivo Andrić, *Semne lângă drum*, traducere de Dragan Stoianovici, București, Curtea Veche, 2010.

² Octavia Nedelcu, *Ontološke hipostaze/ Ipostaze ontologice* în „Letopis Matice srpske”, volumul 488, caietul 6, 2011, pp. 1167-1171.

³ Ivo Andrić, *Poveste japoneză*, traducere de Alice Dumitrescu din limba franceză, în „Lettre internationale”, București, nr. 10, 1994, p. 54.

Romanoslavica LII nr.1

în 1994 și *Convorbiri cu Gcya/ Razgovor sa Gcjom*¹ în 2013. În aceeași revistă, eseu dedicat lui Goya este însoțit de un alt eseu *Rigoarea diplomației și zborul fanteziei*² sub semnătura redactorului șef, criticul literar Adrian Mihalache în care prezintă fațetele de diplomat³ și de poet ale lui Ivo Andrić, două ipostaze aparent contradictorii, aflate, de fapt, într-o relație complementară.

„Nu poți fi ambasador al Franței și poet!”, susțineau cu tărie suprarealiștii, într-o scrisoare deschisă adresată lui Paul Claudel, în acea vreme ambasador al Franței în Japonia, în iulie 1925. Dar pentru romancierii, este oare valabil acest lucru? Ivo Andrić s-a găsit în poziția ingrată de reprezentant al unei țări care urma să se formeze. Primind provocarea, s-a descurcat onorabil. [...] Magia romanului constă în capacitatea lui de a crea o lume, pentru că este singurul gen literar în care creația transcende scrierea, pentru a da naștere unui spațiu posibil marcat corespunzător. Prin romanele sale, Ivo Andrić a construit, impunând în istoria și cultura Balcanilor, dublul virtual al unei țări care nu mai există. (p. 92)

Menționăm, de asemenea că există traducerea romanului *Gospodica/ Domnișoara*, din păcate încă nepublicat.

Au existat, de asemenea critici și istorici literari care au contribuit într-o anumite măsură la receptarea creației lui Ivo Andrić de-a lungul timpului. În aceste studii critice cu caracter științific care se înscriu într-un cadru mai larg al raporturilor literare româno-iugoslave (sârbe) trebuie să subliniem faptul că accentul este pus pe de o parte pe locul pe care-l ocupă Andrić în contextul literaturilor iugoslave, iar astăzi cel european, iar pe de altă parte asupra elementelor caracteristice care constituie specificul operei sale. Criticul literar Nicolae Balotă apreciază într-un eseu⁴ dedicat operei lui Andrić că opera sa „ [...] reprezintă viziunea unui scriitor care n-a sacrificat niciodată gravitatea eposului unor divertismente ludice și pasagere” (p. 375). De asemenea, ni se pare remarcabilă contribuția profesoarei Luisa Valmarin de la Universitatea din Roma, catedra de limba și literatura română care a introdus în volumul *Studii de literatură română modernă și comparată* un capitol consistent despre Andrić. Este vorba despre un

¹ Ivo Andrić, *Convorbiri cu Gcya*, traducere de Octavia Nedelcu, „Lettre internationale”, București, nr. 87, 2013, pp. 86-90.

² *Ibidem*, Adrian Mihalache, *Rigoarea diplomației și zborul fanteziei*, pp. 91-92.

³ E cunoscut faptul că Ivo Andrić a lucrat din octombrie 1921 până în noiembrie 1922 ca înalt funcționar la Consulatul general al Regatului Sârbilor, Croaților și Slovenilor la București.

⁴ Nicolae Balotă, *Gesta lui Ivo Andrić*, în *Mapamond literar*, București, Cartea Românească, 1983, pp. 373-375.

studiu comparat: *Ivo Andrić și cultura română: Convergențe și paralelisme*¹ în care autoarea aduce în prim-plan un fond comun spiritual, cel sud-est european, dintre cele două culturi, anumite afinități, convergențe culturale care ne pot ajuta să-i înțelegem și să-i prețuim opera. În acest studiu se fac conexiuni interesante cu câțiva scriitori români (Hortensia papada Bengesc, Mihail Sadoveanu, Panait Istrate), ilustrând această corespondență istorică și spirituală în aria românească cu o analiză fină a romanului *Na Drini ćuprija*: „[...] Andrić a construit un pod între trecut și prezent, între nenumărate istorii diverse, individuale sau colective, dar a construit, mai presus de toate, un pod ideal prin care, înlocuind aripile îngerilor cu arta, cultura, solidaritatea umană, marele scriitor îngăduie semenilor săi să treacă de la o civilizație la alta, de la o lume la alta pentru a comunica și a se cunoaște mai bine.” (p.185). Tot dintr-o perspectivă contrastivă cu Bruno Schulz este analizată creația lui I. Andrić în cheie (post)modernistă într-un studiu culturologic, intitulat *Ivo Andrić – un Homer balcanic modern*², semnat de Octavia Nedelcu:

În fiecare creație a sa, Ivo Andrić se dovedește a fi un gânditor inspirat, un umanist profund și un virtuoz al logosului, un artist, pe drept cuvânt numit Homer balcanic. [...] Ca la toți umaniștii, însă, omul rămâne cea valoare universală, reprezentând măsura tuturor lucrurilor, depășind ermetismul sumbru al angoasei existențialiste, al apologiei suferinței și al defetismului în fața încercărilor vieții, retragerii și izolării în sine, opunându-le credința în om și iubirea pentru oameni. (pp. 36-37)

Pentru receptarea operelor lui Andrić în România, din punct de vedere cantitativ și calitativ al traducerilor, prefețelor, postfețelor, eseurilor, studiilor contrastive și articolelor științifice publicate în diverse volume, anale, periodice, un merit incontestabil îl are regretata profesoară Voislava Stoianović³ care prin aportul, truda și talentul său a contribuit din plin la cunoașterea creației acestui scriitor universal în peisajul cultural românesc. Unul dintre studiile edificatoare îl reprezintă

¹ Luisa Valmarin, *Ivo Andrić și cultura română: Convergențe și paralelisme* în *Studii de literatură română modernă și comparată*, ed. Eminescu, București, 1987, pp. 177-188.

² Octavia Nedelcu, *Ivo Andrić și Miloš Crnjanski, precursori ai (post)modernismului sârb?* în *Ipostaze (post)moderniste în literaturile sârbă și croată*, București, București, EU, pp. 31-80.

³ Voislava Stoianović, *Folklorni elementi u delu Ive Andrića i Mihaila Sadoveanua*, „Analele Universității București. Limbi și literaturi străine”, II, XXVI/1977, pp.93-99; *Ivo Andrić*, „Banatske novine”, XXXII, 3341/20.03.1975; *Osvrt na istorijske romane I. Andrića i M. Sadoveanua*, „Mostovi”, 36/1977, pp. 43-48.

Romanoslavica LII nr.1

cel care analizează romanul sârb contemporan. Este vorba despre studiul *Aspecte ale romanului sârb contemporan*¹ în care autoarea face o trecere în revistă a creației în proză a lui Andrić, concluzionând la final: „Toate romanele lui Andrić au mesaje profund umaniste și de o stringentă actualitate, astfel că premiul Nobel care i-a fost acordat scriitorului în anul 1961 a însemnat deopotrivă cinstirea unui mare artist și a unui mare spirit umanist al epocii contemporane.” (p. 181) Caracterul universal umanist al întregii creații a scriitorului față de viață este dezvoltat în studiul *Mesajul umanist al operei lui Ivo Andrić*²: „... unul din sensurile majore ale atitudinii umaniste a lui Andrić constă în legătura indestructibilă a omului cu locul său de baștină, cu patria sa, legătură ce-i determină destinul, dar nu numai atât, legătură prin care omului i se dezvăluie pentru prima oară și în modul decisiv minunatul chip al lumii, ca o valoare pozitivă care dă un sens existenței.” (p. 268) În contextul studiilor comparatiste se înscriu și cele care vizează o paralelă documentată între romanele istorice dintre patriarhul literaturii române, Mihail Sadoveanu și Ivo Andrić³, apropiați prin structura compozițiilor istorice, tradiția literară orientală în arta lor narativă, oralitatea discursului, baza documentară extrem de vastă și de riguroasă a prozei lor, concluzionând: „Astfel, în esența lor, romanele istorice ale celor doi scriitori se dovedesc a fi niște sinteze ale experienței literare orientale și occidentale, din timpuri străvechi și până la cele moderne, părți ale unei sinteze existențiale și spirituale mai generale, caracterizând universul civilizației și culturii balcanice”. (p. 235). Aportul Voislavei Stoianovici este mai mult decât concludent prin contribuțiile sale⁴ în încercarea de a pune în lumină cele mai interesante aspecte din creația acestui scriitor.

¹ Voislava Stoianovici, *Aspecte ale romanului sârb contemporan* în *Studii de literatură comparată*, XVI, 1969, pp. 167-181.

² Voislava Stoianovici, *Mesajul umanist al operei lui Ivo Andrić (1892-1975)*, în *Studii literare româno-slave*, București, 1978, pp. 267-275.

³ Voislava Stoianovici, *Observații asupra romanelor istorice ale lui Mihail Sadoveanu și Ivo Andrić. Raporturi literare româno-slave*, București, 1976, pp. 230-243.

⁴ Voislava Stoianovici, *Romanul iugoslav contemporan în contextul european* în *Probleme de literatură comparată și sociologie literară*, București, 1090, pp.437-445; *Jugoslovenske književnosti* în *Actele Simpozionului dedicat relațiilor sârbo(iugoslavo)-române*, Libertatea, Pančevo, 1971, pp. 383-397; *Romanul iugoslav contemporan*, teza de doctorat, București, 1972, pp. 119-188. ; *Folklorni elementi u delu Ive Andrića i Mihaila Sadoveanua*, în *Analele Universității din București, Limbi și literaturi străine*, 1977, (XXVI), II, pp. 93-99; *Studii literare iugoslave în țara noastră în ultimele trei decenii*, în *Din istoricul slavisticii românești*, București, TUB, 1982, pp. 138-148 ș.a.

Receptarea operei lui Ivo Andrić în mediul cultural românesc este completat de informațiile despre biografia și opera sa pe care le regăsim în diverse lexicoane, dicționare și enciclopedii despre scriitorii străini. Astfel în dicționarul dedicat scriitorilor străini¹ cu peste 2.300 de personalități literare universale, este menționat și Ivo Andrić unde, pe lângă informații biobibliografice se menționează: „Narator de largă respirație, analist al frământărilor istorice și al dramaticelor acte ale vieții umane. [...] Remarcabil stilist. Lirică umanitară. (pp. 33-34). Texte mai ample despre scriitor și creația sa le regăsim și în alte asemenea dicționare².

Nu lipsesc, firește, nici articole cu caracter simplu informativ care, din paginile unor ziare literare ca „Tribuna”, „Luceafărul”, „Ramuri”, „România literară”, „Convorbiri literare”, „Orizont” ș.a. întregesc difuzarea operei lui Andrić, prezentând-o unui public mai puțin avizat, dar nu mai puțin avid de informații culturale, ori traduceri ale unor studii de critică literară.³ Nu trebuie să uităm nici zona de frontieră dintre România și Serbia (Iugoslavia), Banatul, unde în virtutea bilingvismului determinat de o multiseclară comuniune istorică, politică și culturală, din paginile periodicelor editate în limba sârbă la Timișoara („Novi život”, „Banatske novine”, „Književni život”) scrierile romancierului sârb sunt cunoscute și în limba lor originală.

În loc de concluzii

La finalul acestei prezentări care s-a străduit a fi exhaustivă, credem că sunt necesare câteva observații vizând receptarea românească a lui Ivo Andrić.

a. Difuzarea scrierilor lui Andrić în România nu a fost determinată doar de decernarea premiului Nobel.

b. Opera scriitorului sârb continuă să fie și astăzi obiect de studii și interpretări critice în cadrul masteratelor și școlilor doctorale de specialitate.

¹ *Scriitori străini. Mic dicționar*, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1981.

² *Dicționar de scriitori străini*. Coordonator: Manuele Georges, Cluj-Napoca, Ed. Hyperion 2000; *Laureații premiului Nobel pentru literatură*, almanah „Contemporanul”, București, 1981; Florentin Popescu, *Dicționar de literatură universală pentru elevi. Autori. Opere. Personaje*, Ed. Floarea Darurilor, București, 1998 ș.a.

³ Dragan Jeremić, *Filosofia lui Ivo Andrić*, în „România literară”, 1970, nr. 50.

Romanoslavica LII nr.1

c. Continuitatea, cu sincope determinate istoric, a prezenței în România a valorilor culturale ex-iugoslave, respectiv a operei lui Andrić a fost impulsionată și de existența mediatoare a minorității sârbe din Banatul românesc.

d. Traducerile în limba română se datorează, în mare parte, unor vorbitori nativi, ceea ce explică gradul înalt de adecvare expresivă și caracterul selectiv și valoric foarte pronunțat.

e. Statistic vorbind, opera lui I. Andrić se regăsește în patrimoniul național al traducerilor în limba română cu trei romane, un volum de eseuri, douăzeci și cinci de povestiri în volume și reviste, două eseuri în reviste prin truda a zece traducători în vreme ce lirica sa nu a fost abordată aproape deloc.

O mare parte a prozei moderne a sud-estului European care se caracterizează prin oscilarea între adevăr și ficțiune, istorie și mit, narațiunea urmând traiectoria unei mișcări de mitizare, urmată de cea opusă, demitizatoare, cum este cazul valorificării legendei în opera lui Ivo Andrić a fost și va fi inspiratoare pentru cercetările de comparatistică în spațiul balcanic. Deseori asociat termenului de „echilibru instabil”, spațiul balcanic este, în fond, și rămâne o punte între culturi și civilizații, iar „lecția” sud-estică a lui Ivo Andrić este un profund apel la solidaritatea umană.

Bibliografie

Traduceri

Andrić, Ivo, *Domnișoara* (fragmente din roman), traducere de Pop Simion, „Secolul XX”, nr. 5, 1961, pp. 95-99

Andrić, Ivo, *E un pod pe Drina*, traducere de Gellu Naum și Ioana G. Seber, prefață de Dumitru Micu, București, ELU, 1962

Andrić, Ivo, *Surcele* (povestire), traducere de Mirco Jivcovic, „Secolul XX”, nr. 7-8, pp. 213-219, 1964

Andrić, Ivo, *Povestea cu elefantul vizirului* (nuvele), traducere de Gellu Naum și Voislava Stoianovici, prefață de Voislava Stoianovici, București, ELU, 1966

Andrić, Ivo, *Cronică din Travnik. Viziri și consuli* (roman), traducere de Virgil Teodorescu și Dragan Stoianovici, București, ELU, 1967

Andrić, Ivo, *În zbor deasupra mării, Vacanță în sud, Vinul* (povestiri), traducere de Sanda Nenoiu în „Secolul XX”, nr.12, 1967, pp. 111-142

Andrić, Ivo, *Podurile* (povestire), traducere și prezentare Voislava Stoianovici, „România literară”, nr. 40, 1971

Romanoslavica vol. LII, nr.1

- Andrić, Ivo, *Vacanță în sud* în vol. *Vacanță în sud. Nuvela sârbă contemporană* (antologie), traducere de Mariana Ștefănescu, București, Univers, 1989, pp. 36-44
- Andrić, Ivo, *Poveste japoneză*, traducere de Alice Dumitrescu din limba franceză, în „Lettre internationale”, nr. 10, ediția iarnă, București, 1994, p. 54
- Andrić, Ivo, *Curtea blestemată* (roman), traducere de de Stevan Perinaț și Ion Pachia Tatomirescu, Timișoara, Ed. USR, 2005
- Andrić, Ivo, *Semne lângă drum (aforisme, însemnări, reflecții)*, traducere de Dragan Stoianovici, București, Curtea Veche, 2010
- Andrić, Ivo, *Convorbiri cu Goya*, eseu, traducere de Octavia Nedelcu, în „Lettre internationale”, ediția toamnă, nr. 87, București, 2013, pp. 86-90.

Bibliografie critică

- Bugarški, Stevan, *Zavičajna književnost Srba iz Rumunije*, Timișoara, Ed. USR, 2007
- Dărăbuș, Carmen, *În lumea ex-iugoslavă. Literatura ca studiu cultural*, Cluj-Napoca, Ed. Risoprint, 2014
- Muthu, Mircea, *Europa de Sud-Est în memoria culturală românească. Bibliografie*, București, Ed. Academiei române, 2011
- Nedelcu, Octavia, *Ipostaze (post)moderniste în literaturile sârbă și croată*, București, EU, 2009
- Valmarin Luisa, *Studii de literatura modernă română și comparată*, București, Ed. Eminescu, 1987
- Literatura sârbă. în Bibliografia traducerilor din literaturile slave 1945-2011*, coordonator Constantin Geambașu, București, EU, 2011

MENTALITĂȚI

IMAGINEA OCCIDENTULUI ÎN PROZA UCRAINEANĂ POSTMODERNISTĂ

Aliona BIVOLARU

Наше исследование направлено на изучение образа Европы в украинской современной литературе, на презентацию отношений между Украиной и Западом, а также определение образа *Другого* в культурном и литературном плане. Особое внимание уделяется проблемам изучения межкультурного взаимодействия, а также этнической и национальной идентичности.

Ключевые слова: идентичность, западный миф, демифологизация, постколониализм.

Mai actuală ca oricând problema integrării sau neintegrării în lumea occidentală a spațiului ucrainean, precum și căutarea permanentă și nefinalizată a propriei identități naționale transpar, în mod recurent, din literatura ucraineană modernă. Prinși în mrejele încurcate ale istoriei între Occident și Orient, scriitorii ucraineni încearcă să definească locul pe care trebuie să îl ocupe patrimoniul ucrainean în sistemul valorilor europene. Împărtășind opinii personale de cele mai multe ori ascunse sub forma unor trimiteri simbolice, scriitorii intrigă cititorul și de cele mai multe ori îl determină să reflecteze pentru ca până la urmă acesta să iasă din „zona de confort” și să își formeze propria părere despre identitate.

În acest sens, studiul se ocupă de cercetarea noțiunilor mitologizate de reprezentare a Occidentului, de relațiile dintre Ucraina și Occident, imaginea *Celuilalt* pe plan cultural și literar, precum și modurile de definire a propriei identități.

Discursul literar critic actual despre Occident este relevat de studiile Tamarei Hundorova, *Меланхолия по дорозі в Рим, або дискурс українського окциденталізму* (Melancolie pe drumul spre Roma sau discursul occidentalismului ucrainean și *Постколоніальний меланхолійний ressentiment* (Resentimentul melancoliei postcoloniale), O. Zubujko, *Хроніки від Фортінбраса* (Cronicile din Fortinbras), L. Tarnașînska, *...Чи ідеал вічної Європи є нашим ідеалом ...?* (Idealul Europei veșnice este oare și idealul nostru...?), R. Movcean, *«Європа і ми»: Колізії та особливості українського окциденталізму 1920-х років* (Europa și noi: Conflictul și particularitățile occidentalismului ucrainean în 1920), O. Pahliovska,

Romanoslavica LII nr.1

Українська культура у вимірі «пост»: посткомунізм, постмодернізм, поствандалізм (Cultura ucraineană în dimensiunea "post": post-comunism, postmodernism, postvandalizm), cercetările lui Marko Pavlișin, V. Kostiuk, A. Lebedințeva și alții în culegerea de articole *Європейська меланхолія. Дискурс українського окциденталізму* (Melancholia europeană. Discursul occidentalismului ucrainean).

Aceste cercetări se referă la sfera de constituire a „eurocentrismului”, la analiza influențelor culturale, la percepții ale europenilor sau autopercepții, la crearea identității personajelor în relația lor cu *Celălalt*. Diferențele între interpretările științifice cu privire la occidentalism se concentrează pe imposibilitatea soluționării definitive a legitimității istorice și culturale de incluziune a Ucrainei în Europa, definirea clară dacă relațiile dintre Ucraina și Europa sunt o realitate sau un mit.

Esența mitului occidental este înțeleasă ambiguu, proiectele de „demitologizare” se bazează pe diferite abordări metodologice, dar punctul comun de focalizare, recunoscut de majoritatea cercetătorilor, este natura postcolonială a fenomenului. Din acest punct de vedere formarea „mitului occidental” este o consecință istorică naturală a marginalizării naționale, ceea ce a contribuit la formarea unor reflecții artistice, culturale, cultivarea „dorului” european și răspândirea unor stereotipuri în conștiința publică.

Abordările care pun accentul pe factorii politici și economici responsabili pentru apariția *mitului occidental*, indică ca motiv principal credința elitelor, dar și a poporului, în faptul că „Occidentul ne cunoaște și știe ce rețetă să ne prescrie și ce program să ne ofere pentru dezvoltare”¹, însă acest lucru, la rândul său, trădează probleme mai profunde cum ar fi reticența de a prelua inițiativa și fuga de responsabilitate, lipsa de încredere în propria putere și competență proprie tarilor post-coloniale. Imaginea mitologică a societății occidentale ca „societate ideală care promovează libertatea și șansele egale”² s-a înregistrat în conștiința ucraineană, precizează Grițenko, evaluând, în general, negativ orientarea vădit „pro-occidentală” fără să se facă trecerea printr-un filon critic.

Mitul occidental, în calitate de concept cultural apărut în procesul de restructurare a identității naționale, reprezintă o componentă importantă a

¹ K. Tšievski, *Центрально-східна Європа 1994 року, Або як бути собою*, în „Сучасність”, 1995, nr. 3, pp. 156-163.

² O. Grițenko, *«Своя мудрість»: Національні міфології та «громадянська релігія» в Україні*, Кіев, УТКД, 1998.

„ideologiei de auto-afirmare națională, ideea de recuperare a „identității europene pierdute”, consideră Tamara Hundorova. În acest sens, Europa reprezintă atât o categorie psihologică, o valoare, cât și întruchiparea culturii înalte, precum și un fel de opoziție față de ideologia populistă¹. Imaginea Europei este un ideal la care se aspiră, dar și o sursă de frustrare (realitatea sovietică subminează încercările de a construi identitatea dorită), astfel occidentalismul este relevat ca discurs melancolic (pe care într-o anumită măsură o moștenește și literatura modernă).

Dintr-un alt punct de vedere privește „atracția europeană” Liudmila Tarnașînska subliniind dilema filosofică și culturală a occidentalismului ucrainean, care poate fi poate fi atât „un impuls idealist în continuumul valorilor umane încorporate în auto-definirea filosofică a locului ocupat în lume”, cât și „atitudinea subconștientă globalizatoare a apartenenței la „bătrânul continent”. Exprimându-și preferința pentru prima explicație, cercetătoarea interpretează imaginea „Europei intuitive” ca imagine imediată și completă, ca un fel de arhetip cu codul său temporal”², cu sentimentul de nerealizare europeană în discursul artistic, publicistic și de analiză critică. Această imagine „implicită” a Europei este o consecință naturală a relațiilor permanente culturale, de aceea polemizează în mod latent cu versiunea originii postcoloniale și caracterul melancolic al occidentalismului.

În literatură discursul occidental este controversat în principal din cauza reprezentării sale ambivalente în operele artistice. În mod convențional, discursul pare să aibă două tendințe de bază: una „pro-occidentală” care examinează impactul și interacțiunea cu Europa ca un lucru pozitiv sau cel puțin ocupă o poziție neutră; și una „antioccidentală”, care refuză orice influență occidentală, considerând că este în detrimentul identității și culturii ucrainene originale. În proză aceste tendințe se reflectă printr-un sentiment de „melancolie” (occidentalism) și o recepție „ironică” (antioccidentală), care se suprapun parțial cu stilul operei. Percepția melancolică se observă cu preponderență în operele scriitorilor postmoderniști.

Dacă majoritatea cercetătorilor literari tind să acorde atenție identificării afinităților literaturii ucrainene cu literatura europeană la nivel de tendințe,

¹ Tamara Hundorova, *Меланхолія по дорозі в Рим, або дискурс українського окциденталізму* în „Європейська меланхолія: дискурс українського окциденталізму”, seria Teoretіcni Revizii, ediția 1, Kiev, Stilos, 2008, p.7.

² L. Tarnașînska, *Презумпція доцільності : Абрис сучасної літературознавчої концептології*, Kiev, Ed. Kievo-Mohileanska Akademia, 2008, p.434.

Romanoslavica LII nr.1

personaje, stiluri și influențe, de obicei se omite reflectarea percepției publice a Europei în literatură, percepția autorului și percepția colectivă socială a ideii europene reflectată în opera scriitorului, adică așa-numita dubla percepție, în care este actualizat și reflectat de autor subconștientul social și subconștientul individual, transformat de conștiința artistică într-o anumită imagine. O astfel de dublă percepție, mediată de subiectivitatea artistului, apare în romanele actuale sociale. Accentul nu se pune prea mult pe imaginea Europei sau a identității europene, ci pe reprezentarea și stereotipurile percepției acestor imagini/stereotipuri de către societatea ucraineană în viziunea scriitorilor. Subliniem aici modelarea politizată a „mitului european” includerea/ eclipsarea motivelor istorice și culturale sau utilizarea lor într-un aspect utilitar și pragmatic.

Important pentru înțelegerea scriitorilor este faptul că mitul occidental se suprapune pe conceptul de inferioritate națională (marginalitate). În acest sens se exprimă personajul din romanul *У nacmyi* (În capcană) al lui I. Mușketîk, care arată că omniprezența discursului europenității Ucrainei, a afirmațiilor insistente privind apartenența la „marea cultura” și căutarea argumentelor relevante reprezintă de fapt dovezi care demonstrează opusul: „locuim la periferia Europei, dar repetăm mereu: noi suntem europenii, noi suntem europenii [...], în suflet însă, încă suntem sarmați de stepă”¹.

Astfel, conștiința marginalității nu încurajează eroul să caute identitatea dincolo de realitățile naționale și chiar îl determină să își recunoască apartenența asiatică. Europa este încă la distanță, dar este totuși centrul incontestabil care manevrează un spațiu cultural și poate să își extindă funcția constructivă și pe teritoriile „Sarmației spirituale”.

Viziunea intelectuală a Europei, care capătă un caracter subiectiv și reflexiv, fiind pătrunsă de aluzii sociale și istorico-filozofice, cu spații compacte și închise, se desprinde din eseurile lui I. Andruhovîci, *Дезорієнтація на місцевості* (Revizuire central-răsăritene) și *Моя Європа* (*Europa mea*). De fapt este o încercare de a construi o identitate europeană pe o matrice mitologică a „reconstrucției” (modelând așa-numitul „mit habsburgic” cu Galiția ca parte a Imperiului Austro-Ungar). Cu toate acestea, în conformitate cu opinia lui Marko Pavlișîn nu este vorba nu este doar de un proiect de reconstrucție nostalgic și melancolic, ci de o componentă ironică de demonizare a spațiului reconstruit. De exemplu, în romanul *Douăsprezece inele* și culegerea de eseuri *Dezorientare la fața locului* cercetătorul

¹ L. Mușketîk, *У nacmyi*, Kiev, Ukrainski pîsmennîk, 1994, p.156.

arată că scriitorul înlocuiește treptat vraja nostalgică a Europei Centrale ca utopie culturală pierdută pentru totdeauna și se concentrează pe o europenizare activă, mai responsabilă și reformistă, constată o revenire la sine nu numai în opoziție cu *Celălalt*, ci și construirea meticuloasă a identității cu ajutorul surselor autentice și originale¹.

Specific pentru Andruhovîci este topografia mitologică (în combinație cu crearea conceptului de istoricitate), ca urmare a necesității de a stabili limitele spațiale ale existenței ca trăsătură a propriei viziuni. Acest lucru îl ajută să modeleze propria variantă de poziționare a ordinii mondiale și poziționarea individului și a națiunii în lume. Melancolia care se remarcă în scrierile lui Andruhovîci se explică prin conștientizarea problemelor culturale și istorice naționale. Spre deosebire de reflecțiile științifice (și cu excepția *Revizuirilor central-răsăritene*) în care Europa este în mod clar împărțită într-o Europa Centrală, de Est și de Vest, care sunt tratate în diferite sfere temporale, reflectarea artistică nu dezvoltă aceste tendințe, de cele mai multe ori intervine o altă schimbare semantică: Europa, în general, este identificată cu lumea (Europa reprezintă lumea, iar crucială pentru explicația artistică a ordinii mondiale este opoziția Ucraina – *Ceilalți*, și nu Ucraina – Europa).

În timp ce în colecția de eseuri *Dezorientare la fața locului* Europa este privită cu euforie, optimism și credibilitate, în romanul *Douăsprezece inele* autorul inserează dezamăgirea și meditația. Printr-o combinare a accidentalului, a carnavalescului, a poeziei și a umorului negru, Andruhovîci subliniază și dezvăluie în romanul său stereotipurile estice și vestice, pune pe tapet miturile vechi și noi pentru a face o revizuire și o reinterpretare a acestora. Stilul romanului este subtil și aparent de neînțeles, iar întreaga acțiune pare absurdă și comică, ciudată și incredibilă, confuză și halucinantă. Numai după o perioadă de timp după citirea cărții efectul celor citite se face resimțit și reies mesajele în care rolul Occidentului devine mai clar. Aluziile și referințele lui Andruhovîci pot fi interpretate ca o parte a unui puzzle, care, împreună cu imaginile Europei centrale, capătă o componentă politizată. Cu ajutorul protagonistului, fotografii austriac Karl-Joseph Zumbrennen, autorul personifică istoria Galiției în prezent dar, și ignoranța Europei de Vest: Karl-Josef Zumbrennen se întoarce mereu în Ucraina fără să cunoască limba ucraineană și fără să conștientizeze motivul pentru care se întoarce mereu.

¹ *Європейська меланхолія. Дискурс українського окциденталізму*, Kiev, Stilos, 2008, p.71.

Romanoslavica LII nr.1

Pentru a explica mai clar și mai detaliat motivele protagonistului său, Andruhovyci descrie în detaliu arborele genealogic al eroului principal: „Întru totul credibil pare însă faptul că prima sa călătorie ucraineană, Karl-Josef a înfăptuit-o sub influența mitului de familie despre străbunicul său, un șef de ocol silvic fanatic de activ din Vorohța, mutat ulterior cu serviciul la Ciortopole”¹.

Cu toate că a efectuat multiple călătorii și în ciuda gândirii sale analitice și profunde, Karl-Josef nu a înțeles nici Ucraina ca țară, nici ce se întâmpla în această țară. Ucraina a rămas pentru el *terra incognita*, un loc exotic atât de „diferit” în comparație cu „patria sa europeană”. Astfel, melancolic, dar și critic, Andruhovyci sugerează că soluția ar fi menținerea și promovarea propriei identități pentru crearea unor valori proprii, care pot desigur să coincidă cu valorile europene, dar trebuie să se „nască” pe teren ucrainean, valori în care ucrainenii să creadă cu adevărat, nu doar să fie preluate dintr-o altă cultură și civilizație.

Această abordare este specifică și prozei Oxanei Zabujko care, în *Studii de teren despre sexul ucrainean*, dezvoltă tema „patriotismului masochist”, explicată prin absența ucrainenilor în lume și dorința corespunzătoare de a se opune, de a se autodefini, de a se autoidentifica ca națiune față de lume în general, nu neapărat față de Europa. Astfel autoarea nu se concentrează să își stabilească componentele identității exclusiv față de Europa. „Apartenența la neființă”, conform O. Zabujko, este determinată de alegerea ucrainenilor: o „alegere între neființă și realitatea, care ucide”. Apartenența la neființă înseamnă nu numai incapacitatea de integrare, dar și transformarea treptată a unei identități proprii în „nimic”, deoarece te privează de dialogul cu *Ceialți* și astfel se pierde posibilitatea de autodefinire.

Acceptând totul dintr-o dată cu toate inconvenientele, iar tu erai capabilă de așa ceva pentru că obosiseși să mai iubești lumea singură, fără a avea un loc al tău, să treci anonimă și necunoscută și să răspunzi la aceleași întrebări: „Where are you from?”, „Ukraine?”, „Where is that?”[...] Ai obosit să nu mai aparții acestei lumi, să te întorci acasă, iar acasă te așteaptă o țară nenorocită și tembelă.²

Acest sentiment persistent transmis de el, care m-a doborât în final: cum că totul este posibil, pentru că juca fără reguli, mai exact după propriile sale reguli... El era propriul *land of opportunities*, iar între *opportunities* nu exista nimic prevăzut pentru viitor – în loc să se rupă și să renunțe la acea eternă *apartenență* la *neființa ucraineană*³.

¹ I. Andruhovyci, *Douăsprezece inele*, Ed. Rao, București, 2010, p. 14.

² O. Zabujko, *Studii în teren despre sexul ucrainean*, Ed. Art, București, 2008, p.37.

³ *Idem*, p. 38.

Motivația ontologică a mitului occidental este relevată de protagonistul romanului, astfel nerealizarea națiunii în istoria universală și orientarea permanentă spre Occident sunt fenomene interdependente:

Europa a reușit să ne contamineze cu febra tulbură a dorinței de individualism și credința în propriul „eu pot!”, însă noi nu am creat niciodată fundamentul pentru realizarea lui și structurile de legătură care să fixeze și să mențină acest „eu pot”, am reușit doar să transformăm în zile secolele de istorie și, de aceea, acest „eu pot!” ucrainean este izolat și lipsit de forță¹.

Operele scriitorilor postmoderniști se învârt în mod constant în jurul câmpului gravitațional al occidentalismului, însă imaginea Europei prefigurată în proză "nu constă într-o imagine completă, rămânând un simplu set de fragmente"², reflecții ocazionale, mituri culturale.

Tatiana Maliarciuk își construiește viziunea sa despre Europa sub formă de mozaic, Europa reprezentând culoare, fericire, autosuficientă și vis. Pentru toată lumea, spune autoarea, Europa reprezintă un anumit set de valori umane obligatorii, nu doar orașe și peisaje. Europa este libertatea pe care oamenii care o creează; sunt istorii concrete de viață și fapte. Pentru că cel mai mult acum Europa se mândrește cu libertatea, care depinde nu numai de la mine, ci de la mulți alții care vor sau nu vor să mi-o dea. Prin urmare, Europa este o înțelegere a diferitor ideologii și tradiții diferite, la intersecția cărora se naște libertatea fiecăruia. „Acesta este Europa pe care am primit-o ca moștenire. Nu am altceva de făcut decât ca să cred în ea, până vor veni schimbări, am ce să iubesc la ea”³.

Descriind imaginea ideală a Europei, Maliarciuk susține eurocentrismul său prin geografia Ucrainei, subliniind în mod constant că teritoriul ucrainean a fost întotdeauna parte a continentului, nu numai din punct de vedere cultural, dar chiar din punct de vedere istoric.

O viziune ironică a conceptului simbolic al Europei și „culturii occidentale în calitate de ideal de neatins” este oferită de Serhii Jadan în nuvela *Берлін, який ми*

¹ *Idem*, p. 27.

² *Європейська меланхолія*, p.70.

³ T. Maliarciuk, *Покажи мені свою Європу, і я скажу, хто ти*, în „*Krîtika*”, 2007, părțile 1-2, pp. 9-10.

Romanoslavica LII nr.1

вратили (Berlinul pe care l-am pierdut). Ignorarea conceptelor culturale, a memoriei, a percepției selective a realității, contribuie la formarea unui alt tip de percepție a identității europene „ei sunt la fel ca noi”, care poate fi interpretat ca rezultat al mecanismelor unificatoare a globalizării. „Noua Europă” pentru Jadan este o „casă pentru persoanele fără adăpost”, întruchiparea unui amestec de eclecticism și imigranți. „Am văzut deja curvele, am văzut un drogat, am avut chiar timp să salut câțiva vecini turci [...]. Mă întreb dacă pe aici chiar sunt nemți?”¹

Așadar, imaginea scriitorului despre Europa este asociată cu globalizarea „cultura de masă și amenințările sale”, imaginea fiind neatractivă, simplificată, expunând transformarea istorică a nucleului occidental.

În paradigma „antisistemică” de organizare socială și spațială a existenței individuale pentru Jadan factorul decisiv îl reprezintă autorealizarea spirituală independentă, sensul de împlinire a vieții, care nu poate fi limitat spațial de marcherii mitului „european”, „asiatic”, „național”: „Spațiul nu se împarte în spațiul propriu și spațiu străin, spațiul este fie liber fie controlat, înțelegeți? Sincer mă doare în cot unde trăiesc, important este cum trăiesc”².

Având în vedere că intriga nuvelei se referă la conflictul cunoștințelor culturale și percepția directă a Occidentului, negarea declarativă a naratorului a diferențelor esențiale mentale și culturale și afirmarea globalizării (chiar „Berlinul pierdut” este un simbol al Babilonului biblic) are o funcție mitologică. Serhii Jadan subliniază asimetria dihotomiilor tradiționale (*European – național, eu – Celălalt*) oferind valoare uneia dintre poziții, care sunt în mod imanent în opoziție (deși, aparent autorul le unifică) imaginile Ucrainei și a Europei rămânând într-un context al discursului antioccidental. Salvarea în fața asimilării culturale este indicată de Jadan prin existența memoriei: politică, estetică, istorică, socială, personală. Memoria istorică este un semn al identității, al creației: „cu o tonalitate caldă, generoasă, Jadan creează un catalog al memoriei, care include peisajele urbane din copilărie laolaltă cu gunoiul de muzeu al vieții sovietice. Dar realitatea din trecut cauzează recunoștință și respect, nu dispreț și ironie, pentru că acolo, adânc în istorie, se ascunde misterul iubirii filiale care ne dă putere și inspirație să trăim acum”³.

Într-o anumită măsură, opinia publică ucraineană cu privire la Europa este exprimată de Lyubko Deresh în eseul său, *3D для Європи* (3D pentru Europa).

¹ S. Jadan, *Біз Мак та інші історії : книга вибраних оповідань*, Harkov, Folio, 2011.

² *Idem*, p.257.

³ L. Berezoviciuk, *Творчий портрет Сергія Жадана*, <http://www.liter.net/=Zhadan/bereza.html>

Această percepție a „străinului”, care este obiectul identificării sau asimilării culturale și spirituale, percepția antagonistă a Ucrainei față de Europa, accentuată de autopercepția umiltoare a sinelui, este nivelată până la urmă de admiterea finală a ucrainenilor în comunitatea europeană. „Lumea [...] cere schimbări de la noi, societatea europeană...”¹.

Încorporând Ucraina în contextul „limitelor” între Est și Vest acționează în conștiința receptorului nu numai conceptul de marginalitate, dar și sistemul „Eu – Celălalt”, care permite separarea mentală de problema exprimată de autor a „aroganței europene”: „Europa este mare, Asia și mai mare, iar Ucraina este mică și disproporționată în raport cu acești giganți. Eu sunt ucrainean, și părerea mea despre procesele continentale sunt la fel de neimportante și marginale, ca și poziția țării mele”².

Percepția constantă stereotipă a imaginii Europei este cea a burgheziei, a autosuficienței, sațietății, păcii, calmului, încrederii în sine: „Vestul european este limitat de dimensiunea îndestulării și, scuzați-mă, a autosuficienței tâmpe”³.

Acesta este un spațiu bidimensional „plat”, nepotrivit să aibă o reacție adecvată a schimbărilor din lume. Liubko Dereș subliniază imposibilitatea izolării, autoexcluderea din procesele globale, perspectivele de conservare a opiniilor cu privire la evenimentele mondiale de astăzi, dar toate acestea continuă să fie afișate de purtătorii de cuvânt ai comunității europene, ignorând ceea ce este evident din exterior, adică absența stabilității de durată (efectul „timpului oprit”), spre deosebire de incertitudinea totală într-un viitor plin de amenințări. Acest tip de percepție a imaginii Occidentului de către scriitori, nu este unul ironic și melancolic, ci „grav” și „realist”, este cel mai reprezentativ pentru percepția publică, mitologizată în esență, care aparține paradigmei occidentale.

În general, imaginea Europei nu deține funcția de bază în niciuna dintre operele analizate/ Nefiind în prim plan, de cele mai multe ori Europa este prezentă fragmentar și episodic. La anumiți scriitori imaginea Europei are accente mitologice a paradisului pierdut sau a visului pierdut, pe când alți scriitori au percepția ironico-satirică a mitului occidental. În absența unei percepții necritice și lipsa identității proprii, izolarea în dimensiunea „post-” – occidentalizarea Ucrainei ar fi un fenomen „nu mai puțin

¹ I. Andruhoviči, L. Dereș, L.S. Jadan, *Трициліндровий двигун любові*, Harkov, Folio, 2009, p.75.

² *Idem*, p.58.

³ *Idem*, p.57.

Romanoslavica LII nr.1

distructiv, ca sovietizarea¹. Astfel repulsia și atracția pentru europenitate sunt considerate de scriitori ca manifestări dihotomice necesare pentru procesul de construire a unei identități culturale proprii în oglinda metafizică a Europei, pe de altă parte atracția europeană este explicată de efectele provocate de trecutul totalitar.

Bibliografie

- Andruhovici, I., *Douăsprezece inele*, Ed. Rao, București, 2010
- Andruhovici, I., *Дезорієнтація на місцевості*, Lileia-NV, Ivano-Frankivsk, 2006
- Andruhovici, I., Stasiuk, A. A., *Моя Європа*, Lvov, Klasika, 2000
- Berezoviciuk, L., *Творчий портрет Сергія Жадана*, <http://www.liter.net/=Zhadan/bereza.html>
- Grițenko, O., *«Своя мудрість»: Національні міфології та «громадянська релігія» в Україні*, Kiev, УТКД, 1998
- Hundorova, Tamara, *Меланхолія по дорозі в Рим, або дискурс українського окциденталізму*, în „Europeiska melancholia: diskurs ukrainskoho okcidentalizmu”, Ediția 1, Teoreticni Revizii, Kiev, Stilos, 2008, pp.5-44
- Hundorova, Tamara, *Постколоніальний меланхолійний ressentiment în „Europeiska melancholia: diskurs ukrainskoho okcidentalizmu”*, Ediția 1, Teoreticni Revizii, Kiev, Stilos, 2008, pp.103-117
- Jadan, S., *Біг Мак та інші історії: книга вибраних оповідань*, Harkov, Folio, 2011
- Maliarciuk, T., *Покажи мені свою Європу, і я скажу, хто ти*, „Kritika”, 2007
- Movcean, Raisa, *«Європа і ми»: Колізії та особливості українського окциденталізму 1920x років*, în „Slovo i čas”, nr.1, 2009, pp. 3-16
- Mușketik, I., *У пастці*, Kiev, Укр. письменник, 2004
- Pahlivska, Oksana, *Українська культура у вимірі «пост»: посткомунізм, постмодернізм, поствандалізм*, în „Suceasnisti”, nr.10, 2003
- Tarnașinska, Liudmila, *...Чи ідеал вічної Європи є нашим ідеалом ...?*, în „Europeiska melancholia: diskurs ukrainskoho okcidentalizmu”, Ediția 1, Teoreticni Revizii, Kiev, Stilos, 2008, pp.118-127
- Tarnașinska, Liudmila, *Презумпція доцільності: Абрис сучасної літературознавчої концептології*, Kiev, Ed. Kievo-Mohileanska Akademia, 2008
- Tijevski, K., *Центрально-східна Європа 1994 року, Або як Ёути собою*, „Suceasnisti”, nr.3, 1995
- Zabujko, O., *Studii în teren despre sexul ucrainean*, București, Ed. Art, 2008
- Європейська меланхолія: дискурс українського окциденталізму*, seria Teoreticni Revizii, ediția 1, Kiev, Stilos, 2008

¹ O. Pahlivska, *Українська культура у вимірі «пост»: посткомунізм, постмодернізм, поствандалізм*, „Suceasnisti”, 2003, nr.10, p.84.

PERSONALITĂȚI ALE EMIGRAȚIEI RUSE ÎN ROMÂNIA INTERBELICĂ. NIKOLAI SABLIN ȘI „GOLOS BUHARESTA”¹

Ala GĂINĂ

Articolul este consacrat temei rusei emigrații în interbelic Rumania, prezentând ultimele lucrări publicate în țara noastră și subliniind necesitatea continuării cercetărilor în această sferă. Articolul conține: informații despre viața și creația rusei emigranți Nikolai Sablin, cum a fost primit de autoritatea rumană și sovietică, informații despre gazeta *Goles Buharesta* și articolele publicate, memoriile scrise de N. Sablin în timpul arestării în lagărele sovietice și despre experiența sa ca căpitan de rangul 2 pe o jachtă imperială.

Cuvinte cheie: emigrația albă, *Goles Buharesta*, N. V. Sablin, personalitatea rusei emigrații, emigrația albă, emigrația rusească din străinătate, jachtă imperială.

Institutul de Istorie „George Barițiu” a publicat recent câteva volume în seria „Afaceri Orientale”: *Emigrația belarusă, caucaziană, rusă și ucraineană în timpul celui de al Doilea Război Mondial: organizarea activității și orientarea în corespondența diplomatică română și note ale Serviciului Special de Informații; Chestiunea refugiaților de peste Nistru; Indezirabilii: aspecte mediatice, umanitare și de securitate privind emigrația din Uniunea Sovietică în România interbelică; Emigrația albă și Biserica Rusă pe teritoriul României Socialiste: documente din arhiva fostei Securități*. Aceste studii cercetează cauzele și modalitățile de emigrare, reacția autorităților și a populației autohtone în contextul transformărilor sociale și politice din perioada interbelică. Este necesară o completare a cercetărilor efectuate din perspectivă culturală prin efectuarea unei analize a periodicelor comunității ruse și a volumelor publicate în această perioadă.

Volumul *Comandorul Sablin: liderul monarhiștilor ruși urmărit de Siguranță și de Securitate, 1926-1959* conține peste patru sute de documente din Arhivele

¹ Această lucrare a fost realizată în cadrul proiectului „Cercetări doctorale multidisciplinare competitive pe plan european (CDocMD)”, cofinanțat de Uniunea Europeană și Guvernul României din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, contractul de finanțare nr.POSDRU/187/1.5/S/155559.

Romanoslavica LII nr.1

Securității, materiale ce ne permit reconstruirea activității emigrantului rus de pe teritoriul României.

Nikolai Sablin emigrează în România în 1921, ajungând aici prin Finlanda, Anglia și Franța, împreună cu familia (soția și fiul de 9 ani). Soția lui, născută Pommer, era originară din Basarabia și deținea suprafețe importante de pământ în Soroca. Fiind reprezentant al firmei de automobile „Studenbaker”, ducea o viață destul de îmbelșugată la București; era președinte al filialei române a Uniunii Militare Navale Ruse și directoral tipografiei „Litera”; înființează „Societatea de Ajutor Mutual a Ofițerilor Ruși Combatanți pe Frontul Român 1916-1918 și aflați în România”.¹

În anul 1930 a fost numit reprezentant al Marelui Duce al Rusiei, Kirill Vladimirovici Romanov (devenit capul Casei Romanov), în București cu misiunea de a stabili „legături spirituale între supușii ruși; să apere drepturile și interesele lor și să ia toate măsurile care depind de Domnia sa, pentru binele poporului rus”², astfel că, începând cu 23 decembrie 1930, a devenit reprezentant al monarhiștilor ruși în România.³

În perioada în care s-a aflat în România a colaborat cu centrele emigrației monarhiste ruse europene și a înființat publicația bilingvă „Golos Buharesta” împreună cu generalul Aleksandr Herois, ziaristul Aleksandr Mihailov și avocatul Viktor Roth. Apariția ziarului a fost de câteva ori amânată datorită necesității clarificării situației create în urma semnării Pactului de neagresiune româno-sovietic.

Primul număr al ziarului a apărut în data de 13 august 1933, având sediul redacției pe Calea Griviței nr. 33, în locuința lui Nikolai Sablin. Redactorul-șef al ziarului este Aleksandr Mihailov, iar partea ziarului în limba română este redactată de A. Vișinescu, redactorul ziarului „Curentul”.

În primul număr al ziarului se anunță că acesta va apărea provizoriu o dată sau de două ori pe săptămână, până când redacția va face rost de fondurile necesare pentru ca ziarul să devină cotidian. Iată care este programul publicației:

¹ Notă a Direcției Generale a Poliției și a Siguranței, ACNSAS, fond informativ, dosar 263759, vol. III, f. 17.

² V. Guzun, *Comandorul Sablin: liderul monarhiștilor ruși urmărit de siguranță și de securitate, 1926-1959*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2014, p.14.

³ Notă a Direcției Generale a Poliției și a Siguranței, ACNSAS, fond informativ, dosar 263759, vol. III, f. 3.

Romanoslavica vol. LII, nr. 1

1. Noi nu suntem organul niciuneia dintre mișcările emigranților ruși.
2. Suntem călăuzitorii intereselor Basarabiei și ale grupărilor din această provincie.
3. Nu dorim a lega de soarta noastră pe niciunul din partidele politice, avem în vedere numai interesele comune ale acestei provincii și oferim sprijinul ziarului nostru pentru reprezentanții oricărei grupări parlamentare, sociale și comercial-industriale, întru exprimarea dorințelor sau pentru indicarea neajunsurilor care împiedică dezvoltarea provinciei.
4. Noi stăm pe baza că Basarabia este o parte a României și ziarul nostru va păzi Constituția și legile existente.
5. Pentru toți minoritarii din Basarabia noi oferim posibilitatea expunerii doleanțelor și intereselor lor juste în coloanele ziarului nostru.¹

Este lesne de înțeles că ziarul are un caracter antisovietic și este împotriva reluării raporturilor cu Rusia sovietică. Comitetul de redacție nu a permis niciunui evreu să fie colaborator al ziarului, iar chestiunea evreiască nu a fost pusă în discuție în coloanele acestuia.²

Scrisorile primite din Basarabia la redacția ziarului a demonstrat că programul publicației „a găsit un ecou favorabil în populația rusă din această provincie, care simte nevoia de o presă cu caracter conservator-național și nicidecum de presa pseudo-rusească „Nașa reci” și de ziarele evreiești din Basarabia”.³

N. Sablin a fost o personalitate controversată. Deși acțiunile sale vădeau o aversiune antisovietică, el a fost receptat ca un individ suspect, atât de autoritățile române, cât și de cele sovietice. SMERȘ⁴ l-a condamnat pentru activitate antisovietică, înrolarea în Armata Română și participarea la război în calitate de comandant al Convoifului de aprovizionare nr. 1 „Sulina”, iar autoritățile române l-au acuzat pentru menținerea corespondenței cu emigranții ruși din Europa (Germania, Marea Britanie, Franța), „activitate de uneltire contra ordinii sociale”, rezident al spionajului englez, legătura cu organele informative militare române înainte de 23

¹ ACNSAS, fond documentar, dosar 12668, f. a.

² ACNSAS, fond informativ, dosar 263759, vol. III, f. 336.

³ ACNSAS, fond informativ, dosar 263759, vol. III, f. 338.

⁴ Direcția Generală de Contrainformații Militare; termen provenit din prescurtarea cuvintelor „смерть шпионам!”

Romanoslavica LII nr.1

august 1944 și pentru că „nu se împacă cu regimul actual, visează la răsturnarea comunismului și întronarea regimului burghez”¹.

N. Sablin era perceput ca o persoană suspectă chiar în rândurile emigrației ruse și se spune că recunoașterea sa ca cetățean român în rezerva Armatei Române cu gradul de comandor s-a făcut pe bază de acte ilegale,² totuși ministrul Rusiei la București, St. Poklevski-Kozel, îl considera „corect și loial”.³

În Arhivele Securității s-au păstrat documente din care reiese că s-a încercat în mai multe rânduri discreditarea, împiedicarea activității și distribuirii ziarului rus-român. De aceste acțiuni sunt responsabili „Gaziev Serghie, fostul director al ziarului „Nașa reci”, căruia nu-i convine apariția regulată a ziarului”, comuniștii, „cărora nu le convine caracterul anticomunist al ziarului”⁴ și cercurile evreilor refugiați din Rusia, care „continuă să fie ostile și să boicoteze noul ziar (...), răspândind zvonuri neîntemeiate despre antisemitismul și programul ultramonarhist al conducătorilor sus-numitului ziar.”⁵ Atașatul militar francez a încercat, în zadar, suspendarea ziarului chiar prin dna Sablin, de origine evreică din Franța și prin dna Gafencu, care au insistat pe lângă generalul Herois să-l convingă pe să înceteze activitatea ziarului.⁶ D-na Sablin a reușit să împiedice reeditarea ziarului făcând demersuri pe lângă George Verglas, decanul coloniei franceze din capitală și proprietarul tipografiei „Litera”.⁷ Din documentele găsite la Arhive aflăm că d-na Sablin era bănuită ca agentă sovietică și a Serviciului Secret al francezilor.

În luna decembrie a anului 1933 ziarul și-a suspendat activitatea din motive financiare și din această cauză s-a organizat o serată pentru strângere de fonduri care vor servi la reeditarea ziarului, păstrând același caracter filoromân și antisovietic.⁸

¹ Nota agentului „Avram Lazăr” privind biografia și caracterizarea lui N. Sablin, ACNSAS, fond informativ, dosar 263759, vol. I, f. 176.

² Notă a Direcției Generale a Poliției și a Siguranței, ACNSAS, fond informativ, dosar 263759, vol. III, f. 61.

³ ACNSAS, fond informativ, dosar 263759, vol. II, f. 281.

⁴ ACNSAS, fond informativ, dosar 263759, vol. III, f. 348.

⁵ ACNSAS, fond informativ, dosar 263759, vol. III, f. 350.

⁶ ACNSAS, fond informativ, dosar 263759, vol. III, f. 374-375, fond documentar, dosar 12668, 1933-1934, f. 40.

⁷ ACNSAS, fond informativ, dosar 263759, vol. III, f. 433.

⁸ ACNSAS, fond informativ, dosar 263759, vol. III, f. 425.

Romanoslavica vol. LII, nr.1

În aproape fiecare număr al ziarului, N. Sablin a publicat fragmente din memoriile sale, din experiențele pe care le-a trăit în calitate de căpitan de rang doi (comandor) în flota maritimă. Iată o parte dintre aceste articole:

- *Pe vasul imperial Ștandard*, nr.1 al ziarului, 13 august, 1933, (amintiri din viața familiei Țarului Nikolai al II-lea)
- *Ștandard*, nr. 2,
- *Flota germană*, 26 august, 1933
- *Amintiri din Petersburg*, nr. 5 al ziarului, 11 septembrie
- *Amintiri din viața marinarilor* (sfârșitul), 14 septembrie
- *Amintiri*, nr. 6, 17 septembrie
- *Amintiri din Ialta*, nr. 7, 23 septembrie
- *Junimea*, nr. 9, 8 octombrie (amintiri din viața elevilor de la Școala de Marină)
- *Amintiri despre Țarul Rusiei*, nr. 12, 6 noiembrie
- *Ziua armistițiului la Casa Franceză*, nr. 13, noiembrie, (despre seara ce a avut loc în data de 11 noiembrie la Casa Francezilor, în prezența ministrului Franței D'Ormesson)

O parte dintre articolele publicate apără cauza emigrației ruse, lansând un apel de ajutor pentru cei care ar putea face un gest umanitar în acest sens. De exemplu, articolul *Motive de toamnă*, de A. Mihailov, descrie sărăcia emigranților ruși, care nu au strictul necesar pentru a intra în iarnă, iar *Cerșetori cu diplomă* de Ksenia Hrjanovskaia arată starea materială deplorabilă în care se găsesc emigranții intelectuali.

În coloanele ziarului puteau fi citite recenzii ale celor mai valoroase cărți publicate la Moscova sau București (recenzia romanului *Rusoaica* de Gib Mihăescu), traduceri în rusă ale poezilor români sau traduceri în română ale poezilor ruși (versuri de O. Goga, A. Pușkin și M. Lermontov – traduceri în limba rusă și română de N. Mihailova), mesaje de felicitare adresate scriitorilor conaționali pentru premiile obținute, articole despre necesitatea traducerilor din clasicii români în limba rusă.

În luna septembrie, 1936, N. Sablin și cu Al. Mihailov au desfășurat o intensă

Romanoslavica LII nr.1

activitate pentru a-i determina pe toți conaționali lor să-l recunoască pe Marele Duce Kirill ca viitor împărat al Rusiei. În acest scop a fost pregătită o broșură pentru a fi răspândită în rândul emigrației ruse din România și Iugoslavia.¹

N. Sablin își consemnează memoriile din perioada detenției din lagărele sovietice RASS Komi și lagărul „Spassk” din Kazahstan în *Impresiile din călătoria mea prin Eldorado*.

Din corespondența cu fratele său, Evgheni Vasilevici Sablin, ultimul reprezentant al Rusiei Imperiale la Londra, colaborator al serviciilor britanice și președintele Comitetului Emigranților Ruși, datată cu 3 mai 1937, Londra, aflăm despre intenția fratelui de a găsi un editor pentru manuscrisul său, „fiindcă ar fi păcat să rămână nepublicat. El nu poate fi publicat în limba engleză, fiindcă asemenea descrieri nu interesează pe englezi. Pentru publicarea lui în limba rusă sunt necesare fonduri.”²

N. Sablin a petrecut mai bine de un deceniu în lagărele sovietice, apoi în cele române. Cu toate acestea, el și-a consemnat memoriile pe care ulterior le-a și publicat. Manuscrisul, scris pe teritoriul României, a fost publicat la New York în perioada în care se afla în detenție în provincia Karaganda din centrul Kazahstanului. Lucrarea memorialistică descrie ultimii ani de bunăstare a Rusiei Imperiale, 1906-1914, la care a fost martor și participant N. Sablin. Memoriile conțin informații despre viața privată a familiei imperiale și a apropiaților acesteia, vizitele oficiale și întâlnirile pe care le-a avut Nicolai al II-lea cu conducătorii altor state sau cu alte personalități pe vasul „Ștandart”.

Cu o deosebită atenție la detalii, măiestrie și umor, N. Sablin a prezentat episoade din viața marinărească, din epoca imperială apusă. Cele mai bine de două sute cincizeci de fotografii, pe care le-a făcut însuși Sablin, întregesc tabloul descris, redându-i culoarea autentică a epocii. Memoriile sunt însoțite cu un indice al numelor care apar în carte, indice ale vaselor și un dicționar de termeni specializați.

În concluzie, menționez că memoriile emigrației ruse au fost publicate în străinătate pentru că doar în afara granițelor adevărul putea fi spus. Regimul totalitar a rezistat vreme îndelungată și refugiații și-au pierdut speranța de a se întoarce în patrie; au fost nevoiți de împrejurări să învețe limba țării gazde și să se integreze în noua societate. Iată o parte dintre scriitorii-emigranți din primul val care și-au publicat memoriile în secolul al XX-lea: A. Bahrah, S.K. Makovski, Zinaida

¹ ACNSAS, fond informativ, dosar 263759, vol. III, f. 482.

² ACNSAS, fond informativ, dosar 263759, vol. III, f. 174-175.

Romanoslavica vol. LII, nr.1

Hippius, B. Zaițev, A. Sedîh, I. Terapiano, N.A. Berdiaev, Nina Berberova, V. Nabokov ș.a. N. Sablin este unul dintre acești scriitori care a plătit cu propria viață curajul de a-și tipări memoriile. După ispășirea termenului de detenție în lagărele sovietice a fost arestat de autoritățile române și trimis la Dej, rămânând aici până-n ultima clipă a vieții sale.

Bibliografie

- Arhivele ACNSAS, dosar 263759, dosar 12668
Grosul, Vladislav, *Russkoe zarubej'e v pervoi polovine XIX veke*, Ed. „Rossiiskaia politiceskaia ențiklopedia”, 2008
Guzun, Vadim, *Comandorul Sablin: liderul monarhiștilor ruși urmărit de siguranță și de securitate, 1926-1959*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2014
Guzun, Vadim, *Indezirabilii. Aspecte mediatice, umanitare și de securitate privind emigrația din Uniunea Sovietică în România interbelică*, Filos, București, 2014
Miroslav, Iovanovici, *Ruskaia emigrația na Balkanah 1920-1940*, Biblioteka-fond „Russkoe Zarubejie”, Moscova, Russkii put', 2005
Rossiiskie ucion'e i injeneri v emigrații, Rossiiskaia Akademia Nauk. Institut istorii estestvoznania i tehniki. Mejdunarodnaia akademiia informatizații; red. V.P. Borisov, Moscova, Perspektiva, 1993
Russkoe Zarubej'e. Zolotaia kniga emigrații: Pervaia tret' XX veka. Ențiklopediceskii biograficeskii slovar', Moscova, 1997
V poiskah luc'șei doli. Rossiiskaia emigrația v stranah Ţentral'noi i Iugo-Vostoc'noi Evropi (vtoraia polovina XIX — pervaia polovina XX v.), red. T.A. Pokivailova, Moscova, Ed. „Indrik”, 2009

SECOLUL MEU DE ALEKSANDER WAT ÎN RECEPTAREA CRITICII

Constantin GEAMBAȘU

Autorul se ocupă de o abordare critică a *Mcjago wieku* Aleksandra Wata, concentrându-se pe două aspecte fundamentale ale cărții: comunismul și religia. Wat trăiește o dublă criză: nihilismul și comunismul. Religia, la care ajunge prin convertire, devine o salvare, deși este un proces complicat și nu este încă finalizat. Între criticii se desfășoară și o discuție privind structura și caracterul *Mcjago wieku*: în ce măsură este un document istoric sau o lucrare literară? Autorul subliniază valoarea științifică și hermeneutică a acestui și al altor opere din secolul XX.

Slova cheie: Comunism, religia, istoria, politica, ideologia, închisoare

Prima persoană care a citit cartea a fost Czesław Miłosz, având în vedere calitatea sa de interlocutor, căci trebuie spus încă de la început că această carte nu a fost scrisă, ci povestită. De aceea, în polonă are subtitlul Jurnal vorbit sau povestit (*Pamiętnik mówiony*). Autorul, Aleksander Wat¹, unul dintre cei mai de seamă intelectuali polonezi din prima jumătate a secolului al XX-lea, s-a implicat inițial în mișcarea avangardistă, cultivând curentul futurist (vezi în carte secvențele consacrate lui Maiakovski, pe care l-a cunoscut personal)², iar, ulterior, odată cu redactarea revistei „Miesięcznik Literacki”, a devenit promotorul mișcării de stânga în Polonia, alături de personalități precum Andrzej Stawar, poetul Władysław Broniewski, regizorul Leon Schiller și scenograful de teatru Władysław Dąbowski. Din cuprinsul revistei pe care o redacta aproape integral rezultă temele și ideile pe care le-a susținut și răspândit, dezvăluind o anumită atracție față de această ideologie a cărei victimă

¹ S-a născut la Varșovia într-o familie de evrei cu vechi tradiții. Printre strămoșii săi s-au aflat filozoful Rashi din Troyes, din secolul al XI-lea, Isaac Luria, renumitul cabalist din secolul al XVI-lea, Gaona, mare rabin de Kutno, străbunic din partea mamei. Bunicul lui Wat era proprietarul unei moșii și al unei fabrici de armament, iar tatăl era un om extrem de instruit, cunoscător al Cabalei și al filozofiei moderne. Frații și surorile sale capătă o instrucție solidă în domeniul limbilor străine, al artei și filozofiei, iar politic se orientează spre socialism. Fratele mai mare al lui Wat era un bun social-democrat (a dispărut în lagărul de la Treblinka), un alt frate, membru al Partidului Socialist Polonez (PPS) a emigrat și s-a stabilit la Bruxelles, fratele mai mic, pictor, a dispărut la Auschwitz, una dintre surori a devenit actriță, cunoscută pe scena teatrelor din Varșovia.

² Vezi și volumele publicate ulterior futurismului: *Wiersze (1957)*, *Wiersze śródziemnomorskie (1962)*, *Ciemne świadło*, antologie editată postum (Paris, 1968).

Romanoslavica LII nr.1

avea să devină mai târziu. În contextul complicat și confuz al vieții politice poloneze din perioada interbelică, Wat a fost arestat în urma unei înscenări cu caracter subversiv, în anul 1940.

Din acest moment începe odiseea închisorilor, mai întâi la Varșovia, apoi, odată cu izbucnirea războiului, când s-a îndreptat spre Lvov, la Zamarstînov, Lubianka, Saratov, Alma-Ata. În total, treisprezece închisori care i-au marcat destinul. Îmbolnăvindu-se grav de o migrenă incurabilă, nu a mai fost în stare să scrie. Pentru a-i veni în ajutor, directorul Centrului de studii Slave din California, Gregory Grossman, i-a acordat o bursă în Statele Unite, la începutul anului 1964. După o scurtă perioadă de acomodare și de euforie, starea de sănătate a lui Wat s-a agravat. Ca soluție de ameliorare, directorul centrului i-a propus lui Czesław Miłosz să organizeze un ciclu de convorbiri pe care să le înregistreze pe bandă de magnetofon. Încântat, Wat a acceptat acest proiect care a constat în două serii de convorbiri, prima în America, iar cea de a doua, în Franța, după plecarea la Paris. Aceste „interviuri”, mai ales în partea a doua, devin treptat un fel de monolog, „o incursiune în propriul interior”, „o recapitulare a experienței personale”, - Miłosz intervenind foarte rar¹ și lăsând câmp liber interlocutorului său să-și dezvolte confesiunile -, se transformă în adevărate microradiografii ale vieții intelectuale și artistice nu doar din Polonia, dar și din Europa, Wat fiind un excelent cunoscător al ideilor din această perioadă. Atent observator al vieții literare și politice încă din tinerețe, reflecțiile și analizele sale dezvăluie sensibilitatea unui intelectual dornic să înțeleagă mecanismul pe care se bazează relația dintre individ și comunitate, mecanismul «conviețuirii» cu comunismul, rolul individului în cadrul acestui mecanism complex și, de multe ori, ermetic sau confuz.

Ca urmare, aceste convorbiri dintre cei doi intelectuali polonezi se constituie într-o analiză detaliată a secolului al XX-lea, marcat, după cum se știe, de două războaie mondiale, de regrupări și reconfigurări pe scena geopolitică, cu impact asupra destinului a milioane de oameni (vezi lagărele de concentrare, gulagurile, migrațiile, transferul de populație, exilul etc.).

După cum afirmam la început, primul receptor al confesiunilor lui Wat a fost Czesław Miłosz care, în prefața volumului, dincolo de informațiile despre autor și familia acestuia, atrage atenția de la început asupra problematicii religioase, mereu prezente în poezia lui Wat și în confesiunile sale, educat și format la confluența

¹ „Mi-am redus la minimum întrebările, formulându-le numai atunci când era indicat să-l îndemn pe interlocutorul meu la un nou monolog”, în Czesław Miłosz, *prefață la Aleksander Wat, Secolul meu. Confesiunile unui intelectual european*, București, Humanits, 2014, p. 15.

dintre iudaism, catolicism și ateism¹. Prin intermediul doicii sale, în copilărie el a suferit influența catolicismului, îndeosebi a liturghiei slujbelor de seară sau de dimineață. Tot datorită doicii s-a apropiat de tradiția populară.

Angrenat puternic în viața literară interbelică, Wat traversează totuși o cale proprie: „... pe Wat, afirmă Miłosz, nu ar trebui să-l asociem cu niciuna dintre formele de avangardă estetizantă”². Înzestrat însă cu o intuiție politică de excepție, ca și alți intelectuali din această perioadă, el prefigurează criza axiologică, declanșatoare de schimbări radicale ale sistemului de până atunci (...există în primul rând nevoia intelectuală, dar și afectivă, a unei schimbări totale,... pierderea încrederii în posibilitatea unei viitoare civilizații europene, contestarea civilizației europene)³. Intelectualii se confruntă cu sentimentul nihilismului, cu nevoia de a conferi un sens existenței, de a depăși sentimentul absurdității absolute. Însuși Wat declară deschis : „Nu am rezistat în fața nihilismului”, „...m-am azvârlit în singura credință care exista pe atunci, ca răspuns global la negație”⁴, chiar dacă, la scurt timp, și-a dat seama că nu aceasta este calea („sprijin comunismul, deși știu că va duce la lucruri grave”⁵). Prin scrisul și atitudinile sale, formulate verbal, Wat încerca să explice esența filozofică a comunismului sovietic, care, în viziunea sa, „sintetiza degenerarea secolului al XX-lea”⁶. Scrisul transpare, așadar, ca datorie morală față de nefericirea a milioane de oameni, nefericire pe care a întâlnit-o în închisorile sale succesive. Pe Wat îl interesau geneza și cauzele sistemului care apăruse în Rusia. Reflecțiile sale în această privință se bazează și pe discuțiile purtate cu scriitori ruși, precum Viktor Šklovski, Zoșcenko, Konstantin Paustovski. Fără a intenționa să fie un cronicar al secolului său, poetul polonez căuta „în miezul evenimentelor conținutul lor ascuns”⁷. Un asemenea factor ascuns ar fi de esență demonică. Amestecul diavolului în istorie constituie un argument de care pomenesc mai mulți critici. Printre alții, Małgorzata Czermińska, dincolo de alte caracterizări referitoare la importanța cărții (operă inedită, cu caracter autobiografic, ce reinnoiește întrebările

¹ *Idem*, p. 8.

² *Ibidem*, p. 10.

³ *Ibidem*, p. 30.

⁴ *Ibidem*, pp. 79-80.

⁵ *Ibidem*, p. 85.

⁶ *Ibidem*, p. 11.

⁷ *Ibidem*, p. 12.

Romanoslavica LII nr.1

cu privire la rău și vină, la Dumnezeu și necredință, la durere și suferință etc.), subliniază efortul autorului de a înțelege demonismul prezent în istorie¹, aspect asupra căruia insistă profesorul Aleksander Fiut, în studiul *Egorkyzy Aleksandra Wata* (Exorcismele lui Aleksander Wat)², pornind de la afirmația lui Wat: „comunismul mi s-a înfățișat în ipostază diabolică”³ și întrebându-se în ce anume constă „alungarea diavolului comunist din istorie”. Demersul critic pune în discuție legătura dintre creștinism și comunism, despre care a scris și unul dintre cei mai avizați cunoscători ai fenomenului, și anume filozoful Leszek Kołakowski. În esență, este vorba de o preluare în practica și doctrina comunistă a tradiției religioase creștine și de o răsturnare și deformare a acesteia („divinitatea pe dos”). În prefață la *Povestiri fantastice* ale lui Abram Terț (pseudonimul scriitorului rus Andrei Siniavski), Wat face o serie de legături între doctrina sovietică și creștinism (foamea religioasă a sufletului, nevoia de idol, de autocrație părintească, de universalism (...), nevoia de adorație, de ritual, de spovedanie, cultul sfinților, autoritatea persoanelor și instituțiilor înzestrate cu carismă”⁴. De altfel, revoluția din octombrie, după cum observă profesorul Al. Fiut, a stârnit prin victimele sale „groază și fascinație”, conturându-se pregnant convingerea „cât de curată și de măreață trebuie să fie cauza pentru care se varsă atâta sânge, sânge nevinovat”⁵, ceea ce readucea în minte victimele primilor creștini⁶. Wat vorbește despre trei nevoi pe care comunismul în versiune stalinistă părea să le satisfacă: „foamea de catehism”, dorința de fraternitate și dorința de schimbare a ordinii lumii. El revine la această problemă în convorbirile cu Miłosz, demonstrând că sistemul comunist s-a ridicat „pe ruinele marilor religii ca un soi de sectă, ca o variantă a «religiei deformate»”⁷. „Deformarea” religiei ar trebui pusă în legătură, credem, cu perioada iluministă, care în viziunea lui Miłosz, de exemplu, a însemnat criza conștiinței europene prin îndepărtarea de religie și încrederea excesivă în raționalitate. „Marea ispită”, după cum susține Al. Fiut, fascinația în fața „Noii Credințe” l-a preocupat și pe Miłosz, încă înainte de a publica *Gândirea captivă*, în anul 1953. Ca și Wat, Miłosz observă că „Noua Credință”

¹ Małgorzata Czermińska, *Świadek także mojego wieku*, în Aleksander Wat, *Mój wiek*, red. lui Rafał Habielski, vol. II, Cracovia, Universitas, 2012, p. 423.

² Cf. Wat, *Secolul meu*, pp. 55-72; Vezi și Wat și Miłosz – „exorciști”, în *Czesław Miłosz la București. Materialele colocviului internațional, 7-8 octombrie 2011*, București, Editura Universității, 2012, pp. 7-13.

³ Wat, *Secolul meu*, p.62.

⁴ Apud Fiut, *op. cit.*, în *Czesław Miłosz la București*, p. 8.

⁵ Wat, *Secolul meu*, p. 84.

⁶ Al. Fiut, *Egorkyzy Wata*, în *Mój wiek*, p. 455.

⁷ Fiut, *Wat și Miłosz – „Exorciști”* în *Czesław Miłosz la București*, p. 8.

îi atenuază intelectualului sentimentul inutilității sociale, punându-l în legătură cu masele și scoțându-l astfel din izolare¹. În locul credinței apar conformismul și ipocrizia, statul totalitar fiind o parodie diabolică a Statului Confesional²

În acest context merită subliniate câteva idei din discuțiile pe care Wat le-a purtat, în anul 1941, cu Taiț în închisoarea Lubianka despre sensul comunismului³. În aceste discuții transpar dorința și curiozitatea lui Wat de a afla ce anume constituie marca specifică a sistemului sovietic (acest lucru se vede nu doar din lecturile parcurse la Lubianka, dar și din întâlnirile cu anchetatorul Lalașvili). Orice răspuns însă se izbea de dificultatea de a stabili gradul în care marxismul avea legătură cu realitatea construită în Rusia. „Baza economiei sovietice era o negare nu doar a marxismului, afirma marxistul Taiț, ci a economiei în general, devenind servitoarea săracă a deciziilor strict politico-sociale; (...) suprastructura devenise bază și invers”⁴. Taiț considera că teoria lui Marx a fost răsturnată, industrializarea excesivă și irațională neavând nimic în comun cu legitățile economice (vezi proletarizarea avansată și pauperizarea maselor, creșterea parazitismului, extinderea și proletarizarea administrației, controlul la toate nivelurile, 90% fiind un control militar”⁵).

Explicând rostul colhozurilor, Taiț dezvăluie esența funcționării statului totalitar: menținerea majorității populației în sărăcie avea efecte scontate: căutarea hranei zilnice face ca omul să nu mai dispună de timp și energie pentru a se gândi la existența sa; remunerația mult mai mică decât valoarea forței de muncă îl obligă să fure ce poate, pentru a-și completa bunurile; în felul acesta toți se simt vinovați și pot fi culpabilizați; la rândul său, bunăstarea stârnește, printre altele, apetitul pentru libertate, ceea ce intră în dezacord cu controlul general. Cu alte cuvinte, pe fondul sărăciei generale și sub amenințarea permanentă a mizeriei generale se creează condiții favorabile manipulării, statul devenind în sine din ce în ce mai puternic, pe

¹ *Ibidem*, p. 12; nevoia de a fi util, de a influența deciziile politice și de a ieși dincolo de preocupările științifice, este pe larg dezvoltată de J. Benda, în lucrarea *Trădarea cărturarilor*, București, Humanitas, 1990 (ce-i drept cu privire la intelectualii francezi).

² Fiut, *Wat și Milosz*, p. 12.

³ Vezi *Sensul comunismului – amintiri din discuțiile cu Taiț*, materiale găsite printre hârtiile lui Wat după moartea sa și publicate în Anexa de la sfârșitul volumului, *Secolul meu*, București, 2014, pp.650-663.

⁴ *Ibidem*, p.651.

⁵ *Ibidem*, p. 652.

măsură ce populația sărăcește¹. Absurditatea structurală a economiei sovietice, transpunerea în viață a unui sistem bazat pe control militar permanent (obligația de a accepta, de a recunoaște că „există ceva ce trebuie să existe”) au condus la un comportament duplicitar, generator de schizofrenie: „În lumea noastră schizofrenică, afirmă Taiț, singura salvare pentru a nu o lua razna este separarea strictă a personalității interioare de cea exterioară”². Este ceea ce mai târziu Miłosz numește ketman, noțiune de sorginte orientală. La rândul său, Wat se întreba retoric în finalul discuțiilor cu Taiț: „Oare adaptarea la comunism să fi fost precedată de orientalizarea gândirii occidentale?”³.

Latura religioasă în evoluția spirituală a lui Aleksander Wat constituie o altă temă a preocupărilor criticii. În studiul sugestiv intitulat „Lupta pentru Dumnezeu”⁴, părintele Stanisław Obirek încearcă să formuleze câteva reflecții în această privință. Wat a crescut mai degrabă în spiritul toleranței religioase, deși tatăl său era un om pios, iar în casa părintească s-au păstrat anumite ritualuri evreiești⁵. Aceasta nu înseamnă că nu cunoștea tradiția și valorile iudaice. Dimpotrivă, așa cum rezultă din „confesiuni”, ele fac deseori obiectul reflecțiilor intelectuale, dezvăluind un fin analist și comparatist. Din cauza atitudinii antisemite a Bisericii, tânărul Wat manifestă aversiune față de catolicismul polonez, în care vedea „exclusiv bigotism și obscurantism”⁶. În căutarea credinței, în perioada, când încearcă să se detașeze de ideologia marxistă („pe atunci nu credeam deloc, nu eram nicidecum credincios”⁷), Wat traversează primele trăiri religioase în închisoarea de la Zamarstînov, sub influența rugăciunilor deținuților care formaseră o adevărată comunitate de credincioși. Mai târziu, la Lubianka, trăirile nocturne, dialogul cu sine, l-au apropiat de Isus: „Când mă identificam cu Isus pe cruce nu era nimic impertinent, nu-l coboram pe Isus, ci cu prețul chinului interior mă înălțam pe mine, căci pentru mine era doar omul Isus, în el se concretizau figurat soarta omului și crucea”⁸. Wat îl percepe pe Isus ca evreu, nu ca potențial creștin, delimitându-l în mod clar de Biserică: „Isus însuși era pentru mine atunci evreu de la început până la sfârșit, era

¹ *Ibidem*, p. 654.

² *Ibidem*, p. 663.

³ *Ibidem*, p. 663.

⁴ Stanisław Obirek, *Aleksandra Wata walka z Bogiem*, în *Mój wiek*, vol. II, p. 472.

⁵ Wat, *Secolul meu*, p. 335.

⁶ *Ibidem*, p.643.

⁷ *Ibidem*, p. 642.

⁸ *Ibidem*, p. 644.

întruchiparea supremă nu doar a psihologiei evreiești, ci și a destinului evreiesc”¹ interesează de Cristos ca evreu, („...simțeam că omenirea nu a creat nimic mai sublim și mai frumos decât chipul lui Cristos”²). De asemenea, Wat face distincție între credință și Biserică (de Biserică m-a îndepărtat istoria ei), Biserica fiind privită prin prisma slujitorilor ei, în care nu are încredere (vezi contextul în care este prezentat padre Pio de la catedrala San Giovanni di Rotonda din munții Gargan).

Se poate vorbi, totuși, de convertire în cazul lui Wat din cauza suferinței generate atât de „mizeria invaziei bolșevice”, cât și de „propria rătăcire morală”. Suferința îl determină să se identifice cu Isus, să vadă în imaginea Lui „cel mai sublim și frumos chip”. Pe de altă parte, omul izolat, încarcerat, anchetat și terorizat psihic și fizic, așa cum se întâmpla în închisorile staliniste, supraviețuiește datorită speranței că existența sa este supravegheată de divinitate („există nu numai padre Pio, există cineva mai sus: Isus Cristos”)³. Wat reprezintă exemplul intelectualului care străbate o cale lungă și sinuoasă, de la ateism la religiozitate. Atitudinea sa, situată la granița dintre iudaism și creștinism, se încadrează, așa cum afirmă părintele Obirek, într-un curent mai larg, alcătuit atât din exegeți creștini, cât și evrei, care caută rădăcinile primare ale creștinismului în iudaism⁴.

Dincolo de tema comunismului și a religiei, criticii subliniază unanim valoarea cognitivă a cărții (vezi informațiile despre ierarhia valorică din perioada interbelică, despre sistemul sovietic, despre Gulagul văzut din interior, despre tipurile de anchetă și de anchetatori, despre psihologia deținuților etc.)⁵. O adevărată dezbateră a declanșat structura cărții: în ce măsură este document sau izvor istoric, în ce măsură este literatură (imaginea trecutului văzută „cu ochii poetului”). Criticul Jacek Trznadel, de pildă, contestă dreptul de a atribui amintirilor și jurnalelor calitatea de sursă istorică⁶. Wat însuși considera confesiunile sale mai curând „un document al protestului, al exorcizării, decât memorii”⁷. Rafał Habielski,

¹ *Ibidem*, p.647.

² *Ibidem*, p. 475.

³ *Ibidem*, p. 650.

⁴ Obirek, *op. cit.*, p. 479.

⁵ Bogusław Sonik, *Przepustka do wiedzy zakazanej*, în *Mcj wiek*, vol. II, pp.447-452; J. Jarzebski, „*Mcj wiek*”: *przygody idei i ciała*, pp. 427-430.

⁶ Cf. Rafał Habielski, *O czytaniu Mcjego wieku*, în *Mcj wiek*, vol. II, p. 550.

⁷ *Ibidem*, p. 550.

Romanoslavica LII nr.1

Îngrijitorul științific al ediției critice, consideră, pe bună dreptate, că de la apariția primei ediții¹ până în zilele noastre, *Secolul meu* „a devenit un fel de tratat istoriozofic, dezbateri teologice, variantă contemporană a mitului lui Iov, incursiune în trecut a autorului în căutarea propriei identități”². Indiferent de aceste aprecieri, *Secolul meu* se remarcă prin intensitatea și bogăția trăirilor, prin capacitatea de rememorare și interpretare a experienței personale, autorul înscriindu-se printre cei mai de seamă intelectuali ai secolului al XX-lea.

¹ Prima ediție a apărut la Londra, în anul 1977, urmată de ediții succesive: 1980, 1981, 1983, 1984, 1998, 2012.

² Habielski, p. 551.

PORTRETUL VARȘOVIEI ÎN ROMANUL *MORFINA* AL LUI SZCZEPAN TWARDOCH

Cristina GODUN

The essey depicts the portrait of Warsaw as we see it unfolding in Szczepan Twardoch's hugely acclaimed novel *Morphine*. The narrative revolves around its protagonist, Konstanty Willemann, a man entangled in love, death, war, in short – a man caught up not only in history but in social as well as national stereotypes. In the novel Warsaw is a character in itself, having a life and a destiny of itself, as tragic as the main protagonist's one. It is very interesting to discover the artistic life of interwar Warsaw as reflected by the literary cafes and restaurants frequented by the capital's upper class. Even though most of them did not survive the WWII, the author succeeded in describing them so vividly, it seem they are real and tangible.

Morfina este un roman captivant, pluristratificat, dintre care cele mai interesante trame aduc în atenția cititorilor capcanele identității și primejdiile manipulării în scopuri ideologice a stereotipurilor naționale. Scris într-un stil alert și captivant, adeseori psihedelic și halucinant¹, romanul dezvăluie o extraordinară atenție pentru detalii. Autorul, Szczepan Twardoch, urzește și urmărește cu minuție destinul complicat al eroului/anti-erou Konstanty Willemann, fiul unui ofițer german de origini aristocrate și al unei sileziene de etnie germană, convertită însă prin proprie alegere la „polonitate”. Cine este și cine se dovedește a fi Konstanty Willemann pe parcursul celor 580 de pagini ale romanului este greu de spus în câteva cuvinte, întrucât întreaga lui identitate e definită de stereotipurile naționale, sociale, etnice, culturale și, nu în ultimul rând, personale. În primele zile ale celui de-al II-lea război mondial, când ne întâlnim pentru prima dată cu eroul nostru, facem cunoștință cu un bărbat răvășit, dezorientat, care evadează de realitate în alcool, ascuns în odaia unei cunoștințe ocazionale. Fragmentul de început al romanului este definitoriu atât pentru personalitatea laxă, amorfă, imprecisă a personajului principal, pentru atmosfera care domnea în Varșovia în primele zile ale războiului, cât și pentru retorica întregului roman:

¹ Sintagma aceasta se regăsește aproape în fiecare recenzie prilejuită de roman, menționăm aici cu titlu informativ doar Justyna Sobolewska, *Polska, męskość, ciemność – „Morfina” Szczepana Twardocha*, „Polityka”, 14.09.2013, idem, *Mężczyzna w rękach kobiet*, „Polityka”, 4.12.2012; Damian Piwowarczyk, *Szczepan Twardoch „Morfina”* pe portalul culture.pl (<http://culture.pl/pl/dzielo/szczepan-twardoch-morfina>) ș.a.

Romanoslavica LII nr.1

Așadar s-a trezit? S-a trezit? Nu s-a trezit. Să mai doarmă? Visează. În vis suferința dispăre? Nu dispăre.

Dar în vis... A fost un vis?

Așadar se trezește. Mă trezesc. M-am trezit. Ochii îl ustură, își scoate urdorii, le scoate cu degetul, are genele lipite de puchi. Deschid ochii. Unde mă aflu? Nu sunt la mine acasă.

Trebuie să mă ridic, să mă ridic, trebuie să ajung la closet să-mi ușurez vezica. Nu-i vine să se ridice, nu-i vine. Ar mai zăcea întins, aș mai zăcea. Unde? Nu la mine acasă. Trebuie să mă ridic.

Mă ridic. M-am ridicat. [...]

Sunt eu. Konstanty Willemann.

Și efectele consumului de votcă. Mai exact, ale consumului de vin, ultimele patru sticle, de unul singur, la masa din bucătărie, rozând din pâinea coaptă de Aniela pe tavă, unsă cu usturoi și presărată cu sare. Ultimele patru sticle. Nu mai e vin. N-o să mai fie vin. Poate n-o să mai fie niciodată vin? Ce tâmpenie, întotdeauna o să fie vin. Dar nu pentru mine.

A cincizeci și treia zi de abținere de tipul M. A paisprezecea zi de când sunt nemții în Varșovia. Am alcoolizat de unul singur, pe la jumătatea celei de-a doua sticle am lălit cântece deocheate, la a treia sticlă – cântece patriotice, chiar așa, la a patra m-a bufnit plânsul, plânsul, plânsul¹.

Treptat însă ajungem să cunoaștem identitatea exterioară a lui Konstanty Willemann. Pentru cei din jur, Kostek este polonez prin alegere, în pofida originilor sale pur germane, sublocotenent de cavalerie în rezervă la regimentul nou de ulani Małopolska, înainte de război era un bonvivant, artist diletant, afemeiat, morfinoman. Identitatea socială a lui Konstanty este concretă, palpabilă, consfințită de rolul pe care îl joacă în societate: fiu, soț, tată, ofițer în rezervă ș.a., dar Willeman simte că este un om fără chip și însușiri, pierdut într-o lume a cărei ierarhie de valori îi e străină. Până la război, Konstanty Willemann nu a avut probleme identitare, era mulțumit de viața pe care o ducea și de statutul său social, avea aroganța pe care ți-o dă traiul îndestulat, lipsa de griji și aprobarea socială. Războiul se dovedește însă catalizatorul tuturor transformărilor și prefacerilor pe care le va suferi personajul. Din momentul izbucnirii conflagrației mondiale, Konstanty Willemann nu mai știe cine este cu adevărat și evoluția sa pe parcursul întregului roman stă sub semnul căutării propriei identități și a răfuirii cu stereotipurile naționale: *Bóg. Honor. Czczyzna*. (Dumnezeu. Onoarea. Patria.). Nu întâmplătoare în roman este și prietenia lui Konstanty Willemann cu poezii grupului Skamandriner, printre postulatele cărora era și îndemnul ca literatura să se îndepărteze de tradiția îndelungată a tematicii patriotice, naționaliste și militante, mai ales într-o epocă în care polonezii și-au

¹ Toate citatele provin din Szczepan Twardoch, *Morfina*, Wyd. Literackie, Cracovia 2012, apărută și în traducere românească la Ed. Casa Cărții de Știință din Cluj, în 2015.

dobândit, în sfârșit, neatârnrarea: „Patria mea e liberă, liberă... Arunc așadar de pe umeri haina lui Conrad¹”, scrie Antoni Słonimski în poezia *Czarna wiosna* (Primăvara neagră).

Războiul este în *Morfina* mâna destinului care seamănă distrugere și haos. În roman observăm paralelismul între nimicirea lumii la scară micro, reprezentată de viața lui Konstany, dar și a macrouniversului: devastarea Varșoviei și invadarea Poloniei. La două săptămâni de la începerea războiului, Polonia independentă nu mai există, armata este împrăștiată și debusolată, în țară domnește haosul, dar polonezii sunt încă optimiști, agățându-se de iluzia intrării în război a marilor puteri aliante. Prin intermediul personajului său, Szczepan Twardoch atacă în stil gombrowiczian prototipul mitologiei naționale, ironizând trufia și naivitatea polonezilor care continuă să perceapă viața în aceleași coordonate perimate, depășite, ale tradiționalei ideologii patriotice²:

Pentru că de aia mă trimite acolo iubitul meu socru, ca să-mi demonstrez magistral polonitatea, sunt nemaipomenit de mândri de cei ca mine, tatăl prusac, poftim, mama poloneză, chiar dacă doar de curând, vorbește o polonă aleasă, cu toate că strămoșii lui nu știau nici boabă în polonă, iar el e aici, la noi, la Varșovia și alege să trăiască întocmai ca un polonez. Oh, ce minunat! Ce poveste! Ce lucru grandios e patria și alte căcaturi de genul ăsta.

Destrămarea mitului polonității se produce odată cu dispariția Poloniei și distrugerea Varșoviei. Grijă pentru detaliu pe care o observăm în roman transpare mai ales din reconstituirea desăvârșită, meticuloasă a Varșoviei anului 1939. Orașul nu este un simplu fundal pe care se desfășoară acțiunea romanului, este un personaj cu propriul destin atins de criză. În istoria literaturii polone, Varșovia a fost un topos literar adeseori valorificat de scriitori în creațiile lor. Prima mențiune a orașului

¹ Îndemnul lui Słonimski și al poezilor skamandriți se referă la eliberarea literaturii de obligația de a fi modelatorul conștiinței naționale și sociale a polonezilor, impusă de modelul literaturii romantice, al cărei simbol în literatură era Konrad Wallerond, eroul operei omonime a bardului național Adam Mickiewicz.

² Pentru mai multe detalii pe tema demitologizării naționale în romanul *Morfina* vezi articolul nostru intitulat *Pierdut identitate. Găsitului recompensă*. *Despre subminarea mitului polonității în romanul „Morfina” de Szczepan Twardoch*, „Romanoslavica”, ISSN0557-272X, XLIX, nr. 4 (49.4), București, 2013, pp. 37-46, <http://www.romanoslavica.ro/>

Romanoslavica LII nr.1

apare sub forma descrierii unui pod peste Vistula, într-o epigramă semnată de poetul renașcentist Jan Kochanowski. Portretul Varșoviei de secol al XVII-lea reiese plenar din poemul lui Adam Jarzębski, *Gościniec, albo krótkie opisanie Warszawy*. De-a lungul secolelor până în prezent, Varșovia a fost descrisă și surprinsă în mai multe ipostaze de reprezentanții tuturor curentelor literare¹, de la un înfloritor centru cultural, industrial și artistic, focar al răului până la Varșovia bombardată și distrusă de război.

Cu Varșovia primelor zile ale lui octombrie 1939 facem cunoștință prin ochii lui Konstany Willemann încă din primele pagini ale romanului:

Am ieșit în oraș, un oraș care nu mai este al meu. Ferestrele nu aveau geamuri, iar cele care aveau, erau lipite cu benzi de hârtie în cruce, crucile sf. Andrei din ferestre, pe crucile acelea viața noastră răstignită, dar, cel mai adesea, în loc de geamuri vedeai la ferestre placa obișnuit și orbitele negre, rămase în urma tocurilor smulse și a geamurilor sparte. Magazinele închise, bătute în scânduri sau cu vitrinele sparte, în loc de magazine, comerțul se desfășura direct pe stradă, oamenii vindeau orice: ghetete englezești de călărie, piepteni, lămpi și mâncare la prețuri din cauza căroră îți venea să-i împuști.

Nemții au ocupat orașul după câteva zile de rezistență a polonezilor. Bombardată, devastată, cu pietrele caldarâmului dezgropate de varșovieni pentru construirea baricadelor, cu șinele tramvaielor smulse, cu ministerele și instituțiile sale culturale închise, Varșovia nu mai seamănă deloc cu orașul strălucitor plin de restaurante de lux, localuri de noapte și cafenele literare unde își pierdea vremea Konstany Willemann. Varșovia devine în ochii lui Konstany personificarea victimei de război. Cuvintele repetate ca o mantră în paginile romanului – *Asta nu e Varșovia mea. Nu e Varșovia mea...* – reprezintă proiecția în exterior a răvășirii lăuntrice a eroului românesc. Structura planului identitar și imagologic al romanului este construită în jurul a două întrebări fundamentale, recurente: *cine sunt eu?*, se întreabă constant eroul și *cine (și nu ce) e Varșovia sfârșitului de an 1939?* Vidul interior și pierderea identității personale, pe care le experimentează Konstany, sunt în consonanță cu devastarea Varșoviei și cu pierderea identității de capitală strălucitoare a unui stat independent. Nu întâmplător Varșovia, la fel ca toate

¹ Enumerăm doar câțiva dintre autorii care, din romantism până în prezent, au valorificat în operele lor motivul Varșoviei: Juliusz Słowacki, Adam Mickiewicz, Adolf Dygasiński, Bolesław Prus, Stefan Żeromski, Stanisław Wyspiański, Wiktor Gomulicki, Antoni Słonimski, Julian Tuwim, Jan Lehoń, Czesław Miłosz, Krzysztof Kamil Baczyński, Leopold Tyrmand, Miron Białoszewski, Adolf Rudnicki, Tadeusz Konwicki, Andrzej Stasiuk ș.a.

personajele puternice și reprezentative din roman, este de gen feminin și reprezintă simbolul energiei feminine creatoare și modelatoare suprimată de forța masculină a războiului.

Într-un stil pe alocuri pur reportericesc, Szczepan Twardoch ne introduce în topografia orașului, reproducând cu migală de documentarist, dar un limbaj plin de lirism și sensibilitate, imagini secvențiale ale orașului, care se succed uneori haotic și halucinant, întocmai ca stările de spirit ale eroului și recrează cu autenticitate atmosfera și înfățișarea Varșoviei epocii. Simțim ritmul străzilor varșoviene, suferința locuitorilor, distrugerile provocate de bombardament ca niște răni deschise pe corpul „aproape neînsuflețit” al Varșoviei. „Un oraș pe jumătate mort, și totuși viu”, spune eroul. De altfel, metafora la care apelează des Konstaty Willemann în peregrinările sale prin Varșovia pustiită este aceea a unei femei siluite.

Varșovia nu mai este a mea, nu mai este Varșovia mea, nu mai e a lui, Varșovia ciuruită, Varșovia învăluită în frig, noroi și lapoviță, Varșovia siluită, Varșovia mormintelor, Varșovia căruțelor trase de cai și a anunțurilor lipite pe garduri, Varșovia ca Salome a mea, pălmuită, zăcând pe jos, Varșovia cu picioarele larg desfăcute și desișul părului aspru, negru. [...] Pământul se ridică și coboară în ritmul respirației Varșoviei, în Vistula Varșovia își spală vulva inflamată.

Personificând Varșovia, Twardoch îi consacră și întărește poziția de personaj autonom cu propriul destin și istorie.

Traseul pe care îl parcurge prin Varșovia jalonează câteva puncte de reper care se suprapun peste partea centrală a orașului: casa de ciocolată, unde locuiește, echivalentul raiului pierdut, apartamentul mizer, rece și jilav al senzualei Salome de pe strada Dobra, cuibul conspirației din piața Mântuitorului, reprezentat de locuința partizanei Łubieńska, domiciliul socrului lui Konstanty de pe strada Powiśle, Casa Generalilor și Clubul German, iar în perimetrul acesta se desfășoară drama existențială a eroului și solilocviile sale amețitoare ca o transă:

Varșovia, un oraș care deja nu mai era al meu.
Orașul distrus, deja nu-mi mai aparține.
Orașul meu și totuși nu mai e al meu, ciuruit, merg pe Krakowskie Przedmieście [...] merg pe Nowy Świat, pe Nowy Świat până nu demult încă mai vedeam [...] voluntari pentru

Romanoslavica LII nr.1

apărarea Varșoviei mergeau să sape tranșee, iar acum acolo unde altădată era carosabilul sunt numai gropi, căruțe țărănești în loc de tramvaie, nu mai există tramvaie, nu mai există autobuze, există numai căruțe, chiar acum trece una, iar în ea șed liniștit vreo cincisprezece varșovieni în paltoanele și pălăriile lor, cu servietele pe genunchi, puțin mai lipsește să nu stea chiar picior peste picior și unul se apucă să citească ziarul sau mai bine zis „Wiadomości”, de parcă ar fi mers cu taxiul la Ateneu, la premiera noii piese a lui Szaniawski. Pe ziduri în loc de afișe – bilețele.

Putem bineînțeles citi *Moi fina* ca o ficțiune – și firește, într-o oarecare măsură, este o ficțiune literară – fără ca intriga în sine să aibă de suferit, întrucât povestea foarte bine structurată, complexitatea personajului principal și stilul foarte dinamic al narațiunii garantează succesul romanului. Pe de altă parte, un cititor neavizat și neinițiat pierde foarte mult din savoarea operei dacă nu e introdus în straturile mai profunde ale romanului, pentru că fiecare loc descris sau pomenit fie și în treacăt de autor în roman nu numai că a existat sau există în realitate, dar e încărcat de istorie. Aproape toate sunt locuri de cult în conștiința culturală a Varșoviei. Nu exagerăm afirmând că *Moi fina* e o mărturie vie a Varșoviei interbelice, un film foarte dinamic care poartă cititorii în cele mai reprezentative locuri sau edificii din viața capitalei poloneze. Iar strădania scriitorului de a reconstitui cu atâta meticulozitate topografia Varșoviei, dublată de inserarea abilă pe alocuri a unor versuri din șlagăre la modă sau a unor nume de artiști polonezi nu face decât să potențeze atmosfera romanului. În peregrinările sale, eroul ajunge și în locuri care nu mai există astăzi în mod fizic, nesupraviețuind războiului, dar s-au păstrat vii în conștiința varșovienilor: modernele Uzine de Distilare și Purificare a Votcii „Koneser”, un exemplu interesant al arhitecturii industriale europene din cărămidă roșie și elemente ale stilului neogotic¹; cinematograful Femina, bazarul Kercelak², uzinele mecanice Lilpop, Rau & Loewenstein³, închisoarea Pawiak¹, palatul Brühl² ș.a.

¹ Interesant este faptul că în perioada sa cea mai înfloritoare, reprezentată de anii 1920, fabrica avea peste 400 de angajați și producea un sfert de million de sticle de alcool pe zi, printre care și mărci de votcă întâlnite și astăzi în magazine precum Wyborowa, Luksusowa sau Żytia.

² În perioada interbelică, Kercelak era cel mai mare bazar varșovian, care se întindea pe un hectar și jumătate pe multe străzi, pe axa est-vest a capitalei. Era considerat un orașel de sine stătător cu propria sa viață și atmosferă specifică, un loc unde se desfășurau nu numai afaceri legale, ci și ilegale.

³ Lilpop, Rau & Loewenstein, pe scurt Lilpop sau LRL a fost o companie de inginerie poloneză, înființată în 1918 ca topitorie de fier și dezvoltată cu timpul, devenind o întreprindere holding specializată în producția de oțel și fier, instalații mecanice și produse de metal. Uzina cea mai mare se afla la Varșovia, iar între 1860 și până la al II-lea Război Mondial a fost cel mai mare producător polonez de instalații

Primul drum pe care îl face Konstanty Willemann prin Varșovia distrusă este la Spitalul Ujazdowski – locul unde lucrează cel mai bun prieten al său, Jacek Rostański, principalul furnizor de morfină. Astăzi inexistent, Spitalul Ujazdowski ocupa din anul 1794 Castelul Ujazdowski și câteva pavilioane de pe terenul aferent, fiind o emblemă a Varșoviei interbelice. Spre sfârșitul celui de-al II-lea război mondial a fost bombardat, iar după război, spitalul nu a mai fost redeschis, pavilioanele care au rămas neatînse fiind treptat închise sau mutate în alte zone, conform noului plan urbanistic al orașului. Existența spitalului e în prezent evocată de un șir de plăci comemorative situate în scuarul Leon Strehl.

De la spital, Konstanty Willeman intenționează să se ducă să-și vadă soția și fiul, care locuiau în casa de ciocolată sau imobilul producătorului de ciocolată Wedel. Este vorba despre o clădire în stil modernist din cartierul Mokotów, la colțul dintre străzile Madaliński și Puławska, al cărei fronton seamănă cu un vapor în derivă în spațiul urban. Construit între anii 1935-1936 după proiectul arhitectului Juliusz Żórawski pentru Jan Wedel, imobilul, considerat azi un exemplu ideal al funcționalismului varșovian, respectă cele cinci principii ale arhitecturii moderne, formulate de Le Corbusier:

mecanice, mașini, camioane și echipamente feroviare. Gama de produse manufacturate la Lilpop includea motoare de tren, șine de cale ferată, vagoane, motoare cu ardere internă, autocamioane produse sub licență (Chevrolet și Buick), turbine cu aburi, instalații electrice și alte tipuri de mașinării. Uzina principală Lilpop din Varșovia a fost devalizată de naziști în timpul celui de-al II-lea Război Mondial, iar clădirile anexe demolate. Compania nu a mai fost reînființată după război. Interesant este faptul că Anna Lilpop, fiica industrialistului Lilpop, s-a măritat, în pofida împotrivirii tatălui, cu scriitorul polonez Jaroław Iwaszkiewicz, pe atunci poet debutant. Anna Lilpop a scris la rândul său și publicat sub pseudonimul Adam Podkowiński, eseuri prilejuite de creația lui Marcel Proust, Thomas Mann și Joseph Conrad și a tradus din literatura franceză și engleză. Spre sfârșitul vieții a publicat *Dzienniki i wspomnienia* (Jurnal și memorii) care cuprind tablouri de viață foarte interesante din perioada interbelică.

¹ Închisoare din Varșovia, acum inexistentă, de pe strada Dzielna 24/26, construită în anii 1830-1836 după proiectul arhitectului Henryk Marconi. Închisoarea a fost distrusă de naziști în timpul insurecției varșoviene din august 1944 și nu a mai fost reconstruită după război. În perioada 1939-1944 a fost cea mai mare închisoare politică nazistă de pe teritoriul Poloniei ocupate. După statisticile istoricilor, între 2 octombrie 1939 și 21 august 1944 prin Pawiak au trecut cca. 100.000 persoane, dintre care 37.000 ucise, iar cca. 60.000 transportate la lagărele de concentrare sau alte locuri de detenție.

² Palatul Brühl, unul dintre cele mai frumoase palate varșoviene, în stil rococo, construit pentru Jerzy Ossoliński între anii 1639-1642. Pe 19 decembrie 1944 a fost aruncat în aer de nemți împreună cu Palatul Saxon.

Romanoslavica LII nr.1

1. mutarea fundației din sol pe stâlpi de beton armat,
2. camere configurate la dorință și fațade libere, prin lipsa pereților portanți,
3. benzi de ferestre orizontale care duc spre curtea interioară,
4. grădina de pe acoperiș, menită să compenseze spațiul verde ocupat de clădire, e mascată de un grilaj de beton pe care a fost instalat neonul de reclamă al firmei Wedel,
5. numeroase elemente decorative, de ex. basoreliefuri.

Întoarcerea acasă reprezintă și catalizatorul acțiunii, întrucât eroul acceptă rugămintea soției sale de a livra un pachet unei organizații conspirative care îl va arunca pe Konstanty Willemann în vârtejul istoriei. Fiecare din locurile unde ajunge reprezintă un alt prilej pentru sondarea propriei identități și oglindește un alt aspect al personalității eroului. Casa de ciocolată, pe care și-o imaginează ca paradisu originar, ca locul unde altădată a fost fericit și lipsit de griji, devine de acum înainte prilejul celor mai chinuitoare și transformatoare introspecții care iau forma unui delir oniric:

Și nu mai dorm până dimineța. În loc de somn: întrebări. Cine sunt eu? Care este rostul meu? Sau poate mai degrabă: de ce sunt un ticălos, un porc, un zero moral, un nemernic. Aș putea fi cine vreau, am tot ce-mi trebuie pentru a fi celebru, am fost crescut să fiu celebru, aș putea să fiu celebru în jumătate de Europa, la Berlin și la Varșovia, mi s-au oferit șanse de care puțini au parte în număr atât de mare, iar eu nu fac decât să beau, am băut la Cristal sau la Gastronomía, beau, mă droghez și desenez dame despuiate, iar fiecare damă goală pe care o desenez iese învingătoare în fața mea, mă biruiește, mă înfrânge, fiecare damă goală pe care o desenez mă are în stăpânire. De aceea, aproape că am renunțat să mai desenez. Nu sunt artist, numai am pretins puțin c-aș fi. Sunt un nimeni și cu cât mai mult mi se oferea, cu cât mai mult mi se dădea, cu atât mai mare era netrebnicia mea, nevrednicia mea și eșecul meu. Eu, ne-eu, eu-nimeni.

Mai interesante decât străzile sau instituțiile vieții culturale și administrative se dovedesc în roman cofetăriile, cafenelele și restaurantele ca simboluri ale Varșoviei interbelice și adevărate legende urbane: Lours, Oaza, Paradiso, Ziemiańska, Lardelli, Adria și La Vrăbiuța. După I Război Mondial, odată cu redobândirea independenței, Polonia cunoaște o perioadă de maximă înflorire, iar societatea poloneză primește cu mare deschidere și entuziasm prefacerile sociale, economice, tehnice și culturale pe care le aduce epoca modernă: automobilele, motocicletele, telefoanele, radiotransmițătoarele, inovațiile în arhitectură etc.

Romanoslavica vol. LII, nr.1

Celebră în epocă era eleganta cofetărie a elvețianului L. Lours, deschisă în anul 1821 în centrul vechi al Varșoviei, mai exact la intersecția dintre străzile Miodowa și Kapitulna, vizavi de Biserica Capucinilor, frecventată de intelectualii vremii, care apreciau atât atmosfera localului, cât și rafinamentul produselor de patiserie cu specific franțuzesc. Succesul de care se bucură face ca Lours să mai deschidă o cafenea în holul Hotelului Europa, un loc binecunoscut de gurmanzii vremii. Interiorul opulent al cofetăriei cu oglinzi uriașe, candelabre de cristal, mese de marmură și scaune plușate, băuturile și prăjiturile servite în servicii de porțelan și tacâmuri de argint te duceau cu gândul la cafenelele din marile orașe europene, de la Viena, Roma sau Paris, și contrastau cu interioarele austere și modeste ale cafenelelor varșoviene tradiționale, cu mese și bănci de lemn. La Lours varșovienii veneau mai ales în orele după-amiezei, la „bursa bârfelor”, cum i se spunea, pentru a se delecta cu ultimele știri mondene, dar și pentru a citi ziarele, savurând o cafea servită cu dulceață de vișine. Înaintea primului Război Mondial, Lours era locul de întâlnire preferat al unor scriitori precum Bolesław Prus, Henryk Sienkiewicz sau Władysław Reymont. În *Morfina*, cafeneaua Lours e doar o palidă umbră a strălucirii de altădată, oglindind și mai mult declinul Varșoviei prin relația de antiteză dintre prezentul sumbru și trecutul fastuos, pe care îl cunoaștem din evocările eroului. Ilustrator și relevant pentru dihotomia trecut-prezent este următorul fragment din roman:

În timpul zilei, între orele 12-16, nu se servește alcool, orice local gastronomic care oferă de mâncare este obligat să pregătească pentru clientela sa bucate gustoase și hrănitoare, preparate într-o singură oală. Felurile de mâncare respective nu pot fi o simplă supă, ci trebuie să conțină neapărat ingrediente care le fac să fie dese și nutritive (cartofi, paste făinoase, cașă, legume și carne). Orice tentativă de pregătire a unei asemenea mâncăruri sub forma unei supe subțiri va fi sancționată atât sub forma unei pedepse personale, cât și prin închiderea definitivă a localului gastronomic respectiv. Prețul unei asemenea mâncăruri la un local de prima categorie: un zlot și cincizeci de groși.

Așa scria pe perete, și pe avizier scria la fel, și la Lours, unde mirosea de obicei a cardamom, scortişoară, cafea, ciocolată și glazură, și a fum de țigări fine, la Lours, unde femeile miroseau a parfum, iar bărbații erau bărbați de prim rang, astăzi duhnește ca într-o bucătărie socială a mâncare hrănitoare, gătită într-o singură oală, care costă un zlot și cincizeci de groși porția.

Romanoslavica LII nr.1

Cafeneaua (Mała) Ziemiańska, deschisă în 1918 pe strada Mazowiecka nr. 12 în apropierea Universității și a Academiei de Arte Frumoase, era frecventată preponderent de critici, editori, ziariști, profesori universitari. Ziemiańska a devenit un loc de cult pentru elita varșoviană după ce grupul celor cinci poeți skamandriți (Julian Tuwim, Jarosław Iwaszkiewicz, Antoni Słonimski, Jan Lecho și Kazimierz Wierzyński) s-a mutat aici de la cafeneaua Picador, care s-a închis. La Ziemiańska poeții skamandriți discutau, polemizau, glumeau, își prezentau creațiile, comentau evenimentele politice și pregăteau numerele revistei cu același nume – „Skamander”. În anul 1927, localul a fost renovat și lărgit cu o sală și un mezanin – masa skamandriților a fost mutată aici, într-un spațiu destinat numai lor. Interiorul cafenelei a fost împodobit cu picturi murale, reprezentând anotimpurile anului, iar intrarea în cafenea se făcea printr-o ușă turnantă, o noutate la vremea respectivă. Skamandriții mâncau marșea la restaurantul „Oaza”, un local preferat de ofițeri, diplomați și artiști.

După ocuparea Varșoviei de către naziști, gloria cafenelei a pălit, bineînțeles, lucru surprins foarte bine de Twardoch în roman:

Iar acum am venit aici, la Ziemiańska, și totuși nu la Ziemiańska am venit. Nu am găsit nicio față cunoscută. La masa de la etaj stătea un coate goale și sorbecăia supă, lucru de neconceput nu numai înainte de război, dar chiar și înainte de capitulare – ca de la masa de sub ceașca pictată pe perete chelnerul să nu izgonească un oaspete accidental. Iar așa nici măcar nu arăta a varșovian, ci a refugiat străin. Își fixau asupra lui privirile furioase, revoltate, dar nu puteau face nimic, și când te gândești că doar cu vreo două săptămâni și ceva în urmă cel mai robust dintre chelneri l-ar fi aruncat pe impostor de pe scări, apoi l-ar fi dat afară din cafenea, după ce mai întâi i-ar fi tras un șut în fund.

În octombrie 1929, într-o perioadă de criză economică mondială, când prețurile au crescut și multe dintre localurile varșoviene au dat faliment, se deschide „Adria”, un restaurant pe care proprietarul îl definește ca fiind o *firmă cu profil de cafenea-dansing-cabaret*. Localul are mai multe săli: o cafenea în stil vienez pentru 300 de persoane cu un cocktail-bar, separată de un gard viu din cactuși înfloriți de prima grădină de iarnă din Varșovia cu acoperiș de sticlă și o mare varietate de plante, păsări exotice precum și o fântână arteziană din marmură. La subsolul clădirii existau mai multe săli de dans, dintre care una cu parchet rotativ, primul de acest gen din Polonia. Localul avea de asemenea primul aer condiționat din oraș care încălzea și filtra aerul. Cafe Adria a avut imediat un succes fulminant, fiind în epocă un loc modern, avangardist, unde divertismentul se întâlnea cu literatura și muzica de jazz. Așa se explică faptul că, într-o perioadă de recesiune economică, pragul

firmei cu profil de cafenea-dansing-cabaret a fost trecut de două milioane cinci sute cincisprezece mii de oameni, o cifră record, notată de publicația „Polski Przemysł Restauracyjny”.

După capitularea Varșoviei, localul a fost mai întâi închis, apoi redeschis, dar rezervat doar nemților – Adria nur für Deutsche.

În perioada interbelică, „Paradiso” era un club de noapte varșovian de lux, amplasat la subsolul și parterul unei clădiri de cinci etaje în stil funcționalist de pe bulevardul Nowy Świat 3, în care se afla și Banca Comercială. Radioul Polonez transmitea adeseori de la Paradiso reprezentațiile orchestrei de dans dirijate de compozitorul Julian Front¹. La Paradiso, Konstanty Willemann își aducea amantele, cu care nu dorea să fie văzut în locurile frecventate împreună cu soția:

Ai dansat cu femeii sub orificiul eliptic din tavan, sub privirile femeilor de la etaj cu care nu dansai și care o invidiau pe cea din brațele tale, iar la Paradiso mergeai cu femeile cu care nu doreai să fii văzut la Adria sau Oaza, cu toate că uneori frecvențați și salonul grill, pentru cotlete, dar în salonul grill era altfel decât în sala unde se dansa, așa că pe urmă adeseori mergeai cu olympia din Piața Teatrului în Piața Trei Cruci, pe locul de lângă tine se așezau fete zvâpăiate cu care de obicei nici măcar nu te culcai, chiar dacă erau dornice, dornice erau mereu.

Legendar era și restaurantul „Pod Wróblem” de pe strada Mazowiecki 14, în vecinătatea cafenelei Mała Ziemiańska, frecventat de politicieni, industriaști bogați și artiști, un local cu interior nu foarte elegant, dar cu o bucătărie nemaipomenit de apreciată pentru bucatele gustoase și porțiile generoase. În *Moi fina* citim:

Mergeam pe Mazowiecka, pe care vedeam cândva cum Tuwim îl căra pe Wieniawa de la Ziemiańska la restaurantul Vrăbiuța, ca să-i vadă cât mai multă lume împreună, pe Mazowiecka, pe care trebuia să te plimbi într-o companie strălucită, pe Mazowiecka, unde Konstanty Willemann era un dandy care se juca cu bastonul, satelitul artiștilor cărora Jarosław le îngăduia prin cine știe ce forță misterioasă a formei interumane să ia contact cu cei mai de seamă, spre invidia adevăraților artiști și creatori, care, spre deosebire de mine, chiar erau dăruiți de natură cu talent sau spre invidia altora, care

¹ A compus multe șlagărele celebre în anii treizeci, printre care menționăm *Nie płacz* și *Żal* interpretate de Mieczysław Fogg sau *To się zwykle tak zaczyna* și *Ty jeszcze wrócisz do mnie* din repertoriul Vierei Gran.

Romanoslavica LII nr.1

totuși nu erau invitați sus la etaj, dar pe mine mă invitau. Nu întotdeauna și nu de fiecare dată, dar mă invitau.

Din evocările lui Konstanty Willemann reiese că Varșovia perioadei interbelice era un oraș foarte dinamic și înfloritor, care după 1918 a suferit o accelerată dezvoltare economică, politică și socială, transformându-se dintr-un oraș oarecum provincial, în comparație cu restul capitalelor europene ale vremii, într-un oraș supranumit Perla Nordului sau Parisul Nordului. Cărțile poștale, filmele și fotografiile de epocă susțin această comparație și prezintă un oraș cu o arhitectură frumoasă, cu străzi și piețe curate și îngrijite. Pentru mulți locuitori ai capitalei sau călători străini, realitatea era însă alta. Varșovia era considerată de unii „însăpământător de urâtă”, un oraș cenușiu, foarte trist și plat, cea mai urâtă capitală din lume cu o infrastructură deficitară și cartiere sărmene, lucru cât se poate de adevărat, ținând cont de prăpastia foarte mare care separa în acele vremuri clasele sociale. Dacă venea la Varșovia cineva din URSS, i se părea că a ajuns la Paris, dar dacă ajungea aici un călător de la Berlin, de pildă, i se părea că era în Asia¹. Imaginea negativă a Varșoviei reiese și din poezia *Mieszkańcy* a lui Julian Tuwim, care scrie: „*Locuințe îngrozitoare. În locuințele îngrozitoare / în condiții îngrozitoare locuiesc orășeni îngrozitori*”.

Provincialismul Varșoviei, mai ales pe fundalul distrugerilor provocate de război, devine evident pentru Konstanty Willemann abia în momentul când ajunge în misiune la Budapesta și descoperă un oraș european strălucitor, fostă capitală imperială, față de care Varșovia se situează la periferie:

Peste tot felinare și ard felinarele acelea, dar de ce aici clădirile sunt mai mari decât în Varșovia? Sunt mai mari, pentru că sunt mai mari, pentru că Budapesta a fost capitala unui imperiu care acum nu mai există, dar capitala a rămas imperială, iar Varșovia mea ce, Varșovia mea nimic, un oraș provincial, evreiasc, rusesc care a fost declarat brusc capitală, nu se știe de ce, fiindcă e mare? Poate că e mare, dar Budapesta e și mai mare, iar clădirile mai înalte cu un etaj sau chiar mai mult, străzile mai largi și mai frumoase, e Pesta, Pesta, Buda este pe partea cealaltă, iar aici e Pesta.

În plus, totul arată altfel, parcă nu e cum ar trebui să fie: pentru că e noapte și încă o noapte din timpul săptămânii, pentru că e noaptea de marți spre miercuri, și totuși o noapte luminată.

¹ Adam Leszczyński, *Nędza przedwojennej Warszawy*, „Gazeta Wyborcza”, 18.05.2015. Și în *Morfina* personajul face aluzie la aerul asiatic al Varșoviei: „M-am învățat pe străzile Kassei, un orașel centraleuropean ca oricare altul, atât de diferit de asiatica Varșovie, diferit, biserici diferite, case diferite”.

Romanoslavica vol. LII, nr. 1

Nu e beznă, nu sunt felinare doborâte la pământ de bombe, în schimb, asfaltul e neted, pe asfalt automobile, circulă automobile și tramvaie [...].

Iar la noi în Varșovia e întuneric și frig, dacă mergi noaptea pe stradă, iar noaptea pe stradă merge doar patrula nemțească sau un pungaș evreu, ba poate chiar și un pungaș polonez sau cam așa ceva, nimic altceva nu vezi noaptea pe stradă, nu sunt tramvaie de noapte, nu sunt vinării din care să iasă oameni chercheliți, iar dacă totuși au deschis vreuna, oamenii ies din ea pe furis, în loc să iasă ameteți [...].

Stilistica repetițiilor, la care apelează scriitorul frecvent, monoloagele eroului prilejuite de deplasările în spațiul urban eminentemente străin, construiesc atmosfera romanului, potențează decorul apocaliptic și complinesc portretul psihologic al lui Konstanty Willemann. În fiecare loc pe unde trece, personajul își dezvăluie o altă latură a personalității, iar Varșovia oferă prilejul potrivit, ba chiar pretextul necesar, pentru introspecțiile personajului și chestionarea stereotipurilor naționale. „Când am devenit omul care sunt?”, se întreabă Konstanty Willemann în decorul apocaliptic al Varșoviei anului 1939. „Cum sunt, cine sunt, ce se întâmplă cu mine? Cine sunt? Oare sunt...? Ce e cu mine? De ce nu sunt...?” iată câteva din întrebările care îl urmăresc constant până spre sfârșitul romanului, când începe să-și găsească propria voce.

Bibliografie selectivă

Gomulicki, Wiktor, *Ilustrowany przewodnik po Warszawie, 1880*, <http://na-warszawskich-papierach.blogspot.com/2013/12/normal-0-false-false-false.html>;

Herbaczyński, Wojciech, *W dawnych cukierniach i kawiarniach warszawskich*, Wyd. Veda, 2005

Kolebuk, Andżelika, *Nie mcja Warszawa. O „Morfinie” Szczepana Twardocha*, w tomie *Zmierch i nowy świat żydowskiego miasta w dramaturgii pierwszej połowy XX wieku: „Eybuk” Anskiego i „Ta ziemia” Aszmana*, Pp. 65-69, [http://www.academia.edu/8732891/Zmierch i nowy %C5%9Bwit %C5%BCydowskiego miasta w dramaturgii pierwszej po%C5%82owy XX wieku Dybuk Anskiego i Ta ziemia Aszmana](http://www.academia.edu/8732891/Zmierch_i_nowy_%C5%9Bwit_%C5%BCydowskiego_miasta_w_dramaturgii_pierwszej_po%C5%82owy_XX_wieku_Dybuk_Anskigo_i_Ta_ziemia_Aszmana);

Meller, Beata, *U Lours'a*, „Almanah Muzealny” nr. 1, 65-84, 1997, pp. 65-84

Mitzner, broșura Muzeului de Istorie a Poloniei din seria „Arhiva Istoriei Orale”, Warszawa 2010, 72p.;

Tuwim, Julian, *Biblia cygańska i inne wiersze*, volum consultat la adresa:

Romanoslavica LII nr.1

[http://www.biblionetka.pl/book.aspx?id=17655;](http://www.biblionetka.pl/book.aspx?id=17655)

Twardoch, Szczepan, *Morfina*, Wydawnictwo Literackie, Cracovia, 2012

Warszawa międzywcjenna w pamięci jej mieszkańców, red. Ewa Kubaczyk, Katarzyna Madoń-

„FERAL TRIBUNE” – O PROVOCARE PRIN CONȚINUT ȘI LIMBAJ

Maria LAȚHICI

„Feral Tribune” was a Croatian political magazine. It first started as a political satire supplement in Nedjeljna Dalmacija (the Sunday edition of the Slobodna Dalmacija daily).

Keywords: „Feral Tribune”, croatian weekly magazine, political satire, humor newspaper

„Feral Tribune” a fost un săptămânal politico-satiric croat cu orientare de stânga. Săptămânalul a luat ființă cu aproape trei decenii în urmă, atunci când ziaristul Germano Senjanović Ćićo a numit „Feral” (Felinar) suplimentul de duminică („Nedjeljna Dalmacija”), al cotidianului din Split, „Slobodna Dalmacija”.

În anul 1989, jurnaliștii Viktor Ivančić, Predrag Lucić și Boris Dežulović au extins conținutul suplimentului cotidianului din acea epocă. Însă, odată cu preluarea cotidianului de către noile autorități ale vremii, jurnaliștii menționați părăsesc cotidianul în care au lucrat, în calitate de colaboratori externi, și inițiază „Feral”-ul ca o publicație independentă. După efectuarea serviciului militar în 1989, când Viktor Ivančić a revenit în redacție, numele publicației a fost schimbat în „Feral Tribune”.

De-a lungul celor aproape trei decenii de apariție săptămânalul s-a evidențiat prin titluri și imagini provocatoare obținute prin montaje foto, cu o atitudine extrem de critică față de aproape de tot ce însemna personalitate publică nu numai în Croația, ci și în țările fostului spațiu iugoslav. Critica vremii a replicat cu reproșuri dure la comentariile și imaginile jignitoare la adresa persoanelor publice. Au fost rostite multe acuzații și au fost intentate numeroase procese împotriva jurnaliștilor săptămânalului.

Din punct de vedere al conținutului, „Feral Tribune” a introdus de la bun început rubrici și un stil care vor deveni moștenirea definitivă a „Feral”-ului: nonsensul, parafraza, parodiarea genurilor jurnalistice standard, jocul cu perspectivele de timp. Din start a fost respins limbajul birocratic, de lemn, lipsit de conținut, falsul revoluționarism. În schimb, ca o noutate, au introdus limbajul

Romanoslavica LII nr.1

cotidian, redând cuvintelor sensul lor primar și eliberând cititorul de absurdul discursului de partid.¹

Deși a fost mereu iubit de cititori, perioada de aur a săptămânalului este cea cuprinsă între 1990-1999. Este o perioadă extrem de grea pentru Croația, mai ales perioada 1990-1995, perioada Războiului de independență². Însă la fel de complicată este și perioada postbelică, de tranziție, cu tot ce a adus această tranziție, (schimbări economice, privatizarea publicației „Feral Tribune”), privatizarea haotică, profitori din timpul și de după război, o nouă clasă politică, noii îmbogățiți (practic, peste noapte), deci, material din abundență pentru penele ascuțite și harnice ale jurnaliștilor de la „Feral Tribune”.

Iar „Feral Tribune” scria neobosit și într-o manieră deschisă, chiar zgomotoasă și extrem de critică, despre diferite teme de actualitate. Relata despre crimele de război, despre amestecul în războiul din Bosnia și Herțegovina, despre traficul ilegal de arme, precum și despre alte teme cu caracter provocator. Nu este de mirare, deoarece și regiunea în care a luat ființă, Dalmația, orașul Split, este cunoscută ca fiind „mai vocală”, mai pestriță în modul de exprimare, mai lejeră în discuții, spre deosebire de nordul Croației (cu capitala la Zagreb), cu o mentalitate mult mai reținută și mai calmă, datorată și îndelungatei influențe germane. Una dintre cele mai răsunătoare și scandaloase investigații făcute de jurnaliștii de la „Feral” a fost în 1994, când „Feral”-ul a prezentat numeroase fapte acuzatoare care subminau prestigiul partidului de guvernământ Uniunea Democrată Croată (*Hrvatska demokratska zajednica*). Din acest motiv săptămânalului i-a fost impus de către autorități un impozit pe circulație de 50%, pe care, de regulă, îl plăteau revistele pentru adulți, însă, un an mai târziu, în 1995, Curtea Constituțională a Croației a revocat respectiva decizie.

Totuși, pentru a proteja într-un fel demnitarii, a fost adoptată o lege prin care se stipula că reprezintă o faptă penală criticarea publică a demnitarilor. Cu toate aceste presiuni politice și acuzații de calomnie, „Feral Tribune” a continuat să publice liber. Cum ar spune cei de la Split, orașul de baștină al „Feral”-ului, *u dišpet*, adică „în ciudă”. „Feral Tribune” a reușit să supraviețuiască, însă cu ajutorul donațiilor financiare din străinătate. În anul 1999 președintele Franjo Tuđman a

¹ Luând în considerare faptul că săptămânalul a apărut și pe vremea fostei Iugoslavii, numeroase au fost articolele care au stârnit nemulțumirea liderilor locali ai Uniunii Comuniștilor din Iugoslavia care s-a soldat cu darea în judecată a ziariștilor. Unii din membrii grupului VIVA LUDEŽ au fost, de asemenea activi în *Omladinska iskra* (Scânteia tineretului).

² Este vorba despre războiul din perioada 1990-1995, *Domovinski rat*.

încetat din viață, iar, trei luni mai târziu, partidul de guvernământ, Uniunea Democrată Croată, a pierdut alegerile parlamentare din anul 2000. Atunci a început o nouă perioadă în istoria Croației, aceea a guvernării lui Ivica Račan, fost lider al Partidului Comunist Croat, iar apoi al Partidului Social-Democrat. Deși se aștepta o revigorare financiară, „Feral Tribune” a continuat să se confrunte cu numeroase probleme.

Unii dintre jurnaliștii de marcă ai „Feral”-ului au părăsit redacția din pricina salariilor prea mici, alții au plecat din motive personale, cum a fost plecarea lui Boris Dežulović. „Feral Tribune” a continuat să aibă o poziție critică la adresa guvernului, a clasei politice, a deciziilor și ezitărilor politice ale acesteia. Cum era și de așteptat, *Feral*-ul a început să scrie despre numeroasele scandaluri de corupție în care era implicat noul guvern.

A urmat apoi declinul, din cauza tirajului redus și a ostilității sponsorilor. În anul 2007 a apărut știrea că, din cauza unor probleme de natură financiară, „Feral Tribune” ar trebui cumpărat de cel mai mare editor din Croația, ceea ce a dat naștere la speculații cu privire la independența pe viitor a „Feral”-ului. La 15 iunie 2007, pentru a doua oară în cei 14 ani de existență ca publicație independentă, „Feral”-ul nu a fost scos la vânzare la chioșcuri din cauza încasării silită a impozitului pe valoarea adăugată, iar, un an mai târziu, pe 15 iunie 2008, „Feral Tribune” publică ultimul său număr.

Deși textele erau cele care dădeau savoare publicației, ilustrațiile și montajele foto erau pe măsură. Aproape tot ce apare scris își regăsește și imaginea grafică, datorită maestrului într-ale ilustrației și desenelor suprarealiste, Alem Ćurin. În acest context, pentru istoria „Feral”-ului extrem de importantă și ilustrativă din punct de vedere politic, am putea spune chiar antologică, este o imagine care îi prezintă pe președintele Franjo Tuđman și Slobodan Milošević îmbrățișați în pat (aluzie mai mult decât transparentă la visul celor doi președinți de a împărți între ei Bosnia și Herțegovina)¹.

Însă punctul forte al publicației l-a constituit limbajul și stilul. Menționăm în acest sens câteva din nenumăratele expresii care l-au consacrat și care i-au adus

¹ În acea perioadă, președintele Croației a fost Franjo Tuđman, pe cât de apreciat și meritoriu pentru dobândirea independenței Croației, pe atât de criticat pentru unele decizii politice. Președintele Serbiei era Slobodan Milosevic, considerat principalul responsabil pentru destrămarea fostei Iugoslavii și pentru războiul sângeros din Croația și Bosnia și Herțegovina.

Romanoslavica LII nr.1

numeroase premii pe plan național și internațional: „Săptămânalul anarhiștilor, protestanților și ereticilor croați” (Tjednik hrvatskih anarhista, protestanata și heretika), „Bogu-mili, a ni đavlu nisu mrski” (Iubiți de Dumnezeu, dar nici urâți de diavol)¹, „Feral Tribune je vlasništvo onih koji ga pišu i čitaju” („Feral Tribune” este proprietatea celor care îl scriu și îl citesc) etc.

A curs multă cerneală despre limbajul și stilul săptămânalului „Feral”. Printre alții, lingvистa Snježana Kordić menționa: autorii „Feral”-ului sunt maestri ai maestrilor. Creativitatea lor în materie de limbaj este fără egal. Inegalabile calambururi pline de spirit și mobilitate, de ingeniozitate care se opun încremerii ideologice. Expresia lor lingvistică e plină de prospețime, este imaginativă, simplă și plină de vitalitate. Editorii s-au dovedit a fi stilști și scriitori de înaltă clasă. Pe lângă o apariție politico-jurnalistică, „Feral Tribune” este și o importantă operă artistică².

Aceeași lingvистă remarca și faptul că proporția paginilor satirice comparate cu cele serioase variază în „Feral”; uneori paginile serioase reprezentau 90% față de cele satirice de 10%, cu toate că jocul de limbaj era oricum prezent și în paginile serioase. Uimește deosebitul simț al limbii, strălucita variație lingvistică, cunoașterea profundă a nivelului dialectal al limbii, mânuirea cu măiestrie a argoului urban. Redactorii revistei nu se limitau la exigențele lingviștilor autohtoni care publicau doar informație, pretinzând o disciplină coercitivă dublată de purismul lingvistic. Autorii „Feral”-ului nu acceptau să li se impună uniforma cenușie a limbajului administrativ³.

Dealtfel, însuși Boris Pavelić, autorul volumului *Smijeh slobobe*, întrebat fiind de jurnalistul Amir Bahtijar despre limbajul adoptat de „Feral”, menționa:

Cu siguranță și, poate, în primul rând, Viktor Ivančić spune în cartea mea tocmai acest lucru, că limbajul „Feral”-ului reprezintă „fundamentul tuturor lucrurilor”. Întotdeauna s-a acordat atenție textelor jurnaliste, ca ele să conțină nu numai investigații de calitate, bine argumentate, ci și să fie frumos scrise. Nu trebuie să ne îndoim că la un moment dat acest lucru li se va recunoaște – pur și simplu nu poate fi altfel – însă de ce să așteptăm să se tocească complet ascuțișul criticii lor și abia apoi să ne amintim cât de valoroși au fost? Există în „Feral” texte istorice, programatice, inegalabil de frumos scrise. Valoarea literară a satirei lor și al jocului lingvistic le-a adus ziaristilor de la „Feral” premiul *Veselko Tenžera* pentru realizările lor în domeniul ziaristicii din anul 1991 subliniind

¹ Aici expresia *Bogu-mili* se poate citi în două feluri: *Bogumili*, adicăeretici față de confesiunea predominantă, catolică, dar și *Bogu-mili*, iubiți de Dumnezeu.

² Snježana Kordić, *Feral je perfekcija na svim razinama*, articol publicat la 05.04.2015, pe www.tacno.net

³ *Idem*.

Romanoslavica vol. LII, nr. 1

laudativ stilul lor literar și jocul satiric al limbajului... Da, este important de știut că *Feral* n-a fost doar un fapt ziaristic, ci, în egală măsură, și un fapt literar.¹

Deși oficial criticat aspru pentru comentariile piperate și deseori fără perdea mai ales la adresa clasei politice, „Feral Tribune” a câștigat câteva premii naționale și internaționale importante. Astfel, în 1991, a obținut premiul *Veselko Tenžera*; a câștigat Premiul Internațional pentru Libertatea Presei acordat de International Press Directory iar în 1997, a câștigat *Pana de aur a libertății* acordată de *Committee to Protect Journalists*. În anul 1998 i s-a decernat premiul pentru cel mai bun săptămânal politico-satiric din lume la *Festivalul internațional de satiră politică* de la Forte dei Marmi, iar Viktor Ivančić, redactorul șef de la „Feral Tribune”, a obținut la Roma, în 2007, distincția *Colombe d'Oro per la Pace*, acordată de Institutul Italian pentru Cercetări Internaționale în Domeniul Dezarmării, Archivio Disarmo.

În 2015, la aproape un deceniu de la dispariția săptămânalului, unul dintre jurnaliștii acestuia a publicat un volum despre „Feral”: *Râsetul libertății: Introducere în „Feral” (Smijeh slobode. Uvod u „Feral Tribune”)*, semnată de Boris Pavelić. Cartea a fost primită cu mare entuziasm de toți cei care au citit „Feral Tribune” și nu numai.

Volumul dedicat „Feral”-ului reprezintă, atât o carte despre mijlocul anilor '90, dar, la fel de bine, și o carte despre zilele noastre. De fapt, cine dorește să cunoască în profunzime prezentul politic, în actualitatea mediatică ori academică în care trăiește, în corupția și fățărnicia societății noastre, le va afla pe toate răsfoind-o. Cartea constituie o inepuizabilă sursă pentru politologi, ziariști, istorici, sociologi, pentru cei care studiază lingvistica și literatura. În stilul propriu „Feral”-ului, Boris Pavelić apostrofează clar lucruri și oameni. Volumul *Smijeh slobode (Râsul libertății)* este o lectură tensionată. Este o carte care te îmbogățește și o infinită desfătare, pentru că posedă acele calități pe care le are și „Feral”. Omul râde citind și văzând fotografiile, fotomontajele, titlurile preluate din „Feral”. Se bucură și în planul cunoașterii, fiindcă volumul informează, iar cititorul află multe lucruri. Se bucură pentru pozițiile umaniste, prin care, într-o perioadă, „Feral”-ul a influențat oamenii și pe cei mai de seamă intelectuali ai tinerei generații ai Croației care diseminează și vorbesc public despre influența „Feral”-ului asupra lor. După cum fiecare număr al

¹ Boris Pavelic, autorul cărții *Smijeh slobode*, în interviul acordat jurnalistului bosniac Amir Bahtijar pentru tacno.net la data de 23.12.2014.

Romanoslavica LII nr.1

Feral-ului este o capodoperă, și acest volum este, în felul său, o autentică capodoperă.¹

De asemenea, au apărut în ediție digitală, pe patru DVD-uri, toate numerele publicației „Feral Tribune” din perioada 1993-2008. Și acesta este doar începutul. În presa croată există indicii conform cărora ar putea urma o ecranizare a fenomenului „Feral Tribune”. Până atunci va curge încă multă cerneală despre această provocatoare publicație de satiră politică, provocatoare atât prin conținut, dar mai ales prin limbaj.

BIBLIOGRAFIE

„Feral Tribune”, în *Hrvatska enciklopedija*, www.enciklopedija.hr
Kordić, Snježana, expunere cu prilejul lansării volumului *Smijeh slobode: Uvod u Feral Tribune*, a lui Boris Pavelić, la Zagreb, 02.04. 2015

Kordić, Snježana, *Feral je perfekcija na svim razinama*, articol publicat la 05.04.2015, pe www.tacno.net

Interviul lui Boris Pavelic, pentru www.tacno.net, la 23.12.2014

Pagini web:

snjezana-kordic.from.hr/.../smijeh-slobode/

www.tacno.net/interview/boris-pavelic-feral

www.enciklopedija.hr

www.lzmk.hr

¹ Kordić, *op.cit.*

CONSTRUCȚIA IMAGINII IUDEO-CONVERTITULUI ÎN PAMFLETUL MEDIEVAL *ALBORAYQUE* (SFÂRȘITUL SECOLULUI AL XV-LEA)¹

Mihaela SUCIU

In the article I shall demonstrate the way in which the identity of Judeoconvert is constructed at the end of the medieval period in Spain. The medium of this construction is the pamphlet, a minor literary genre, with an important political goal, aimed to portray the marginal. The anonymous author of the libel that I analyse, *Alborayque*, finds in this medium the ideal ground for stigmatization of the Judeoconvert. Due to the popularizing of this libel, begins the real construction of the image of Judeoconvert, and, at the end of the process, of the Spanish imaginary toward the otherness. But how is this Judeoconvert? He is the impure heir of the Jew, because the Jew himself is impure and much more than this. I shall demonstrate that the Judeoconvert is a radical alterity, something that transgresses the category of the humanity and, because of his condition, must be punished and outlawed from the vital space of the humans.

Key words: Judeoconvert, *converso*, *Alborayque*, radical alterity, hidden Jew.

În societatea iberică medievală, identitatea iudeo-convertitului se va construi mai ales în opoziție cu creștinul vechi, dar, deloc de neglijat, cel puțin până la dispariția evreilor sefarzi (spanioli) din peninsulă, și în opoziție cu evreul. Această situație se va schimba, treptat, după 1492.

În ochii evreilor, convertitul era fie *anus*, adică acel evreu convertit la creștinism cu forța, așa cum a fost cazul majorității covârșitoare, în perioada 1391-1415, fie *meshumad*, evreul convertit la creștinism din proprie voință. Drept urmare, raportarea evreului la iudeo-convertit este de două tipuri – mai tolerant cu primul, intransigent cu al doilea, cu atât mai mult cu cât convertitul *meshumad*, nu de puține ori, se pune în slujba misionarismului catolic. Acesta fie e participant activ la *disputatio*², fie pur și simplu se opune și se dezice de cosangvinitatea evreiască.

¹ Această lucrare a fost realizată în cadrul proiectului „Cercetări doctorale multidisciplinare competitive pe plan european (CDocMD)”, cofinanțat de Uniunea Europeană și Guvernul României din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, contractul de finanțare nr.POSDRU/187/1.5/S/155559.

² Miza acestor dezbateri publice în lumea creștină medievală era aceea de a arăta superioritatea creștinismului și a doctrinei catolice în raport cu iudaismul și, în final, determinarea unor convertiri în masă ale evreilor.

Romanoslavica LII nr.1

Pentru *meshumad*, situația se va schimba, în mod dramatic, mai ales după pogromurile la adresa iudeo-converților din 1449 și după apariția statutelor de puritate a sângelui.

În ochii creștinilor, iudeo-convertitul devine, încetul cu încetul, opusul, nelegitimul. El nu este de mai multe feluri, ci este evreul prin excelență. În societățile creștine, unde se dezvoltă stereotipul despre evreu, care îi va supraviețui și atunci când acesta nu va mai exista fizic, evreul reprezintă elementul alogen prin excelență. Marele său defect provine din însăși evreitatea sa, identitate conferită de religia sa, o religie pe care creștinismul o neagă și o desființează. Considerați infideli – și pe linie patristică, și pe linie politică – evreii adună toate elementele fizice și psihologice ale trădătorului de Dumnezeu și ale trădătorului în raport cu statul-gazdă. În Peninsula Iberică, tot imaginarul colectiv legat de evrei și evreitate a fost transferat în percepția despre *conversos*. Ei erau moștenitorii nu doar sangvini ai evreilor, ci evreii înșiși, cu tot arsenalul de epitete negative, la care s-au adăugat elemente noi, antisemite.

După expulzarea evreilor din Peninsulă, interesele sociale vor transforma convertitul într-o marionetă la mâna oricui dorea să-l oprească din ascensiune. Discriminarea converților trebuie, așadar, înțeleasă în strânsă legătură cu lupta pentru putere.

Vocabularul cu care operează întregul aparat ideologic al persecuției asupra noului creștin este format din termeni precum *nuevo cristiano* (nou creștin), *marrano*, *judaizante* (iudaizant), *crypto-judío* (cripto-evreu sau evreu ascuns), *nación* (națiune), *mala generación* (sămânță rea), *tornadizo* (apostat). Chiar și termenul de *converso* și acela de *confeso* vin să arate descendența impură a celui care deține acest statut și, implicit, îl vulnerabilizează și îl discriminează. Sigur, convertirile forțate din anul 1391 vor alimenta permanent suspiciunile legate de loialitatea acestor converțiți față de stat și religie, în fapt, aceeași suspiciune cu care au fost mereu gratulați evreii – *perfidia* și *infideli* – și vor face parte din retorica antisemită a celor care doresc înlăturarea converților din pozițiile de putere. De altfel, în prima etapă a organizării lor, converțiții erau un fel de castă – mulți aleseseră să își conserve identitatea iudaică, și să rămână în *ajamas* (comunitate). Unitatea lor venea și din faptul că puteau să practice meseriile liberale, prin inserarea, cu facilitare, datorită pregătirii superioare, în pozițiile de putere din cadrul diferitelor ghilde sau ordine militare și religioase creștine. Acest fapt va genera invidii și revolte.

Percepția asupra convertirilor ca fiind evrei este elocventă dacă analizăm pamfletul antisemit *Alborayque*, scris de un anonim și datat spre sfârșitul secolului al XV-lea, undeva între 1467-1490, în Castilla, mai precis în provincia Llerena. Llerena fusese una dintre localitățile afectate de ziua numită „focul Magdalenei”, care a debutat în Toledo, în 1467, ca o continuare a ceea ce se petrecuse în 1449. Toledo fusese scena principală a revoltelor, a uciderilor și locul primar al apariției edictelor de puritate a sângelui. Foarte important, în perioada în care este datat pamfletul, Constantinopolul căzuse în mâna otomanilor, iar mulți îi vedeau pe evrei drept „colaboraționiști”, reactivând astfel ideea datată la 711, când spaniarzii și-au gravat în memoria colectivă marea trădare a evreilor, care au deschis porțile cetăților vizigote în fața invaziei maure. Or, așa cum demonstrează pamfletul, dacă vorbim despre convertiți, în fapt, vorbim despre evrei. Deja până la momentul difuzării pamfletului, se întâmplaseră o serie de evenimente *anticonverso*, antisemite, care să fundamenteze apariția unui asemenea produs, menit a populariza, în rândul maselor, propaganda antisemită despre convertiți și, implicit, despre evrei, folosind toate stereotipurile despre aceștia din urmă și realimentând o ură viscerală, atât de clar manifestată în revoltele sociale din ultimul secol. În studiul său, *Panfletos, coplas y libelos injuriosos. Palabras silenciadas en el Siglo de Oro*, Antonio Castillo Gomez susține că, spre deosebire de alte materiale injurioase scrise în perioada Evului Mediu, care se puneau fie în zidurile mănăstirilor, fie în cele ale caselor, dar care aveau, în acest fel, o receptare limitată, *Alborayque*, scris pe 12 pagini, a circulat și a fost citit în piețele publice sau în întâlnirile diferitelor confrerii. În acest sens, după cum demonstrează documentele existente de după jumătatea secolului al XVI-lea, pamfletul era cumpărat cu acest scop precis: „s-au făcut diferite lecturi publice în magazinele care dădeau în piață, acolo unde se așteptau să se formeze mulțimea de oameni care veniseră cu același scop”¹. Documentele consemnează cumpărătorii, locurile unde se citea textul, mai ales în magazine, dar și atmosfera de râsete și atenția acordată înțelegerii corecte a mesajului pamfletului².

¹ Traducerea mea din Antonio Castillo Gomez, *Panfletos, coplas y libelos injuriosos. Palabras silenciadas en el Siglo de Oro*. În Manuel Pena Diaz (coordonator), *Las Españas que (no) pudieron ser: herejías, exilios y otras conciencias (s. XVI-XX)*. 2009. Huelva: Universitatea de Huelva, p. 62: “(...) se hicieron diferentes lecturas públicas en las tiendas que daban a la plaza, donde también solían formarse corrillos de gente con idéntico propósito.”

² *Ibidem*, p. 63.

Romanoslavica LII nr.1

Alborayque este un pamflet despre *conversos*, fapt lămurit încă din Prolog, unde ni se comunică evenimentele care au debutat în 1391: „S-au făcut creștini acum șaptezeci de ani și mai bine și din războiul care s-a făcut atunci în toată Spania, cu moarte de sabie, trebuie știut, distrugere a fost în comunitățile evreilor. Iar cei care au rămas vii, în majoritatea lor au fost botezați cu forța.”¹

În legătură cu evenimentul geopolitic cel mai important al acelor ani, căderea Constantinopolului și bănuiala de infideli care plana asupra evreilor și care adăuga un plus situației tensionate din anumite regiuni dintre creștinii vechi și creștinii noi, textul pare să aibă ceva de spus: „Și este experiență dovedită că cei care mergeau la turc și au ars în Valencia de Aragon în acest an și cei care au plecat, și cei care au rămas dintre acești oameni, urmau să îl ajute pe turc să verse sângele creștinilor.”² Evident că nu trebuie să punem semnul egal între ceea ce se întâmpla efectiv în momentul scrierii textului și ceea ce textul dă seamă ca fiind o realitate aproape la zi a evenimentelor, utilizând cuvântul „azi”, de pildă. Încercarea de a crea un „aici și acum” al evenimentelor petrecute deja, al oamenilor, al locurilor este tipică pentru Evul Mediu și, cu atât mai mult, pentru a susține teza antisemită pe care autorul își propune să o argumenteze. Jeremy Lawrance amintește, în legătură cu pasajul citat, de faptul că în anul 1464 Inchiziția romană care exista în Valencia „a acuzat un grup de convertiți andaluzi că au încercat să fugă în Orient pentru a se reîntoarce la iudaism”³. Tentativele de a fugi sau chiar fuga propriu-zisă, pare-se, reprezentau deja o problemă, de vreme ce, în acea perioadă, spune Lawrance, inchiזורii Coroanei de Aragon supravegheau cu atenție emigrarea clandestină a victimelor persecuției antisemite.

Cum bine au subliniat Pilar Bravo Lledó și Miguel Fernando Gómez Vozmediano, argumentul pamfletului se cimentează pe patru piloni: religios (deicidul), economic (acapararea bunurilor, avariția și cămătăria), psihologic

¹ Traducerea mea din *Alborayque*, facsimil din Biblioteca Bacarrota, cu studiu preliminar ediție și note de Dwayne Eugène Carpentier. 2005. Editora Regional de Extremadura, pp. 67-68: „Se tornaron christianos agora ha setenta años y más, y de la guerra que entonces se fizo en toda España por muerte de espada, conviene a saber destruyción en las aljamas de los judíos. E los que quedaron vivos por la mayor parte los bautizaron por fuerça.”

² *Ibidem*, p. 76: „E ahé experiencia provada que los que yvan al turco, e quemaron en Valencia de Aragón este año, e los que fuyeron e los que restaron desta gente, yvan ayudar al turco por derramar sangre de los christianos.”

³ Traducerea mea din Jeremy Lawrance, *Alegoría y apocalipsis en El Alborayque*. În „Revista de poética medieval”, nr. 11, 2003, p. 12: „acusó a un grupo de conversos andaluces de haber intentado huir al Oriente para volver al judaísmo.”

(înfumurarea și inteligența specială) și cel fizico-rasial (aspectul dezagreabil)¹. În el, nou-creștinii sunt stigmatizați nu doar pentru originile evreiești, ci, mai ales și mai grav, pentru faptul că nu puteau fi asimilați niciunui grup religios – nici evrei, nici musulmani, nici creștini.

Convertiții erau asemnănați cu al-Burāk, animalul supranatural – nici cal, nici măgar –, despre care tradiția musulmană spune că ar fi fost trimis din cer de Allah prin intermediul arhanghelului Gabriel și pe spatele căruia Mahomed ar fi călătorit de la Mecca la Ierusalim. Acest animal, *alborayque*, care nu e nici, nici, devine arhetipul maranului. Textul ne lămurește în privința caracterului periculos pe care acești convertiți îl au prin translatarea trăsăturilor dubios-miraculoase ale lui al-Burāk în identitatea psihologică a maranilor. Textul spune că nu sunt nici evrei (deși țin *Shabbat*-ul), nici musulmani (deși sunt circumciși, asemenea lor), nici creștini (deși au nume asemenea lor), dar reprezintă răul. Ei sunt animalul mahomedan, care este format din nepermisa transgresiune a speciilor: un fel de măgar și cal, dar nici, nici. Convertiții devin, astfel, entități ale pericolosului, ale necunoscutului, ale alunecosului, ale necuprinsului, ale nedefinitului. În linia deschisă de Jean Baudrillard, voi folosi o sintagmă definitorie: alteritatea radicală, ceea ce este „ireconciliabilă, incomprehensibilă și chiar inimaginabilă.”².

Ei sunt circumciși precum maurii și țin sabbatul precum evreii și doar numele îl țin de creștini – și nici nu sunt mauri, nici evrei, nici creștini, deși prin voință evrei, dar nu țin Talmudul, nici toate ceremoniile evreilor, nici măcar legea creștină – și din acest motiv le-a fost pus supranumele, din cauza mării lor vituperii, trebuie știut, *alboraycos*, tuturor, și doar unuia *alborayco*. Și eu, căutând în Legea veche și în cea nouă, acest nume nu am găsit, nici în glosele Scripturii, dar l-am găsit în Coran. Căci Mahomed, conducătorul maurilor, s-a prefăcut că Allah a trimis din cer să-l cheme prin Arhanghelul Gabriel și că pentru a ajunge acolo i-a adus un animal, care se numea așa, *Alborayque*, pe care să călărească. Care animal este mai mic decât un cal și mai mare decât un măgar. Și cum niciunul dintre animalele naturii nu se găsește în Lege, nici în cartea *De natura animalium*, conform semnămentelor care în amintitul Coran și în glosele înțelepților maurilor se află, în fine, cum asemenea animal nu este în legea Scripturii, nici în legea

¹ Pilar Bravo Lledó, Miguel Fernando Gómez Vozmediano, *El Alborayque. Un impreso panfletario contra los conversos fingidos de la Castilla tardomedieval*. În revista „Historia. Instituciones. Documentos”, nr. 26, 1999, p. 57.

² Jean Baudrillard, Marc Guillaume, *Figuri ale alterității, Introducere*, Ed. Paralela 45, București: 2002, p.132.

Romanoslavica LII nr.1

grației, tragem concluzia că ei nu sunt nici evrei, nici creștini, nici măcar mauri, căci în secta maurilor nu cred, nici măcar în cea a creștinilor [creștini] se numesc, dar nu cred.¹

Înainte de toate, însă, autorul ne arată o distincție importantă în sânul aceleiași categorii – convertiții cu forța, adică *anusim*, și convertiții de bună voie, adică *meshumadim*. Această distincție, care se opera deopotrivă în lumea creștină și în lumea iudaică, este esențială în construcția percepției asupra identității convertitului. Deși clericii vor încerca să facă o separare importantă – deja începută de Juan de Torquemada, cum am văzut – între cele două feluri de a exista religios ale convertitului, masele și cei interesați să manipuleze masele nu făceau această distincție. Drept rezultat, toți convertiții vor fi înglobați în același șablon antisemit al evreului trădător și, ca atare, „iudaizant”. Iată ce spune textul despre aceste două subcategorii ale aceleiași categorii:

Și-au luat între ei un supranume în ebraică, *anusim*, care vrea să însemne „forțați”. Și dacă unul se face creștin cu adevărat și păstrează legea creștină, îl numesc *meshumad* în ebraică, ceea ce vrea să însemne „rebel”, pentru că se asociază cu creștinii. Și dacă unul din această ascendență ajunge într-un loc unde există această sămânță rea, îl întreabă: „ești *anus*?”, adică, „creștin cu forța”, „sau *meshumad*?”, „creștin prin propria voință”. Și dacă răspunde „sunt *anus*”, îl gratulează și îl onorează; și dacă zice „*meshumad*”, nu îi mai vorbesc.²

¹ Traducerea mea din *Alborcyque*, facsimil din Biblioteca Bacarrota, cu studiu preliminar ediție și note de Dwayne Eugène Carpentier. 2005. Editora Regional de Extramadura, pp. 69-70: „(...) ellos tienen la circuncisión como moros, y el sábado como judíos, e el nombre sólo de christianos – e ni sean moros, ni judíos, ni christianos, aun por la voluntad judíos, pero no guardan al Talmud, ni las ceremonias todas de judíos, ni menos la ley christiana -, e por esto les fue puesto este sobrenombre, por mayor vituperio, conviene a saber, *alboraycos* a todos ellos, e a uno solo, *alborayco*. E yo, buscando la Ley vieja y nueva, este nombre no fallé, ni en glosas de la Escripura, pero fallélo en el Alcorán. Ca Mahómad, caudillo de los moros fingió que Halá embió del cielo a lo llamar con el ángel Gabriel, e que para yr allá le traxo un animal, que assí se llamava: *Alborcyque*, en que fuesse cavallero. El qual animal es menor que cavallo y mayor que mulo. E como no sea ninguno de los animales de natura que en la Ley se falla, ni en libro *De natura animalium*, segúnd las señales que en el dicho Alcorán e en glosas suyas de los sabios de los moros se falla, por ende, como tal animal no sea en ley de Escripura, ni en ley de gracia, assí se concluye que ellos ni son judíos, ni christianos, ni menos moros, ca la seta de los moros no la creen, ni menos la de christianos,[2v] que se llaman, e no la creen.”

² Traducerea mea din *Alborcyque*, facsimil din Biblioteca Bacarrota, cu studiu preliminar ediție și note de Dwayne Eugène Carpentier. 2005. Editora Regional de Extramadura, p. 68: „tomaron entre sí un sobrenombre en ebrayco hanuzýn, que quiere dezir „forçados”. E si alguno se torna christiano de grado e guarda la ley christiana llamanle messumad, en ebrayco, que quiere dezir „rebolvedor”, porque los rebuelve con los christianos. E si alguno deste linaje llega a algún lugar donde ay aquesta mala

Diferența dintre convertiți, care, așa cum spune autorul, sunt făcuți din multe metale, este o temă care revine spre finalul pamfletului. Indiferent de timpul în care au fost convertiți, sunt trădători ai credinței creștine. Chiar dacă au fost convertiți de însuși Isus, au preferat să se reîntoarcă la sinagogă, crezând că trebuia să îl mănânce la propriu. Alboraiicii convertiți de către apostoli și Sfântul Petru, au trădat și ei credința creștină și, la fel, și aceia care, în timpurile contemporane autorului pamfletului, au fost botezați cu forța.

Că unii au fost convertiți de către Cristos și nu au continuat în legea sa, căci atunci când le-a spus: *Nisi manducaveritis carnem filii hominis, etcetera*, au răspuns: „Grea este această predică. Cine să creadă în ea?” Și au făcut apostazie evreii convertiți și nu au mai vrut să-l urmeze pe Cristos, crezând că trebuia să-i mănânce carnea și nu au mai vrut să fie creștini și s-au întors la sinagogă. (...) Ceilalți alboraiici au fost convertiți de Sfântul Petru și apostoli, după înălțarea lui Cristos. Și după aceea, după spusele lui Caiafa și ale altor conducători, au lăsat viața creștină. Alții sunt cei din timpurile moderne, la care face referire prologul, care au fost botezați cu forța, și aceștia nu sunt creștini.¹

Autorul ne spune că, în timp ce creștinii adevărați trăiesc în Castilia, majoritatea falșilor creștini pot fi găsiți în Toledo, Murcia, Andaluzia sau Extramadura. Această distincție geografică între convetiții buni și răi, pe care o face autorul, este cel puțin bizară. Ea pare a avea însă o explicație politică – la vremea respectivă, nu se dorea de către notabilități crearea unei Inchiziții în zona Castiliei, cum susține Jeremy Lawrance. De asemenea, poate indica faptul că autorul este un convertit autentic și, prin acest text, încearcă să protejeze de furia vechilor creștini pe acei nou-creștinați care cred cu adevărat și să arate unde se află adevărata culpă:

generación, preguntante: “¿eres anús”, id est, “christiano por fuerça”, “¿o messumad?”, “chrisitano por voluntad”. E si responde “anús soy”, danle dádivas y hónrranle; e si dize “mesumad”, no le fablan más.”

¹ Ibidem, pp. 96-97: “que unos fueron convertidos por Christo e no permanecieron en su fe e ley, que quando les dixo: “*Nisi manducaveritis carnem filii hominis, etcétera*”, respondieron: “¿Duro es este sermón. Quien lo creará?”. E tornáronse atrás los judíos convertidos e no quisieron más seguir a Christo, pensando que carnalmente lo avían de comer, e no quisieron ser christianos, más tornaronse a la Sinagoga. (...) Los otros alboraycos fueron los que convertió Sant Pedro e los Apóstoles después de las ascensión de Christo. E después, por dicho de Cayphás e otros príncipes, dexaron la vida christiana. Otros son de los tiempos modernos, de quien el prologo faze mención, e se baptizaron por fuerça, e estos [11r] no son christianos.”

Romanoslavica LII nr.1

în evrei. Fie, poate indica originea unui creștin vechi, dornic să înfiereze prezența convertiților care au ocupat locurile cele mai bune în societatea creștină, fiind rivali periculoși, din perspectiva „autenticilor” creștini.

Trăsăturile animalului mahomedan, spune textul, devin trăsăturile *sine qua non* ale neofiților și sunt douăzeci de asemenea condiții de a fi ale convertitului. Iată-le: gura de lup, chipul de cal, ochii de om, urechile de ogar, gâtul de ponei cu coamă, corpul de bou, coada de șarpe, iar în vârful cozii un cap de grui, în capătul cozii un corp de fluture-păun, un braț de picior de om cu ciorap până elegant și piciorul încălțat, alt braț de picior de cal cu potcoavă, un picior de vultur cu labă cu unghii, picior de leu fără unghii, cu părul în toate culorile, mănâncă numai delicatose, nu este pe de-a-ntregul mascul, nici pe de-a-ntregul femelă, stă pe un jilț așezat pe o platformă bogată, iar lemnul jilțului este de smochin, scărițele sunt din multe metale, iar frâna e de foc încins și garda spadei îngrijită și din oțel fin¹. De aici înainte, folosind această bază, autorul anonim construiește, prin trăsăturile fizice ale monstrului descris, care nu-și găsește corespondent în normal, caracteristicile psihologice ale convertitului, pe care le consideră *per se*. Pentru a da pamfletului nota de autoritate, autorul, care pare a fi cunoscător deopotrivă al latinei și ebraice, interpretează pasaje din textele sacre – creștine și ebraice –, pentru a le potrivi tezei sale antisemite. Așadar, convertitul este ipocrit, fals profet precum lupul, a cărui gură o are, pentru că spune că este creștin, dar nu este. Mai mult, susține autorul, Isus a avertizat asupra acestor lupi care au aparența unor oi, instrumente ale Satanei. Acești falși creștini, spune în continuare autorul, neagă evenimentul major al creștinătății – venirea lui Mesia la Ierusalim –, spunând că acesta va veni fie în Sevilla, fie în Lisabona, iar venirea sa este iminentă într-un viitor apropiat².

Ajutând cititorul să decripteze a doua semnificație a chipului de cal al alboricului, autorul spune că în luptele în care oamenii se omoară între ei, dintre toate animalele sunt aleși caii pentru agilitatea și curajul de care dau dovadă. Această „sămânță blestemată” este agilă precum caii și a devenit puternică cu scopul de a omorî oameni sacri precum profeții, pe Isaia și pe Zaharia și pe apostoli și pe martiri. Mai mult, ei au vărsat însuși sângele Domnului, al lui Isus Hristos³. Sintagma „sămânță blestemată” se referă la etnicitatea evreiască, pentru că autorul continuă

¹ *Alborçyque*, facsimil din Biblioteca Bacarrota, cu studiu preliminar ediție și note de Dwayne Eugène Carpentier. 2005. Editora Regional de Extramadura, pp.70-71.

² *Ibidem*, p. 72.

³ *Alborçyque*, facsimil din Biblioteca Bacarrota, cu studiu preliminar ediție și note de Dwayne Eugène Carpentier. 2005. Editora Regional de Extramadura, p.75

să creeze o confuzie voită între evrei și convertiții evrei, speculând stereotipurile deja existente. Precum caii, aceste animale aproape supranaturale, alboraicii reușesc să traverseze mărilor și țările.

Ochii lor sunt de oameni, spune autorul, însă e doar o aparență, pentru că, în realitate, sunt inumani și cruzi, diavoli prin fapte. Textul are un *crescendo* al urii și al grobianismului. Iată că semnificația urechilor de ogar pe care alboraicii le dețin trădează o psihologie a omului nerușinat - față de Dumnezeu, față de rege și față de oamenii care își văd de treburile lor, chiar și față de ceremoniile iudaice. Ei nu au nicio jenă în a-și susține ereziile și minciunile. Și pentru a nu uita care este originea lor genealogică, autorul ne redesenează felul lor de a fi evrei, dar nu oricare, ci apostatați, cei mai răi dintre cei mai răi, ilegitiții creștini și trădători ai purității catolicismului. „Așa cum câinele întoarce vomitul pentru a mânca ceea ce a regurgitat, așa acești câini se întorc la Sabat, și la azimă, și la preparatele lor, și la circumcizie, și la ceremoniile pe care le-au practicat când s-au botezat.”¹

Din acest moment, maranul este câinele care își mușcă domnul cu o furie diabolică. În fapt, autorul face trimitere la Psalmul 22:16-18, parte a liturghiei din Vinerea Patimilor, pentru a arăta că acești convertiți sunt asemnena acelor infideli care continuă să îl persecute pe Domnul².

Gâtul de ponei cu coamă al alboraicului arată că nu e destinat să muncească din greu, nici să lupte pentru poporul creștin, ci, asemenea poneilor, umblă pe la Curtea Regală și pe străzile creștinilor, înșelându-i pe aceștia. Corpul lor de bou arată plinătatea vintrelui lor și averea lor, pe care au construit-o prin însușirea bunurilor altora. Coada de șarpe arată natura eretică, târându-se precum acest animal pe pământ, iar mușcătura îi este veninoasă. Condiția sa de grui arată un spirit de echipă a acestui *alborayque*. El își adună membrii precum gruii și toți

¹ *Ibidem*, pp. 77-78, traducerea mea: “como el perro torna el vómito a comer lo que bossó, así estos canes tornan al sabad, e adafina, e caçuelas, e circumcisión, e cerimonias que usaron ya quando se baptizaron.”

² Aceasta este notarea Psalmului în ediția jubiliară a *Bibliei* lui Bartolomeu Anania, apărută la Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2001, dar acesta apare în alte ediții și ca Psalmul 22: „Că mulțime de câini m-a înconjurat,/adunarea celor vicleni m-a împresurat,/măinile și picioarele mi le-au străpuns./Toate oasele mi le-au numărat,/iar ei priveau și se holbau la mine./Împărțit-au hainele mele loruși,/ iar pentru cămașa mea au aruncat sorți.”

Romanoslavica LII nr.1

vorbesc același limbaj ocult. Deși primiți în sânul comunității creștine, ei iudaizează, dar autorul este convins că vor plăti acest păcat.

Și așa, cum aceste grui vin în anotimpul friguros și apoi vor să se întoarcă în țările lor, și am avut aici pagube din partea lor, așa au venit ei captivi și deși am primit mari pagube de la ei, tot voiau să se întoarcă în Iudea. Și de aceea în cartea ereziilor lor se roagă, spunând: „Adonai, eliberează-ne de puterea creștinilor și du-ne liberi în pământurile noastre din Iudea, etcetera. Și de aici le va veni condamnarea.”¹

Sunt vaniți și opulenți, precum coada de fluture de păun, dar fricoși și leșină imediat. Și este momentul ca autorul să se întrebe și să răspundă pentru ce evreii se tem, mai mult ca alți oameni, de toate creaturile pământului? Din cauză că l-au supărat pe cel ce le-a creat. Brațul lor din picior de om cu ciorap elegant și încălțat arată, chipurile, înfumurarea maranilor și dorința lor nestăpânită de a subjugă și de a umili creștinii din teritoriile în care ei se află. Acesta este motivul, spune autorul anonim, pentru care „Dumnezeu îi ridică pe creștini deasupra lor și îi umilește.”² Celălalt braț de cal cu potcoavă indică îndatorarea pe care o practică aceștia cu creștinul autentic, subjugându-l, „storcându-l precum niște boabe de struguri în butoi și distrugându-l.”³ Piciorul de vultur cu labă cu unghii este o caracteristică tipică a maranilor, care își cumpără demnitățile bisericesti, fără măcar să creadă în catolicism și, din înaltul funcției lor, care le este dat și legitimat de către regi și senori ai pământurilor, aceștia fură văduve și orfani și săraci. Așadar, iată, avem în mod clar imaginea convertitului, care nu doar că, prin abilitățile sale ajunge în cele mai importante poziții ale Sfintei Biserici Catolice, dar, sprijinit de putere, persecută poporul. Convertitul devine, astfel, exponent al unei clase sociale opresive, portavocea puterii căreia autorul anonim i se opune, făcându-se mejager al celor umiliți de către acești convertiți.

Așa alboraiicii trăiesc din expoliere, furând bisericile, cumpărând demnități de episcopi, de canonici și alte demnități ale Sfintei Biserici Mame, luând ordine (sic) de clerici și

¹ Traducerea mea din *Alborayque*, facsimil din Biblioteca Bacarota, cu studiu preliminar ediție și note de Dwayne Eugène Carpentier. 2005. Editora Regional de Extramadura, p. 82: “E assí, como las grullas vienen en tiempo frío e después quieren tornar a sus tierras, e recibimos acá daños dellas, assi venieron ellos captivos e recibimos grandes daños dellas, e todavía querrían tornar a Judea. E por esto, en el libro de sus heregías oran, diziendo: “Adonay, líbranos de poder de los christianos, e liévanos horros a nuestras tierras de Judea, etcétera”. E por esto les vendrá condenación.”

² *Ibidem*, p. 84: “Dios ensalça los christianos sobre ellos, e a ellos abate”.

³ *Ibidem*: “estrújanlo como uvas en el lagar e quebrántanlo.”

Romanoslavica vol. LII, nr. 1

necrezând în sfânta credință catolică, nici în slujba euharistiei, așa cum spun. Și astfel, prin funcțiile lor de taxatori de impozite și de administratori, împuterniciți de către regi și stăpâni de pământuri, care le dau puteri nelegitime, ca să mărească rentele, și fură văduve și orfani și iau de la săraci și de la muncitori; împreună cu bogații, luând din drepturi tot ce pot, iar de la săraci mai mult decât datorează (...) împotriva cerinței Domnului (...)¹.

Celălalt picior de leu fără unghii va rămâne așa până în ziua în care îl vor recunoaște pe Isus ca fiu al lui Dumnezeu și Mesia. Părul lor multicolor arată cameleonismul lor, faptul că se declară creștini când sunt în compania acestora și evrei când sunt în mijlocul evreilor. Semn al duplicității lor, varietatea de culori este semn al unei boli interioare. Convertiții sunt asemănați cu liliecii care nu sunt nici păsări, nici animale și umblă noaptea, ascunși de lumina zilei. Ei mănâncă de toate - și de la creștini, și de la evrei, și de la mauri, fără diferență. Ei nu sunt nici masculi, nici femele, căci „Sodomia a venit de la evrei (...) Tribul lui Benjamin a păcătuit în sodomie și au murit, în ziua CXXV, mii de bărbați și mai multe femei și copii. (...) De la evrei a venit la mauri și de la mauri la creștinii răi, precum Diego Arias, etc., cel care a fost începutul și cauza pierzaniei care se va face în Spania.”²

Convertit, pare-se, de copil, când se numea Isaque Abenazar, Diego Arias a fost un puternic om politic și a făcut parte din nobilimea spaniolă. El s-a aflat în serviciul regelui Juan II de Castilia și al fiului acestuia, Enrique II de Castilia. Puterea extraordinară de care s-a bucurat i-a adus ura și injuriile creștinilor vechi, el fiind menționat negativ în multe dintre *coplas* ale vremii. El este reprezentarea vie a alboraicului prin excelență, știindu-se că este un evreu ascuns, care păstrează toate

¹ Traducerea mea din *Alborayque*, facsimil din Biblioteca Bacarrota, cu studiu preliminar ediție și note de Dwayne Eugène Carpentier. 2005. Editora Regional de Extremadura, p. 85: “Así, los alboraycos biven de rapina, robando las yglesias, comprando los obispos, canongías e las otras dignidades de la Madre Sancta Yglesia, tomando órdenes de clérigos, e no creen la sancta fe cathólica ni la missa que dicen. E así e los recaudamientos e mayordomías que han poder de los reyes e señores de la tierra, dándoles quadernos desaforados, por que les pujan las rentas, e roban biudas e huérfanos e pobres e labradores; con los ricos levando de los derechos lo que pueden e de los pobres más de lo que deven (...) contra el mandamiento de Dios (...)”.

² *Ibidem*, pp. 94-95: “La sodomía es venida de judíos. (...) El tribú de Benjamín pecó en sodomía e morieron en un dia CXXV mill ombres e más las mugeres e criaturas. (...) De los judíos vino a los moros e de los moros a los malos christianos, como Diego Arias, ecétera, el qual fue principio e causa de la perdición que será fecha en España.”

Romanoslavica LII nr.1

riturile, inclusiv căsătorindu-se cu o evreică și ea convertită și marană. Într-una dintre *coplas* care i-a fost dedicată este caracterizat astfel:

Ție Diego Arias, homosexualule¹,/ care ai fost și ești evreu,/ cu tine nu mă cert/ că ești mare senior/ai vultur, castel și cruce/ evreule, de unde îți vin toate?/căci prepuțul mădularului tău / nu le-a avut nici nu le are/ vulturul este al Sfântului Ioan/ castelul al lui Emaus/ și crucea a lui Isus/ unde ai fost căpitan.²

Autorul ne spune că pe alboraiici îi interesează doar bogățiile lumesti, și nu cele spirituale, trăsătură moștenită de la rudele lor evreii, care nu i-au cerut niciodată altceva lui Dumnezeu decât lucruri futele. Faptul că monstrul alboraic stă așezat pe o construcție creată din lemn de smochin simbolizează fundamentul credinței sale. Asemenea smochinului, nu are fruct, nici viitor. Or, credința alboraicului se trage din sinagoga evreilor, care a venit după Hristos, spune autorul. Și această sinagogă este locul Antichristului, care se numește *sinegoz*, iar convertiții sunt precum smochinul pe care Isus l-a blestemat să nu dea fruct. La fel s-a întâmplat cu sinagoga, care nu a dat fruct și nu a salvat niciun suflet și care nu va salva niciun evreu³.

Finalul pamfletului produce și „soluția finală” pentru acești alboraiici, o soluție care derivă din lupta între bine și rău, din lupta finală mesianică dintre Crist și Anticrist. Autorul cere imperios să li se pună frână acestor alboraiici. Cum? Prin acțiuni de reprimare a lor, chiar și prin moartea cu sabia, împlinindu-se astfel

Ceea ce a spus Moise: (...) („Auziți, ceruri, cuțitul meu va tăia carnea”), ceea ce vrea să spună: „Voi da răzbunare adeptilor mei și necredincioșilor le voi da o rea recompensă”. Și

¹ Termenul *puto*, care apare în original, în spaniolă, înseamnă, printre altele, conform dicționarului Real Academia Española, și „persoană care întreține relații sexuale cu o altă persoană de același sex”. În perioada medievală, spaniolii credeau că actul circumciziei era un act al mutilării care îi făcea eunuci și, de aceea, homosexuali. Autorul, îl numește, astfel, pe Diego Arias evreu homosexual, deși un pleonasm, arătând astfel că, deși convertit, el rămâne un evreu.

² Traducerea mea din *Coplas del provincial*, în Jaime de Salazar Acha, *Limpieza de sangre*. În Revista de la Inquisición, nr.1,1991, pp. 289-308. Madrid: Editorial Universidad Complutense.p. 304: “A ti Diego Arias puto/ que eres e fuiste judío/ contigo no me disputo/ que tienes gran señorío/ águila, castillo i cruz/ judío ¿de dó te viene / pues que tu pixa capuç/ nunca le tuvo ni tiene/ el águila es de San Juan/ el castillo de Emaús/ i la cruz de Jesus/ donde fuiste capitán.”

³ *Alborçyque*, facsimil din Biblioteca Bacarota, cu studiu preliminar ediție și note de Dwayne Eugène Carpentier. 2005. Editora Regional de Extramadura, pp. 95-96.

Romanoslavica vol. LII, nr. 1

San Isidor spune: "S-a ridicat erezia în Spania din partea oamenilor care l-au crucificat pe Cristos și va dura LXX ani și la capătul anului LXX vor fi distruși prin foc și sabie."¹

Jeremy Lawrance spune că, în fapt, scopul final al cărții este acela de a crea o relație intrinsecă între alboraiici, Bestie și Anticrist, „pentru a atrage atenția asupra necesității de a extermina monstrul prin foc și sânge.”² Trecând în revistă injuriile și ofensele pe care evreii și convertiții le aduc credinței catolice și simbolurilor acesteia, autorul își justifică soluția finală pe care o propune, argumentând astfel, încă o dată, de ce sunt demni de moarte.

Răutățile pe care le spun evreii și convertiții împotriva legii noastre sunt următoarele: Domnului Nostru îi spun *Maus herbar hanida*, care vrea să însemne procreat ca urmare a unui act sexual contra naturii, fiu al unei perverse. Fecioarei Noastre îi spun *timea*, lucru murdar. Când se arată trupul Domnului Nostru³, spun că arată trupul murdar. Crucii Adevărate, când o văd, îi spun *zopheba*, aceasta este iertarea celor pe care noi îi disprețuim. Vinerea Sfântă o numesc *tifla*, zi obscenă. Pe Sfinți îi numesc *quedesim*, codoși care au convertit oamenii. Pe cele unsprezece mii de virgine și pe celalalte sfinte le numesc *quedesoth*, codoașe. Sfinților Părinți, cardinalilor, arhiepiscopilor, episcopilor, și celorlalți din cler le spun *galaym*, tunși în batjocură. Credincioșii sunt numiți *homaryn*, măgari ignoranți. Predicii, *yeliala*, strigătul blestemului. Zilei de duminică, *pizhah*, ziua plângerii. Bisericii, *ilderisim derasin*, biserica celor răi, pe care Dumnezeu îi va judeca drept casă a celor încrezuți. // Când trec prin cimitire spun *jahana gcym oara quelayn*. Iubirea creștinilor este iubire de câini. Nici măcar în înmormântare să nu mă unească Dumnezeu cu ei. Regelui, când îl primesc în sinagoga lor, îl blestemă etc. Pe regele îngâmfaților să îl bată Dumnezeu în zilele noastre în fața ochilor noștri. Bunilor convertiți care sunt cu

¹ *Ibidem*, pp. 99-100, traducerea mea: "lo que dixo Moysén (...) ("Oyd, cielos, el mi cochillo cortará la carne"), que quiere decir: "Daré vengança a mis apasionadores e a mis malquerientes daré mal galardón". E Sant Ysidoro dize: "Levantar se ha una heregía en España de las gentes que crucificaron a Christo, e durara lxx años, e al cabo del año lxx serán destruydos por fuego y espada."

² Traducerea mea din Jeremy Lawrence, *Alegoría y apocalipsis en El Alboraique*. În *Revista de poética medieval*, nr. 11, 2003, p. 29: "y de advertir a la necesidad de exterminar el monstruo a fuego y sangre."

³ Se referă la ostia din timpul misei catolice.

Romanoslavica LII nr.1

noi le spun *mesumadim alcihi*, adică să nu fie mântuire pentru ei. Când bat clopotele spun *therobem bech seuch barsil*, înseamnă-i cu fier încins.¹

Pamfletul este, în bună măsură, inspirat din apologetica latină, chiar și atunci când autorul face anumite referiri la tematici iudaice. Drept exemplu, cum relevă Jeremy Lawrance, nu era necesar să ai o copie a *siddur*-ului, „pentru a cunoaște *birkat ha-minim* sau „binecuvântarea ereticilor”, care a cauzat atâta scandal, încât în 1336 Alfonso XI a interzis să se mai folosească ruga în sinagogi”². Acest fapt demonstrează că o parte a tradițiilor iudaice deveniseră de notorietate în rândul creștinilor, până la data scrierii pamfletului. Pe lângă legislație și apologetică, *Alborayque* speculează stereotipuri preexistente în mentalul colectiv și care au ca bază de inspirație, printre alte surse, și cartea *Fortalitum Fidei* scrisă de Alfonso de Espina, un călugăr dominican din secolul al XV-lea și confesor al regelui Castiliei, Enrique al IV-lea. Influența scrierilor lui Espina ar fi fost fundamentală în cimentarea stereotipurilor în Spania, susține Janet Liebman Jacobs. Conform autoarei, Espina este „primul care a introdus acuzația de ucidere rituală în Spania, acuzând un grup de evrei din Tavera de crucificarea unui copil creștin”³. După ce procesul din Tavera

¹ Traducerea mea din *Alborayque*, facsimil din Biblioteca Bacarrota, cu studiu preliminar ediție și note de Dwayne Eugène Carpentier. 2005. Editora Regional de Extramadura, pp. 100-103: “Las maldades que dizen los judíos e conversos contra nuestra ley son las que se siguen. A nuestro Señor llaman *maus herbar hanida*., que quiere decir: “fecho en fornición, fiijo de la encondenada”. A Virgen Nuestra Senora llaman *timea*, “cosa suzia”. Quando alçan el cuerpo de Nuestro Señor, gusta me, agora alçan el “cuerpo suzio”. A la vera cruz, quando la ven, dizen *zopheba*, ahé el perdón de “aborrencia”. Al Viernes Sancto llaman *tifla*, día “enconado”. A los sanctos llaman *quedesim*, e “alchauetes” que convirtieron las gentes. A las xi mill vírgenes e a las otras sanctas llaman *quedesoth*, “alchauetas”. A los sanctos padres, cardenales, arçobispos e obispos, e a la otra clerezia llaman *galaym*, “trisquilados” por escarnio. A los religiosos llaman *homaryn*, nescios “asnos”. A la predicación, *yeliala*, “clamor” de maldición. Al día de domingo, *pizhah*, día de “quebranto”. A la iglesia, *queilderestim derasin*, “yglesia de malos” aína la debata Dios, casa de offanos. \\\ Quando passan por los cimiterios, dizen jahana goym oara quelayn, “Amor de christianos, amor de perros”, aun en la sepultura no me junte Dios con ellos. Al rey quando lo resciben en su sinagoga, *malgad zando* etcétera, al “reynador de la sobervia” aína lo debata Dios en nuestros días ante nuestros ojos. A los buenos conversos que son con nosotros, dizen *mesumadim alcihi*, “no sea a ellos” salvación. Quando tañen las campanas, dizen *therobem bech seuch barsil*, “quebrántalos con vara de fierro.”

² Traducerea mea din Jeremy Lawrence, *Alegoría y apocalipsis en El Alboraique*. În Revista de poética medieval, nr. 11, 2003, p. 16: “para conocer la *birkat ha-minim* o „benediccion de los herejes”, la cual causaba tanto escándalo que en 1336 Alfonso XI prohibió que se rezase en las sinagogas.”

³ Traducerea mea din Janet Liebman Jacobs, *Hidden Heritage. The Legacy of the Crypto-Jew*, 2002. University of California Press, p. 24: “It was Espina who first introduced the charge of ritual murder to

s-a finalizat, Espina a dezvoltat tematica în cartea sa *Fortalimum Fidei*: „Păcatele și nelegiuirile ereticilor evrei și natura blasfemiatoare a sistemului credinței evreiești (...), desacralizarea ostiei comisă de evrei și încercarea lor de a-l otrăvi pe rege.”¹.

Concluzii

Iudeo-convertitul este, așa cum o demonstrează pamfletul *Alborayque*, străinul prin excelență, acea alteritate radicală, inimaginabilă și de necuprins, care trebuie, cu orice preț oprită din ascensiunea sa socială către putere. În caz contrar, acesta ar uzurpa o lume care nu-i aparține de drept nici prin sânge, căci este evreu la origine, nici prin botez, căci acesta nu-l va converti la ceea ce nu poate fi, adică un adevărat creștin. Identitatea sa voit confuză, așa cum o prezintă pamfletul *Alborayque* nu este o necunoscută în lumea spaniolă de sfârșit de Ev Mediu. Este o construcție care începe pe mai multe planuri – ecleziastic, juridic, laic, regal, literar. Cum am arătat, pamfletul de față se înscrie într-un tip de polemică anti-*converso* care este la mare modă în preajma apariției miliției spirituale spaniole, Inchiziția, creată tocmai cu scopul de a stârpi erezia din sufletul iudeo-converților. *Alborayque*, pamfletul pe care îl analizez, servește autorului său anonim drept propagandă pentru stigmatizarea și marginalizarea iudeo-convertitului lui. Iudeo-convertitul devine străinul prin excelență. El este impur din punct de vedere moral și etnic, deoarece este moștenitorul impur al evreului. Textul reușește să construiască un tip de alteritate aflată dincolo de condiția umană, o alteritate radicală, și, deci, demnă de a fi exilată din spațiul umanului. Însuși termenul pe care îl utilizează autorul pentru a eticheta alteritatea iudeo-convertitului, acela de *alborayque*, este menit să îl separe, conceptual, fizic și spiritual de societatea majoritar creștin-catolică a Spaniei. *Alborayque* este o spaniolizare a termenului arăbesc al-Burak, așadar un exponent al exotismului malefic, islamo-arab, din tradiția coranică despre Mahomed. Iată-ne, așadar, în fața unui amestec de concepte, tradiții și povești inventate, cu scopul de a sublinia periculosul și straniu pe care îl conține subiecții pamfletului. Ne aflăm, fără

Spain with accusations against a group of Jews of Tavera who were charged with the crucifixion of a Christian child.”

¹ *Ibidem*: “the sins and the crimes of the Jewish heretics and the blasphemous nature of the Jewish belief system. (...) desecration of the host and their attempt at poisoning the king”.

Romanoslavica LII nr.1

doar și poate, în fața uneia dintre cele mai interesante scrieri polemice, cu miză politică, a sfârșitului de Ev Mediu. Mai mult, textul ne arată cum se construiește discursul separării între majoritate și alteritate și cum se legitimează, discursiv, conceptul rasial de puritate a sângelui, care va duce la o marginalizare fără precedent a categoriilor care se vor înscrie în categoria „străinului”.

LINGVISTICĂ

SLOVENŠČINA NA TUJIH UNIVERZAH – KULTURNI PROJEKT SVETOVNI DNEVI

Boštjan BOŽIČ

The most important aspect of the teachers' work at Slovenian language lectureships is class teaching, together with mentoring of the students, but we are also representatives of Slovenia, who provide our students with information about Slovene culture and topical events in Slovenia. At most lectureships there are every year various cultural events. Since 2004, a number of projects for the promotion of culture have taken place every year or every two years at all the foreign universities where Slovene is taught under the shared title of *World Festival*. The projects aim to present as widely as possible Slovene language, literature and culture, and to promote Slovene at foreign universities where the language is taught.

Keywords: Slovene at Foreign Universities, lectureships, cultural projects, World Festival

1 Center za slovenščino kot drugi in tuji jezik

V Sloveniji je že od ustanovitve leta 1991 osrednja slovenska ustanova za področje slovenščine kot drugega in tujega jezika *Center za slovenščino kot drugi in tuji jezik* (v nadaljevanju: *Center*), ki deluje v okviru *Oddelka za slovenistiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani*. Njegovo dejavnost danes sestavlja osem programov, in sicer *Slovenščina na tujih univerzah*; *Seminar slovenskega jezika, literature in kulture*; *Simpozij Obdočja*; *Tečaji slovenščine*; *Slovenščina za otroke in mladostnike*; *Izpitni center*; *Izobraževanje in Založništvo*.

2 Program Slovenščina na tujih univerzah (STU)

Program *Slovenščina na tujih univerzah* (v nadaljevanju: *STU*) v okviru *Centra* skrbi za slovenistike in učitelje na tujih univerzah ter vodi in povezuje delovanje vseh lektoratov od leta 1992. Danes v okviru programa *STU* deluje že 58 lektoratov slovenščine na univerzah po svetu v 27 državah. V tujini se slovenščino uči ali študira že preko 2500 študentov. Program *STU* »je namenjen skrbi za organizacijo in delovanje lektoratov ter študijev slovenistike na univerzah po svetu, vzpostavljanju in vzdrževanju stikov z učitelji in univerzami s slovenističnimi študijskimi programi v tujini, stalnemu izobraževanju učiteljev, zagotavljanju delovnih pogojev, ki učiteljem na delu v tujini omogočajo strokovno delo, ter pripravi ustreznih učnih

Romanoslavica LII nr.1

gradiv. Celovita podpora, ki jo zagotavlja program, ima za cilj kakovostni študij slovenščine ter promocijo slovenske kulture, jezika in literature po svetu.«¹

3 Kulturni projekti

Učitelji slovenščine na tujih univerzah v prvi vrsti poučujemo v razredu in smo pogosto mentorji študentom pri pisanju seminarskih in diplomskih nalog, poleg tega pa je naša naloga tudi predstavljati slovensko državo in svoje študente seznanjati s slovensko kulturo ter z aktualnim dogajanjem v Sloveniji. Na večini lektoratov v organizaciji učiteljev večkrat na leto potekajo številni kulturni dogodki, za katere pridobimo finančna sredstva na več razpisih, prispevajo pa jih lahko še posamezni založniki ter tudi program *STU*. Ob dogodkih učitelji s svojimi študenti pogosto pripravimo gradivo v obliki knjižic, zloženek, pri prireditvah pa pogosto sodelujejo tudi slovenska diplomatsko-konzularna predstavništva. Velikokrat učitelji organiziramo tudi strokovne ekskurzije študentov s slovenistik po svetu v Slovenijo. Z vsemi temi aktivnostmi pa učitelji slovenščine na tujih univerzah poleg spodbujanja k raziskovanju in vedenju o slovenskem jeziku, literaturi in kulturi skrbimo tudi za vedno boljše stike med univerzami.

4 Kulturni projekt *Svetovni dnevi*

Poleg vseh že naštetih kulturnih dejavnosti pa od leta 2004 potekajo na slovenistikah po svetu praviloma na dve leti še *Svetovni dnevi*, velik skupni kulturnopromocijski projekt programa *STU*, pri katerem sodelujejo vse v ta program vključene univerze na tujem, kjer je prisotna tudi slovenščina kot samostojni študij ali zgolj izbirna vsebina. Na ta način želimo še bolj spodbuditi povezovanje slovenistik in sodelovanje učiteljev slovenščine na univerzah v tujini med seboj in s Slovenijo ter predstavljati in širiti slovenski jezik, literaturo in kulturo po svetu, tako na univerzah, kjer je prisotna slovenščina, pa tudi širše.

Pobudniki projekta *Svetovni dnevi* smo pogosto kar učitelji slovenščine na tujih univerzah, zato ni čudno, da odločitve za določen projekt in osnovne smernice

¹ *Pravilnik programa Slovenščina na tujih univerzah*, Ljubljana, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani 2014, str. 1-2.

izvedbe vedno sprejmemo na centrovih srečanjih učiteljev v Sloveniji. Projekt koordinirajo kolegi na sedežu programa *STU*, kjer s sodelovanjem različnih strokovnjakov in institucij pripravijo skupne publikacije, promocijske materiale, priskrbijo filme, knjige in drugo gradivo. Na slovenistikah v tujini pa učitelji s svojimi študenti pripravimo dogodke v osrednjem tednu projekta, ki je praviloma konec novembra ali v začetku decembra v letu projekta. Takrat hkrati na vseh univerzah po svetu potekajo številni kulturni dogodki, kot so gostovanja iz Slovenije, prevajalske delavnice, literarni večeri, predavanja in druge aktivnosti, s katerimi želimo tuji javnosti še približati slovenski jezik, literaturo in kulturo.

Sredstva za izvedbo projektov deloma zagotovi pristojno *Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo*, dodaten denar pa pridobimo na javnih razpisih *Ministrstva za kulturo, Javne agencije za knjigo* in s sofinancerji, kot so *Slovenski filmski center* itn. Slovenska veleposlaništva po svetu pripravijo sprejeme in sodelujejo pri organizaciji dogodkov, pri promociji le-teh pa vedno aktivno sodelujeta tudi slovenska nacionalna televizija in radio.

4.1 Prevajanja slovenskih literarnih besedil (2004)

Leta 2004 je na lektoratih in v organizaciji *STU* prvič potekal velik skupni projekt, že nekakšen predhodnik poznejših *Svetovnih dni*, in sicer projekt *Prevajanja slovenskih literarnih besedil*. V zborniku *Prevajanja slovenskih literarnih besedil*, ki je izšel na decembrskem srečanju učiteljev leta 2004, so zbrani prevodi slovenskih literarnih besedil v 18 svetovnih jezikov. Objavljeni so odlomki in prevodi odlomkov izbranih del nagrajenih sodobnih slovenskih avtorjev: Erike Vouk, Iztoka Osojnika, Tomaža Letnarja, Mareta Cestnika, Maje Gal Štromar, Dragice Potočnjak in Vinka Ošlaka.

Pri zares obsežnem projektu je sodelovalo 32 učiteljev slovenščine na tujih univerzah, besedila so prevedli 103 študenti, prevode pa je strokovno pregledalo 33 strokovnjakov, v glavnem z jezikovnih oddelkov *Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani*. V okviru tega prvega skupnega projekta pa se je poleg objave zbirke prevodov in promocije sodobne slovenske literature prvič v tako velikem obsegu zgodila še tesnejša povezava učiteljev in številnih študentov slovenščine v mednarodnem okolju, kar je nedvomno še okrepilo zanimanje za slovenski jezik,

Romanoslavica LII nr.1

literaturo in kulturo ter nadaljnje učenje in raziskovanje na univerzah v tujini. Nenazadnje pa je bil uspeh tega projekta že napoved naslednjega, ki se je pod skupnim imenom *Svetovni dnevi* nato odvil že leta 2005.

4.2 Svetovni dnevi slovenskega filma (2005)

S projektom *Svetovni dnevi slovenskega filma*, ki smo se ga lotili leta 2005, smo v sodelovanju s *Slovenskim filmskim centrom*, s tujimi univerzami ter s slovenskimi diplomatsko-konzularnimi predstavništvi po svetu obeležili 100-letnico slovenskega filma. S projekcijami štirih slovenskih filmov, in sicer *Ples v dežju*, *Kajmak in marmelada*, *Šelestenje*, *Z vzhoda*, s spremljajočimi dogodki ter z izdajo informativne zloženke smo slovenski film in slovensko kulturo želeli predstaviti širokemu krogu ljudi na univerzah po svetu in tudi širše. Koordinacija projekta je ponovno potekala na Centru v Ljubljani, projekt pa smo izvedli učitelji in slovenska veleposlaništva v tednu od 21. do 24. novembra 2005 na 53 univerzah. Filmskih večerov se je udeležilo več kot 5000 ljudi – študentov, učiteljev in uradnih predstavnikov tujih univerz, predstavnikov slovenskih skupnosti in v tujini živečih Slovencev (od 20 do kar 200 na posamezni filmski projekciji), projekt pa je bil v Sloveniji in tujini tudi medijsko zelo uspešen in do tedaj največji projekt vseh časov po obsegu promocije slovenske kulture. Na mnogih slovenistikah so tudi po projektu slovenski filmski večeri postali že uveljavljena stalnica, na nekaterih univerzah pa so postali zgled tudi za prireditve na drugih oddelkih.

4.3 Svetovni dnevi slovenske literature (2006)

Med 20. in 25. novembrom 2006 je na kar 53 univerzah v tujini, kjer so lektorati slovenščine oz. slovenistični študiji, gostovalo 38 slovenskih literarnih ustvarjalcev s svojim najkakovostnejšim literarnim opusom. Učitelji slovenščine na tujih univerzah smo tokrat v sklopu projekta *Svetovni dnevi slovenske literature* skupaj z avtorji vsebinsko in organizacijsko pripravili gostovanja in kulturne dogodke. Ob tem so nastali tudi številni študentski prevodi literarnih del. K obisku prireditev smo skušali pritegniti čim širši krog ljudi, tudi predstavnike slovenskih skupnosti in slovenskih organizacij v tujini pa predstavnike tujih založb in medije. V okviru programa STU smo pripravili in natisnili še *Almanah Svetovni dnevi slovenske literature* – publikacijo v slovenskem in angleškem jeziku, v kateri je predstavljena sodobna slovenska literarna ustvarjalnost in 38 reprezentativnih gostujočih avtorjev. Projekt je bil zahteven tako organizacijsko kot tudi finančno, podporo je izrazilo *Društvo slovenskih pisateljev*, finančno in organizacijsko so ga podprli

Ministrstvo RS za kulturo, Ministrstvo RS za zunanje zadeve in Urad RS za Slovence v zamejstvu in po svetu, pri organizaciji kulturnih dogodkov pa so sodelovala slovenska diplomatsko-konzularna predstavništva. Na ta način smo želeli prispevati k poznavanju in promociji sodobnega slovenskega literarnega ustvarjanja, slovenske kulture, jezika in Slovenije po svetu. Projekt je izredno uspel in presegel naša pričakovanja, prav tako pa tudi pričakovanja gostujočih avtorjev tako glede prijetnega vzdušja na literarnih večerih, delavnicah in družinjah kot tudi po odmevnosti. Dogodkov se je udeležilo več kot 3000 ljudi. Večino je predstavljala študentska publika, pred katero so književniki nastopali s predavanji in prevajalskimi delavnicami, predvsem na matičnih oddelkih fakultete; širša publika pa se je udeležila kulturnih dogodkov v okviru projekta na univerzi ali izven njenih prostorov (literarni večeri, branje izvorne in prevedene literature, ogled filmov, gledališki in glasbeni dogodki ...).

Projekt je bil zasnovan kot proces in se je 25. novembra 2006 zaključil zgolj formalno, saj so se marsikje povezave med fakulteto, avtorji, študenti, mediji in založbami šele vzpostavile in omogočile možnosti za individualne projekte v prihodnosti.

4.4 Svetovni dnevi slovenske literature na filmu (2008)

Od 1. do 5. decembra 2008 smo na univerzah v tujini zainteresirani publiki v okviru še enega skupnega projekta, tokrat z naslovom *Svetovni dnevi slovenske literature na filmu*, prikazovali slovenske filme, ki so nastali na podlagi literarnih predlog. Filme *Petelinji zajtrk* (po istoimenskem romanu Ferija Lainščka; 2007), *Sladke sarje* (po scenariju Mihe Mazzinija; 2001) in *Zvenerje v glavi* (po istoimenskem romanu Draga Jančarja; 2002) ter še dodatna kratka filma *Vrtoglavi ptič* in *Otrok v času* je prispeval *Slovenski filmski center*. *RTV Slovenija* pa je ob tej priložnosti za lektorate prispevala še v letu 2008 posneti dokumentarni film o Primožu Trubarju *Pot*, s predvajanjem katerega smo obeležili 500-letnico njegovega rojstva.

Učitelji slovenščine smo s svojimi študenti že v poletnem semestru študijskega leta 2007/2008 prebirali literarna dela, ki so bila uvrščena v program, in prevajali odlomke. Poleg tega pa smo uspeli podnasloviti večino filmov s podnapisi v

Romanoslavica LII nr.1

kar nekaj tujih jezikih in tako približati filme tudi obiskovalcem filmskih večerov, ki slovenščine ne razumejo. Na vseh lektoratih smo v tuje jezike prevajali zloženko, ki so jo o slovenskih romanih in filmih pripravili kolegi na programu *STU* ter jo natisnili v 3.000 izvodih. Filmski in literarni večeri, ki so se nato na lektoratih po svetu zvrstili v tednu od 1. do 5. decembra 2008, so bili zelo dobro obiskani, saj se jih je v istem tednu udeležilo več kot 5.000 ljudi. Poleg dobre obiskanosti prireditve se je v promocijo vključila tudi *RTV Slovenija* s svojimi dopisništvami po svetu, mnogi lokalni mediji pa so objavili prispevke, intervjuje in programe prireditve. S projektom smo uresničili več pomembnih ciljev, in sicer čim širši publiki po svetu smo predstavili slovenske avtorje s kakovostnim literarnim opusom ter uspešno slovensko filmsko produkcijo po slovenskih romanih posnetih filmov. Na ta način smo konec leta 2008 obeležili leto predsedovanja Slovenije Evropski uniji, Trubarjevo leto ter evropsko leto medkulturnega dialoga v mednarodnem prostoru kot stičišču kultur.

4.5 Svetovni dnevi sodobne slovenske literature (2010)

V okviru projekta *Svetovni dnevi sodobne slovenske literature* je leta 2010 izšel zvezek *Antologija sodobne slovenske literature*, v katerem so zbrana dela 66 sodobnih slovenskih avtorjev, ki so nastala v času od leta 1980 do 2010. Na več kot 50 univerzah po svetu smo učitelji in študentje v okviru projekta prevajali besedila iz *Antologije*, pripravili knjižice s prevodi literarnih besedil v številne tuje jezike, v tednu od 29. 11. do 3. 12. 2010 pa smo učitelji slovenščine na mnogih tujih univerzah skupaj s študenti pripravili zelo lepo obiskana gostovanja avtorjev, literarne, glasbene in filmske večere ter prevajalske delavnice. S projektom smo tuji publiki še enkrat več predstavili sodobno slovensko literarno ustvarjalnost in jo spodbudili k branju, študente slovenščine na tujih univerzah pa tudi k prevajanju slovenskega leposlovja. Tudi ta projekt je bil medijsko zelo odmeven in je še spodbudil gostovanja slovenskih avtorjev v tujini ter prevajanja slovenskih literarnih besedil.

4.6 Svetovni dnevi slovenskega dokumentarnega filma (2012)

V okviru programa *STU* smo v letu 2012 pripravili še en zelo odmeven mednarodni kulturni projekt, in sicer *Svetovne dneve slovenskega dokumentarnega filma*. Projekt je v obliki filmskih večerov, tudi z gosti iz Slovenije, potekal v tednu od 26. novembra do 3. decembra 2012 na več kot 50 univerzah po svetu, ponekod tudi v kinodvoranah. Cilj projekta je bil tuji javnosti predstaviti slovensko kulturo, jezik

in literaturo s pomočjo kakovostnih slovenskih dokumentarnih filmov. Kot glavni partner je pri projektu sodelovala RTV Slovenija, poleg nje pa še producentske hiše *Luksuz produkcija*, *VPK*, *Vertigo/Emotion film* in *Fabula Ljubljana*. Obenem smo na lektoratih slovenščine na univerzah v tujini želeli kar čim več filmov prevesti in podnasloviti v tujih jezikih in na ta način na filmske večere pritegnili še več obiskovalcev. Tako smo že od začetka leta 2012 učitelji slovenščine s svojimi študenti na lektoratih dokumentarne filme prevajali v tuje jezike, organizirali prevajalske delavnice in krožke, na RTV Slovenija pa so filme nato podnaslovili in pripravili DVD-je. Za projekt smo pripravili devet dokumentarnih filmov z različnih področij: *Plečnik : Fabiani* (arhitektura, umetnost), *Toporišič – Samotni hodec skozi neprijazni čas* (jezikoslovje in znanost; o jezikoslovcu Jožetu Toporišiču), *Aleksandrinke, 20. stoletje Jurja Gustinčiča* (novinarstvo, slovenska in svetovna politika), *V letu hip-hopa* (o sodobni slovenski glasbi – rapu, hip hopu itn.), *Mila, naša Mila – Z okusom po grenkem* (gledališče, literatura; o igralki in pesnici Mili Kačič); *Ivana Kobilca - portret slikarke* (umetnost, slikarstvo), *Spomini med koši - Ivo Daneu* (šport) in *Zadnji čoln – Presihajoče jezero* (naravna dediščina; o Cerkniskem jezeru). Filmi so prevedeni vsak v 6 do 17 jezikov (skupaj 20 različnih jezikov). Učiteljev, ki so prevajali s svojimi študenti, je bilo skupaj 39, poleg njih pa je prevode pregledovalo 69 strokovnjakov, naravnih govorcev s tujih univerz, vseh prevajalcev filmov, v veliki večini študentov, pa je bilo 260. Nastalo je 99 prevodov dialoških list dokumentarnih filmov.

Tudi ta skupni projekt je bil zelo obsežen in organizacijsko zahteven, zato so pri organizaciji filmskih večerov poleg tujih univerz ponovno sodelovala tudi slovenska diplomatsko-konzularna predstavništva po svetu. Na programu *STU*, ki je bil krovni organizator projekta, so pripravili gradivo o filmih in produkciji dokumentarnih filmov v Sloveniji, za medijsko pokritost projekta pa je poskrbela RTV Slovenija s svojimi dopisništvii po svetu. Na ta način smo dosegli kar največjo odmevnost v mednarodnem in slovenskem prostoru ter široko udeležbo na filmskih večerih.

4.7 Svetovni dnevi slovenskega jezika (2014)

Od 1. do 5. decembra 2014 je na več kot 50 univerzah po svetu, kjer se

Romanoslavica LII nr.1

izvajajo lektorati in študiji slovenščine, ponovno potekal obsežni kulturnopromocijski projekt, tokrat z naslovom *Svetovni dnevi slovenskega jezika*. Na univerzah po svetu so se še enkrat več odvijali raznovrstni dogodki s ciljem tuji univerzitetni in širši javnosti predstaviti slovenski jezik. Pod okriljem programa *STU*, ki je bil tudi tokrat koordinator tega prevajalsko, tehnično in organizacijsko izredno zahtevnega projekta, smo dogodke ponovno organizirali in izvedli učitelji slovenščine na tujih univerzah s svojimi študenti, v sodelovanju z diplomatskimi predstavništvi Republike Slovenije po svetu.

Osrednji dogodek projekta je bila predstavitev dvojezičnih knjižic *Žepna slovenščina*, ki smo jih že v študijskem letu 2013/2014 na slovenistikah na tujih univerzah prevedli učitelji slovenščine s svojimi študenti in s pomočjo tujih uveljavljenih prevajalcev v kar 22 tujih jezikov, uredili in natisnili pa so jih na *Centru*. V projektu je sodelovalo več kot 45 učiteljev slovenščine po svetu, 220 prevajalcev in 43 jezikovnih pregledovalcev. Knjižice *Žepna slovenščina* so natisnjene v angleščini, argentinski španščini, bolgarščini, češčini, francoščini, hrvaščini, italijanščini, japonščini, kitajščini, litovščini, madžarščini, makedonščini, nemščini, nizozemščini, poljščini, portugalsščini, romunščini, ruščini, slovaščini, srbsščini, španščini in ukrajinsščini. Namenjene so prvemu srečanju tujcev s slovenščino, Slovenijo in slovensko kulturo, vsebujejo uporabne teme in povezave. Vsebinsko so pripravili sodelavci na *Centru*, zato je knjižica pripravljena strokovno in didaktično ustrezno ter s kančkom humorja ob predstavljanju slovenskih jezikovnih in kulturnih značilnosti. Gre za prvo tako domišljeno predstavitev slovenskega jezika v toliko raznovrstnih tujih jezikih, ki naj bi pripomogla k širši rabi slovenskega jezika ter prepoznavnosti Slovenije in njene kulture.

Poleg samih predstavitev knjižic *Žepna slovenščina* so se v okviru projekta na lektoratih slovenščine po svetu zvrstili še številni dnevi odprtih vrat, tečaji slovenščine, predavanja, konference in gostovanja. *Svetovni dnevi slovenskega jezika* so bili tudi medijsko izredno odmevni, tako v Sloveniji kot tudi v tujini.

5 Zaključek

Projekt *Svetovni dnevi* se je vsekakor izkazal kot zelo dobra praksa, saj lektorate slovenščine po svetu še bolj združuje in povezuje v nameri, svetovni javnosti skozi množico kulturnih prireditev približati slovenski jezik, literaturo in nasploh Slovenijo in slovensko kulturo. Tudi študentje, ki po svetu študirajo ali se le

Romanoslavica vol. LII, nr. 1

fakultativno učijo slovenščino, imajo možnost pri projektih aktivno sodelovati in tako poleg učenja jezika aktivno spoznavati še slovensko civilizacijo in kulturo ter jo predstavljati v svojih kulturnih okoljih.

Literatura in viri:

- Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
<http://www.centerslo.net/>
Letno poročilo Centra za slovenščino kot drugi/tuji jezik 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013. Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
Pravilnik programa Slovenščina na tujih univerzah. Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, 2014.
http://www.ff.uni-lj.si/Portals/0/Dokumenti/Pravilniki_Merila/Pravila/pravilnik%20stu.pdf
Zbornik Centra za slovenščino kot drugi/tuji jezik, 1999, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.

JAZYKOVÝ OBRAZ CTI V SÚČASNEJ SLOVENSKEJ KULTÚRE

Katarína DUDOVÁ

In this report we bring reconstruction of linguistic worldview of honor 'česť' in contemporary Slovak culture. We come out from methodology of linguistic worldview, which has ethnolinguistic character. In accord with this approach our research is based on system, questionnaire and text's data, which we analyse and synthesize to the form of basic aspects (perspectives), on the basis of which is in current Slovak language conceptualized honor. As we can see, honor is semantic stabilized mostly as external expression of a deference to somebody. Complex of honor attributes acquired from system data is relatively poor, because it includes only aspects psychological, social and ethical. Questionnaire material extended especially ethical, psychological and social aspect with other relevant attributes and semantic perspectives. Text's data manifest more aspects of honor (e. g. physical, religious aspects).

Key words: honor, linguistic worldview, Slovak language.

Úvod

Česť má v existencii každého národa dôležité miesto, pretože od toho, ako sa konceptualizuje v jazykovom vedomí jeho príslušníkov, závisí vo veľkej miere spôsob fungovania celej spoločnosti. Je to teda kľúčová hodnota potvrdzujúca nielen charakter medziludských vzťahov v spoločnosti, ale aj kvalitu vzťahu človeka k sebe samému. Vzťah súčasných Slovákov k tejto hodnote je mnohostranný a do veľkej miery poznačený dejinným vývojom slovenskej kultúry od pohanských čias cez obdobie prijatia kresťanstva, rôzne historické obdobia a politické diktatúry až po súčasnosť. V hesle prinášame rekonštrukciu jazykového obrazu cti v povedomí súčasnej slovenskej spoločnosti, ktorá po páde komunizmu (v roku 1989) prešla výraznou transformáciou v myslení a postojoch ľudí, čo sa odrazilo aj v chápaní sledovaného konceptu ČESŤ.

1. ČEŠŤ ako stabilizovaná hodnota

Slovníky slovenského jazyka¹ odlišujú česť od ostatných javov sveta tak, že ju vecne identifikujú ako: [1] vysoko hodnotený spoločensko-morálny stav, ktorý vyžaduje a požíva všeobecnú vážnosť; [2] dobré meno, dobrá povesť; [3] prejav alebo výraz úcty, ocenenia či vážnosti, pocta; [4] poctivosť, panenstvo, mravná čistota dievčaťa, ženy, nepoškvrnenosť. Ilustračné príklady (medzi nimi aj ustálené pomenovania a frazeologizmy) zachytené v slovníkoch však ukazujú, že česť je ešte výraznejšie sémanticky diferencovaná, ako to naznačujú slovníkové definície.

Môže to byť: a) hodnota, ktorá sa prejavuje v rôznych oblastiach ľudského života: *osobná česť, občianska č., národná č., stavovská č., profesionálna č., včejenská č.*, (SSSJ, 2006, s. 497; KSSJ, 2003, s. 96), príp. s predchádzajúcim politickým režimom súvisiaca *stranícka č., bolševická č.* (SSJ, I, 1959, s. 205); b) chránená hodnota: *zachránená č., brániť si česť, chrániť niečiu č.*, (SSSJ, 2006, s. 497; SSJ, I, 1959, s. 205); c) znevážená hodnota: *pohanená č., urážka na cti, utŕhať na cti, ublíženie na cti, uberať na cti, siahnuť na česť, niekomu, pošpiniť, poškrvniť česť* a i. (SSSJ, 2006, s. 479; SSJ, I, 1959, s. 205); d) vlastnosť a schopnosť patriaca človeku: *čestný chlap, čestná žena* (SSJ, I, 1959, s. 205); *čestný človek, čestný pracovník* (KSSJ, 2003, s. 96; SSSJ, 2006, s. 497); *je to vec mojej cti, zachovať si svcju česť, zaručiť sa svcjou ctou, prisahať na svoju česť* (SSSJ, 2006, s. 497; KSSJ, 2003, s. 96; SSJ, I, 1959, s. 205); e) výraz ocenenia niekoho, niečoho: *čestný titul, čestné uznanie, čestná funkcia, čestný doktorát* (KSSJ, 2003, s. 96; SSJ, 1959, s. 205; SSSJ, 2006, s. 497); *vzdať, preukázať niekomu česť, česť výnimkám* (SSSJ, 2006, s. 497; KSSJ, 2003, s. 96; SSJ, I, 1959, s. 205), príp. výraz úcty voči zosnulému človeku: *preukázať niekomu poslednú česť 'zúčastniť sa na pohrebe', česť jeho pamiatke!* 'vzdanie úcty zomretému' (SSSJ, 2006, s. 497; SSJ, 1959, s. 205); f) označenie tej oblasti osobnosti človeka, ktorá je predmetom kritického hodnotenia či dohovárania: *vstupovať niekomu do cti* 'dohovárať niekomu', *nemá (ani trochu) cti (v tele)* 'je veľmi nečestný človek', *to nám (ne)robí česť* '(ne)svedčí o nás dobre' (SSJ, 1959, s. 205, KSSJ, 2003, s. 96), g) prostriedok uistenia (príp. záruky) o pravdivosti či vierohodnosti niečoho: *na moju česť* (SSJ, 1959, s. 205), *čestné slovo!*, *čestné vyhlásenie* 'písomné vyjadrenie zaručené

¹ Zaradujeme sem najmä výkladové slovníky (uvádzame aj ich skratky): 1) KSSJ 4 = Krátky slovník slovenského jazyka 4. Red.: J. Kačala – M. Pisárčiková – M. Považaj. Bratislava: Veda 2003. 988s.; 2) SSJ = Slovník slovenského jazyka I. (A – K). Red. Š. Peciar. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1959. 811 s.; 3) SSSJ = Slovník súčasného slovenského jazyka A – G. Red. K. Buzássyová – A. Jarošová – kol. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 2006. 1134 s.

osobnou cťou' (KSSJ, 2003, s. 96; SSJ, 1959, s. 205); h) hovor. mravná čistota: *panenská č., pripraviť devu/pannu o česť* (KSSJ, 2003, s. 96; SSSJ, 2006, s. 497; SSJ, 1959, s. 205); i) prístup k veciam a ľuďom: *čestná práca, čestná hra, čestnejšie by bolo priznať sa* (KSSJ, 2003, s. 96; SSSJ, 2006, s. 497); j) zdvorilostná fráza v rečníckych prejavoch či oficiálnej komunikácii *je mi/bolo mi/bude mi cťou, mať [tú] česť, s kým mám česť, byť poctený* (SSSJ, 2006, s. 497; SSJ, 1959, s. 205); dokonca k) pozdrav za socializmu: *česť [práci]!* (SSSJ, 2006, s. 497; SSJ, 1959, s. 205).

Ako ukazuje Slovník koreňových morféme slovenčiny (2007, s. 88), v jazykovom vedomí Slovákov je česť dynamickým javom, ktorý sa vyznačuje relatívne výraznou produktívnosťou ďalších 59 derivátov prejavujúcich sa v týchto sémantických oblastiach: a) uznanie kvalít, zásluh a dôležitosti (napr. *poctiť, úcta, počesť*); b) zaslúžiť si úctu (napr. *úctyhodný, ctihodný*); c) prejav vážnosti, dôležitosti (*ctený*); d) osoba ne/prejavujúca úctu (*ctiteľ, nactiutřhač*); e) pociťovanie vlastnej hodnoty (*sebaúcta*); f) ambícia (napr. *ctižiadosť, ctibažne, ctibažník*); g) ubližovať na cti (napr. *neúcta, nactiutřhanie, zneuctiť*); h) vzťah k mravným hodnotám (napr. *poctivý, nepoctivý, nepoctivo*); i) charakternosť a statočnosť (napr. *čestne*); j) nedostatok charakternosti (napr. *nečestnosť, počestný*). Na rozdiel od poľštiny a bielorustiny¹ koncept ČESŤ má v slovenčine iba minimálny súvis s derivátmi z koreňa *honor-*.

Keď zosumarizujeme predchádzajúce systémové údaje, ČESŤ sa ukazuje predovšetkým ako etická, psychická a spoločenská hodnota so špecifickými významami (konkretizovanými v predchádzajúcom výklade). Slovníky slovenského jazyka a ďalšie typy slovníkov nezachytávajú česť z iných aspektov (napr. z aspektu bytového, ekonomického, politického, náboženského, fyzického, kultúrneho a pod.).

II. ČESŤ ako aktuálna a živá hodnota

Materiál získaný z dotazníkového výskumu (realizovaného v roku 2015 na 100 respondentov: 50 mužov a 50 žien) prehľbil najmä etický, psychologický a spoločenský aspekt o ďalšie relevantné príznaky, ktoré špecifikujú jazykový obraz cti v povedomí devätnásť- až štyridsaťročných Slovákov. V dotazníkoch sme od

¹ Bielorusky sa tento význam označuje *гонар* a poľsky *honor*.

Romanoslavica LII nr.1

respondentov žiadali, aby zo svojho pohľadu doplnili myšlienku: *Keď hovorím skutočná česť, myslím tým* .

Dotazníkový prieskum ukázal, že na území celého Slovenska sa vníma ČESŤ primárne z etického hľadiska (39,7%)¹. Tento aspekt je spojený predovšetkým so silným vzťahom a) k pevným morálnym hodnotám a zásadám (napr. *stát si za hodnotami; dodržiavanie morálnych zásad; vôľa konať morálne napriek zdanlivým osobným nevýhodám plynúcim z konania*)², ale dôležitú úlohu má aj b) pravda v konaní a hovorení (napr. *pravdivo konať a hovoriť; čestný človek hovorí pravdu a pod.*), c) nepodvádzanie (napr. *vlastnosť človeka alebo skupiny nepodvádzat; neokrádať podvodmi; život bez klamstiev; neklamať a „stát si za svojím slovom“*), d) správanie sa podľa svedomia (*konať čo najlepšie podľa svojho svedomia, i keď ty to malo mať na prvý pohľad neprijemné následky; „mať čistý štít“; „vedieť sa pozrieť do zrkadla“ a pod.*), e) dodržanie sľubu (*dodržať, čo je sľúbené; plnenie svojich sľubov a pod.*) či f) úcta (napr. *úcta voči sebe, úcta od ostatných ľudí*).

Výrazne nižšie zastúpenie mal v dotazníkovom prieskume psychologický (30,4%) a spoločenský aspekt (17,4%). Zo psychologického hľadiska tu ide predovšetkým: a) o úprimnosť (napr. *skutočná úprimnosť; byť absolútne úprimný; človek si nenasadzuje „masku“ podľa toho, s kým trávi čas a nie je sám sebou*) a b) hrdosť (*býť hravý na niečo; hrdosť na svoj pôvod; hrdosť na život, ktorý praktizujem/vediem*), no svoje miesto tu má aj c) vlastnosť pevného charakteru (*charakternosť; mať pevný charakter*), d) odvaha bojovať (*bojovať za pravdu, za rodinu ...; bojovať za svcje presvedčenie, pravdu; pravé hrdinstvo*), e) pokora, schopnosť priznať si chybu (*čestný človek pre mňa znamená človeka, ktorý pozná svcje chyby; dokázať svoju česť aj priznaním chyby*), f) dosahovanie cieľa (*emocionálna hranica, ktorú človek neprekročí na ceste k dosiahnutiu svojho cieľa; niečo, čo sme dosiahli vlastnými silami a pod.*).

Zo spoločenského hľadiska je ČESŤ vnímaná ako a) vhodný prístup k iným ľuďom, pomoc okoliu (napr. *tolerantnosť voči iným ľuďom; súvisí s tým, ako človek pristupuje k svojmu okoliu; vhodné správanie voči blízkym a každému, nehľadiac na to, akej sú národnosti, rasy*), b) spravodlivosť (napr. *obrana spravodlivosti za každú cenu; človek, ktorý je férový, spravodlivý*), c) verejná mienka (*verejná mienka o danej osobe, ktorá by mala byť kladná; človek, ktorý je príkladom mne i mnohým, ak nie*

¹ Percentuálne vyjadrenie počtu všetkých odpovedí, ktoré sa dotýkali jednotlivých aspektov sledovaného konceptu.

² Príklady niektorých odpovedí respondentov, ktoré sú spoločné pre daný význam zaradený do aspektu.

rovno všetkým), d) povinnosti (*plnenie svojich povinností; nevyhýbanie sa povinnostiam; neschovávať sa pred povinnosťami*) a e) rešpekt (napr. *skutočná česť je pre človeka to, keď ho druhí rešpektujú, oslavujú za prínos v akejkoľvek sfére bytia*). Sem zaradujeme aj psychologicko-spoločenské znaky cti (12%), z ktorých respondenti uviedli a) ocenenie, uznanie kvalít (); *uznanie v zmysle skutočných ľudských pozitívnych kvalít; človek hodný uznania*), b) poctivosť (*poctivý prístup k životu a svetu; má nás viesť k poctivému konaniu*), c) zodpovednosť (napr. *zodpovedné prijatie následkov svojich činov*), d) dôležitosť, výnimočnosť (napr. *niečo, čo je pre mňa veľmi významné, dôležité*).

V odpovediach respondentov sa dokonca objavil aj politický aspekt cti (0,5%), ktorý mal iba periférne zastúpenie v zmysle kritickej negácie (*protikladom cti je zavádzanie a politická činnosť*). Česť respondenti vôbec neuvádzali ako národnú hodnotu, ktorá súvisí s existenčnou či ekonomickou stránkou jednotlivca alebo spoločnosti. Dotazníkové údaje tiež neukázali, že česť by mohla byť vnímaná aj ako kultúrna či náboženská hodnota, čo výrazne nasvedčuje textový materiál.

III. ČESŤ ako kultúrna hodnota

Ako ukazuje databáza textov rozličných funkčných štýlov a žánrov (parémie, publicistické články od roku 1989 dodnes, diela umeleckej literatúry, odborná literatúra, autobiografie, internetové texty, blogy, ako aj personálny archív autora štúdie), v súčasnej spoločenskej komunikácii vystupuje česť dvojakým spôsobom: buď v súvislosti s aktuálnymi spoločenskými otázkami stimuluje privátnu (vnútornú) stránku osobnosti človeka (čo vnáša do konceptualizácie cti dynamiku a progres), alebo sa stáva prostriedkom oficiálneho kontaktu človeka so svetom (tu dochádza k výraznejšej sémantickej stabilizácii). Medzi obidvoma spôsobmi nie sú jednoznačne vyznačené hranice, existujú tu v jednotlivých aspektoch plynulé prechody.

Česť v oficiálnej spoločenskej konverzácii. Česť v rámci oficiálnej spoločenskej komunikácie sa odкрýva na materiáli získanom zo Slovenského národného korpusu (SNK, prim-6.1-public), kde predovšetkým v textoch

Romanoslavica LII nr.1

informačného charakteru (12 483 výskytov; SNK, prim-6.1-public-inf)¹ je *česť* najčastejšie súčasťou ustálených slovných spojení a frazeologizmov: *je (bolo/bude) mi ctou, je pre mňa ctou, mať tú česť, slúži mu (je) ku cti*, príp. *česť výnimkám, všetka česť, česť práci, česť pamiatke* a pod. Ustálenosť a knižnosť takýchto fráz, ako aj ich vyššia frekvencia v textoch nevyžadujúcich postoj autora (napr. náučných či administratívnych textoch) naznačuje, že *česť* je tu relatívne sémanticky stabilizovaná, ba až ritualizovaná. Dôležitú úlohu v tomto smere plní ich pevné zakotvenie v historicko-politickom kontexte (pozdrav *Česť práci*) či v špecifickej komunikačnej situácii (napr. zoznamovanie sa s neznámym človekom: *je mi ctou, mať tú česť*, pri úmrtí: *česť jeho pamiatke*), kde sa vyžaduje zdvorilosť a zachovanie istého spoločenského bontónu, normy.

Česť vo folklórnom diskurze. Iný spôsob petrifikovanosti pozorujeme v takých malých žánroch (mikrotextoch), akými sú slovenské príslovia a porekadlá zaznamenané Adolfom Petrom Zátareckým (1974, s. 138 – 449). Tu má dôležitú úlohu obraznosť, ktorá sa dotýka jednotlivých aspektov cti dlhodobo uložených v povedomí používateľov slovenčiny ako materinského jazyka. Niektoré z týchto sémantických znakov sa v súčasnosti dostali do úzadia, ba dokonca sa aj vytratil (najmä fyzický aspekt), iné sa naopak začali výraznejšie tematizovať (najmä psychologický a náboženský aspekt). Slovenské príslovia konceptualizujú *česť* predovšetkým ako spoločenskú hodnotu, ktorá je však úzko prepojená s existenčno-ekonomickou sférou človeka.

a) *Česť* v paremiologickom obraze sveta je vnímaná abstraktne iba minimálne (*Česť a dobré meno nadovšetko*. Skôr sa ctí to, čo je možné vidieť zvonku a pozorovať zmyslami, najmä zrakom: *V čom ťa vidím, v tom ťa ctím, Ako ťa vidia, takého ťa uctia*. Môže to byť niečo veľmi konkrétne, čo dopĺňa fyziologický vzhľad ucteného človeka alebo je vonkajším signálom o jeho funkcii či postavení: *Aký odev, taká česť*. Prejavy úcty voči druhému sú tiež spojené s konkrétnym gestom: *Dolu klobúk pred takým človekom*.

b) Z ekonomického hľadiska sa *česť* prirovnáva k peniazom najmä vtedy, keď je pošliapaná a zneuctená (*Nenechal na ňom za polgrajciar cti*. Vtedy je spolu s ekonomickou stránkou človeka ohrozená aj jeho existencia. Ináč je *česť* človeka hodnotená viac ako všetok majetok (*Dobré meno viac stojí ako všetky bohatstvá*), pretože má nevyčísliteľnú hodnotu (*Česť a dobré meno nekúpiš na trhu*). Nemožno

¹ S výrazne nižším zastúpením tohto komponentu sa stretávame v textoch odborných (2475 výskytov; SNK, prim-6.1-public-prf) a umeleckých (1677 výskytov; SNK, prim-6.1-public-img-sk).

túto jej hodnotu pripodobniť k cene jedla, remeselných výrobkov a pod., pretože sa dá vyvážiť iba vzájomnou úctou (*Česc za česc, a bryndzu za groše*), ktorá tvorí základ pre harmonizáciu spoločenských vzťahov.

c) Česť je v Zátureckého parémiách zachytená predovšetkým ako spoločenská hodnota vyjadrujúca charakter medziludských vzťahov (*Aký host, taký obrus*), ktoré sa často odvíjajú od postoja k sebe samému, sebaúcty (*Kto sám nemá cti, ten ani druhého nectí* či od vlastných zásluh (*Komu česť, tomu česť, pastierovi trúba*). V štruktúre spoločenských vzťahov existuje v prejavoch úcty vzájomná reciprocita (*Kto druhého ctí, sám z toho chválu má*), *Kto mňa ctí, ja ho víc; kto mňa nectí, ja ho nic*), ktorá sa v závislosti od rôznych okolností mení (*Prv si mne dvožil, a už mi tykáš*), *Najprv sa uctili, potom sa vyctili*), čo môže byť spojené s krivdou a s istými výčitkami ukrivdeného *No, nech ťa to ctí!*). Predmetom úcty je ten, kto je v pomere k niečomu inému (napr. k zvieratú, najčastejšie k psovi) nadradený (*Nehľad' na psa, ale čí je pes*). Je to statočný človek, bez zreteľa na jeho majetnosť, pretože svoju česť má aj chudobný, keď žije dobre (*Chudoba cti netratí*). Ak úcta patrí aj podradenému zvieratú, jeho pán (človek) ju získava automaticky (*Kto uctí psa, uctí pána*).

d) Česť je v slovenských prísloviach a porekadlách vnímaná aj z náboženského aspektu, kde sa zvyrazňuje rozdielnosť medzi ľudským a Božím pohľadom: *Bohu ku cti, ľudom na posmech*). Rešpektovanie tejto odlišnosti človekom a zároveň stále hlbšie prijímanie Božej perspektívy vnáša do vývoja konceptu cti istú mieru dynamiky, čo možno dobre sledovať v rámci náboženského diskurzu.

Česť v náboženskom diskurze. V náboženskom diskurze nadobúda česť nielen príznaky spojené a) so spirituálnou sférou človeka (česť Bohu a jeho prikázaniám), ale česť sa objavuje aj b) z hľadiska spoločenského (česť voči autoritám, národná česť), c) ekonomického (česť ako prostriedok dosahovania ekonomického zisku) či d) psychologicko-rodového (česť muža a ženy). Dokazujú to viaceré súčasné populárno-náučné, umelecké, publicistické a internetové texty náboženskej proveniencie, ktoré najmarkantnejšie zachovávajú kontinuitu s tradíciou, a tak výrazným spôsobom odkrývajú religiózny rozmer cti v jej súčasnej podobe.

a) Už najstaršia pôvodná slovanská báseň, Proglas (úvod k staroslovenskému

Romanoslavica LII nr.1

prekladu evanjelia), ukazuje, že všetka česť a úcta patrí predovšetkým Bohu. Konštantín – Cyril v tejto svojej veršovanej skladbe vyjadruje, že ten, kto rozumie Božiemu slovu vo svojej reči a prijíma ho do svojho srdca, ten získava od neho všetku múdrosť a silu, a tak skutočne Boha ctí a chváli. Tento ideový odkaz diela z 9. storočia, opierajúci sa o Evanjelium, výrazne rezonoval v povedomí slovenského národa aj v ďalších storočiach, o čom svedčia mnohé literárne diela vysokej umeleckej hodnoty (napr. diela J. Hollého, J. Kollára, A. Sládkoviča, P. O. Hviezdoslava), hymnické piesne (Nitra, milá Nitra), no nachádza silnú odozvu aj v súčasnom náboženskom diskurze, ktorý sa realizuje v rámci cirkevných obradov (Litánie k sv. Cyrilovi a Metodovi, 2010), na internete (napr. www.cestaplus.sk), v časopiseckých periodikách (Katolícke noviny, 2015, roč. 130), v rôznych knižných publikáciách odborného a antologického charakteru (Svätý Cyril a Metod v slovenskej literatúre, 2012; Svätí Cyril a Metod medzi slovanskými národmi, 2013) či v literárnej tvorbe (M. Ferka, I. Hudca). Tu sa stretávame so ct'ou v kontexte úcty k Bohu a jeho prikázaniam, čo bolo hlavným zmyslom odkazu vierozvestcov Cyrila a Metoda.

b) Od úcty ku Kristovi sa odvíja aj spoločenský aspekt, a to poslušnosť či úcta voči ďalším ľuďom či autoritám, teda k rodičom, manželovi (napr. kresťanský časopis www.nahlas.sk; Vašečka, 2014), kňazom (Stanček, 2004). Tieto texty explikujú, že česť je prejavovaná nielen tomu, kto si to z ľudského pohľadu zaslúži, ale najmä tomu, kto sa dokáže zriecť seba samého, svojich potrieb a záujmov v prospech druhého. To znamená, že ctíť si druhých je prostriedkom k poslušnosti a úcte ku Kristovi. Podriadenosť ľudskej autorite má viesť človeka k úcte a poslušnosti voči Bohu.

c) Náboženský diskurz zachytáva aj rodovo-psychologické príznaky cti, ako to najvýraznejšie možno pozorovať v populárnych publikáciách poslanca a pedagóga R. Vašečku z kresťanskej edície Milovať a ctíť (2014 – 2015). Je to práve manželka, ktorá mužovi prejavuje úctu najmä svojou vernosťou či podriadenosťou manželovej láske k nej. Aj súčasná beletria (napr. Pronská, 2014) zachytáva, že z rodového hľadiska je česť oddávna výsadou hlavne muža, ktorý si ju bráni a zároveň ju potrebuje upevňovať vo vzťahu k iným ľuďom, kým žena je uctená najmä ako matka (Kuffa, 2015, s. 39).

d) Česť z ekonomického aspektu je dnes tiež preniknutá náboženským pohľadom, ktorý hľadá Boží „návod“, ako si vytvoriť dobrý finančný základ pre rodinu do budúcnosti. Dokladajú to ďalšie populárne publikácie poslanca a pedagóga R. Vašečku (napr. Financie v rodine, 2015), J. Košturiaka (2010) či Edícia

publikácií pre podnikateľov Prsteň a kľúč (napr. Kresťania a podnikanie, Právne minimum začínajúceho podnikateľa a iné). V oblasti marketingu a financií sa česť vníma ako pozitívna perspektíva pri dosahovaní ekonomického zisku.

Česť v kultúrnom diskurze. Tu sa česť vníma zo spoločenského aspektu ako a) česť národa, b) profesionálna česť, príp. c) česť v súkromnom prostredí človeka. a) Česť národa sa tematizuje pri odkrývaní duchovného bohatstva i kultúrneho odkazu našich slovanských predkov (internetový časopis Rodná cesta: <http://www.rodnacesta.sk/co-je-to-cest/>). No česť má svoje miesto aj v súvislosti s oceňovaním a oslavovaním činnosti a zásluh významných osobností slovenského národa (napr. L. Štúra, Š. Šmálika), ktorí v nepriaznivých historických časoch bránili „otázku našej národnej cti“ (Literárny týždenník 2000/40) prostredníctvom kodifikácie a zvelaďovania národného jazyka (napr. Chvála slovenčiny, 1994). Ináč sa ukazuje národná česť na navštevovanom športovom internetovom portáli šport.sk, kde sa česť pripodobňuje reprezentovaniu či zviditeľňovaniu Slovenska v rámci medzinárodných športových zápasov (napr. interview s trénerom slovenskej hokejovej reprezentácie: *Reprezentácia je česť, preto aj takéto ponuky, akú som dostal sa neodmietajú. (...)* (Dostupné na internete: <http://sport.aktuality.sk/c/191844/zdeno-ciger-bojkot-reprezentacie-si-neviem-predstavit/>).

b) Profesionálna česť sa objavuje najmä v slovenskej publicistike (Hospodárske noviny, SME), a to najmä ako politická a právnická česť, ktorá je úzko prepojená s jej spoločenským hodnotením, úctou (Dostupné na internete: <http://www.cas.sk/clanok/112069/bela-bugar-madari-si-gasparovica-nemozu-ctit-ako-prezidenta.html>). Stretávame sa s populárno-náučnými publikáciami a literatúrou faktu (Beke, 1999, Pajtinka, 2006), ktoré približujú pedagogickú profesiu, poslanie i postavenie učiteľa v spoločnosti z hľadiska psychologického i náboženského. Česť učiteľovej osobnosti je v pokornej službe žiakovi a rastu jeho charakteru, osobnosti, vzdelania. Objavuje sa tu však i prepojenie s národným a spoločenským aspektom, keď ctiť si prácu učiteľa znamená mať v úcte vzdelanie a tých mladých ľudí, študentov, ktorí svojimi „školskými úspechmi robia Slovensku dobré meno“ (Dostupné na: <http://aktualne.atlas.sk/caplovic-den-studentstva-a-boj-za-slobodu-treba-ctit-a-zveladovat/slovensko/skolstvo/>).

c) Hoci česť sa v kultúrnom diskurze spája predovšetkým s verejným životom, do istej miery sa prejavuje aj v súkromnom prostredí, v ktorom si človeka vytvára vhodné (kultúrne) podmienky pre svoj život. (napr. <http://lepsiebyvanie.centrum.sk/kuchyne/853131/kuchyne:-ctit-si-poriadok>).

Z textových údajov vidno, že ČESŤ sa konceptualizuje vo viacerých diskurzoch (folklórnom, náboženskom, kultúrnom, oficiálnom) ako hodnota náboženská, národná, ekonomická, spoločenská, profesionálna, rodová či rodovo-psychologická.

Záver

Na základe údajov systémových (S), dotazníkových (D) a textových (T) môžeme rekonštruovať jazykový obraz cti v súčasnej slovenskej kultúre s týmito aspektmi a príznakmi: **Etické príznaky:** [1] konať podľa pevných morálnych hodnôt, zásadovosť (D); [2] byť pravdivý v konaní a hovorení (D); [3] nepodvádzať (D); [4] chovať sa podľa svedomia (D); [5] chránená alebo znevážená hodnota (S, T). **Psychologické príznaky:** [6] psychická vlastnosť, schopnosť človeka (S, T); [7] česť ženy (S,T); [8] česť muža (S, T); [9] mať svoju hrdosť (D); [10] byť úprimným a nebyť pokrytcom (D); [11] mať pevný charakter (D); [12] mať odvahu bojovať za svoje presvedčenie (D); [13] byť schopný priznať si chybu a zlyhanie (D). **Spoločenské príznaky:** [14] česť v medziľudských vzťahoch (S, T); [15] prístup k ľuďom (S, D); [16] spravodlivosť (D); [17] verejná mienka (D); [18] česť voči autoritám (S, T); [19] česť národa, národná česť (S, T); [20] profesionálna česť (S, T); [21] prejav zdvorilosti (S, T); [22] povinnosti (D); [23] mať rešpekt (D). **Psychologicko-spoločenské príznaky:** [24] výraz ocenenia (S, T, D); [25] poctivý prístup k životu a svetu (D); [26] zodpovednosť za svoje skutky (D); [27] česť muža a ženy (S,T, D). **Fyzické príznaky:** [28] česť na základe fyzických (vonkajších) znakov človeka (T); [29] česť vo vonkajších prejavoch človeka (T). **Bytové/ekonomické príznaky:** [30] česť v súkromnom prostredí a živote (T); [31] česť ako prostriedok dosahovania ekonomického zisku (T); [32] česť je viac ako ekonomický zisk (T). **Náboženský príznak:** [33] česť Bohu a jeho prikázaniam (T). **Politický príznak:** [34] česť nie je v politike (D).

Romanoslavica vol. LII, nr. 1

Literatúra

a) Slovníky:

- Krátky slovník slovenského jazyka. Red.: J. Kačala – M. Pisárčiková – M. Považaj. Bratislava: Veda 2003. 988s.
- Slovník koreňových morféme slovenčiny. Red.: M. Sokolová – M. Ološtiak – M. Ivanová – kol. 2. vydanie. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove 2007. 586 s.
- Slovník slovenského jazyka I. (A-K). Red. Š. Peciar. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1959. 811 s.
- Slovník súčasného slovenského jazyka A-G. Red. K. Buzássyová – A. Jarošová – kol. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 2006. 1134 s.
- ZÁTURECKÝ, Adolf Peter: Slovenské príslovia, porekadlá, úslovia a hádanky. Bratislava: Tatran 1974. 756 s.

b) Knižné publikácie:

- BEKE, E.: Bol som učiteľom. Prešov: Vydavateľstvo M. Vaška 1999. 148 s.
- Chvála slovenčiny. Dokumenty, svedectvá a vyznania. Zost. P. Hudík. Bratislava - Martin: Spolok slovenských spisovateľov 1998. 187 s.
- Cyryl a Metod medzi slovanskými národmi. Zost. J. Tomko – C. Vasil'. Trnava: Dobrá kniha 2015. 276 s.
- KOŠTURIÁK, J.: Úvahy na každý deň. Bratislava: Karmelitánske nakladateľstvo 2010. 151 s.
- KUFFA, M.: Kazateľnica život. Stará Ľubovňa: KUMRAN, s.r.o. 2015. 95 s.
- Litánie k sv. Cyrilovi a Metodovi. In: Obrad prijatia a uctenia relikvií sv. Cyrila. Nitra: Biskupský úrad 2010, s. 22 – 24.
- PAJTINKA, Ľ.: Učitelia patria do neba (alebo malá pocta veľkému povolaniu). Bratislava: IŠ-Set. 2006. 210 s.
- PRONSKÁ, J.: Rytierova česť. Bratislava: Slovenský spisovateľ 2014. 255 s.
- STANČEK, Ľ.: Kňaz. Spišská Kapitula: Kňazský seminár biskupa J. Vojtašáka 2004. 248 s.
- Svätý Cyril a svätý Metod v slovenskej literatúre. Zost. P. Liba – S. Lauková. Nitra: UKF v Nitre. 2012. 232 s.
- VAŠEČKA, R.: Milovať a ctiť – Navždy. Bratislava: Christian Project Support s.r.o. 2014. 34 s.
- VAŠEČKA, R.: Milovať a ctiť – Financie v rodine. Bratislava: Christian Project Support s.r.o. 2015. 34 s.

c) Publicistické články:

- Denníky (roky 2014, 2015): SME, Hospodárske noviny
- Ďalšia periodická tlač (2000 a 2015): Katolícke noviny, Literárny týždenník

Romanoslavica LII nr.1

d) Internetové pramene:

Publicistické články zverejnené na internetových portáloch (2015): www.cestaplus.sk, www.nahlas.sk, www.rodnacesta.sk, sport.aktuality.sk, www.cas.sk, aktualne.atlas.sk, lepsiebyvanie.centrum.sk.

Čo je to česť? Dostupné na internete: <http://www.rodnacesta.sk/co-je-to-cest/>

Zdeno Čiger: Bojkot reprezentácie si neviem predstaviť. Dostupné na internete: <http://sport.aktuality.sk/c/191844/zdeno-ciger-bojkot-reprezentacie-si-neviem-predstavit/>

Béla Bugár: Maďari si Gašparoviča nemôžu ctiť ako prezidenta. Dostupné na internete: <http://www.cas.sk/clanok/112069/bela-bugar-madari-si-gasparovica-nemozu-ctit-ako-prezidenta.html>

Čaplovič: Deň študentstva a boj za slobodu treba ctiť a zveľadovať. Dostupné na: <http://aktualne.atlas.sk/caplovic-den-studentstva-a-boj-za-slobodu-treba-ctit-a-zveladovat/slovensko/skolstvo/>

Kuchyne: Ctiť si poriadok. Dostupné na internete: <http://lepsiebyvanie.centrum.sk/kuchyne/853131/kuchyne:-ctit-si-poriadok>

Slovenský národný korpus – prim-6.1-public-inf; prim-6.1-public-prf; prim-6.1-public-img-sk. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV 2013. Dostupné na internete: <http://korpus.juls.savba.sk> [Cit. 2015-10-12]

DESPRE FRECVENȚA VERBELOR FRECVENTATIVE SLOVACE

Marilena Felicia LUȚĂ (ȚIPRIGAN)

În acest articol, ne propunem să analizăm verbele frecventative slovace din perspectiva frecvenței, ceea ce conduce, pe de o parte, la o imagine de ansamblu a acestei categorii de verbe și, pe de altă parte, demonstrează stabilitatea și dinamismul limbii slovace ca sistem. Verbele iterative, care fac obiectul acestui articol, au fost recuperate din SLEX99, versiunea digitală a *Micului dicționar al limbii slovace (Krátky slovník slovenského jazyka)*, publicat la Editura Academiei Slovace în anul 1987, și reflectă norma limbii slovace-standard.

Deoarece inventarul verbelor frecventative slovace este limitat, conceptul în sine nu este foarte clar. Pentru Jozef Mistrík¹, de pildă, iterativul reprezintă „sloveso vyjadrujúce opakovaný dej, resp. dej, ktorý má všeobecnú platnosť: *chodievať, chodiť.*” (Iterativul este verbul care exprimă o acțiune repetată, respectiv, o acțiune cu caracter general: *chodievať, chodiť.*)

Imperfectivele iterative slovace exprimă o acțiune care se repetă la anumite intervale de timp cu pauze, fiindu-i caracteristic sufixul *-va-*: *volať-volávať* (a chema, a apela), *česať-česávať* (a pieptăna), *prosiť-prosievať* (a ruga). Pe de altă parte, perfectivele iterative, care se formează tot prin derivare, însă cu ajutorul prefixelor *po-* și *vy-*, anexate imperfectivelor deja prefixate, exprimă o acțiune fragmentară, prin care o persoană realizează aceeași acțiune de mai multe ori sau mai multe persoane realizează aceeași acțiune o singură dată ca în exemplele²:

Brat povyrezával do dubu všelijaké figurky. (Fratele a cioplit în stejar tot felul de figurine.)

Bratia si povyrezávali do dubu mená svojich mileníek. (Frații și-au cioplit în stejar numele iubitelor lor.)

E. Pauliny³ consideră că acțiunea verbală poate fi una singulară, adică are loc o singură dată și se desfășoară fără sincopă, într-o unică direcție, ca în exemplul: *Idem do divadla. (Mă duc la teatru.)* sau, dimpotrivă, acțiunea are loc de mai multe ori, se desfășoară cu sincopă, disipându-se în diferite direcții, ca în exemplul: *Chodím*

¹ Jozef Mistrík, *Lingvistický slovník*, Bratislava, SPN, 2002.

² Col., *Encyklopédia jazykovedy*, Bratislava, Ed. Obzor, 1993, p. 403.

³ Eugen Pauliny, *Odvodzovanie sloviess podľa slovesného vidu*, „Slovo a tvar”, 3, 1950, pp. 88-93.

Romanoslavica LII nr.1

na angličtinu. (Merg la cursuri de limba engleză.) Cu excepția verbelor perfective care exprimă acțiuni fragmentare, toate celelalte perfective prezintă acțiunea verbală ca fiind singulară: *skočím (sar)*, *vyskočím (sar în afară, mă arunc)*. Spre deosebire de perfective, imperfectivele redau fie o acțiune singulară, fie o acțiune care are loc de mai multe ori. În schimb, verbele care exprimă acțiuni fragmentare și iterativele redau acțiuni desfășurate în mai multe etape, excepție făcând doar verbele: *niest', viezt', íst', hnat', letiet', sediet', vidiet', bežat', slyšat'*, care reflectă o acțiune singulară și cărora le corespund verbe imperfective (*nosit', vozit', chodit', honit', lietat', sedat', vidat', behat', síychat*), acestea din urmă reprezentând simple acțiuni repetate. Așadar, E. Pauliny pledează pentru ideea că aspectul verbal este indisolubil legat de semantica verbului și derivă, implicit, din însăși structura semantică, intrinsecă, a verbului.

Pentru lingviștii francezi Martin Riegel, Jean-Christophe Pellat și René Rioul¹, opoziția perfectiv – imperfectiv (perfectif – imperfectif) se concretizează în însuși sensul verbului. Astfel, perfectivul exprimă o acțiune care, atingând punctul final, nu mai poate continua, ci doar poate fi reluată și, în acest caz, vorbim de acțiuni frecventative, repetate, obișnuite, de exemplu: *a ieși, a intra, a se naște, a muri, a atinge, a găsi, a deschide, a închide, a sparge, a repara* etc. Imperfectivul, dimpotrivă, redă un proces în curs de desfășurare, care nu vizează un punct final și care poate fi prelungit până într-un punct nedefinit, deși, în realitate, pot interveni diferiți factori limitativi (oboseala, constrângerile exterioare), de exemplu: *a iubi, a aștepta, a alerga, a ninge, a privi, a dura, a exista, a vorbi, a umbla, a se târî, a trenă, a lucra, a trăi* etc. Desigur, unele verbe pot fi perfective sau imperfective în funcție de context sau de prezența ori absența unui complement: *a scrie, a ocupa, a citi*.

În boemistică, verbele de repetiție și verbele multiplicative constituie al treilea aspect verbal. Pe de o parte, acestea nu exprimă prezentul actual ca imperfectivele și, pe de altă parte, nici nu sunt perfective. Altfel spus, ele nu sunt nici perfective, nici imperfective². Fr. Kopečný³ insistă asupra frecventativelor neactuale de tipul: *delávat' (a face), vidat' (a vedea), nosivat' (a purta)* și asupra iterativelor: *brávat' (a lua), chodievat' (a merge)*, pe acestea din urmă considerându-le imperfective.

¹ Martin Riegel, Jean-Christophe Pellat, René Rioul, *Grammaire méthodique du français*, Paris, PUF, Linguistique nouvelle, 1999.

² F. Kopečný, *Slovesný vid v češtině*, Praga, Česko-slovenská akademie věd, 1962, p. 144.

³ *Ibid.*, p. 16.

B. Panzer¹, dimpotrivă, susține că verbele frecventative nu constituie al treilea aspect verbal, deoarece, din punct de vedere semantic, se apropie de imperfectivele de la care au fost derivate, deși nu se suprapun perfect pe acestea și, la urma urmelor, nu este obligatoriu ca imperfectivele să exprime întotdeauna prezentul actual, caracteristic verbelor multiplicative. Mai mult, caracterul multiplicativ se asociază și altor verbe – nefrecventative, distributive, care exprimă o acțiune neactuală, repetată. Cu alte cuvinte, în cazul frecventativelor, este vorba de un banal procedeu lexical, prin care nu se modifică aspectul verbal, ci se creează lexeme noi, al căror sens lexical este doar îmbogățit cu noi seme în raport cu verbul imperfectiv de la care au fost derivate.

În lingvistica slovacă, frecventativele și iterativele nu constituie un al treilea aspect verbal. Acestea se formează de la imperfective cu ajutorul sufixelor *-áv-*, *-av-*, *-iav-*, *-iev-*, *-v-*, fiind rezultatul derivării semantice, prin care sufixele menționate mai sus nu modifică sensul gramatical al verbului, ci doar pe cel lexical, fiind folosite rar, mai ales la timpul trecut. Verbele imperfective *íst'* (a merge) și *chodit'* (a frecventa, a umbla) au un regim morfologic aparte. Viitorul verbului *íst'* se formează prin prefixarea cu prefixul *po-*, specific verbelor de mișcare (*pójdem*), dar și forma neprefixată de prezent are sens de viitor, ca și cum ar fi vorba de un perfectiv, de exemplu: *Budúci týždeň idem k moru na dovolenku*. (Săptămâna viitoare, mă duc în concediu la mare.). În cazul verbului *chodit'*, însă, posibilă este doar forma de viitor descriptivă, formată cu ajutorul auxiliarului *a fi*. Așadar, ambele verbe, *íst'* și *chodit'*, sunt imperfective, dar, din punct de vedere morfologic, se comportă diferit: în anumite contexte, *íst'* se comportă ca un verb perfectiv, iar *chodit'* se manifestă ca un imperfectiv autentic, care exprimă o acțiune obișnuită, cu caracter regulat, fiind deseori însoțit de adverbe (spre distincție de frecventativul *chodievat'*, utilizat mai ales la trecut, care exprimă o acțiune cu sincope, neregulată, și care nu presupune utilizarea adverbilor de timp).

Verbele frecventative *mávat'* (a avea mereu), *patrievat'* (a aparține mereu), *chodievat'* (a frecventa, a umbla), *myslievat'* (a se gândi mereu), verbele determinative și nedeterminative de tipul *íst'* – *chodit'* (a merge, a frecventa, a umbla) constituie *imperfectiva tantum*. Unele verbe pot avea până la două sau trei

¹ Miroslava Sokolová, *Aspektológia v Regensburgu*, „Jazykovedný časopis”, 52, Bratislava, 2001, pp. 101-119.

Romanoslavica LII nr.1

forme diferite pentru iterativ, de ex.: *lyt'* (verb de referință), *lyvat'* (iterativ) – *lyvavat'* (iterativ bis). Unele verbe iterative stau la baza formării imperfectivelor secundare, de exemplu: *hrat'* (imperfectiv) – *hravat'* (iterativ) – *vyhrat'* (perfectiv prefixat) – *vyhravat'* (imperfectiv secundar). Verbele de mișcare, care sunt perfective, dar au două tipuri de imperfective (determinat și nedeterminat) pot fi, de asemenea, completate de verbe iterative: *íst'* (imperfectiv determinat) – *chodit'* (imperfectiv nedeterminat) – *chodievat'* (imperfectiv iterativ).

În limbile neslave, sensul frecventativelor este exprimat cu ajutorul adverbelor de timp: *adesea, de obicei, întotdeauna*.

Propunem spre analiză șapte categorii de iterative, identificate în funcție de verbul de referință și aspectul verbal al acestuia:

1. verbe imperfective cu o singură formă de iterativ
2. verbe imperfective cu două sau mai multe forme de iterativ
3. verbe imperfective/ perfective având și o formă de iterativ
4. verbe imperfective/ perfective având și două forme de iterativ/ imperfectiv secundar
5. verbe perfective cu o formă de iterativ și o altă formă de imperfectiv
6. verbe perfective cu o formă de iterativ/ imperfectiv
7. verbe perfective cu mai multe forme de iterativ/ imperfectiv

1. Verbe imperfective cu o singură formă de iterativ

Această primă categorie este cea mai complexă, cuprinzând aproximativ 195 verbe de referință:

	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>behat'</i> sem a tam alebo často bežat'	<i>behávat'</i>
Exemple	<i>Deti behali v záhrade.</i> (Copiii alergau prin grădină.)	<i>Eva behávala za mnou.</i> (Eva alerga adesea după mine.)
Traducerea limba română	îna alerga	a alerga (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ

Romanoslavica vol. LII, nr.1

	boliet' spôsobovať telesnú alebo duševnú bolesť	bolievat'
Exemple	<i>Ráno ma bolela hlava. (Dimineață, mă durea capul.)</i>	<i>Ráno ma bolievala hlava. (Dimineața, mă durea capul.)</i>
Traducerea limba română	îna durea	a durea (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	brat' chytat' rukami, nástrojom	brávat'
Exemple	<i>Berie si tľmočnika. Își ia un interpret.</i>	<i>Museli sme brávat' tľmočikov. Trebuia să luăm interpreți.</i>
Traducerea limba română	îna lua	a lua (de obicei)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	čakat' zotrúvať na istom mieste, kým príde očakávaná osoba	čakávat'
Exemple	<i>Čakal na autobus. (Aștepta autobuzul.)</i>	<i>Večer ma čakával pred domom. Seara, mă aștepta în fața casei.</i>
Traducerea limba română	îna aștepta	a aștepta (de obicei)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	česat' hřebeňom, kefou uhládzať vlasy, srst'	česávat'

Romanoslavica LII nr.1

Exemple	<i>Matka česala dcéru. Mama își pieptăna fata.</i>	<i>Každý deň si česávala vlasy. În fiecare zi, se cocfa.</i>
Traducerea limba română	în a cocfa, a pieptăna	a cocfa (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	čítat' vnímat' zrakom, príp. i nahlas reprodukovat', čo je napísané	čítavat'
Exemple	<i>Můj otec čítá noviny. Tata citește ziarul.</i>	<i>Radšej čítavam básne. Adesea, prefer să citesc poezii.</i>
Traducerea limba română	în a citi	a citi (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	debatovať' viest' debatu, diskutovať'	debatúvat'
Exemple	<i>Debatu, jem s kolegami o najnovších udalostiach. Discut cu colegii despre evenimentele cele mai recente.</i>	<i>Debatívame o probléme s Ivanom. Discutăm adesea cu Ivan despre această problemă.</i>
Traducerea limba română	în a dezbate, a discuta	a dezbate, a discuta (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	duniet' ozývať sa silným, hlbokým a tupým zvukom	dunievat'
Exemple	<i>V dialke dunel hrom. În depărtare, răsuna tunetul.</i>	<i>Kanóry dunievali často. Adesea, răsunau tunurile.</i>
Traducerea limba română	în a hăui, a vui, a răsuna	a hăui, a vui, a răsuna (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ

Romanoslavica vol. LII, nr.1

	dupkat' dupať (s menšou intenzitou)	dupkávat'
Exemple	<i>Teraz dupká od zlosti. Acum, bate mânios din picioare.</i>	<i>Dupkáva od zlosti. Adesea, bate mânios din picioare.</i>
Traducerea limba română	în a bate din picioare	a bate din picioare (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	durdiťsa expr. hnevať sa, zlostiť sa	durdievat' sa
Exemple	<i>Matka sa durdí na deti. Mama se zboršešte la copii.</i>	<i>Otec sa na mňa rád durdieva. Tatei îi place să se zborșească la mine.</i>
Traducerea limba română	în a se burzului, a se zborși	a se burzului, a se zborși (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	durit' hnať, vyháňať, odháňať	durievat'
Exemple	<i>Pes durí zver. Câinele aleargă fiarele.</i>	<i>Vlk duríeva ovce. Lupul vânează adesea oile.</i>
Traducerea limba română	în a vâna, a alerga, a alunga	a vâna, a alerga, a alunga (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	dusit' neumožňovať dýchať, zastavovať prístup vzduchu	dusievat' (sa)
Exemple	<i>Kašel' ho dusí. Îl îneacă tusea.</i>	<i>Zasa sa začne dusievat'. Iarăși va începe să se înece.</i>
Traducerea limba română	în a îneca	a (se) îneca (adesea)

Romanoslavica LII nr.1

	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>dúchať</i> fúkať (zúženými) perami	<i>dúchavať</i>
Exemple	<i>Dúcha do polievky. Su, flá ĩn supă.</i>	<i>Dúchava tam vietor. Adesea, vântul su, flă ușor.</i>
Traducerea limba română	ĩn <i>su, fla ușor</i>	a su, fla ușor (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>aýchať</i> naberat' vzduch do pl'úc a vypúšťať ho	<i>aýchavať</i>
Exemple	<i>Eýchal som nosom. Respiram pe nas.</i>	<i>Eýchava priliš zhlboka. Adesea, respiră prea prc fund.</i>
Traducerea limba română	ĩn <i>a respira</i>	a respira (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>d'akovat'</i> vyjadrovat' vd'aku	<i>d'akúvat'</i>
Exemple	<i>Ďakoval som priateľom za pomoc. Le mulțumeam prietenilor pentru c jutor.</i>	<i>Eve d'akúvam hlavne za pomoc. Evei ĩi mulțumeam adesea mai ales pentru c jutorul acordat.</i>
Traducerea limba română	ĩn <i>a mulțumi</i>	a mulțumi (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>fa jčít'</i> vdychovat' a vydychovat' dym z tlejúceho tabaku	<i>fa jčievat'</i>
Exemple	<i>Mčj otec fa jčí tri cigarety za deň. Tata fumează trei țigări pe zi.</i>	<i>Fa jčieval fa jku. Obišnuia să fumeze din pipă.</i>
Traducerea limba română	ĩn <i>a fuma</i>	a fuma (de obicei)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ

Romanoslavica vol. LII, nr. 1

	fúkat' (o vetre, vzduchu) intenzívne sa pohybovať v prúde, viať	fúkavat'
Exemple	<i>Fúka severr.ý vietor. Vântul bate dinspre nord.</i>	<i>Vietor fúkaval ce.ý deň. Adesea, vântul sufla toată ziua.</i>
Traducerea limba română	în a bate, a sufla	a bate, a sufla (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	hádat' robiť dohady, intuitívne zisťovať, domýšľať sa	hádavat'
Exemple	<i>Hádali mi budúcnosť z ruky. Îmi ghicea viitorul în palmă.</i>	<i>Hádaval často, ale málokecy uhádol. Adesea încerca să ghicească, dar rareori reușea.</i>
Traducerea limba română	în a ghici	a ghici (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	hádat' sa vadiť sa, škriepiť sa	hádavat' sa
Exemple	<i>Hádali sa o peniaze. Se certau pentru bani.</i>	<i>Zăčali sme sa hădavat'. Am început să ne certăm mereu.</i>
Traducerea limba română	în a se certa	a se certa (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	hladit' hladkať, pohľadzať	hladievat'(sa)

Romanoslavica LII nr.1

Exemple	<i>Matka hladí dieťa'u tvár. Mama îl mângâie pe copil pe fața.</i>	<i>Mačka sa hladieva. Pisica se linge adesea.</i>
Traducerea limba română	în a mângâia	a (se) linge (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>hlásit'</i> úradne podávať správu	<i>hlásievať' (sa)</i>
Exemple	<i>Hlásil správu šefovi. Îi comunica știrea șefului.</i>	<i>Hlásieval som, že som chorý. Adesea, anunțam că sunt bolnav.</i>
Traducerea limba română	în a anunța, a comunica	a anunța (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>hlodat'</i> obhrýzat', ohlodávať	<i>hlodávať'</i>
Exemple	<i>Zc, jac hlodá kôru. Iepurele roade scoarța.</i>	<i>Vždy mu hlodáva srdce. Mereu îl roade su, fletul.</i>
Traducerea limba română	în a roade	a roade (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>hl'adat'</i> usilovať sa nájsť	<i>hl'adávať'</i>
Exemple	<i>Hl'adám knihu. Caut o carte.</i>	<i>Hl'adáva pomoc na zlom mieste. Adesea, caută ajutor la locul nepotrivit.</i>
Traducerea limba română	în a căuta	a căuta (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>hl'adiev'</i> zrakom vnímať, pozerat' (sa)	<i>hl'adievat' (s)</i>
Exemple	<i>Každy deň ti hl'adím do očí. În fiecare zi, te privesc în ochi.</i>	<i>Hl'adievam na Iris s obdivom. Adesea, mă uit la Iris cu admirație.</i>
Traducerea limba română	în a privi, a se uita	a privi, a se uita (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ

Romanoslavica vol. LII, nr.1

	hniezdiť (o vtákoch) mať hniezdo	hniezdievať
Exemple	<i>Orol hniezdi na skalách. Vulturul își face cuib pe stânci.</i>	<i>Pri zemi hniezdievcjú drozcý. De obicei, mierlele își fac cuib aproape de sol.</i>
Traducerea limba română	îna-și face cuib	a-și face cuib (de obicei)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	holiť odstraňovať z pokožky	holievat' (sa)
Exemple	<i>Mój otec si holí fúzy. Tatăl meu își rade mustața.</i>	<i>Holievaš sa? Tu te razi ?</i>
Traducerea limba română	îna se rade	a se rade (de obicei)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	horiet' spaľovať sa, byť stravovaný, ničený ohňom	horievat'
Exemple	<i>Dom horí. Casa arde.</i>	<i>Oheň horíeva v kozube hlavne v zime. Focul arde în șemineu mai ales iarna.</i>
Traducerea limba română	îna arde	a arde (de obicei)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	hovorit' vyjadrovat' myšlienky rečou, rozprávať, vravieť	hovorievat'

Romanoslavica LII nr.1

Exemple	<i>Prč.fesor hovorí pravdu. Prč.fesorul spune adevărul.</i>	<i>Hovorievala mi niekečy zvláštne veci. Uneori, îmi spunea lucruri ciudate.</i>
Traducerea limba română	îna vorbi, a spune	a spune (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>hrat'</i> venovať sa hre, zamestnávať sa hrou	<i>hrávat' (sa)</i>
Exemple	<i>Deti hrcjú tenis v záhrade. Copiii joacă tenis în grădină.</i>	<i>Vo vlaku sme hrávali karty. Obišnuiam să jucăm cărți în tren.</i>
Traducerea limba română	îna juca	a (se) juca (de obicei)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>hrešit'</i> prestupovať Božie prikázania	<i>hrešievat'</i>
Exemple	<i>Matka hreší dieťa. Mama îl dc.jenește pe copil.</i>	<i>Mama mă hrešievala. Mama mă dc.jenea mereu.</i>
Traducerea limba română	îna dc.jeni	a dc.jeni (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>hrozit'</i> i hrozit' sa robiť výstražné pohyby	<i>hrozievat' (sa)</i>
Exemple	<i>Hrozil mu palicou. Îl amenința cu o bâță.</i>	<i>Podľa povesti socha hrozievala. După cum spune legenda, statuia inspira teamă.</i>
Traducerea limba română	îna amenința	a amenința, a inspira teamă (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ

Romanoslavica vol. LII, nr.1

	hundrat' vyslovovať nespokojnosť, šomrat'	hundrávat'
Exemple	<i>Hundrá na ženu. Bombâne la nevestă.</i>	<i>Văcșinou si hundráva pod nos. În general, bombâne printre dinți.</i>
Traducerea limba română	în a bombâni	a bombâni (de obicei)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	hútat' premýšľať, uvažovať	hútavat'
Exemple	<i>Húta nad problémom. Refectă asupra problemei.</i>	<i>Ján hûtaval nad kažčým problémom. Ján relecta asupra fiecărei probleme.</i>
Traducerea limba română	în a relecta	a relecta (de obicei)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	hýbat' robiť pohyb, pohybovať	hýbavat'
Exemple	<i>Vietor hýbe lístím. Vântul mișcă frunzele.</i>	<i>Má zlozvyk, keď sedí, hýbava stoličkou. Are un obicei prost, când stă jos, mișcă scaunul.</i>
Traducerea limba română	în a mișca	a mișca (de obicei)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	chladit' zbavovať tepla, ochladzovať	chladievat' (sa)

Romanoslavica LII nr.1

Exemple	<i>Studer.ý obklad ma pr.jemne chladil. Compresa rece mă înviora în mod plăcut.</i>	<i>Neviem, ako sa chladieva šampanské. Nu știu cum se răcește șampania.</i>
Traducerea limba română	în a înviora, a răci	a răci (de obicei)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>chodit'</i> pohybovať sa robením krokov, kráčať, ísť	<i>chodievať'</i>
Exemple	<i>Dieťa sa učí chodiť. Copilul învață să meargă.</i>	<i>Na prázdnin.y sme chodievali na dedinu. În vacanță, mergeam la țară.</i>
Traducerea limba română	în a merge	a merge (de obicei)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>chovat'</i> venovať sa chovu zvierat	<i>chovávať'</i>
Exemple	<i>Můj starý otec choval kone. Bunicul creștea cai.</i>	<i>Na vidieku chovávali kone a j.somáre. La țară, se creșteau cai și măgari.</i>
Traducerea limba română	în a crește	a crește (de obicei)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>chránit'</i> ochraňovať, brániť, hájiť	<i>chrániť'</i>
Exemple	<i>Chráním veřejné zá.jn.y. Apăr interesele publice.</i>	<i>Stará mama ma chránievala pred každým nebezpečenstvom. Bunica mă apăra de toate pericolele.</i>
Traducerea	în a apăra	a apăra (adesea)

Romanoslavica vol. LII, nr.1

limba română		
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>chutiť</i> pôsobiť príjemne na chuťové orgány	<i>chutievat'</i>
Exemple	<i>Ako ti chutiť pivo? Cum îți place berea?</i>	<i>Byndza cudzincom chutieva. În general, străinilor le place brânza de burduf.</i>
Traducerea limba română	în a aprecia gustul, a plăcea	a aprecia gustul, a plăcea (de obicei)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>chvastat' sa</i> vychval'ovať sa, pýšiť sa	<i>chvastávat' sa</i>
Exemple	<i>Chvastal sa, že vyhrá. S-a lăuda că va câștiga.</i>	<i>Princezná sa rada chvastávala. Prințesei îi plăcea să se laude.</i>
Traducerea limba română	în a se lăuda	a se lăuda (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>chystat'</i> pripravovať, hotoviť	<i>chystávat' (sa)</i>
Exemple	<i>Matka chystá večeru. Mama pregătește cina.</i>	<i>K obedu sa chystávali vžďy neskoru. Întotdeauna se pregăteau foarte târziu pentru prânz.</i>
Traducerea limba română	în a pregăti	a pregăti (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>chýbat'</i> pociťovať nedostatok	<i>chýbavat' (sa)</i>

Romanoslavica LII nr.1

Exemple	<i>Ch.ýba mu otec. Îi este dor de tata.</i>	<i>Ziak ch.ýbava pravidelne. Elevul lipsea în mod regulat.</i>
Traducerea limba română	în a-i fi dor, a lipsi	a lipsi (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>jazdit'</i> pohybovať sa po zemi s použitím niektorých zvierat	<i>jazdievat'</i>
Exemple	<i>Mc ja sestra jazdila na aute, keď mala 18 rokov. Sora mea conducea când avea 18 ani.</i>	<i>Vtečy sme často jazdievali do Prahy. Pe atunci, adesea mergeam la Praga.</i>
Traducerea limba română	în a conduce (un autoturism), a circula, a merge	a merge (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>jest'</i> prijímať potravu ústami	<i>jedávat'</i>
Exemple	<i>Ne jem ničy chlieb. Nu mănânc niciodată pâine.</i>	<i>Veľmi často jedávajú zemiaky. Carte fi mănâncă foarte des.</i>
Traducerea limba română	în a mânca	a mânca (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>kamarátit' sa</i> priateľiť sa	<i>kamarátievat' sa</i>
Exemple	<i>Kamarátim sa s Máriou. Sunt prieten cu Maria.</i>	<i>Za detstva sa kamarátievali. Erau prieteni din copilărie.</i>
Traducerea limba română	în a prieteni, a fi prieten	a fi prieten (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>kašlat', kašlat'</i> mať kašel'	<i>kašlávat', kašliavat'</i>

Romanoslavica vol. LII, nr.1

Exemple	<i>Kašlal/kašl'al som celú noc. Am tușit toată noaptea.</i>	<i>V noci kašlával/kašliaval. Noaptea, tușea.</i>
Traducerea limba română	în a tuși	a tuși (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>klebetiť</i> robiť, šíriť klebety	<i>klebetievat'</i>
Exemple	<i>Rád klebetí. Îi place să bâi fească.</i>	<i>Anna klebetieva s kažým. Ana bâi fește cu toată lumea.</i>
Traducerea limba română	în a bâi ji	a bâi ji (de obicei)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>klepat'</i> udieraním vydávat' tupé zvuky, klopat'	<i>klepávat'</i>
Exemple	<i>Jano klepe kladivom. Jano bate cu ciocanul.</i>	<i>Kažý večer klepáva na oblok. În fiecare seară, bate la fereastră.</i>
Traducerea limba română	în a bate	a bate (în mod repetat)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>klepkat'</i> expr. jemne klepat'	<i>klepkávat'</i>
Exemple	<i>Kto klepkal na okno? Cine a bătut la fereastră?</i>	<i>Kažý večer klepkáva na oblok. În fiecare seară, bate la fereastră.</i>
Traducerea limba română	în a bate ușor	a bate (în mod repetat))
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>klesat'</i> pohybovať sa smerom nadol	<i>klesávat'</i>

Romanoslavica LII nr.1

Exemple	<i>Cer.y teraz klesc.jú. Acum, prețurile scad.</i>	<i>Cer.y domov v zime klesávc.jú. Iarna, scade prețul caselor.</i>
Traducerea limba română	în a scădea, a coborî	a scădea (de obicei)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>klopat'</i> klepat'	<i>klopávat'</i>
Exemple	<i>Niektó klopal na dvere. A bătut la ușa cineva.</i>	<i>Predým ľudia klopávali na dvere. Înainte, oamenii băteau la ușa.</i>
Traducerea limba română	în a bate	a bate (de obicei)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>klopat'</i> expr. jemne klopat'	<i>klopkávat'</i>
Exemple	<i>Klopkala podpátkami. Bătea ușor cu tocul.</i>	<i>Klopkával na okno. Bătea ușor la fereastră.</i>
Traducerea limba română	în a bate ușor	a bate (de obicei)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>konat'</i> robiť	<i>konávat' (sa)</i>
Exemple	<i>Konal vc.jenskú službu. A efectuat stagiul militar.</i>	<i>Vieš, kde sa konávali koncerty? Știi unde se desfășurau concertele de obicei?</i>
Traducerea limba română	în a face, a efectua, a se desfășura	a se desfășura (de obicei)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>končit'</i> obiť koniec, zakončovať	<i>končievat' (sa)</i>

Romanoslavica vol. LII, nr.1

Exemple	<i>Film končil neskoro. Filmul se termina târziu.</i>	<i>Ich večery sa končievajú mlčaním. Serile lor se terminau în tăcere.</i>
Traducerea limba română	în <i>a termina</i>	a termina (de obicei)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>kráčat'</i> ísť	<i>kráčavat'</i>
Exemple	<i>Kráčali sme po chodníku. Mergeam pe trotuar.</i>	<i>Pamätám si, ako zvykol každý deň kráčavat' sem a tam. Îmi amintesc că obișnuia să se plimbe toată ziua de colo colo.</i>
Traducerea limba română	în <i>a merge</i>	a merge, a se plimba (de obicei)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>krátit'</i> robiť kratším, skracovať	<i>krátievat'</i>
Exemple	<i>Dni sa krátia. Zilele se scurtează.</i>	<i>V novembri sa dni krátievajú veľmi rychlo. În noiembrie, zilele se scurtează foarte repede.</i>
Traducerea limba română	în <i>a se scurta</i>	a se scurta (de obicei)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>krčit'</i> robiť nepravidelné záhyby, krkvať, húžvať	<i>krčievat' (sa)</i>

Romanoslavica LII nr.1

Exemple	<i>Krčila si iým šaty. Așfel, își șifona rochia.</i>	<i>Mama sa krčievala už ako mladá. Mama se încovoia încă din tinerețe.</i>
Traducerea limba română	îna da din, a șifona	a se încovoia (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>kresliť</i> čiarami zobrazovať	<i>kreslievať</i>
Exemple	<i>Dieťa kreslí po stene. Copilul desenează pe perete.</i>	<i>Počas detstva kreslievala prišerky. În copilărie, desena monștrișori.</i>
Traducerea limba română	îna desena	a desena (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>kropiť</i> pokrývať kvapkami	<i>kropievat'</i>
Exemple	<i>Jana pred žehlením prádlo kropí. Înainte de a călca rufe, Jana le stropește cu apă.</i>	<i>Po horúcich dňoch kropieval chodník. După zilele toride, stropea trotuarul cu apă.</i>
Traducerea limba română	îna stropi cu apă	a stropi cu apă (de obicei)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>krútiť</i> uvádzat' do kruhového pohybu, otáčať, točiť	<i>krútievat' (sa)</i>
Exemple	<i>Krútim kľukou. Rotesc manivela.</i>	<i>Prečo sa okolo tvčej matky všetci krútieli ? De ce toată lumea se tot rotea în jurul mamei tale?</i>
Traducerea limba română	îna se rotí	a se rotí (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ

Romanoslavica vol. LII, nr.1

	křmit' podávat', predkladať potravu, chovať	křmievat' (sa)
Exemple	<i>Mã ja stará mama křmi husi. Bunica hrănește gâștele.</i>	<i>Křmievali spolu labute. Obișnuiau să hrănească lebedele.</i>
Traducerea limba română	în a hrăni	a hrăni (de obicei)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	kúpat' ponorením do vody umývat'	kúpavat' (sa)
Exemple	<i>Rád sa kúpem v rieke. Ľmi place să mă scald în râu.</i>	<i>Kúpavali sme sa v rieke. Ne scăldam în râu.</i>
Traducerea limba română	în a se scălda	a (se) scălda (de obicei)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	kývat' uvádzať do pohybu niečo visiace, zavesené	kývavat' (sa)
Exemple	<i>Pes kýva chvostom. Câinele dă din coadă.</i>	<i>Vždy, keď ho pes videl, kýval od radosti chvostom. Când îl vedea, câinele dădea din coadă fericit.</i>
Traducerea limba română	în a mișca, a da din	a mișca, a da din (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	ležat' spočívateľ vo vodorovnej polohe na nejakom podklade	ležiavat'

Romanoslavica LII nr.1

Exemple	<i>Leží v posteli. Stă întins în pat.</i>	<i>LežiavaŃ vedŃa neho. Adesea, stătea întins lângă el.</i>
Traducerea limba română	în <i>a sta întins</i>	a sta întins (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>lietať</i> pohybovať sa, vznášať sa vo vzduchu	<i>lietavať</i>
Exemple	<i>Muchy lietajú v celom dome. Muștele zboară în toată casa.</i>	<i>Lietadlá lietavajú obvykle vo vyšších výškach. De obicei, avioanele zboară la cele mai mari altitudini.</i>
Traducerea limba română	în <i>a zbura</i>	a zbura (de obicei)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>lúštiť</i> tlakom vylupovať semená, jadrá	<i>lúštievať</i>
Exemple	<i>Lúštíme križovku. Dezlegăm un rebus.</i>	<i>Dedo lúštieval večer križovky. Seara, bunicul dezlega rebusuri.</i>
Traducerea limba română	în <i>a dezlega, a rezolva</i>	a dezlega, a rezolva (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>mariť sa</i> javiť sa v neurčitých obrysoch	<i>marievat' sa</i>
Exemple	<i>V očiach sa mi marí. Nu văd clar.</i>	<i>Marievať sa mi čudesné predstavy. Se întâmplă să am idei bizare.</i>
Traducerea limba română	în <i>a se părea</i>	a arăta, a-și imagina, a-și închipui, a se năzări (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ

Romanoslavica vol. LII, nr.1

	mat' byť vlastníkom, vlastníť	mávat' (sa)
Exemple	<i>Mám pekr.ý dom. Am o casă frumoasă.</i>	<i>Vták máva ostr.ý zobák. În general, pasărea are ciocul ascuțit.</i>
Traducerea limba română	în a avea	a avea (de obicei)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	maznat' priveľmi sa o niekoho starať a byť k nemu príliš zhovievavý	maznávat' (sa)
Exemple	<i>Matka sa s bratom mazná. Mama îl ră:fața pe fratele meu.</i>	<i>Adam sa s nimi nemaznával. Adam nu obișnuia să se alinte în fața lor.</i>
Traducerea limba română	în a ră:fața, a alinta	a ră:fața, a alinta (de obicei)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	meškat' oneskorene ísť, oneskorovat' sa	meškávat'
Exemple	<i>Vlak mešká. Trenul întârzie.</i>	<i>Ja meškávam často. Adesea întârzii.</i>
Traducerea limba română	în a întârzia	a întârzia (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	mlátit' nárázmi uvolňovat' zrna z klasov	mlátievat'
Exemple	<i>Teraz mlátia obilie strc.je. În ziua de azi, mașinile sunt cele care treieră cerealele.</i>	<i>Kečysi mlátievali obilie ručne. Pe vremuri, grńul se treiera manual.</i>

Romanoslavica LII nr.1

Traducerea limba română	în a treiera	a treiera (de obicei)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	močiť' dávať na istý čas do nejakej tekutiny	močieval'
Exemple	<i>Močiť žemľu v mlieku. Înmoaie ch.ŷta în lapte.</i>	<i>Kaž.ý rok močievali ľan. În fiecare an, înmuiau inul.</i>
Traducerea limba română	în a înmuia, a urina	a înmuia (de obicei)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	modliť sa konať modlitbu	modlievať sa
Exemple	<i>Modlí sa k Bohu. Se roagă lui Dumnezeu.</i>	<i>Modlievame sa kaž.ý večer. Ne rugăm în fiecare seară.</i>
Traducerea limba română	în a se ruga	a se ruga (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	motat' sa navíjať, namotávať	motával' sa
Exemple	<i>Motal priadzu. Răsucea firul de tort.</i>	<i>Motával sa mu popod noy. Îl tot derar. ja.</i>
Traducerea limba română	în a răsuci, a încurca pe cineva	a încurca (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	mrziet' vzbudzovať pocit nepríjemnosti, nespokojnosti alebo zlosti	mrzievať (sa)
Exemple	<i>Mrzí ma, že musíš čakať. Îmi pare rău că trebuie să aștepti.</i>	<i>Neviem, čo ju tak často mrzievalo. Nu știu ce anume o supăra atât de des.</i>
Traducerea limba română	în a-i părea rău	a supăra (adesea)

Romanoslavica vol. LII, nr.1

	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	náhlit' súrit', pobádat'	náhlievat' (sa)
Exemple	<i>Náhlím sa do škoľy. Mă grăbesc să c jung la școală.</i>	<i>Po práci sa náhlievala domov. După serviciu, se grăbea spre casă.</i>
Traducerea limba română	în (se) dépêcher	se dépêcher (adesea)

	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	niest / nosit' držat' niečo a s tým sa pohybovať	nosievat' (sa)
Exemple	<i>Nesím tri batožir.y. Duc trei valize. Katka nosí okuliare. Katka poartă ochelari.</i>	<i>Ked' idem na túru, nosievam ruksak de obicei, port un rucsac.</i>
Traducerea limba română	în a duce, a purta	a purta (de obicei)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	nôtit' spievať, pospevovať	nôtievat'
Exemple	<i>Ján nôť pesničku. Ján fredonează un cântec.</i>	<i>Každý večer nôťieva pieseň. Seară de seară, fredonează un cântec.</i>
Traducerea limba română	în a fredona	a fredona (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ

Romanoslavica LII nr.1

	nútit' naliehaveo alebo násilím privádzať k činnosti, poháňať, prinucovať	nútievat' (sa)
Exemple	<i>Núti dieťa do učenia. Îl obligă pe copil să învețe.</i>	<i>Nútievali sme ho, aly nám pomáhal. Îl obligam să ne cjute.</i>
Traducerea limba română	în a constrânge, a obliga	a obliga (de obicei)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	obedovat' jest' (ako) obed	obedúvat'
Exemple	<i>Obedi, jem neskoro. Iau prânzul târziu.</i>	<i>Obedúvali vžcy spolu. Întotdeauna luau prânzul împreună.</i>
Traducerea limba română	în a lua prânzul	a lua prânzul (de obicei)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	odriekat' mechanicky prednášať	odriekavat'
Exemple	<i>Odriekam báseň. Recit o poezie.</i>	<i>Celú noc odriekavali čarovné formulky. Toată noaptea, invocau formule magice.</i>
Traducerea limba română	în a recita	a recita, a invoca mecanic (de obicei)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	orat' obracaním pomocou pluhu kyprit', rozrývať	orávat'
Exemple	<i>Ján oral pole. Ján ara câmpul.</i>	<i>Orávam s nimi pole. Adesea, ar câmpul cu ei.</i>
Traducerea limba română	în a ara	a ara (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ

Romanoslavica vol. LII, nr.1

	pálit' vydávat' velké teplo, horúčost', velmi silne hriat'	pálievat'
Exemple	<i>Sínko páli ako oheň. Soarele arde ca focul.</i>	<i>Na Jána pálievc' jú ohne. De Sf. Ioan, aprind focul.</i>
Traducerea limba română	în a arde	a face focul , a aprinde focul (de obicei)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	pestovat' sadiť a ošetrovať, opatrovať	pestívát'
Exemple	<i>Pestu jem ovocie. Cultiv fructe.</i>	<i>Mój otec pestíva pšenicu. Bunicul cultivă, de obicei, grâu.</i>
Traducerea limba română	în a cultiva	a cultiva (de obicei)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	pieť' pripravovať jedlo priamym pôsobením vysokej teploty	pekávát'
Exemple	<i>Pečiem chlieb v starej peci. Fac pâine în cuptorul vechi.</i>	<i>Často pekával chlieb. Adesea făcea pâine.</i>
Traducerea limba română	în a pregăti la cuptor	a pregăti la cuptor (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	pichat' zasahovať niečím zahroteným, bodat'	pichávát'
Exemple	<i>Pichol som sa do prsta. M-am înțepat la deget.</i>	<i>Začalo ma pichávát' dost' často v očiach. A început să mă înțepe în ochi destul de des.</i>
Traducerea limba română	în a înțepta	a înțepta (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ

Romanoslavica LII nr.1

	pílit' rezať, spracúvať pílou	pílievat'
Exemple	<i>Pílii drevo. Táiau lemnul.</i>	<i>Mírtve stromy pílievali na jar. Primávvara, táiau copacii uscați.</i>
Traducerea limba română	în a tăia	a tăia (de obicei)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	písat' zaznačovať (reč) písmom	písavat'
Exemple	<i>Píšem list. Scriu o scrisoare.</i>	<i>Písaval som mu listy ce ý život. Toată viața, fi scriam scrisori.</i>
Traducerea limba română	în a scrie	a scrie (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	pískat' utvárať vysoko prenikavé zvuky fúkaním do nejakej štrbiny	pískavat'
Exemple	<i>Píska na psa. Fluieră la câine.</i>	<i>Olyčc.jne pískavame naše oblíbené pesničky. De obicei, fluierăm cântecele noastre preferate.</i>
Traducerea limba română	în a fluiera, a cânta	a fluiera (de obicei)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	plakat' slziť (obyčajne so vzlykaním) od žiaľu, bolesti	plakávat'
Exemple	<i>Prečo plačeš? De ce plângi?</i>	<i>Ako dieťa som plakával len veľmi zriedka. Când eram copil, rareori plângeam.</i>
Traducerea limba română	în a plânge	a plânge (de obicei)

Romanoslavica vol. LII, nr.1

	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>pliest'</i> vyhotovovať prevliekaním ohybného materiálu	<i>pletávat'</i>
Exemple	<i>Mama pletie sveter. Mama tricotează un pulover.</i>	<i>V zime žer.y pletávc.jú svetre. Iarna, femeile tricotează pulovere.</i>
Traducerea limba română	în a tricota	a tricota (de obicei)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>plnit'</i> robiť plným, naplňovať	<i>plnievat' (sa)</i>
Exemple	<i>Plní pohár mliekom. Umple paharul cu lapte.</i>	<i>SľuLy si vžcy plnieva. Își onorează întotdeauna promisiunile.</i>
Traducerea limba română	în a umple	a onora (de obicei)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>poľovat'</i> usilovať sa zmocniť lovej zveri (najmä strelnou zbraňou), loviť	<i>poľúvat'</i>
Exemple	<i>Poľ. je na diviaky. Vânează mistreți.</i>	<i>Kažcy rok tam poľúvam. În fiecare an, vânez acolo.</i>
Traducerea limba română	în a vâna	a vâna (de obicei)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>prat'</i> čistiť s použitím vody a pracích prostriedkov	<i>právat'</i>
Exemple	<i>Periem pančuck.y. Îmi spăl ciorapii.</i>	<i>Oľ.yčc.jne, práva len bielizeň. De obicei, nu spală decât lengeria.</i>

Romanoslavica LII nr.1

Traducerea limba română	în a spăla	a spăla (de obicei)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	pražit' opekať na rozpálenom tuku, škvarit'	pražievat'
Exemple	<i>Pražím včjcia. Prčjesc ouă.</i>	<i>Măso pražievali na masle. Carnea o prčjeau în unt. (de obicei).</i>
Traducerea limba română	în a prăji	a prăji (de obicei)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	prášiť (sa) víriť, rozvírovať prach	prášievať (sa)
Exemple	<i>Nepráš mi tu! Nu-mi fã prcfpe-aici!</i>	<i>Vžčy sa tu prášievalo. Mereu era prcfpe-aici.</i>
Traducerea limba română	în a face praf	a face praf (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	priast' spracúvať na nite, na priadzu	priadavat'
Exemple	<i>Mária vie priast' l'an. Maria știe să toarcă inul.</i>	<i>Kečysi priadavali l'an doma. Pe vremuri, inul se torcea în casă.</i>
Traducerea limba română	în a toarce	a toarce (de obicei)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	pršať (o daždi) padať v drobných kvapkách z oblakov	pršievat'
Exemple	<i>Dnes bude pršať. Astăzi, va ploua.</i>	<i>Často pršievalo. Adesea, ploua.</i>
Traducerea limba română	în a ploua	a ploua (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ

Romanoslavica vol. LII, nr.1

	prúdiť (o tekutine) prúdom tiecť	prúdievať
Exemple	<i>Krv prúdi v žilách. Sângele curge în vene.</i>	<i>Voda zvykla v potoku prúdievať po ce.ý rok. De obicei, apa curgea în pârau pe tot parcursul anului.</i>
Traducerea limba română	în a curge	a curge (de obicei)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	radit' (sa) dávať radu	radievať' (sa)
Exemple	<i>Lekár mu radí ísť do kúpeľov. Medicul îl sfătuiește să facă o cură de băi termale.</i>	<i>Rád radieva ostatr.ým. Mereu îi place să dea sfaturi altora.</i>
Traducerea limba română	în a sfătui	a sfătui, a da sfaturi (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	raziť prudkým tlakom, nárazmi, lisovaním tvoriť	raziťevat'
Exemple	<i>Tu sa razia peniaze. Aici se bate moneda.</i>	<i>Tu razievali peniaze. Aici se bătea moneda.</i>
Traducerea limba română	în a bate, a lansa	a bate (de obicei)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	rečnit' prednášať prejav, mať, držať reč	rečnievať'

Romanoslavica LII nr.1

Exemple	<i>Riaditel' pri otvorení novej výrobnj ha'y dlho rečnil.</i> <i>La deschiderea unei noi hale de producție, directorul ținea un lung discurs.</i>	<i>Často rečnieval príliš dlho.</i> <i>Adesea, ținea câte un discurs prea lung.</i>
Traducerea limba română	îna ține un discurs	a ține un discurs (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>riadit'</i> starat' sa o riadny chod, priebeh, činnost' niečoho, usmerňovat', spravovat'	<i>riadievat'</i>
Exemple	<i>Peter riadi podnik</i> <i>Peter conduce firma.</i>	<i>Za svc.jho času riadieval c.j tri divadlá naraz.</i> <i>Pe vremea lui, conducea și trei teatre deodată.</i>
Traducerea limba română	îna conduce	a conduce (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>riadit' 2</i> upratovat'	<i>riadievat'</i>
Exemple	<i>Miško riadi lýt.</i> <i>Miško face curat în apartament.</i>	<i>Vžčy nc.jprv riadievá svc.ju izbu.</i> <i>Întotdeauna face curat în camera ei mai întâi.</i>
Traducerea limba română	îna face curat	a face curat (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>robiť</i> konat', vykonávat' prácu, pracovat'; byt' zamestnaný	<i>robievat' (sa)</i>

Romanoslavica vol. LII, nr.1

Exemple	<i>Silvia robí koláč. Silvia face o prôjitură.</i>	<i>Čo si najradšej robieval v detstve? Ce-ți plăcea să faci în copilărie?</i>
Traducerea limba română	îna face	a face (de obicei)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>rodit'</i> privádzať na svet deti, mlád'atá	<i>rodievat' (sa)</i>
Exemple	<i>Anna rodila doma. Anna a născut acasă.</i>	<i>Kečysi žer.y rodievali len doma. Pe vremuri, femeile nășteau acasă.</i>
Traducerea limba română	îna naște	a naște (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>rokovat'</i> iešť rozhovor s istým cieľom, oficiálne sa radit'	<i>rokúvat'</i>
Exemple	<i>Rokovali sme s ruským premiérom. Am purtat discuții cu premierul rus.</i>	<i>V parlamente začínali rokúvat' až koncom septembra. În Parlament, am început dezbaterile abia la sfârșitul lunii septembrie.</i>
Traducerea limba română	îna dezbate, a purta discuții, a negocia	a dezbate, a purta discuții (de obicei)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>sálat'</i> vyžarovat' teplo (a svetlo)	<i>sálavat'</i>

Romanoslavica LII nr.1

Exemple	<i>Z pece sála teplo. Din cuptor se degcǎ cǎldurǎ.</i>	<i>Zo strechy v horúcich dňoch sálava teplo. Din acoperiș, în zilele fierbinți, se degcǎ cǎldurǎ.</i>
Traducerea limba română	în a degcǎja, a rǎspândi	a degcǎja (de obicei)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>sediet'</i> mať zadnú časť tela uloženú na niečom	<i>sedávat'</i>
Exemple	<i>Sedí na stoličke. Stǎ pe scaun.</i>	<i>Oľyčcǎjne, sedávǎjú vedľa seba. De obicei, stau jos unul lângǎ altul.</i>
Traducerea limba română	în a sta jos	a sta jos (de obicei)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>sedlat'</i> dávat' koňovi sedlo	<i>sedlát'</i>
Exemple	<i>Sedlcǎjú kone. Înșeueazǎ caii.</i>	<i>Kone sedláva mǎj brat. Fratele meu este cel care înșeueazǎ caii.</i>
Traducerea limba română	în a înșeua	a înșeua (de obicei)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>sekat'</i> ostrým predmetom narúšať celistvosť, zatínať	<i>sekávat'</i>
Exemple	<i>Sekala som drevo. Tǎiam lemne.</i>	<i>V detstve som často sekával drevo s otcom. În copilǎrie, adesea tǎiam lemne cu tata.</i>
Traducerea limba română	în a tǎia	a tǎia (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ

Romanoslavica vol. LII, nr.1

	slúžit' pracovat' ako sluha alebo slúžka	slúžievat'
Exemple	<i>Musíme slúžiť vlasti. Trebuie să ne slujim țara.</i>	<i>Chmel' slúžieval ako korenina. Hameiul servea drept condiment.</i>
Traducerea limba română	în a servi	a servi (de obicei)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	slzit' vypúšťať slzy	slzievat'
Exemple	<i>Oči mi slzili od dcjatia. Îmi lăcrimau ochii de emoție.</i>	<i>Keď sa pozerá na romantické filmy, vždy mu slzieva jú oči. Când se uită la filme romantice, întotdeauna îi lăcrimează ochii.</i>
Traducerea limba română	în a lăcrima	a lăcrima, a plânge (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	smradit' robiť, šíriť smrad	smradievat'
Exemple	<i>Autá smradia. Mașinile răspândesc un miros urât.</i>	<i>Kone nesmradievali ako autá. Caii nu răspândeau un miros urât ca mașinile.</i>
Traducerea limba română	în a răspândi un miros urât	a răspândi un miros urât (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ

Romanoslavica LII nr.1

	smrdiet' vydávať smrad, zapáchať	smrdievať'
Exemple	<i>To mäso smrdí. Această carne miroase urât.</i>	<i>Ce.ý Łyt smrdieval od cigariet. Mai totdeauna, întreg apartamentul puțea a țigară.</i>
Traducerea limba română	în a puți, a miroși urât	a puți (de obicei)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	smútit' prežívať smútok, byť smutný	smútiťvať'
Exemple	<i>Smúti za rodičmi. Plânge după părinții săi.</i>	<i>Často smútiťvate. Adesea sunteți trști.</i>
Traducerea limba română	în a fi trist, a plânge	a fi trist (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	snívať' vo sne si predstavovať, mať sen	snívať'
Exemple	<i>Snívam o budúcnosti. Visez la viitor.</i>	<i>Snívavał o dievčenských perách. Visa la buzele fetelor tinere.</i>
Traducerea limba română	în a visa	a visa (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	solít' dávať sol' do jedla na dochutenie	solievať'
Exemple	<i>Polievku nesolia. În supă nu pun sare.</i>	<i>Na zimu otec solieva mäsö. Tata sărează carnea pentru iarnă.</i>
Traducerea limba română	în a săra, a pune sare	a săra (de obicei)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ

Romanoslavica vol. LII, nr.1

	spievať hlasom utvárať tóny a spájať ich do melódie	spievavat'
Exemple	<i>Ján spieval tri piesne. Ján a cântat trei cântece.</i>	<i>Spievaval v detstve. Cânta în copilărie.</i>
Traducerea limba română	îna cânta	a cânta (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	stát' zaujímat' vzpriamenú polohu na nohách	stávat'
Exemple	<i>Stcjí v pozore. E în gardă.</i>	<i>Stávali v pozore celé hodiny. Erau în gardă ore întregi.</i>
Traducerea limba română	îna sta în picioare	a sta în picioare (de obicei)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	stát' mať cenu (vyjadrenú v peniazoch)	stávat'
Exemple	<i>Koľko to stcjí? Cât costă?</i>	<i>Kečysi to stávalo len korunu. Pe vremuri, nu costa decât o coroană.</i>
Traducerea limba română	îna costa	a costa (de obicei)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	stenat'/stonat' vydávať stony, nariekať, vzdychať	stenávat'/stonávat'

Romanoslavica LII nr.1

Exemple	<i>Ludia stenú /stonu. Oamenii gem.</i>	<i>Pamätám si, ako stenával/stonával jeho otec. Îmi amintesc cum gemea tatál säu.</i>
Traducerea limba română	în a geme	a geme (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	strašit' podľa povery ukazovať sa ako strašidlo (obyč. v noci), mátať	strašievat'
Exemple	<i>Strašidlo straší v dome. O fantomă bântuie casa.</i>	<i>Deți strašievali starú matku. Copiii o speciau pe bunica.</i>
Traducerea limba română	în a speria, a bântui	hanter (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	strážit' dávať pozor (aby sa niečo nestalo, nestratilo)	strážievat'
Exemple	<i>Musí strážit' vâzňa. Trebuie să păzească închisoarea.</i>	<i>Popoludní strážieval Kim. După-amiaza, Kim era de pază.</i>
Traducerea limba română	în a păzi, a sta de pază	a păzi, a sta de pază (de obicei)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	strihat' nožnicami odde'ovať, odstraňovať, skracovať	strihávat' (sa)
Exemple	<i>Měj otec strihá brata. Tata îl tunde pe fratele meu.</i>	<i>Veľmi zdriedka strihával :yna. Rareori își tunde fiul.</i>
Traducerea limba română	în a tunde	a tunde (de obicei)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ

Romanoslavica vol. LII, nr.1

	strúhat' rozdrobovať na strúhadle	strúhavat'
Exemple	<i>Anna strúhala syr. Anna rădea cașcavalul.</i>	<i>Otec strúhaval len čerstvý chren. Tata rădea doar hreanul proaspăt.</i>
Traducerea limba română	în a rade	a rade (de obicei)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	stýkat' sa byť v styku, v spojení, stretávať sa	stýkavat' sa
Exemple	<i>Stýkam sa so svčjimi priateľmi stále. Mereu sunt în contact cu prietenii mei.</i>	<i>V poslednom čase sa stýkaval len s kolegami. În ultima vreme, era în contact doar cu colegii.</i>
Traducerea limba română	în a fi în contact cu	a fi în contact cu (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	sušit' (teplom) zbavovať vlhkosti, dávať schnúť	sušievat' (sa)
Exemple	<i>Sušil bielizeň. Usca ler.jeria.</i>	<i>Jeho žena sušieva bielizeň na záhrade. Soția sa uscă ler.jeria în grădină.</i>
Traducerea limba română	în a usca	a usca (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	súdit' (sa) byť sudcom v súdnom procese	súdievat' (sa)

Romanoslavica LII nr.1

Exemple	<i>Sudím sa s Jánom. Sunt în proces cu Ján.</i>	<i>Kečysi súdievali richtári. Pe vremuri, primarii erau cei care judecau.</i>
Traducerea limba română	în a judeca/a fi în proces cu	a judeca (de obicei)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>súkat'</i> skrúcaním tvorit', pliest'	<i>súkavat'</i>
Exemple	<i>Suka povraz. Răsuțește frânghia.</i>	<i>Povrazy si súkaval sám. Frânghiile și le răsucea singur.</i>
Traducerea limba română	în a răsuci	a răsuci (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>svätít'</i> cirkevným obradom robít posvätným, posväcovat'	<i>svätievat'</i>
Exemple	<i>Kňaz svätíl vodu. Preotul sfințește apa.</i>	<i>V tento deň svätievčjú jordánsku vodu. În aceea zi binecuvântau apa loradanului.</i>
Traducerea limba română	în a sfinți, a binecuvânta	a sfinți, a binecuvânta (de obicei)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>svedčít'</i> vypovedat' pred súdom, úradom (ako svedok)	<i>svedčievat'</i>
Exemple	<i>Svedčil proti obžalovanému. A depus mărturie împotriva acuzatului.</i>	<i>Svedčieval často proti podvodníkom. Adesea depunea mărturie împotriva escrocilor.</i>
Traducerea limba română	în a atesta, a depune mărturie	a depune mărturie (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>svietít' (sa)</i> vydávat' svetlo, žiarit'	<i>svietievat' (sa)</i>

Romanoslavica vol. LII, nr.1

Exemple	<i>Slnko svieti. Soarele strălucește.</i>	<i>Slnko nebude svietievat' ce.ý rok. Soarele nu va străluni tot anul.</i>
Traducerea limba română	îna străluci	a străluci (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>svrbiet'</i> spôsobovat' pâlčivý pocit na koži nútiaci na škrabanie	<i>svrbievat'</i>
Exemple	<i>Svrbí ho celé telo. Îl mănâncă tot corpul.</i>	<i>Často ho svrbieva koža. Mereu îl mănâncă pielea.</i>
Traducerea limba română	îna furnica, a mânca	a mânca (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>sypat' (sa)</i> nechat' padat' prúdom (niečo sypké, drobné)	<i>sypávat' (sa)</i>
Exemple	<i>Z diei y sa sypal piesok. Din gaură curgea nisip.</i>	<i>Z tej diei y sa pravidelne sypáva piesok. Din acea gaură, curge nisip în mod regulat.</i>
Traducerea limba română	îna (se) vărsa, a curge	a curge (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>šantít'</i> vystrájať samopašné kúsky, nezbedy	<i>šantievat'</i>
Exemple	<i>Deti šantia. Copiii zburdă.</i>	<i>Deti račy šantievali. Copiilor le plăcea să zburde.</i>

Romanoslavica LII nr.1

Traducerea limba română	în <i>a zburda</i>	<i>a zburda (adesea)</i>
	Verb imperfectiv <i>šatit'</i> starat' sa o ošatenie, obliekat'	Verb iterativ <i>šatievat'</i>
Exemple	<i>Je lepší ho šatit' ako živiť. Mai bine-l îmbraci decât îl hrănești.</i>	<i>Jeho deti šatievali susedia. Vecinii erau cei care-i îmbrăcau copiii.</i>
Traducerea limba română	în <i>a îmbrăca</i>	<i>a îmbrăca (de obicei)</i>
	Verb imperfectiv <i>šepkat'</i> hovorit' šeptom, šeptat'	Verb iterativ <i>šepkávat'</i>
Exemple	<i>Čo šepkáš? Ce tot șușotești?</i>	<i>Často mi šepkával pekné slová. Adesea îmi șușotea cuvinte dulci.</i>
Traducerea limba română	în <i>a șușoti</i>	<i>a șușoti (adesea)</i>
	Verb imperfectiv <i>šeptat'</i> šepkat'	Verb iterativ <i>šeptávat'</i>
Exemple	<i>Niečo mu šeptá do ucha. Îi șoptește ceva la ureche.</i>	<i>Vždy mi šeptával prosly do ucha. Mereu îmi șoptea rugile lui la ureche.</i>
Traducerea limba română	în <i>a șopti, a murmura</i>	<i>a șopti, a murmura (adesea)</i>
	Verb imperfectiv <i>šibat'</i> udierat' (ohybným) predmetom, š'ahat'	Verb iterativ <i>šibávat'</i>
Exemple	<i>Chlapci šibali len mladé dievčatá. Băieții le biciuiau pe tinerele fete.</i>	<i>Chodili šibávat' skoro ráno. Mergeau la biciuit dis-de-dimineată.</i>

Romanoslavica vol. LII, nr.1

Traducerea limba română	în a biciui	a biciui (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>šikovat'</i> viest'	<i>šikúvat'</i>
Exemple	<i>Šikovali vāžňov. Însoțeau deținuții.</i>	<i>Vāžňov žčy šikúvali po desiatich. Întotdeauna însoțeau câte zece deținuți.</i>
Traducerea limba română	în a conduce, a însoți	a însoți (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>škriekat'</i> vydávat' ostré, prenikavé hrdelné zvuky, škrečať	<i>škriekavat'</i>
Exemple	<i>Papagč je škriekajú. Papagalii țipă.</i>	<i>Papagč je často škriekavajú. Papagalii țipă adesea.</i>
Traducerea limba română	în a țipa	a țipa (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>škúlit'</i> mať očnú chybu, pri ktorej osi očí nie sú rovnobežné	<i>škúlievat'</i>
Exemple	<i>Vaše dieťa škúli. Copilul dumneavoastră se uită cruciș.</i>	<i>Škúlieva od detstva. Se uită cruciș încă din copilărie.</i>
Traducerea limba română	în a se uita cruciș	a se uita cruciș (de obicei)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ

Romanoslavica LII nr.1

	šliapat' klást' nohu a tým stláčať	šliapavat'
Exemple	<i>Nemusíte šliapat' na kvety. Nu trebuie să călcați în picioare florile.</i>	<i>Rád šliapaval po mokrej tráve. Îi plăcea să calce pe iarba umedă.</i>
Traducerea limba română	în a călca în picioare	a călca în picioare (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	šnupat' nosom vdychovať (obyč. druh tabaku)	šnupávat'
Exemple	<i>Snupe tabak. Prizează tutunul.</i>	<i>Šnupáva len kubánsky tabak. Prizează doar tutunul cubanez.</i>
Traducerea limba română	în a priza/a trage pe nas	a priza (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	šomrat' expr. hundrat', dudrat'	šomrávat'
Exemple	<i>Somre si pod fúzy. Bombăne pe sub mustață.</i>	<i>V kostole som šomrával modlit'ly. În biserică, îngăimam rugăciuni.</i>
Traducerea limba română	în a bombăni, a îngăima	a îngăima (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	štekát' vydávat' prenikavé, prudko vyrázané zvuky, brechať	štekávat'
Exemple	<i>Pes štekal celú noc. Câinele lătra toată noaptea.</i>	<i>Pes štekával len na zlodejov. Câinele lătra doar la hoți.</i>

Romanoslavica vol. LII, nr.1

Traducerea limba română	în a lătra	a lătra (de obicei)
	Verb imperfectiv <i>știepat'</i> deliț po vrstvách (niečo tvrdé)	Verb iterativ <i>știepavat'</i>
Exemple	<i>Știepa drevo. Taie lemne.</i>	<i>Drevo știepaval na jeseň. Tăia lemne iarna.</i>
Traducerea limba română	în a tăia, a despica	a tăia, a despica (de obicei)
	Verb imperfectiv <i>știkat'</i> dierkovať, presekávať	Verb iterativ <i>știkávat'</i>
Exemple	<i>Štiká cestovné lístky. Compostează biletele.</i>	<i>Nikčy neštikáva cestovné lístky. Nu-și compostează niciodată biletele.</i>
Traducerea limba română	în a per fora/a composta	a composta (de obicei)
	Verb imperfectiv <i>šúchat'</i> trieť, drhnúť, brhliť	Verb iterativ <i>šúchavat'</i>
Exemple	<i>Eva si stále šúcha oči. Eva se freacă neîncetat la ochi.</i>	<i>Kažký večer si Ján šúchaval telo snehom. În fiecare seară, Ján își freca corpul cu zăpadă.</i>
Traducerea limba română	în a freca	a freca (adesea)
	Verb imperfectiv <i>tárat'</i> expr. nepremyslène, nerozvážne hovoriť, trepat'	Verb iterativ <i>tárvat'</i>

Romanoslavica LII nr.1

Exemple	<i>Tára dve na tri. Spune verzi și uscate.</i>	<i>Vždy tárava hlúposti. Mereu debitează tâmpenii.</i>
Traducerea limba română	în <i>a spune verzi și urcate, a debita</i>	a debita (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>tešit'</i> spôsobovať radost'	<i>tešievat' (sa)</i>
Exemple	<i>Práca ma teší. Munca mă face fericit.</i>	<i>Na vianočné kolečy sme sa tešievali. Ne bucuram la ideea de a asculta colindele de Crăciun.</i>
Traducerea limba română	în <i>a face plăcere</i>	a se bucura (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>tkat'</i> prepletaním útku a osnovy zhotovovať tkaninu	<i>tkávat'</i>
Exemple	<i>Matka tkala plátno. Mama țesea pânză.</i>	<i>V zime spolu tkávali. Iarna, țeseau împreună.</i>
Traducerea limba română	în <i>a țese</i>	a țese (de obicei)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>topit'</i> ponorením pod hladinu (vody) usmrcovat'	<i>topievat' (sa)</i>
Exemple	<i>Topil sa v rieke. Era gata să se înece în râu.</i>	<i>Mačatá topieva v rieke. De obicei, îneacă puii de pisică în râu.</i>
Traducerea limba română	în <i>a (se) îneca</i>	a îneca (de obicei)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>topit'</i> teplom rozpúšťat', roztápat'	<i>topievat' (sa)</i>
Exemple	<i>Sneh sa topí.</i>	<i>Každý rok sa tu sneh topieva neskôr.</i>

Romanoslavica vol. LII, nr.1

	<i>Zăpada se topește.</i>	<i>În fiecare an, aici, zăpada se topește mai târziu.</i>
Traducerea limba română	în <i>fondre</i>	fondre (de obicei)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>trápit' (sa)</i> spôsobovať telesné alebo duševné utrpenie; sužovať, znepokojovať	<i>trápievat' (sa)</i>
Exemple	<i>Bolest' ho trápi.</i> <i>Durerea îl chinuie.</i>	<i>Neviem, čo ho to vtečy trápievalo.</i> <i>Nu știu ce-l chinuia atunci.</i>
Traducerea limba română	în <i>a chinui</i>	t a chinui (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>trávit'</i> prežívať, zdržiavať sa	<i>trávievat'</i>
Exemple	<i>Kde tráviš dovolenku ?</i> <i>Unde-ți petreci vacanța?</i>	<i>Ako zvyknete trávievat' leto ?</i> <i>Cum vă petreceți vacanța de obicei?</i>
Traducerea limba română	în <i>a petrece</i>	a petrece (de obicei)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>triasť (sa)</i> trhavými pohybmi vychyľovať z pokojnej polohy	<i>triasavat' (sa)</i>
Exemple	<i>Búrka triasie stromom.</i> <i>Furtuna scutură copacul.</i>	<i>Búrka nebezpečne triasava starým stromom.</i> <i>De fiecare dată, furtuna scutură bătrânul copac periculos de tare.</i>
Traducerea limba română	în <i>a scutura, a agita</i>	a scutura (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ

Romanoslavica LII nr.1

	triedit' rozdeľovať do tried, klasifikovať	triedievat'
Exemple	<i>Triedim výrobky. Clas.fic produsele.</i>	<i>Knily najprv triedievame. De obicei, mai întâi, clas.ficăm cărțile.</i>
Traducerea limba română	în a clas.fica	a clas.fica (de obicei)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	trpiet' znášať telesné alebo duševné utrpenie	trpievat'
Exemple	<i>Mária su.feră teribil.</i>	<i>Pamätám sa, ako som vteč'y trpievala. Îmi amintesc cât de mult su.feream pe atunci.</i>
Traducerea limba română	în a su.feri	a su.feri (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	tupit' urážlivo sa vyjadrovať hanobiť, znevažovať	tupievat'
Exemple	<i>Tupil vlastnú rodinu. Își denigra propria familie.</i>	<i>Tupieval vlastnú rodinu. Obišnuia să-și denigreze propria familie.</i>
Traducerea limba română	în a calomnia/ a denigra	a calomnia (de obicei)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	tušit' mať tušenie, pociťovať	tušievat'
Exemple	<i>Tuší nebezpečenstvo. Presimte pericolul.</i>	<i>Olyčc.jne nebezpečenstvo tušieva. De obicei, presimte pericolul.</i>
Traducerea limba română	în a presimți	a presimți (de obicei)

Romanoslavica vol. LII, nr.1

	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	túlať sa žiť bez domova	túlavat' sa
Exemple	<i>Túla sa po bulvároch. Hoinărește pe bulevarde.</i>	<i>Túlavat sa celé výždne. Hoinărea săptămâni întregi.</i>
Traducerea limba română	în a hoinări	a hoinări (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	túžiť pocit'ovat' túžbu	túžievat'
Exemple	<i>Eva túži po šťastí. Eva târ,jește după fericire.</i>	<i>Duša po tele túžieva. S, fletul târ,jește după corp.</i>
Traducerea limba română	în a târ,ji, a jindui	a târ,ji, a jindui (de obicei)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	tvrdit' hovorit' ako isté, dokázateľné, uist'ovat'	tvrdievat'
Exemple	<i>Ján tvrdil, že je hladrý. Ján c,firma că îi este foame.</i>	<i>Vžčy tvrdieval, že je Slovák. Întotdeauna c,firma că e slovac.</i>
Traducerea limba română	în a c,firma	a c,firma (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	tahať (sa) ťahať za jeden povraz vzájomne sa podporovať	ťahávat' (sa)
Exemple	<i>Kto tahá kartu prvý? Cine trage cartea primul?</i>	<i>Kone ešte vžčy ťahávali vozy. Caii continuau să tragă căruțele.</i>

Romanoslavica LII nr.1

Traducerea limba română	în a trage	a trage (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	učít' (sa) stálym pôsobením pomáhat' v získavaní zručnosti	učievať' (sa)
Exemple	<i>Učím sa hrať na gitare. Învăț să cânt la chitară.</i>	<i>Kim sa kažký deň učieval. Kim studia în fiecare zi.</i>
Traducerea limba română	în a învăța, a studia	a studia (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	udít' (sa) konzervovat' dymom	údievať' (sa)
Exemple	<i>Udíl šunku. Afuma jambonul.</i>	<i>Fyky sa údievali na povale. Peștii se cfumau la mansardă.</i>
Traducerea limba română	în a afuma (carnea)	a afuma (de obicei)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	varít' (sa) připravovat', upravovat' varom	varievat' (sa)
Exemple	<i>Varím máso. Gătesc carnea.</i>	<i>Varievali si ryžu alebo zemiaky? De obicei, găteau orez sau cartofi?</i>
Traducerea limba română	în a găti	a găti (de obicei)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	vábit' lákát', přitáhnout'	vábievat'
Exemple	<i>To ma vábi. Mă atrage.</i>	<i>Nevábieva ma nič. În general, nimic nu mă atrage.</i>
Traducerea limba română	în a atrage	a atrage (de obicei)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ

Romanoslavica vol. LII, nr.1

	vážit' zist'ovať váhu, hmotnosť	vážievat'
Exemple	<i>Musím vážit' každú zásielku. Trebuie să cântăresc pachetul.</i>	<i>Oľyčajne vážievam cukor a múku. De obicei, cântăresc zahărul și făina.</i>
Traducerea limba română	în a cântări	a cântări (de obicei)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	večerát' jest' (ako) večeru	večeriavat'
Exemple	<i>V pondelok večeríme doma. Lunea, cinăm acasă.</i>	<i>Každý večer večerávala sama. În fiecare seară, cina singură.</i>
Traducerea limba română	în a cina	a cina (de obicei)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	velít' viest', riadiť z voj. hľadiska	velievat'
Exemple	<i>Velí elitnej jednotke. Comandă o unitate de elită.</i>	<i>Velieval len elitným jednotkám. Comanda doar unități de elită.</i>
Traducerea limba română	în a comanda	a comanda (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	vešat' (sa) upevňovať, klásť do visiacej polohy	vešiavat' (sa)
Exemple	<i>Vešia bielizeň. Întinde lenjeria.</i>	<i>Nevie, kde si vešiava kabát. De obicei, nu știe unde se agață paltonul.</i>

Romanoslavica LII nr.1

Traducerea limba română	în <i>a agăța/a întinde</i>	a agăța (de obicei)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>viezt'</i> vozidlom dopravovat'	<i>vozievat' (sa)</i>
Exemple	<i>Vlak může viezt' c j tovar.</i> <i>Trenul poate transporta și mai fă.</i>	<i>Vozieval k nám turistov.</i> <i>Transporta turiștii care veneau la noi.</i>
Traducerea limba română	în <i>a transporta</i>	a transporta (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>visiet'</i> byť upevnený nad ťažiskom, byť zavesený	<i>visievat'</i>
Exemple	<i>Obraz visí na stene.</i> <i>Tabloul este agățat pe perete.</i>	<i>Kde visieval ten obraz prediým ?</i> <i>Unde era agățat acest tablou înainte?</i>
Traducerea limba română	în <i>a atârna/a ji agățat</i>	a ji agățat (de obicei)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>vítat'</i> slovami alebo inou formou pozdravovat' prichádzajúceho	<i>vítavat'</i>
Exemple	<i>Vítali sme host'a.</i> <i>Am întâmpinat oaspetele.</i>	<i>Pamätám si ako kečysi vítavali kráľov.</i> <i>Îmi amintesc cum erau întâmpinați regii odinioară.</i>
Traducerea limba română	în <i>a întâmpina, a saluta</i>	a întâmpina (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>vláčít' (sa)</i> vliect'	<i>vláčievat' (sa)</i>

Romanoslavica vol. LII, nr.1

Exemple	<i>Kôň vláčil jazdca za sebou. Calul târa câlărețul.</i>	<i>Nevesty vláčievali dlhé závce. Miresele aveau trenе lungi.</i>
Traducerea limba română	îna trena, a târi	a trena (de obicei)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	vodit' (sa) viest'	vodievat' (sa)
Exemple	<i>Pes vodí slepca. Câinele îl conduce pe orb.</i>	<i>Vodievam ju večer do záhrady. Seara, o conduc în grădină.</i>
Traducerea limba română	îna conduce, a ghida	a conduce (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	volat' (sa) silným hlasom (na diaľku) oznamovať, kričať	volávat' (sa)
Exemple	<i>Ako sa voláš? Cum te cheamă?</i>	<i>Veľmi často jej volávam. O sun deseori.</i>
Traducerea limba română	îna chema	a apela, a suna (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	volit' rozhodovať sa pre jednu z viacerých možností	volievat'
Exemple	<i>Dnes volíme prezidenta. Astăzi, ne alegem președintele.</i>	<i>Namiesto múdych prezidentov, hlúych volievame. În loc să alegem președinți înțelepți, alegem niște idioți.</i>

Romanoslavica LII nr.1

Traducerea limba română	în a alege	a alege (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>voziť</i> vozidlom premiestňovať	<i>vozievať</i>
Exemple	<i>Eva vozí dieťa v kočiku. Eva transportă copilul în cărucior.</i>	<i>Často som vozieval ľudí z Bratislavy. Adesea îi transportam pe oamenii din Bratislava.</i>
Traducerea limba română	în a transporta	a transporta (adesea)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>vravieť</i> hovoriť	<i>vravievať</i>
Exemple	<i>Musiš vravieť pravdu. Trebuie să spui adevărul.</i>	<i>Vravievali vždy len pravdu. Întotdeauna spuneau doar adevărul.</i>
Traducerea limba română	în a spune	a spune (întotdeauna)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>vřtať (sa)</i> vrtákem alebo iným podobným nástrojom vnikat', robiť otvory	<i>vřtavat' (sa)</i>
Exemple	<i>Do betónu sa vřta ťažko. E greu să spargi betonul.</i>	<i>Do betónu otec vřtaval zvláštnou vřtačkou. Pentru a sparge betonul, tata folosea un burghiu special.</i>
Traducerea limba română	în a sparge, a fora	a sparge (de obicei)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>vybl'akovat'</i> expr. ve'l'mi bl'ačať	<i>vybl'akúvať</i>

Romanoslavica vol. LII, nr.1

Exemple	<i>Ovce vyblákujú.</i> <i>Oile behăie.</i>	<i>Ovce vyblákúvali nad ránom.</i> <i>De obicei, oile behăiau dis-de-dimineată.</i>
Traducerea limba română	îna behăi	a behăi (de obicei)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>vzdychat'</i> vydávat' vzdychy	<i>vzdychávat'</i>
Exemple	<i>Vzdychá od bolesti.</i> <i>Geme de durere.</i>	<i>Zykol takto vzdychávat' od bolesti.</i> <i>Obişnuia să geamă așa de durere.</i>
Traducerea limba română	îna suspina / a geme	a geme (de obicei)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>zimovat'</i> prečkávat' zimu	<i>zimúvat'</i>
Exemple	<i>Zimoval som na juhu.</i> <i>Am iernat în sud.</i>	<i>Posledné roky zimúval na juhu.</i> <i>În ultimii ani, ierna în sud.</i>
Traducerea limba română	îna ierna	a ierna (de obicei)
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>zvonit'</i> vydávat' zvonivý zvuk	<i>zvonievat'</i>
Exemple	<i>Telefón zvoní.</i> <i>Telefonul sună.</i>	<i>Zvonec na veži zvonieval presne.</i> <i>Clopotul din turn suna la timp.</i>

Romanoslavica LII nr.1

Traducerea limba română	în <i>a suna</i>	<i>a suna (de obicei)</i>
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>žať</i> kosit' (obilniny)	<i>žnievať</i>
Exemple	<i>Žal som jačmeň. Seceram orzul.</i>	<i>V lete som žnieval pšenicu. Vara, seceram grâu.</i>
Traducerea limba română	în <i>a secera, a recolta</i>	<i>a secera (de obicei)</i>
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>žehnať</i> dávať požehnanie obradným pohybom ruky	<i>žehnávať</i>
Exemple	<i>Kňaz žehná veriacich. Preotul îi binecuvântează pe credincioși.</i>	<i>Žehnával v mene Krista. Binecuvânta în numele lui Cristos.</i>
Traducerea limba română	în <i>a binecuvânta</i>	<i>a binecuvânta (de obicei)</i>
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>žičiť</i> byť priaznivo naklonený	<i>žičievať</i>
Exemple	<i>Žičím ti úspech. Îți urez succes..</i>	<i>Vžčy ti žičievam veľa šťastia. Îți urez întotdeauna multă fericire.</i>
Traducerea limba română	în <i>a ura</i>	<i>a ura (adesea)</i>
	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>žmúriť</i> privierať oči	<i>žmúrievať</i>
Exemple	<i>Dieťa žmúri oči. Copilul clipește din ochi.</i>	<i>Ked' nevidí dobre, žmúrieva oči. Atunci când nu vede bine, clipește din ochi.</i>
Traducerea limba română	în <i>a clipi</i>	<i>a clipi (adesea)</i>

	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>žrat'</i> prijímat' potravu	<i>žrávat'</i>
Exemple	<i>Kone žerú ovos. Caii mánâncă ovăz.</i>	<i>Pes žrával všetko. De obicei, câinele mânca tot.</i>
Traducerea limba română	în a mânca	a mânca (de obicei)

2. Verbe imperfective cu două sau mai multe forme de iterativ

Această categorie cuprinde doar opt verbe de referință:

	Verb imperfectiv	Verbe iterative	
	<i>bit'</i> trestať bitkou, tĺct'	<i>b.jat'</i>	<i>b.javat'</i>
Exemple	<i>Niektorí rodičia b.jú deti. Unii părinți își bat copiii.</i>	<i>Otec mamu často b.jal. Tata o bătea adesea pe mama.</i>	<i>V minulostí ma Ján b.javal. În trecut, Ján mă bătea.</i>
Traducerea limba română	în a bate	a bate (adesea)	
	Verb imperfectiv	Verbe iterative	
	<i>ĺyt'</i> jestvovat', žit'	<i>ĺývat'</i>	<i>ĺývavat'</i>

Romanoslavica LII nr.1

Exemple	<i>Kniha je na stole. Cartea e pe masă.</i>	<i>Slovo mráz lývá o kýchjne v množnom čísle. Cuvântul "ger" este, de obicei, la plural.</i>	<i>Teraz budem lývavat' častejšie tu. Acum, voi fi mai des aici.</i>
Traducerea în limba română	a fi, a se afla	a fi (de obicei)	
	Verb imperfectiv	Verbe iterative	
	listovat' obracat' listy v knihe	listúvat'	listovávat'
Exemple	<i>Listoval v slovníku. Ră:foia dicționarul.</i>	<i>V detstve v starých knihách rád listúval. Îi plăcea să ră:foiască, în copilărie, cărțile vechi.</i>	<i>V detstve v starých knihách rád listovával. Îi plăcea să ră:foiască, în copilărie, cărțile vechi.</i>
Traducerea în limba română	a ră:foi	a ră:foi (adesea)	
	Verb imperfectiv	Verbe iterative	
	ma'lovat' zobrazovat' farbami	ma'luvát'	ma'lovávat'
Exemple	<i>Mal'.jem portrét. Pictez un portret.</i>	<i>Ja budem mal'úvat' ce.ý život. Voi picta toată viața.</i>	<i>On je ľudový umelec, ma'lovával ikor.y. E artist popular, picta icoane.</i>
Traducerea în limba română	a picta	a picta (adesea)	
	pást' (sa) dozerat' na zvieratá na paši	pásat' (sa)	pásavat' (sa)
Exemple	<i>Ovce sa musia pást'. Trebuie să paști oile.</i>	<i>Koň sa pása na poli. Calul paște pe câmp.</i>	<i>Cez leto sa pásavali pri potoku kravy. Vara, se pășteau vacile lângă râu.</i>

Romanoslavica vol. LII, nr. 1

Traducerea în limba română	a paște	a paște (de obicei)	
	Verb imperfectiv	Verbe iterative	
	<i>pit'</i> glgáním přijímat' tekutinu	<i>p.jat'</i>	<i>p.javat'</i>
Exemple	<i>P.jem víno. Beau vin.</i>	<i>Ráno p.jal kávu. Dimineața, bea cafea.</i>	<i>Ráno p.javal kávu. Dimineața, bea cafea.</i>
Traducerea în limba română	a bea	a bea (de obicei)	
	Verb imperfectiv	Verbe iterative	
	<i>šit'</i> pomocou ihly a nite spájat' kusy tkaniny	<i>š.jat'</i>	<i>š.javat'</i>
Exemple	<i>Š.jem šaty. Cos rochia.</i>	<i>Každý deň š.jal košele. În fiecare zi, cosea cămăși.</i>	<i>Zena si š.javala sama. Femeia își cosea singură haine.</i>
Traducerea în limba română	a coase	a coase (de obicei)	
	Verb imperfectiv	Verbe iterative	
	<i>vidiet'</i> mať schopnosť vnímat' zrakom	<i>vidat'</i>	<i>vidavat'</i>
Exemple	<i>Nič nevidím. Nu văd nimic.</i>	<i>Často ho vídam. Îl văd adesea.</i>	<i>Niekeď ho vídaval. Uneori, îl vedea.</i>
Traducerea în limba română	a vedea	a vedea (adesea)	

3. Verbe imperfective/perfective având și o formă de iterativ

Această categorie cuprinde cinci verbe de referință, care au o unică formă pentru ambele aspecte verbale- perfectiv și imperfectiv, precum și o formă de iterativ, care acoperă, de asemenea, ambele aspecte:

	Verb imperfectiv / perfectiv	Verb iterativ
	<i>menovat'</i> uvádzať, uviesť menom	<i>menúvat'</i>
Exemple	<i>Nebudem ich menovat'. Nu le voi numi. Menú jú ho za riaditeľa. Îl vor numi director.</i>	<i>Nebudem pokaždé menúvat' všetky organizácie. Nu voi numi de fiecare dată toate organizațiile..</i>
Traducerea în limba română	a numi	a numi (în mod repetat)
	Verb imperfectiv / perfectiv	Verb iterativ
	<i>obetovat'</i> prinášať, priniesť ako obetu	<i>obetúvat'</i>
Exemple	<i>Rodičia obetu jú veľa času deťom. Părinții sacr.fică mult timp pentru copii. Obetu jú dovolenku práci. Își sacr.fică, de dragul muncii, concediul.</i>	<i>Ked' sa obetúvaš, dostávaš viac, ako dávaš. Când te sacr.fici, primești mai mult decât c.feri.</i>
Traducerea în limba română	a sacr.fica, a da	a sacr.fica (de obicei)
	<i>Verb imperfectiv / perfectiv</i>	<i>Verb iterativ</i>

Romanoslavica vol. LII, nr. 1

	pomstít(sa) vykon(áv)at' pomstu za niekoho, za niečo	pomstievat' (sa)
Exemple	<i>Teraz sa pomstiš za všetko. Acum, tu te răzbuni pentru tot. Raz sa im pomstiš. Într-o bună zi, te vei răzbuna pe ei.</i>	<i>Pomstieval sa rád. Îi plăcea să se răzbune.</i>
Traducerea în limba română	a (se) răzbuna	a (se) răzbuna (de obicei)
	Verb imperfectiv / perfectiv	Verb iterativ
	venovat' d(áv)at' ako dar	venúvat' (sa)
Exemple	<i>Autor venuje svcju knihu rodičom. Scriitorul le dedică părinților cartea. Veni, jem ti to ako dar. Ți-o voi c feri în dar.</i>	<i>Len jedna firma zo šiestich venúva dary. O singură firmă din șase c feră cadouri.</i>
Traducerea în limba română	a c feri, a dedica	a c feri (de obicei)
	Verb imperfectiv / perfectiv	Verb iterativ
	zvestovat' oznamovat', ohlasovat'	zvestúvat'
Exemple	<i>Jeho příchod zvestu, je vžďy hluk. Vacarmul vestește întotdeauna sosirea sa.</i>	<i>Rozkvitnuté k y nám zvestúvali příchod jari. Arbuștii înfloriți ne vesteau sosirea primăverii.</i>
Traducerea în limba română	a vesti	a vesti (de obicei)

4. Verbe imperfective/perfective având și două forme de iterativ/imperfectiv secundar

Această categorie cuprinde un singur verb de referință, care are o unică formă pentru ambele aspecte verbale – perfectiv și imperfectiv, precum și două

Romanoslavica LII nr.1

forme de iterativ:

	Verb imperfectiv / perfectiv	Verbe iterative / imperfective secundare	
	<i>sprostredkovat'</i> byť prostredníkom, umožniť	<i>sprostredkúvat'</i>	<i>sprostredkovávat'</i>
Exemple	<i>Sprostredka je mi zamestnanie. Ími va gási de lucru.</i>	<i>Jedna inštitúcia sprostredkúvala polucháčom ir. formácie. O inštitúcie furnizir. formații asistenței.</i>	<i>Nebudú mi sprostredkovávat' rozhovoy s novinármí. Nu-mi vor media discuțiile cu jurnaliștii.</i>
Traducerea în limba română	<i>a cferi, a propune</i>	<i>a propune (adesea)/ a propune</i>	

5. Verbe perfective cu o formă de iterativ și o altă formă de imperfectiv

Această categorie cuprinde verbe de referință, care formează cinci perechi aspectuale, în care perfectivul și imperfectivul sunt fie neprefixate, fie prefixate, prefixul modificând doar sensul lexical al verbului, nu și aspectul verbal:

Verbe perfectiv	Verb imperfectiv	Verb iterativ
<i>lahnút' (sı)</i> uložit' sa do vodorovnej polohy	<i>líhat' (sı)</i>	<i>líhavat' (sı)</i>

Romanoslavica vol. LII, nr.1

Exemple	<i>Idem si l'ahnút. Mă duc să mă culc.</i>	<i>Každý večer do postele liha. În fiecare seară, se culcă în pat.</i>	<i>Ako chlapec som často líhaval na chrbte a pozoroval oblaky. Când eram băiețandru, mă culcam adeseori pe spate și priveam norii.</i>
Traducerea în limba română	a se culca		a se culca (adesea)
	Verbe perfectiv	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>skúpit'</i> postupne (všetko) vykúpit', pokúpit'	<i>skupovat'</i>	<i>skupúvat'</i>
Exemple	<i>Skúpili tovar. Au cumpărat toată marfa.</i>	<i>Firma chce skupovat' nové akcie. Firma vrea să cumpere noile acțiuni.</i>	<i>Vtečy skupúvali staré m'yr.y. Pe atunci, cumpărau toate morile vechi.</i>
Traducerea în limba română	a cumpăra tot (progresiv)		a avea obiceiul de a cumpăra tot (progresiv)
	Verbe perfectiv	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	<i>spít'sa</i> expr. opit' sa	<i>sp'jat'sa</i>	<i>sp'javat'sa</i>

Romanoslavica LII nr.1

Exemple	<i>Spila sa vínom. S-a îmbătat cu vin.</i>	<i>Spjal sa celú noc. Bea toată noaptea până se îmbăta.</i>	<i>Spomenul si na svcju mladost', kečy sa chodil tiež sp.javat'. Și-a amintit de tinerețe, când mergea adesea la băut ca să se îmbete.</i>
Traducerea în limba română	a se îmbăta		a se îmbăta (adesea)
	Verbe perfectiv	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	strck' (sa) sunutím vložit'	strkat' (sa)	strkávát' (sa)
Exemple	<i>Strčil si ruku do vrecka. Și-a băgat mâna în buzunar.</i>	<i>V kríze netreba strkat' hlavu do piesku. În situații de criză, nu trebuie să-ți bagi capul în nisip.</i>	<i>Deti tam strkávč,jú prsy. Copiii își bagă degetele acolo.</i>
Traducerea în limba română	a băga, a înfunda, a împinge		a băga (de obicei)
	Verbe perfectiv	Verb imperfectiv	Verb iterativ
	strelit' (si) vystrelit', vypálit'	striel'at' (si)	striel'avat' (si)
Exemple	<i>Strelili z pištole. Au tras cu pistolul.</i>	<i>Behá s pišto'ou a čistá sa striel'at'. Aleargă cu pistolul în mână și se pregătește să tragă.</i>	<i>Tam chodievam striel'avat' zo vzduchovky. Deseori mă duc acolo pentru a trage cu arma cu aer.comprimat.</i>
Traducerea în limba română	a împușca, a trage cu arma		a trage cu arma (adesea)

6. Verbe perfective cu o formă de iterativ/imperfectiv

Această grupă cuprinde opt verbe de referință, imperfectivul derivat de la perfectiv fiind considerat, în același timp, verb iterativ complementar:

	Verb perfectiv	Verb iterativ / imperfectiv
	darovat' dat' ako dar, venovat'	darúvat'
Exemple	<i>Daroval žene šperk. I-a cferit femeii o bijuterie.</i>	<i>Knihy darúvají knižnicám. (verb iterativ) De obicei, cferă cărți bibliotecilor. Teraz mu darúva všetko. (verb imperfectiv) Îi cferă totul acum.</i>
Traducerea în limba română	<i>a cferi</i>	<i>a cferi (de obicei)/ a cferi</i>
	Verb perfectiv	Verb iterativ / imperfectiv
	schovat' (sa) skryt' (sa)	schovávat' (sa)
Exemple	<i>Schoval darček do skrine. A ascuns cadoul în dulap.</i>	<i>Ľudia sa schovávali do obchodov. (verb iterativ) Les gens se cachaient dans les magasins d'habitude. Chlapec sa schováva. (verb imperfectiv) Băiatul se ascunde.</i>
Traducerea în limba română	<i>a (se) ascunde</i>	<i>a (se) ascunde (de obicei)/ a (se) ascunde</i>
	Verb perfectiv	Verb iterativ / imperfectiv

Romanoslavica LII nr.1

	zakopat' (sa) zakryť zeminou vo vykopanej jame	zakopávat' (sa)
Exemple	<i>Zakopal poklad. A îngropat comoara.</i>	<i>Bohužiaľ, nemôžeme všetko zakopávať. (verb iteratív) Din nefericire, nu putem îngropa totul. Práve sa zakopávali, keď spadla prvá bomba. (verb imperfectiv) Erau pe cale să se îngroape când căzu prima bombă.</i>
Traducerea în limba română	a (se) îngropa	a (se) îngropa (de obicei)/ a (se) îngropa
	Verb perfectiv	Verb iterativ / imperfectiv
	zaliat' prikryť tekutinou	zalievat'
Exemple	<i>Zalial kapustu vodou. A udat varza cu apă.</i>	<i>Počas sucha musíme často zalievat rastliny. (verb iteratív) În timpul secetei, trebuie să udăm mereu plantele. Práve zalievajú paradajky. (verb imperfectiv) Se pregătesc să ude roșiile.</i>
Traducerea în limba română	a uda	a uda (de obicei)/ a uda
	Verb perfectiv	Verb iterativ / imperfectiv
	zamdliet' stratiť vedomie, omdliet'	zamdlievat'
Exemple	<i>Vodič zamdlel. Șoferul a leșinat.</i>	<i>Pri pohľade na ňu všetci zamdlieli. (verb iteratív) Vážând-o, toată lumea leșina. Mysleli si, že budem zamdlievať od radosti. (verb imperfectiv) Credeau că am să leșin de bucurie.</i>
Traducerea în limba română	a leșina	a leșina (de obicei)/ a leșina
	Verb perfectiv	Verb iterativ / imperfectiv
	zaslat' poslat', odoslat'	zasielat'
Exemple	<i>Otec zaslal synovi peníze. Tata i-a trimis bani fiului.</i>	<i>Každý mesiac zasiela platobný príkaz. (verb iteratív)</i>

Romanoslavica vol. LII, nr.1

		În fiecare noapte, trimite un ordin de plată. Zasielam to do zahraničia. (verb imperfectiv) O trimit în străinătate.
Traducerea în limba română	a trimite	a trimite (de obicei)/ a trimite
	Verb perfectiv	Verb iterativ / imperfectiv
	<i>zaspát'</i> oddať sa spánku	<i>zaspávat'</i>
Exemple	Nemôžem zaspát'. Nu pot să adorm.	Chcem vedľa teba zaspávat' kažý večer. (verb iterativ) Vreau să adorm lângă tine în fiecare seară. Dieťa práve zaspáva. (verb imperfectiv) Copilul este pe cale să adoarmă.
Traducerea în limba română	a adormi	a adormi (de obicei)
	Verb perfectiv	Verb iterativ / imperfectiv
	<i>zastat'</i> prestať postupovať	<i>zastávat' (sa)</i>
Exemple	Zastal sa ma. M-a apărat.	Často sa ho ľudia zastávajú. (verb iterativ) Oamenii îl apără adesea. Teraz sa ma zastávaš? (verb imperfectiv) Acum, mă aperi?
Traducerea în limba română	a apăra	a apăra (de obicei)/ a apăra

7. Verbe perfective cu mai multe forme de iterativ/imperfectiv

Această grupă cuprinde patru verbe de referință, care sunt perfective și care au cel puțin două forme diferite pentru iterativ, una din ele având desinența *-ovat'*, specifică verbelor neologice. Forma de iterativ coincide cu imperfectivul. Două dintre aceste verbe sunt derivate de la verbele de mișcare (*odbehnút'* și *zaletiel'*). Celelalte două sunt verbe perfective prefixate. Verbul *odbehnút'* are trei forme diferite: *odbiehat'*, *odbehávat'* / *odbehúvat'*, *odbehovat'* (iterativ/ imperfectiv) dat fiind faptul că formele *odbehávat'* / *odbehúvat'* sunt simple variante (á/ú) ca și *zhrabávat'* / *zhrabúvat'*.

	Verb perfectiv	Verb iterativ / imperfectiv
	<i>odbehnút'</i> behom sa (trocha) vzdialit'	<i>odbiehat'</i> <i>odbehávat'</i> <i>odbehúvat'</i> <i>odbehovat'</i>
Exemple	<i>Diet'a odbehlo za loptou.</i> <i>Copilul a fugit după minge.</i>	<i>Martin neustále odbiehal na balkóně, jčít'.</i> <i>Martin se tot ducea în balcon la fumat.</i> <i>Stále odbeháva len za tebou.</i> <i>El tot fuge numai după tine.</i> <i>Kažký deň nemôžeme odbehúvat' do dediny.</i> <i>Nu putem să tot alergăm, zi de zi, până în sat și-napoi.</i> <i>Počas tréningu nemám čas odbehovat' do šatne.</i> <i>În timpul antrenamentului, nu am timp să fac ture-ture până la vestiar.</i>
Traducerea în limba română	<i>a se îndepărta, a fugi, a pleca, a se duce (de obicei)</i>	
	Verb perfectiv	Verb iterativ / imperfectiv
	<i>zakúsit'</i> skúsit', zažit', přežit'	<i>zakúšat'</i> <i>zakusovat'</i>
Exemple	<i>Zakúsil mnoho biečy.</i> <i>A cunoscut multă sărăcie.</i>	<i>Hádam kažký člověk zakúša občasně rovnaký cit.</i> <i>Mai tot omul trăiește, din când în când, același sentiment.</i> <i>Vel'ké nešťastie budeme zakusovat' po celú věčnost'.</i> <i>Vom trăi etern o mare nefericire.</i>

Romanoslavica vol. LII, nr. 1

Traducerea în limba română	a simți, a trăi, a suporta	a simți, a trăi, a suporta (de obicei)
	Verb perfectiv	Verb iterativ / imperfectiv
	zaletiet' letom sa niekam dostat'	zalietat' zaletovat'
Exemple	<i>Vták zaletel do hory. Pasărea și-a luat zborul spre munte.</i>	<i>Rakúski piloti využili zasa šancu zalietat'. Piloții austrieci au profitat din nou de șansa de a efectua teste de zbor. Zrak mi stále zaletuje k stene. Privirea îmi zboară mereu spre perete.</i>
Traducerea în limba română	a-și lua zborul, a testa în zbor	a-și lua zborul, a testa în zbor (de obicei)
	Verb perfectiv	Verb iterativ / imperfectiv
	zhrabat' hrabaním zhrnúť	zhrabávat' zhrabúvat' zhrabovat'
Exemple	<i>Zhrabal lístie. A strâns frunzele.</i>	<i>Opadné lístie nemusíme hneď zhrabávat'. Frunzele moarte nu trebuie strânse imediat. Na jeseň treba zhrabúvat' lístie. Toamna, trebuie strânse frunzele moarte. Potom musela zhrabovat' celý trávnik. Apoi, a trebuit să grebleze tot gazonul.</i>
Traducerea în limba română	a strânge (greblând)	a strânge (greblând) (de obicei)

Concluzii:

1. Din punct de vedere terminologic, noțiunile „frecventativ” și „iterativ” sunt sinonime.
2. Din punctul de vedere al aspectului verbal, majoritatea verbelor frecventative slovace sunt imperfective, iar frecventativele perfective exprimă o acțiune care se repetă (vezi J. Mistrík).

Romanoslavica LII nr.1

3. În general, verbele frecventative slovace sunt redade, în limba română, cu ajutorul adverbilor și locuțiunilor adverbiale (*adesea, întotdeauna, mereu, din când în când* etc.), fapt pentru care frecventativele sunt cunoscute și sub denumirea de „aspect adverbial”, deoarece sensul circumstanțial se regăsește implicit în structura semantică a verbelor frecventative.

4. În limba slovacă, aspectul verbal este considerat categorie lexico-gramaticală, ceea ce înseamnă că aspectul și sensul lexical al verbelor se regăsesc în mod implicit în afixele verbale.

5. Din punct de vedere formal, verbele frecventative slovace se formează cu ajutorul următoarelor sufixe:

- dacă verbul de bază se termină în *-at'*, verbele frecventative se formează cu ajutorul sufixelor *-áv-* sau *-av-* (în cazul în care ultima silabă din radical este lungă) :

- behať imperf. - behávat' iterat.
zakopať (sa) perf. - zakopávat' (sa) iterat. /imperf.
čítať imperf. - čítavat' iterat.
ležať imperf. - ležiavat' iterat.
pršať imperf. - pršiatv' iterat.
vešať (sa) imperf. - vešiatv' (sa) iterat.

Alternanțe vocalice apar în cazul verbelor al căror radical se termină în consoană moale, astfel încât *-áv-* devine *-iav-*, iar *-á-* devine *-ia-*, de ex.: ležať imperf. - ležiavat' iterat., pršať imperf. - pršiatv' iterat., vešať (sa) imperf. - vešiatv' (sa) iterat.

Verbul cu două variante vizând ultima consoană din radical (1, respectiv, /) presupun două verbe frecventative, de ex.: kašľať imperf. - kašľávat' iterat., *kašľat'* imperf. - *kašľiatv'* iterat. Unele verbe neregulate, precum și anumite verbe a căror formă de infinitiv nu se termină în *-at'* formează forme de frecventativ cu ajutorul sufixului *-áv-*:

- jest' imperf. - jedávat' iterat.
piecť imperf. - pekávat' iterat.
pliešť imperf. - pletávat' iterat.
priašť imperf. - priadavat' iterat.
sedieť imperf. - sedávat' iterat.
triasť (sa) imperf. - triasavat' (sa) iterat.
byť imperf. - bývat', bývavat' iterat.
biť imperf. - býjat', býjavat' iterat.

Romanoslavica vol. LII, nr. 1

piť imperf. - pĭjat', pĭjavat' iterat.
šiť imperf. - šĭjat', šĭjavat' iterat.
spiť sa perf. - spĭjat' sa iterat. - spĭjavat' imperf.

- dacă verbul de bază se termină în *-ovat'*, verbele frecventative se formează cu ajutorul sufixului *-úvat'*:

debatovat' imperf. - debatúvat'
menovat' imperf. /perf. - menúvat' iterat.

Unele verbe în *-ovat'* au două forme de frecventativ: în *-úvat'* și în *-ovávat'*, de ex.:

listovat' imperf. - *listúvat'*, *listovávat'* iterat.
mal'ovat' imperf. - *mal'úvat'*, *mal'ovávat'* iterat.
sprostredkovat' imperf./perf. - *sprostredkúvat'* iterat./imperf. secundar, *sprostredkovávat'* iterat./imperf. Secundar

- dacă verbul de bază se termină în *-it'*, verbele frecventative se formează cu ajutorul sufixului *-ievat'*:

fajčit' imperf. - fajčievat' iterat.,
pomstit' imperf. /perf. - pomstievat' (sa) iterat

6. Verbele frecventative slovace presupun o mare varietate lexico-semantică.

7. Din punctul de vedere al frecvenței, prima clasă de verbe frecventative, verbele imperfective cu o singură formă de iterativ, constituie grupa cea mai cuprinzătoare, incluzând peste 190 de verbe de referință. Acestea sunt urmate de verbele imperfective cu două sau mai multe forme de iterativ și de verbele perfective cu o formă de iterativ/ imperfectiv, fiecare din aceste două grupe cuprinzând câte opt verbe de referință. Verbele perfective cu o formă de iterativ și o altă formă de imperfectiv conțin cinci verbe de referință, ca și verbele imperfective/ perfective având și o formă de iterativ. A

Romanoslavica LII nr.1

șaptea grupă, verbele perfective cu mai multe forme de iterativ/imperfectiv, este reprezentată de patru verbe de referință, iar a patra grupă, verbele imperfective/ perfective având și două forme de iterativ/ imperfectiv secundar, conține un singur verb.

SPISOVNÁ SLOVENČINA VO VOJVODINE V 21. STOROČÍ V KONTEXTE SLOVENSKO-SRBSKÝCH JAZYKOVÝCH VZŤAHOV (ÚSTNY PREJAV SLOVENSKEJ VOJVODINSKEJ MLÁDEŽE)^{1 2}

Samuel KORUNIAK

In this paper we present a brief overview of the development of literary Slovak language among Slovak people in Vojvodina through 20th and beginning of 21st century. Currently literary variety of Slovak language among Slovaks people in Vojvodina is alive, and is persist as long as the literary form in its home country, in Slovakia. The centre of interest of the entire contribution is to review the status of the literary language of the young generation of the Slovak minority in Vojvodina. We analyze oral interview of young actors in the youth session RTV Vojvodina, of which excerpt the essential features and characteristics of the present form of the literary Slovak language in Vojvodina through to the young generation. We focus primarily on the impact of the contact Serbian language on the form of the Slovak language.

Key words: Slovak in Vojvodina, literary Slovak language, language of youth, Serbian language, sociolinguistic

V súčasnom slovenskom lingvistickom svete sme svedkami silnejšieho sociolingvistického vplyvu a vzťahu k spisovnej podobe jazyka, jazykovo-kontaktovým prvkom v spisovnej variete, otázkam jazykovej kultúry, kultivovania jazyka a pre náš výskum, ako i pre mnohé národné a menšinové spoločenstvá, veľmi dôležitá otázka stavu a potreby súčasného spisovného jazyka, ako najvyššej zložky národnej kultúry daného etnika. V súvislosti so sociolingvistikou sa prichádza k potrebe liberálnejšieho prístupu k pravidlám a zákonitostiam, k otvorenosti, odrazom v spoločnosti na nové jazykové prvky a všeobecná demokratickejšia atmosféra v skúmanej problematike spisovnej variety jazyka. Kultivovanie, jazyková politika, jazyková kultúra, pravidlá, zákonitosti, vo vzťahu k spisovnej slovenčine, platia naďalej. Tendencia však smeruje k tomu, že v slovenskom lingvistickom dianí sa silne udomácňujú také európske smery, ktoré si všímajú spisovnú varietu

¹ Článok vyšiel s finančnou podporou projektu VEGA 10694/13 *Súčasná slovenčina v srbských a slovenských elektronických médiách* KSJ FF UKF v Nitre.

² Zber údajov potrebných k realizovaniu výskumnej bázy príspevku bol financovaný z projektu UGA 2015 číslo: I-15-210-02 *Dejiny spisovnej slovenčiny v kontexte vojvodinských Slovákov (od kodifikovania spisovnej slovenčiny až po prvú svetovú vojnu)*.

Romanoslavica LII nr.1

slovenčiny z celkom iných strán, nenarúšajúc jej doterajšiu, viac ako 170 ročnú, spisovno-jazykovú kontinuitu.

Paralelne si súčasná slovenská jazykoveda do obsahu svojho výskumu pridala aj rozbor slovenčiny zahraničných Slovákov, cez prizmu všetkých variet jazyka. Spisovnú slovenčinu mimo hraníc dnešného Slovenska, by sme predsa mali hodnotiť a analyzovať v inom kontexte, pretože zahraničná slovenčina nadobúdala a získavala, počas svojej existencie, špecifickú povahu, oproti slovenčine v materskej krajine. Rovnaký názor, k tejto problematike, vyjadrili slovakisti zo zahraničia (myslíme predovšetkým na rumunských, maďarských a vojvodinských slovenských lingvistov¹), ktorí sa otázke vývinu enklávnej slovenčiny venovali komplexne, odborne a vedecky. Závažným diferenciacným momentom zahraničnej slovenčiny je ekvivalent menšinového jazyka s obmedzenou, alebo zmenšenou možnosťou jazykového využitia. Pritom nie všetky variety slovenského jazyka v zahraničných enklávach sa rozvíjajú rovnako, súbežne.

Slovenčina v zahraničí, jej spisovný variant, sa v súčasnej dobe kultivuje iba v niektorých štátoch. Hovoríme o takej forme spisovnej menšinovej slovenčiny, ktorá sa vyskytuje vo verejných, spoločensko-právnych, osvetových, kultúrnych, masmediálnych inštitúciách. Je to podoba jazyka, ktorá sa líši od nárečovej, územnej, či teritoriálnej, jednoducho povedané, ide o všeobecne platnú slovenčinu, ktorá zachováva a predovšetkým uplatňuje prvky kodifikovaného jazyka z jadrového územia, čiže zo Slovenska. Štáty Srbsko, Rumunsko, Maďarsko a v súčasnej dobe aj Česko, z časti (tvrdíme to s rezervou) sem patria aj Ukrajina, Poľsko a Chorvátsko, sú krajiny, v ktorých sa spisovná slovenčina a spomenuté charakteristické paralelné znaky, spisovnej slovenčiny, udržujú s materským územím. Spisovná slovenčina sa tak stáva polycentrickým jazykom (Dudok, 2008), keďže sa uplatňovanie a zachovávanie spisovnej slovenčiny uskutočňuje mimo územia jadra.

Juhoslovanská, a teraz srbsko-vojvodinská spisovná slovenčina² ako následok polycentrického vývoja slovenčiny, sa historicky udržala a je prítomná už

¹ O vojvodinskej a tým aj enklávnej slovenčine sa vo svojich štúdiách a v knihe *Zachránený jazyk* (Nadlak, 2008) zaoberal slovakista a slavista Miroslav Dudok.

² Uviedli sme prívlastok juhoslovanská a srbská, ako i vojvodinská, lebo sa priamo zhoduje s názvom územia, na ktorom sa slovenčina nepretržite vyvíjala v spomenutom prostredí v priebehu 20. storočia a až po súčasnosť.

270 rokov¹, ako organická súčasť materskej, nielen slovenskej, kultúry, histórie, ale aj materskej spisovnej slovenčiny vôbec (Myjavcová, 2006, s. 14). Z historického hľadiska spisovná slovenčina, vtedy ešte v južných častiach Uhorska a následne aj v novom štátnom útvare (v Kráľovstve Srbov, Chorvátov a Slovincov), nezaostávala za spisovnou normou slovenčiny, pretože v rozkolísaných jazykových, ale predovšetkým spoločenských normách, pôsobila ako pevný a styčný bod pre udržanie si slovenskej identity, národnosti, postoja, kultúry. Samozrejme, a to dokazuje aj vojvodinský slovákista Daniel Dudok, už v spoločensky sa meniacom období pôsobili na tomto území intencné a priam nezastaviteľné prvky na šíriacu sa spisovnú slovenčinu (Dudok, 1983, s. 458). V období pred začlenením vojvodinských Slovákov do južnoslovanského zväzku naberala kontúry kontaktovej lingvistiky, čiže vplyv územno-blízkych jazykov, ako napríklad maďarčiny, nemčiny a prinesenej pozmenenej nárečovej, podoby slovenčiny na spisovnú varietu rodiacej sa vojvodinskej slovenčiny (Dudok, 1984, s. 87). Situácia v priebehu minulého storočia posunula, z lingvistického hľadiska, vojvodinskú, vtedy slovenčinu juhoslovanských Slovákov, do vlastných koľají, z ktorých sa vytvoril variant tzv. dolnozemskeho, panónskeho archetypu spisovnej slovenčiny (Dudok, 2008). V novom štátnom útvare, mimo priameho styku s materským štátom, stúpa slovenské národné povedomie vtedajších vojvodinských Slovákov v oblasti jazyka, aby spisovnú podobu slovenčiny kultivovali súbežne s upravenými normami z medzivojnového Československa.

Historické, kultúrno-spoločenské a politické udalosti 20. storočia sa podieľali na budovaní základov enklávneho vývoja spisovnej slovenčiny vo vojvodinskom prostredí. Založenie tlačiarne, a tým vydávanie vlastných slovenských kníh, časopisov a novín, s dennou alebo týždennou periodicitou, otvorenie jedinej slovenskej stredoškolskej inštitúcie mimo územia materského štátu (vytvoriac podmienky pre kontinuitu vzdelávania aj na ďalších stupňoch), oživovanie kultúrneho, spolkového a divadelného života, v rámci ktorého sa využívanie spisovnej slovenčiny rozšírilo na celú spoločnosť Slovákov vo Vojvodine. V neposlednom rade bolo markantným impulzom aj založenie kultúrnej a osvetovej, sčasti politickej organizácie², v ktorej stanovách bola zakomponovaná aj revitalizácia

¹ Tohto roku vojvodinskí Slováci oslavujú 270 rokov od príchodu Slovákov do prvej slovenskej dediny – Petrovec.

² Máme na mysli založenie Matice slovenskej v Juhoslávii, dnes Matica slovenská v Srbsku.

Romanoslavica LII nr.1

a zveľaďovanie spisovnej slovenčiny. Sled týchto udalostí nasmeroval slovenskú menšinu vo Vojvodine k udržiavaniu vlastnej kultúry, jazyka a identity v multietnickom prostredí.

Založenie ústavu po druhej svetovej vojne, následne katedry, a v súčasnosti Oddelenia slovakistiky na Filozofickej fakulte v Novom Sade, vyprofilovalo odbornú a vedeckú slovakistickú vojvodinskú základňu, vlastné, domáce kádre, ktoré variant vojvodinskej, nielen spisovnej slovenčiny exaktne objasnili. Začiatkové odborné práce v oblasti skúmania vojvodinskej slovenčiny si uvedomovali prítomnosť a pôsobenie vojvodinských nárečí na podobu spisovnej slovenčiny. V spomenutom období vznikajú i prvé odborné publikácie z oblasti skúmania spisovnej vojvodinskej slovenčiny, cez prizmu kontaktového väčšinového jazyka – srbčiny. Postupne explanačia vojvodinskej slovenčiny smerovala k oblasti hodnotenia slovensko-srbského bilingvizmu a determinácii bilingválnych (slovensko-srbských) používateľov jazyka. Vedecké a odborné práce vojvodinských slovakistov sú súčasťou všeobecného lingvistického výskumu slovenského jazyka.

Rozvinutý systém vzdelávania v materinskej reči na všetkých troch stupňoch štúdia, možnosť využitia printovej, masmediálnej, audiovizuálnej, elektronickej komunikácie v spisovnej slovenčine v rámci okresnej, regionálnej úrovne¹, zákonom schválené menšinové práva v oblasti používania jazyka, a tým aj akceptovanie slovenčiny ako jedného z úradných menšinových jazykov vo Vojvodine, rozšírilo oblasť využitia spisovnej slovenčiny – vydávanie dokladov, spisov, úradných, administratívnych záznamov, zrod slovenského menšinového politického diskurzu, organizovaný a sústredený slovenský život v rôznych, už spomenutých, inštitúciách², charakterizujú možnosti presadzovania, kultivovania a používania spisovnej slovenčiny v 21. storočí. Základná vízia a poslanie uvedených inštitúcií je pozitívne vplývať na spisovnú varietu vojvodinskej slovenčiny, kde je v rámci nich rozvinutý systém jazykovej kultúry a starostlivosti o jazyk, s príznačnými vlastnosťami sociologického a spoločenského charakteru skúmaného územia.

Špecifický a autentický (bipolárny negatívny) prvok súčasnej vojvodinskej slovenčiny – enklávneho typu (Dudok, 2008) charakterizuje náklonnosť a pozitívny vzťah k príbuznému slovanskému jazyku – srbčine, ktorý vzniká na základe územnej

¹ RTV Vojvodina, Televízia Petrovec, Rádio Petrovec, Rádio Kysáč, Rádio Stará Pazova, týždenník Hlas Ludu, kupin.net, mesačník Nový život, ...

² Matica slovenská v Srbsku, Národnostná rada slovenskej národnostnej menšiny, Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov, Slovenské vydavateľské centrum...

blízkosti a spoločnej jazykovo-kmeňovej paralely. Logicky vyplýva, že srbčinu ako kontaktný jazyk z ochrano-lingvistického hľadiska hodnotíme skôr negatívne, pretože srbčina nepriaznivo vplyva na vývin a kultivovanie spisovnej slovenčiny. Komplexný a neustále trvajúci stav vo vojvodinskej spisovnej slovenčine ozrejmila, a taktiež sa sústavne otázkou vyvíjajúceho sa slovensko-srbského bilingvizmu venuje Mária Myjavcová¹. Svojím lingvistickým výskumom vyexcerpovala základné znaky konfrontačného vplyvu a dosahu srbčiny na vojvodinskú slovenčinu – kalkovanie (doslovné prekladanie), srbsko-slovenskú homonymiu, doslovné preberanie srbských slov do slovenčiny, jazykovú ekonomizáciu, adoptovanie srbskej syntaxe, srbského skloňovania, ako aj srbskej paradigmy, prispôsobovanie sa k srbskej výslovnosti, suprasegmentalite, srbskej štylistike písania prejavov a taktiež je prítomná protipólová situácia – prebratým srbským slovám sa pridávajú pravidlá slovenskej gramatiky, flexie, výslovnosti. Prakticky na skúmanom území je prítomný akomodačno-asimilačný princíp v oblasti vojvodinskej slovenčiny (Myjavcová, 1996). Používatelia slovenského jazyka inklinujú k negatívnemu jazykovému trendu, keďže svojvoľne preberajú srbské slová, posrbčené tvary slov, a tým ich uplatňujú vo verejných prejavoch, čím vplyvajú na úroveň spisovnej slovenčiny. Zo súčasného sociolingvistického hľadiska srbčinu považujeme aj ako prvok obohacovania slovnej zásoby slovenčiny, keďže sa do fondu vojvodinskej slovenčiny kompozične začleňujú slová, ktoré menia podobu hovorenej spisovnej slovenčiny. Dôkazom toho sú administratívno-právne termíny², ktoré srbčina vniesla do spisovnej variety vojvodinskej slovenčiny, v rámci ktorých spisovná slovenčina na Slovensku používa iné ekvivalenty.

V oblasti jazykovej kultúry a kultivovania spisovnej slovenčiny, okrem kontaktného prúdu srbského jazyka, zaznamenávame aj vplyv vojvodinských nárečí a iných subštandardných foriem. Nárečovej problematike vojvodinských

¹ Spomenieme iba jej systematické odborné publikácie: *Slovenčina v jazykovej enkláve* (Báčsky Petrovec, 2001), *State o našej slovenčine* (Báčsky Petrovec, 2006) a najnovšie sa bilingvizmu venuje v knihe *O slovensko-srbskom bilingvizme vo Vojvodine* (Báčsky Petrovec, 2015).

² Administratívno-právne termíny boli v 70-tych rokoch páličivým problémom všetkých národnostných menšín vo Vojvodine, pre zmenu územno-administratívneho zriadenia štátu. Preto museli zasadať komisie pre zrovnoprávenie administratívno-právnych termínov pre menšinové jazyky. Každá komisia vypracovala slovník týchto termínov, pričom slovenská odborná verejnosť vydáva: *Slovník samosprávnych a iných spoločensko-politických termínov a výrazov, Srbochorvátsko-slovensky* (Nový Sad, 1979).

Romanoslavica LII nr.1

Slovákov sa venovali lingvistickí odborníci vo viacerých štúdiách a publikáciách. Vcelku hodnotíme, že nárečie v minulosti nadmieru bolo a v súčasnosti je živým ovplyvňovateľom spisovnej variety slovenčiny. Používatelia jazyka disponujú silným povedomím o nárečovej podobe, ako jedinej možnej komunikácie v slovenčine, a pridávajú mu veľké miesto pri neformálnych prehovoroch, ale predovšetkým v ústnych, verejných prejavoch, kde by mala byť v popredí spisovná slovenčina (Myjavcová, 2015, s. 53-54).

Ľahostajnosť, nezaujatosť, nerešpektovanie pravidiel spisovnej variety, konštantné uplatňovanie pomocných slovných, vetných konštrukcií vo verejnom prejave zo srbčiny, uprednostňovanie kontaktového väčšinového jazyka pri každodenných pragmatických situáciách (napríklad ak účastník rozhovoru neovláda slovenčinu, alebo pasívne slovenčine rozumie, predsa sme komunikačne ústretoví voči partnerovi, využívame napríklad srbčinu) – jazyková ústretovosť (Myjavcová, 2015, s. 61), interferencia veľkého počtu odborných termínov, z kontaktového jazyka, vzťah medzi rurálnymi a urbánnymi podmienkami jazykového vývinu, v urbánnom prostredí je väčší kontakt s *lingua communis* (Myjavcová, 2015, s. 26), so srbským jazykom, sú charakterové znaky špecifického, svojského vývinu spisovnej vojvodinskej slovenčiny v 21. storočí v oblasti kontaktu so srbčinou.

Z hľadiska hodnotenia vzťahu slovenskej mládeže vo Vojvodine k spisovnej variete sa vyskytujú rovnaké sociolingvistické charakteristiky, ktoré sú príznačné aj pre celú vojvodinskú komunitu. Silnejúci vplyv inorečového, srbského partnera, nezaujatosť a neaktuálnosť materinského jazyka v srbskom prostredí, averzia voči uplatňovaniu spisovnej slovenčiny (gramatických a lexikálnych pravidiel), ako aj prípadná neznalosť pravidiel spisovnej slovenčiny, absencia podpory jazykovej kultúry, jazykovej politiky. Medzi mladými je prítomná nízka úroveň využitia nárečových slov, pretože silnie vplyv urbánneho srbského prostredia. Paradoxne národné povedomie a identita sú živými entitami nielen slovenskej mládeže, ale celej vojvodinskej slovenskej menšiny.

V exploračnej časti príspevku sa zameriavame na analýzu a hodnotenie prehovorov mladej populácie, pričom si všímame práve charakteristické, špecifické prvky vojvodinskej slovenčiny, z hľadiska vzťahu vytýčenej generácie k srbskému jazyku. Mladí používatelia na Slovensku pri formálnej komunikácii, kde využívajú prvky spisovnej slovenčiny, podliehajú pochopiteľne iným problémom v komunikačnom akte – napríklad, prítomnosť veľkého počtu bohemizmov, anglicizmov. Základy stanovenej problematiky zo sociolingvistického aspektu vo vojvodinskom prostredí, nielen v rámci spisovnej slovenčiny, priblížili už spomenutí

slovakisti, kým sa analýze slovenčiny mladej populácie, ich vzťahu a parametrom využívania spisovnej slovenčiny sa venovala univerzitná asistentka Zuzana Týrová¹.

Obsahová jednotka výskumu bola vytvorená z mladej populácie študentov, ktorí sa vzdelávajú na srbských univerzitách, stredných školách v srbskom prostredí (Nový Sad, Zreňanin, Belehrad), ako aj v slovenskom prostredí (slovenské gymnázium s úplnou rečou slovenskou pôsobí iba v Báčskom Petrovci²), a tak v oblasti profesionálneho vývinu a získavania odborných poznatkov sa majoritná skupina nachádza v neustálom kontakte s väčšinovým jazykom – srbcinou, prípadne angličtinou. Do obsahu výskumnej entity sme taktiež zaradili jednotlivcov, ktorí už v mladom veku budujú svoju profesijnú, pracovnú kariéru. Pri prehovoroch zamestnancov z lingvistického hľadiska vstupuje do popredia tiež okolnosť nadobudnutia vzdelávania v domácom, alebo v srbskom prostredí, využitia svojich znalostí a pracovných zručností v slovenskom prostredí, alebo sa mladý zamestnanec pohybuje a tým aj žije v srbskom prostredí, pričom v každodennej komunikácii väčšinou manipuluje so slovným fondom srbského jazyka. Spoločná vlastnosť pre uvedených a hodnotených jednotlivcov je príslušnosť k slovenskej národnostnej menšine, ako i skutočnosť, že slovenčina pre nich predstavuje formu materinského jazyka.

Základnou obsahovou náplňou bude zistenie páčivých, odlišných a špecifických vlastností z ústnych formálnych prehovorov slovenských vojvodinských študentov na domácich, srbských univerzitách, končiacich stredoškólkov a mladých zamestnancov v rozmedzí rokov 19 až 26. Údaje, a tým aj materiál, sme získavali a vyexcerpovali z mládežníckej relácie Hore-Dolu krajskej Rádio-Televízie Vojvodiny³, ktoré boli odvysielané v rokoch 2013 a 2014. Práve vo

¹ Z jej článkov k tejto problematike uvádzame: TÝROVÁ, Zuzana: Ako sa mení slovenčina vo Vojvodine (Nový hybridný jazyk – srboslovenčina alebo jazyk „esemesiek“ vojvodinských Slovákov). In: *Slovakistický zborník 1*, Nový Sad: Slovakistická vojvodinská spoločnosť 2006, s. 45 – 52, TÝROVÁ, Zuzana: Tváre vojvodinskej slovenčiny na internete. In: *Slovakistický zborník 4*, Nový Sad: Slovakistická vojvodinská spoločnosť 2009, s. 80– 89.

² Plný názov spomenutej stredoškolskej inštitúcie: Gymnázium Jána Kollára so žiackym domovom v Báčskom Petrovci. Z časti sa výučba slovenčiny uskutočňuje aj na Gymnáziu Mihajla Pupina v Kovačici a na Strednej zdravotníckej škole v Novom Sade, kým fakultatívne sa slovenčina vyučuje aj na Strednej odbornej škole v Starej Pazovej.

³ Pokrajínová, čiže krajská Rádio-Televízia Vojvodiny bola založená v 70-tych rokoch minulého storočia. V priebehu prvých rokov pôsobenia umožnila, národnostným menšinám vytvárať vysielania

Romanoslavica LII nr.1

formálnych, ústnych prehovoroch by sa podľa lingvistických štandardov mala odzrkadliť snaha účastníkov komunikácie využívať tú podobu jazyka, ktorá je všeobecne platná, uznávaná, jednoducho povedané kodifikovaná, spisovná. Spontánne prejavy účastníkov rozhovorov tak poukazujú na reálny stav ústnej, ortoepickej stránky vojvodinskej slovenčiny. Pri skúmaní sme sa snažili vyhnúť analýze reči a prejavu moderátorov, keďže tieto prejavy boli pripravené vopred a lektorsky posúdené. Moderátori, nielen spomenutej televízie¹, majú vysokú úroveň spisovnosti, kvalitnej výslovnosti a sú jedni z nositeľov kultivovania a obohacovania spisovnej slovenčiny. Paradoxne relácie, v slovenskej reči, okresných televízií, nesledujú príslušníci mladej generácie, čím by sa aj týmto spôsobom mohlo vplývať na ich úroveň spisovnej podoby jazyka.

Logicky z hodnotených prejavov cítiť nadmerne silnú prítomnosť jazykového kontaktu s blízkou srbčinou, pričom tento jazykový jav nehodnotíme ako niečo nové a prekvapivé. Skutočnosť, že existuje vplyv srbčiny v prehovoroch vojvodinských Slovákov, predovšetkým v spontánnom prejave, si uvedomuje iba nepatrný počet aktérov analyzovanej komunikácie. Práve ústny prejav umožňuje komunikujúcim, aby svoje nenáležité použité slová modifikovali, zmenili a tým aj opravili. Takúto možnosť využívajú hodnotení príslušníci iba ojedinele. Prítomná je skôr tendencia k tomu, že si aktéri neuvedomujú nespisovné, srbské slovo, ale hodnotia ho ako súčasť vlastného, možno aj slovenského, slovného fondu. Takto sme súčasťou tvorby novej slovnej zásoby vojvodinskej slovenčiny, kde sa do repertoára slovenčiny pretláčajú srbské slová. Prevzaté slová zo srbčiny, neraz nadobúdajú pravidlá slovenskej morfológie, ale aj ortoepie, alebo sa do kruhu slovenského mládežníckeho slovníka dostávajú celkom prebraté srbské výrazy, pričom sa ich používatelia jazyka nesnažia vymeniť spisovným, slovenským ekvivalentom.

V skúmaných prehovoroch mladých sa zväčša vyskytujú slová, termíny, výrazy, ktoré sa priamo týkajú ich profesionálneho, akademického života, keďže vzdelávanie nadobúdajú v srbskom jazyku a v srbskom prostredí: *ispit* (slovenský ekvivalent skúška), *ispitni rok* (skúškové obdobie), *semestar* (semester)... Zároveň sme spozorovali veľkú skupinu každodenne používaných slov zo srbčiny, na ktoré

vo svojej vlastnej, materinskej reči. Slovenská redakcia kontinuitu spravodajského, kultúrneho a spoločenského vysielania v slovenskej reči zachováva dodnes, pričom v roku 2015 Slovenská redakcia RTV Vojvodiny oslavuje 40 rokov.

¹ V súčasnosti vysielanie v slovenskom jazyku prebieha výlučne iba na okresnej Televízii Petrovec (Báčsky Petrovec) a na ďalších televíznych staniciach počuť slovenčinu iba okrajovo, parciálne, kde je minutáž relácií po slovensky veľmi nízka.

jazyková kultúra vo Vojvodine upozorňuje a hodnotí ich ako nespisovné, prevzaté srbizmy, pričom vždy pre srbské výrazy uvádza spisovný, slovenský ekvivalent. Medzi ne patria celkom prevzaté srbské výrazy, slovné spojenia, pri ktorých sa neuskutočňuje žiadna adaptácia a prispôsobovanie k systému slovenčiny: „Ambaláža, ako jedna vrstva toho, čo ja spracúvam...“ (v spisovnej slovenčine: Obal, ako jeden druh toho, čo ja spracúvam...), „Ja som *završila*, potom som *upisala muzickú školu*.“ (Ukončila som a zapísala som sa na hudobnú školu.), „Nie je veľká *obaveza* pre mňa, aby...“ (Nie je veľký záväzok pre mňa, aby...), „10 *posto* času venujem iným veciam.“ (10 percent času venujem iným veciam), „Prvá *opcija* mi je Bratislava.“ (Prvá možnosť mi je Bratislava.), „Mala som veľkú *podržku* od rodičov, aby som sa tam *upisala*.“ (Mala som veľkú podporu rodičov, aby som sa tam zapísala.), „To je jediný *směr* na fakulte, ktorý...“ (To je jediný študijný odbor na fakulte, ktorý...), „Keď nás *šminkaju* profesionálni *šminkeri*, cítim sa ako...“ (Keď nás líčia profesionálni maskéri, tak sa cítim ako...), „Tak som sa učil *preko* internetu...“ (Tak som sa učil cez internet...).

Druhú širokú kategóriu prevzatých srbských výrazov dopĺňajú slová, ktoré predovšetkým pod vplyvom srbského okolia, komunikácie v srbskom prostredí, si aktéri komunikácie prispôsobujú slovenskej výslovnosti, alebo aj k slovenskej ohýbacej paradigme. Spomenieme iba špecifické slová, časti viet, kde sa takáto jazyková zmena vyskytuje: „Šeci mi prídu *čestítat*.“ (Všetci mi prídu gratulovať. – prispôsobuje sa srbské sloveso čestitati k slovenskému infinitívnemu zakončeniu), „V novom meste sa *misíme* (nárečové slovo) trošku *snalazit*.“ (V novom meste sa musíme trošku vynachádzať. – znova je pridaná slovenská koncovka infinitívu oproti srbskému infinitívnemu tvaru snalaziti se) „Najviac zaoberám sa *klasičnou* muzikou.“ (Najviac sa zaoberám klasickou hudbou. – ohýbanie srbského výrazu klasična muzika na základe slovenskej ohýbacej paradigmy), „Mala som *samostatnie* (vplyv nárečia – samostatné) *izložbi* doma, ale aj v iných mestách.“ (Mala som samostatné výstavy doma, ale aj v iných mestách – typická slovenská koncovka druhého pádu), „... pre ktorý je ten *plakát* (je to doslovne prebraté slovo, ktoré znie v slovenčine plagát) *namenjení*.“ (... pre ktorý je ten plagát určený – slovenská adjektívna prípona), „Máme poslucháčov z iných *državov*.“ (Máme poslucháčov z iných štátov – slovenská ohýbacia koncovka, v srbčine by to bolo: iz drugih

Romanoslavica LII nr.1

država), „Chodím na takmičenia hlavne doma.“ (Chodím na súťaže predovšetkým doma. – pričom sa tu k srbskému tvaru skloňovania takmičenja pridáva slovenská výslovnosť)... Vyskytujú sa aj také prípady, kde je vyslovená predložka v duchu spisovnej slovenčiny, pričom za ňou nasleduje nespisovné, srbské slovo: „Bola som v Špánii.“ (Bola som v Španielsku.), „Mali by mi poslať *sertifikát* z Londónu“ (Mali by mi poslať certifikát z Londýna.), „Chcel by som mať byt, s pohľadom na Eiffelovú kulu (Eiffelovu vežu).

V oblasti adaptácie srbských slov slovenskej ortoepii sa vyskytuje rad slov, pri ktorých sa pridáva slovenská mäkkosť hlavne v pozíciách de, te, ne, le, di, ti, ni, li, pričom sa tieto skupiny v srbčine vyslovujú tvrdo (sl'ika zo srbského slova slika, pril'ika zo srbského slova prilika). Pri jazykovom čine preberania srbských slov funguje aj princíp udomácnenia typickej srbskej výslovnosti: *chobbi* namiesto slovenského hobby, *sertifikát* namiesto slovenského slova certifikát, *chala* namiesto slovenského hala, *kurse* namiesto slovenského kurze, *instrument* namiesto inštrument, *studentom* namiesto študentom, atď. Výslovnosť inklinuje k tomu, že sa srbské slová nadobro zakorenili v slovnej zásobe Slovákov, keďže priamo odrážajú neznalosť aktérov o slovenskom spisovnom ekvivalente daného slovo.

Špecifickým znakom kontaktu srbčiny a slovenčiny, alebo prepojenie týchto jazykov je aj tzv. rodová interferencia. Vzniká pri slovách s rovnakou sémantikou a totožnou výslovnosťou v oboch blízkyh jazykoch, avšak s inou rodovou príslušnosťou vymedzených slov. Ide o veľmi častý jav, ktorý sa uskutočňuje aj v ústnych prehovoroch vojvodinských Slovákov. Prevzatá gramatická kategória rodu ako nositeľa ohýbacej paradigmy výrazu, vplýva tak na nespisovné skloňovanie slova. Ozrejmime to iba niektorými príkladmi zo skúmaných prehovorov: „Zahrnutý je tam vizuálny *indentitet*“ – vizuálna identita, čiže v srbskom jazyku slovo *indentitet* mužský rod, v spisovnej slovenčine ženský rod – identita; „Nemôžem dostať *stipendiu*.“ – Nemôžem dostať štipendium, preberá sa ženský rod daného slova v srbčine, kým v slovenčine je výraz štipendium stredného rodu, „...čo má pravý *kvalitet*.“ – čo má ozajstnú kvalitu, čiže v srbčine *kvalitet* mužského rodu a v slovenčine slovo kvalita ženského rodu.

V syntaktickej jazykovej rovine sme svedkami rovnakej situácie, ako aj pri morfológii, výslovnosti, alebo v „obohacovaní“ slovnej zásoby srbskými výrazmi. Syntax ako problémová rovina každého jazyka zasahuje aj komunikáciu používateľov slovenského jazyka vo Vojvodine, kde sa aj pri syntaxy využívajú pravidlá, konštrukcie viet, srbského jazyka. Všimneme si iba typické srbské konštrukcie viet z prehovorov Slovákov: „Hudba je *samá po sebe*...“ (po srbsky: sama

po sebi) – Hudba je sama o sebe..., „...za ktorým ma inšpirovala jedna afro žena.“ (po srbsky: ...sa kojom me je inspirisala...) – ...s ktorým ma inšpirovala jedna africká žena., „Za nás, čo sme zo Srbska...“ (po srbsky: Za nas, što smo iz Srbije,...) – Pre nás, ktorí sme zo Srbska, „Za školu, keď niečo robím...“ (po srbsky: Za školu, kad radim nešto...) – Do školy, keď niečo robím, „...všetko to robili po modeli.“ (...radili su po modelu.) – vypracovali na základe modelu. Okrem iného sa vyskytujú aj nespisovné konštrukcie viet, ktoré spisovná slovenčina nepozná, pretože aktéri prehovorov nepoznajú, alebo nevedia použiť spisovnú stavbu viet: „Znamená, že mám viac času...“ – To znamená, že mám viac času..., „...aby čo viac mladých sa zapájali...“ – aby sa čím viacej mladých zapájalo, „hrať so srdcom“ – hrať srdcom.

Nárečovej problematike v hodnotených prehovoroch, mladých členov slovenského spoločenstva vo Vojvodine, sme sa nevenovali. Je to, samozrejme, široká oblasť dialektologického skúmania vojvodinskej slovenčiny, ktorej sa venuje aj súčasná slovakistická odborná verejnosť. Nárečie medzi vojvodinskými Slováckmi, ako ústredná forma vyjadrovania sa, dominuje nielen v každodennej komunikácii, ale neraz sa dostáva aj do verejných ústnych prejavov. Ako príklad uvedieme iba jeden prejav: „V očiach sa šecko vidí. Práve umenie je za mňa. *Môže* sa povedať, to je *mčj* život, to som si *vybrav*. To robím *ni, ke misím*, ale *navzaj* stále. *Ednoducho* to chcem robiť, tak chcem prežiť život v umení.“¹ Zaujímavé pritom je, že pri skúmaných prehovoroch mladých cítiť absenciu, alebo nízke využitie anglického jazyka, alebo anglicizmov, s ktorými si mladí členovia skôr pomáhajú v neformálnych rozhovoroch, alebo pri písaní na sociálnych sieťach.

Úroveň spisovnej variety vojvodinskej slovenčiny sa z hľadiska územia normatívne mení, pričom prostredie, či je to srbské, alebo slovenské, čiže vojvodinsko-domáce ovplyvňuje a spôsobuje zmeny v jazykovom povedomí slovenského etnika. Opodstatnene – čím dlhšie sa člen slovenského spoločenstva pohybuje v srbskom prostredí, tým silnejší je vplyv väčšinového jazyka. Preto nie je zlé zopakovať si výrazné spoločenské znaky, ktoré intencne pôsobia na úroveň spisovnej slovenčiny: či počas štúdia študent aj žije v srbskom prostredí, alebo cestuje domov do slovenského prostredia, či sa dal na odbor, kde sa permanentne využíva odborná srbčina, alebo si odborné poznatky dopĺňa aj slovenčinou

¹ Spisovne by spomenutá veta mala znieť: „V očiach sa vidí všetko. Práve umenie je pre mňa. Môžem povedať, že je to môj život, to som si vybral. Robím to nie keď musím, ale vždy. Jednoducho to chcem robiť a chcem svoj život prežiť v umení.“

Romanoslavica LII nr.1

(napríklad oddelenie slovakistiky, alebo (z časti aj odbor žurnalistika), či sa v súkromí pohybuje v skupine slovenských kamarátov, alebo nadobúda vzťahy s novými srbskými rovesníkmi.

Parciálne sme ozrejmili problematiku vplyvu srbčiny ako blízkeho a kontaktového jazyka medzi súčasnou vojvodinskou mládežou. Samozrejme, nespomenuli sme a dopodrobna sme ani neanalyzovali všetky jazykové roviny – problematika nesprávneho skloňovania je taktiež výrazne prítomná pri ústnej verejnej komunikácii (ovplyvnená nárečím). Konfrontačný výskum nielen ústneho podania, ale aj písomnej formy Slovákov vo Vojvodine by celkovo podal všeobecnejší a komplexnejší obraz o súdobej slovenčine mladej generácie. Naisto však vieme, že súčasná slovenčina vo Vojvodine, pričom ju kreujú aj mladí členovia, si konštruuje areál vlastného vývinu, kde práve jazyková kultúra mnohokrát musí zasiahnuť, aby sa kultivovala, možno aj chránila spisovná zložka slovenčiny. V modernej dobe sú preto potrebné efektívnejšie a pre mladých kvalitnejšie formy kultivovania spisovnej variety slovenského jazyka. Nepriaznivému trendu prenikania srbských slov, slovných spojení, či aj vetných konštrukcií nemožno zabrániť. Je to sociolingvistická realita vývinu slovenskej menšiny nielen v Srbsku, ale aj v ostatných štátoch, kde je prítomný vplyv iného väčšinového jazyka¹. Pre silný vývin masovokomunikačných technológií, internetu sa tento vplyv nezastaví zrejme ani v budúcnosti. Pozitívne však na tom je, že slovenská menšina má vyvinuté silné kultúrne, národné, a teda menšinové sebavedomie, ktoré do kruhu svojho povedomia poňalo aj povedomie o slovenskom jazyku.

LITERATÚRA

DUDOK, D.: Prehľad dejín spisovného jazyka Slovákov v Juhoslávii do pol. 19. st. In: Nový život, roč. 36, č. 2, 1984, s. 83-91.

DUDOK, M.: Zachránený jazyk. Nadlak: Ivan Krasko 2008, 205 s.

MYJAVCOVÁ, M.: O slovensko-srbskom bilingvizme vo Vojvodine. Báčsky Petrovec: Slovenské vydavateľské centrum 2015, 164 s.

MYJAVCOVÁ, M.: Slovenčina v kontakte so srbčinou. In: Sociolingvistika slovaca. 2. Ed. S. Ondrejovič. Bratislava: VEDA 1996, s. 100 – 141.

MYJAVCOVÁ, M.: State o našej slovenčine. Báčsky Petrovec: Kníhtlačiareň Kultúra 2006, 243 s.

¹ Napríklad v Maďarsku je značný vplyv maďarského jazyka medzi maďarskými Slovákami, kým v Rumunsku je to pôsobenie rumunského jazyka na úroveň spisovnej slovenčiny rumunských Slovákov.

Romanoslavica vol. LII, nr. 1

TÝR, M.: Slovečina v praxi. Nový Sad: Futura publikacije 2004, 120 s.

TÝROVÁ, Z.: Tváre vojvodinske slovečiny na internete. In: Slovakistický zborník 4, Nový Sad: Slovakistická vojvodinska spoločnosť 2009, s. 80 – 89.

Archív slovenského vysielania RTV Vojvodiny *Dobry večer Vojvodina* <http://media.rtv.rs/sr/ci/dobry-vecer-vojvodina>. [Cit. 2015-11-25].

Časť archívu mládežnickej relácie *Hore Dolu* <https://www.youtube.com/user/horedolu> [Cit. 2015-11-25].

PRÁCA A BOHATSTVO V SLOVENSKEJ A RUMUNSKÉJ FRAZEOLÓGII¹

Zuzana KOVÁČOVÁ, Ianko GUBANI²

The idioms we use also reflect our social worlds. They come into existence in human work interactions and reflect the degree of wealth attainable through work. In the same way antonyms help delimitate the meaning of a word, so does poverty phraseology help define the idiomatic language of wealth and prosperity. Thus, phraseology serves as a time capsule of the linguistic view of the world and the shared knowledge of a certain group of speakers.

Key word: idiom, significance, metaphor, cognition, concept, imagery.

V epicentre analýz kognitívnej lingvistiky, či v našom prípade kognitívnej frazeológie, je sledovanie procesu smerovania od sémantiky jazykových štruktúr k porozumeniu ich kognitívneho substrátu. Vlastnosti, ktorými sa frazémy vyznačujú, napovedajú, že skúmať frazému znamená rozumieť jej významu a v ňom implicitne obsiahnutej pragmatickej stránke frazémy. Porozumenie frazémy je získanie informácie, ktorú dedukujeme zo sémantickej štruktúry frazémy.

Demjankov (1992), Alefirenko (2008), ale i ďalší autori radia do sústavy kognitívnej lingvistiky kognitívnu frazeológiu. Za základný vektor lingvokognitívnej analýzy považuje Alefirenko (2008, s. 13) smerovanie od skúmania sémantiky jazykových štruktúr k porozumeniu ich kognitívneho substrátu. Alefirenko (tamtiež) v etablovaní kognitívnej lingvistiky vidí novoobjavenie mentalingvistiky vo vede o jazyku, ktorá jej navracia jej antropocentrickú podstatu. Ide o všeobecný znak veľkého všeobecného metodologického zdvihu, ako ho citovaný autor nazval, ktorý začal v lingvistike koncom 50-tych rokov. Kognitívnu frazeológiu na súčasnom stupni jej rozvoja nepovažuje za novú disciplínu, ale za program kognitívne

¹ Štúdia vznikla v rámci riešenia grantového projektu **VEGA 1/0243/15** Text a textová lingvistika v interdisciplinárnych a intermediálnych súvislostiach.

² Autor je zodpovedným riešiteľom projektu **UGA I-14-214-02** *Prejav jazykovej identity a generačný aspekt bilingvizmu slovenskej menšiny v Rumunsku*. Bázou štúdie sú vyexcerpované a preložené frazeologické jednotky zo slovníkov (*Marele dicționar de expresii românești* = MDER; *Dicționar frazeologic al limbii române* = DFLR; *Slovensko-rumunský frazeologický slovník : Dicționar frazeologic slovac/român* = SRFS a pod.) a taktiež aj tie, ktoré autor zaznamenal pri zbere údajov v teréne.

orientovaných výskumov frazeologickej sústavy jazyka s využitím súčasného pojmovo-kategorálneho aparátu. Za jednu z jej úloh považuje skúmanie kognitívno-synergetickej podstaty frazémy, hromadiacej a harmonizujúcej v sebe energiu lingvokreatívneho myslenia, ktoré formuje jazykové poznanie.

Problematika kognitívnej metafory ako východiska nášho poznania - uvádza Kubrjakova (2001, s. 8-9), rezonuje v prácach kognitivisticky orientovaných lingvistov; Intenzívne sa tejto problematike venujú ruskí kognitivisti ako A. P. Čudinov a E. V. Budajev či A. N. Baranov a Ju. N. Karaulov. Kognitívna lingvistika (Kubrjakova, tamtiež) sa zaoberá odrazom kognície v jazyku, dáva odpovede na otázky spojené s podstatou ľudského myslenia a poznania, z aspektu ich spojenia s jazykom. Spomedzi viacerých prác z oblasti kognitívnej lingvistiky je za jedno z východiskových diel považovaná publikácia Georga Lakoffa a Marka Johnsona *Metafory, ktorými žijeme* (v origináli *Metaphors We Live By*. Chicago, University of Chicago Press, 1980). Autori tvrdia, že „naš pojmový aparát hrá centrálnu úlohu v definovaní každodennej reality. Ak sme oprávnení tvrdiť, že náš pojmový aparát disponuje predovšetkým metaforickým charakterom, tak naše myslenie, každodenná skúsenosť a správanie je v značnej miere podmienené metaforou“ (Lakof - Johnson, 2002, s.13).

Obraznosť frazémy je v jazykovom systéme opísaná ako lexikálno-sémantická kategória, zovšeobecňujúca štruktúrno-sémantické vlastnosti frazém. Jej podstata sa odкрýva v dispozícii/schopnosti frazémy odrážať javy mimojazykovej skutočnosti v asociatívnom spojení s inými javmi, ktoré nie sú totožné s označovaným, ale jej nominatívna funkcia vzniká na základe reálnej či mienenej podobnosti a realizuje sa prostredníctvom metaforickej jazykovej činnosti. Slová, ktoré do frazémy vstupujú, samy osebe nemajú expresívny náboj. Ako dochádza k transformácii bezpríznačových nominácií na expresívno-emocionálny celok, vyjadril Alefirenko (2008 s. 20) takto: „Premena bezpríznačového znaku na expresívno-obrazný a stvorenie v procese takej metamorfózy individuálneho zmyslu frazémy sa uskutočňuje vďaka citovému prežívaniu frazémou predstavovaného obrazu denotatívnej situácie.“ Pri charakteristike významu frazémy je, na prvom mieste, dôležité uvedomovanie si faktu, že ide o elementy etnokultúrneho vedomia a ako také sa stávajú súčasťou individuálneho jazykového vedomia. Jazykové vedomie je výsledkom jazykového poznania, ktoré je subjektívnym obrazom sveta. Súčasne ide o taký subjektívny obraz poznania sveta, ktorý je spoločný/vlastný príslušníkom jazykového spoločenstva.

Vo frazeológii sa odráža sociálne i spoločenské bytie človeka, jeho túžby, predstavy, ale i každodenná práca a miera blahobytu, ktorý si ňou vie človek zabezpečiť. Oba koncepty sa vymedzujú aj okruhom frazém, ktoré sú ich sémantickou opozíciou, teda obrazom človeka lenivého a chudobného.

V konkrétnych konceptoch, v našom prípade v koncepte práce a bohatstva, je možné identifikovať medzi jazykmi značnú mieru zhody, a naopak aj isté odlišnosti. Ak porovnáme frazémy s kľúčovou lexémou práca v slovenčine a rumunčine, nájdeme spoločný prienik v týchto prípadoch: *A avea mâini de aur = a fi (foarte) îndemânatic*, čo doslova¹ znamená *Mať zlaté ruky, mať ruky zo zlata*; analogicky v slovenčine. *Mať zlaté ruky* – v slovenčine o veľmi zručnom človeku, vo vzťahu synonymie sa používa i frazéma *Čo mu oči uvidia, to mu ruky urobia*.

V prípade, že ide o výnimočne pracovitého človeka, v slovenčine použijeme frazému *robiť za dvoch*; v rumunčine *A lucra cât doi doslova²: pracovať ako dvaja*. Na rozdiel od slovenčiny má rumunčina v tomto význame varianty³ s inými - vyššími číslovkami: *A lucra cât patru = Pracovať za štyroch*; *A lucra cât șapte = Pracovať za siedmich*. V prípade mimoriadnej intenzity pracovného nasadenia slovenskému *Ide sa pretrhnúť od práce/od roboty*, zodpovedá rumunské *A lucra cu ruptu⁴ = Robiť do roztrhania*.

Dĺžka práce sa meria v slovenčine aj v rumunčine dĺžkou dňa: V rumunčine sa spomína len **zore** – t.j. začiatok *A lucra de zori⁵ = Robiť od svitu*. V slovenčine sa identifikuje celý interval: *Pracovať od svitu do mrku*. Prílišné pracovné nasadenie môže spôsobiť ujmu na zdraví, v slovenčine: *Ide si ruky po lakte zodrať*, v rumunčine:

¹ **A avea mâini de aur = a fi (foarte) îndemânatic** (MDER s. 26). Doslovný preklad: **A avea** – *mať* / **mâini** – *ruky* / **de** – *zo* / **aur** – *zlato* / **a fi** – *byť* / (**foarte** – *veľmi*) **îndemânatic** – *zručný* /. Vo význame: *Mať zlaté ruky, mať ruky zo zlata = byť (veľmi) zručný*.

² **A lucra cât doi**: *A fi deosebit de harnic*; v. š. **A lucra cât patru**; **A lucra cât șapte**; **A munci cât doi**; **A munci cât patru**; **A munci cât șapte** (DFLR, s. 400). Doslovný preklad: **A lucra** – *pracovať* / **cât** – *ako* / **doi** – *dva* / : **A fi** – *byť* / **deosebit** – *nesmierne* / **harnic** – *usilovný* /. Vo význame: *Pracovať za dvoch: Byť veľmi usilovný; varianty: Pracovať za štyroch; Pracovať za siedmich; Robiť za dvoch; Robiť za štyroch; Robiť za siedmich*.

³ Kompletne znenie variantov je súčasťou frazémy uvedenej v poznámke č 2.

⁴ **A lucra cu ruptu**: *A munci fără odihnă* (DFLR, s. 401). Doslovný preklad: **A lucra** – *robiť* / **cu ruptu** – *do roztrhnutia* / **A munci** – *pracovať* / **fără** – *bez* / **odihnă** – *odčých* /. Vo význame: *Robiť do roztrhania: Pracovať bez odčých*.

⁵ **A lucra de zori**: *A lucra toată ziua* (DFLR, s. 401). Doslovný preklad: **A lucra** – *robiť* / **de zori** – *od svitu* / **A lucra** – *robiť* / **toată** – *ceľ* / **ziua** – *deň* /. Vo význame: *Robiť od svitu: Robiť ceľ deň*.

Romanoslavica LII nr.1

*A lucra de-și scoate ochii*¹ = *Pracuje, že mu idú oči vypadnúť*. Aj v rumunčine aj v slovenčine sa vyskytuje frazéma, ktorá vypovedá o pretrhnutí sa v robote: v slovenčine: *Ide sa pretrhnúť od roboty*, v rumunčine *A lucra pe spetite la ceva*² = *Pracovať na niečom až do pretrhnutia*.

Rumunská frazéma *A trăi din sudoarea frunții*³ = *Žiť z potu svojho čela*. Je veľmi podobná slovenskej *zarábať si na chlieb v pote práce*. Najpravdepodobnejšia je motivácia frazém v oboch jazykoch Svätým písmom. V slovenčine sa v tejto súvislosti asociuje parémia *Bez práce nie sú koláče*; ale aj *Žiaden bez práce neje koláče*, resp. frazéma s výrazným didaktizujúcim akcentom: *Kto nepracuje, nech ani neje*. V rumunčine sa mení modus, najmä podmienkovo-účinková stavba súvetia je substitučná – nahradí ju oznamovací spôsob ako napríklad: *Cine nu muncește nu mănâncă*⁴, prípadne *Leneșul mănâncă puțini colaci*⁵, alebo *Lenea e cucoană mare care n-are de mâncare*⁶.

Rovnako je pracovitost' ocenená: *După faptă și răsplată*⁷ = *Aká práca, taká pláca*⁸. Popri tom v slovenčine sa pracovitý človek reflektuje cez jednotlivé výsledky

¹ *A lucra de-și scoate ochii*: *A lucra foarte mult*; *A depune o muncă grea* (DFLR, s. 401). Doslovný preklad: *A lucra* – *robiť* / *de-și scoate* – *vybrať si* / *ochii* – *oči* / *A lucra* – *robiť* / *foarte* – *veľmi* / *mult* – *veľa* / *A depune* – *vynaložiť* / *o muncă* – *robotu* / *grea* – *ťažká*/. Vo význame: *Robiť, že mu až idú oči vypadnúť*: *Robiť veľmi veľa*; *Vynakladať veľkú námahu*.

² *A lucra pe spetite la ceva*: *A munci până la istovite, până la epuizare fizică* (DFLR, s. 401). Doslovný preklad: *A lucra* – *robiť* / *pe spetite* – *do pretrhnutia* / *la ceva* – *na niečom* / *A munci* – *pracovať* / *până la* – *až do* / *istovite* – *únava* / *până la* – *až do* / *epuizare* – *vyčerpanie* / *fizică* – *fyzické*/. Vo význame: *Pracovať na niečom až do pretrhnutia*: *Pracovať až do úplného fyzického vyčerpania*.

³ *A trăi din sudoarea frunții* = *a-și câștiga existența prin munca* (MDER, s. 427). Doslovný preklad: *A trăi* – *žiť* / *din* – *z* / *sudoarea* – *pot* / *frunții* – *čelo* / *a-și câștiga* – *zarobiť si* / *existența* – *živoľytie* / *prin* – *prostredníctvom* / *munca* – *práca*/. Vo význame: *Žiť z potu tváre* – *zarábať si prostredníctvom práce na živoľytie*.

⁴ *Cine nu muncește nu mănâncă* (SRFS, s. 148). Doslovný preklad: *Cine* – *kto* / *nu muncește* – *nepracuje* / *nu mănâncă* – *neje*/. Vo význame: *Kto nepracuje, neje*. *Bez práce nie sú koláče*.

⁵ *Leneșul mănâncă puțini colaci* (SRFS, s. 148). Doslovný preklad: *Leneșul* – *lenivec* / *mănâncă* – *je* / *puțini* – *málo* / *colaci* – *koláčov*/. Vo význame: *Lenivec je málo koláčov*. *Bez práce nie sú koláče*.

⁶ *Lenea e cucoană mare care n-are de mâncare* (SRFS, s. 148). Doslovný preklad: *Lenea* – *lenivosť* / *e* – *je* / *cucoană* – *panička* / *mare* – *veľká* / *care* – *ktorá* / *n-are* – *nemá* / *de mâncare* – *čo zjesť*/. Vo význame: *Lenivosť je veľká panička, ktorá nemá čo zjesť*. *Bez práce nie sú koláče*.

⁷ *După faptă și răsplată* (SRFS, s. 148). Doslovný preklad: *După* – *za* / *faptă* – *skutkom* / *și răsplată* – *aj odmena*/. Vo význame: *Aká práca, taká pláca*.

⁸ V tomto význame Garančovská (2014, s. 148) uvádza aj ďalšie rumunské frazeologické jednotky vzťahujúce sa na odmenu za vykonanú prácu ako napríklad: *Nici o faptă fără plată*; *Cum muncești, așa și se plătește*; *Cum ți-e lucrul, așa ți-e plata*.

práce, najmä roľníckej či sedliackej práce. Z toho pramení parémia: *Komu sa nelení, tomu sa zelení*, vypovedajúc o zazelenaných poliach skoro na jar, keď dobrému gazdovi vzišli husté oziminy, lebo včas zoral a sial. Naopak, o povrchnej práci v rumunčine: *Graba strică traba*¹, *Lucru făcut în grabă nu-i de nici o trabă*². Aj v slovenčine: *Práca chvatná, málo platná*. Ale v tom istom význame sa používa aj jednotlivosť, keď sa o výsledku chvatnej práce hovorí. *Je to horúcou ihlou šité*.

O chuti do práce v rumunčine *Lucru început e pe jumătate făcut*³. A veľmi podobne slovenské veršované príslovie: *Kto čo robí s chuťou rád, môže z práce kratochvíľu mať*. V slovenčine nájdeme špecifickú frazému pre ženskú prácu. O pracovitej žene sa hovorí, že *je do roboty ako osa/ohň/vreteno*; *Vrtí sa v robote ako vrtielka*; *Robota jej len tak horí pod rukami*. O ženskej práci tiež platí, že *ženská práca skýťá, ale sýta*. V rumunskej frazeológii sme našli frazémy, ku ktorým nemáme ekvivalent v slovenčine s tými istými elementmi *A ajunge cal de poștă*⁴. Rumunským prísloviám, v ktorých je kľúčovým slovom voda *A căra (sau a duce) apă* cu ciurul (*sau a căra apă la puț*)⁵, tvorí pendant *nosiť drevo do hory*.

¹ *Graba strică traba* (SRFS, s. 148). Vo význame: *Práca chvatná, málo platná; Robota náhlivá dobrá neľýva*.

² *Lucru făcut în grabă nu-i de nici o trabă* (SRFS, s. 148). Vo význame: *Práca chvatná, málo platná; Robota náhlivá dobrá neľýva*.

³ *Lucru început e pe jumătate făcut*: *Ce se începe se și termină; E important să începi că de terminat vei termina* (DFLR, s. 1075). Doslovný preklad: *Lucru* – robotá / *început* – začatá / *pe jumătate* – na polovicu / *făcut* – urobená / *Ce se* – čo sa / *începe* – začne / *se și* – sa aj / *termină* – dokončí / *E important* – je dôležité / *să începi* – aly si začal / *că de terminat vei termina* – pretože už aj dokončíš/. Vo význame: *Začatá robotá je už do polovice urobená: Čo sa začne, sa aj dokončí; Dôležité je aly si začal, pretože už aj dokončíš*.

⁴ *A ajunge cal de poștă* (pop.) = *a munci fără odihnă* (MDER, s. 11). Doslovný preklad: *A ajunge* – stat' sa / *cal* – kôň / *poștă* – pošta / *a munci* – pracovať / *fără* – bez / *odihnă* – odčých/. Vo význame: *Stat' sa poštovým koňom = pracovať bez odčychu*.

⁵ *A căra (sau a duce) apă cu ciurul (sau a căra apă la puț)* = **a.** *a face încercări zadarnice*; **b.** *a lucra fără spor*; **c.** *a depune o mucă inutilă*. (MDER, s. 16). Doslovný preklad: *A căra (sau a duce)* – vláčiť' (alebo nosit') / *apă* – voda / *cu* – s / *ciurul* – sito / (*sau* – alebo / *a căra* – vláčiť', nosit') / *apă* – voda /; *la* – do / *puț* – podzemný prameň, studňa) **a face** – robiť / **încercări** – pokusy / **zadarnice** – márne / **a lucra** – pracovať / **fără** – bez / **spor** – osoh / **a depune** – vynaložiť / **o mucă** – práca / **inutilă** – zlytočnú/. Vo význame: *(Vláčiť' (alebo nosit') vodu so sitom (alebo vláčiť' / nosit' vodu do podzemného prameňa / studne) = a. robiť márne pokusy; b. pracovať bez osohu; c. vynaložiť zlytočnú námahu / prácu*.

Romanoslavica LII nr.1

V súvislosti s nadobúdaním bohatstva – v slovenčine sa napríklad často používa *Remeslo má zlaté dno*. V rumunských parémiách je frekventované slovo majetok a peniaze, nasledovné frazémy sú v slovenčine s identickým lexikálnym obsadením neznáme. Len prvej parémii by zodpovedalo slovenské mať peňazí ako pliev. Rozdiel spočíva v tom, že zatiaľ čo v slovenskom variante je bohatstvo identické s peniazmi, v rumunskej frazeológii je funkčná synekdocha, keď sa celkom – majetky – pomenuje časť. *A avea avere cât praful de pe tobă*¹; *A avea avere s-o mănânce cu lingură*²; *A avea averile lui Noe*³; *A avea bani ca la Turci*⁴; *A avea bani cu carul*⁵; *A avea bani gărlă (sau a se culca pe bani, reg. a măsura banii cu dimerlia)*⁶; *A avea bani la saltea*⁷; *A face avere*⁸; *A fi doldora (sau plin, putred) de bani*⁹. Obidve národné spoločenstvá si najviac cenia zdravie: v slovenčine *Kto má zdravie, má*

¹ **A avea avere cât praful de pe tobă** (reg.): *A nu avea nimic* (DFLR, s. 37). Doslovný preklad: **A avea** – mať / **avere** – majetok / **cât** – ako / **praful** – prachu / **de pe** – z / **tobă** – bubna / **A nu avea** – nemať, nevlastniť / **nimic** – nič/. Vo význame: *Mať majetku ako prachu z bubna : nemať nič.*

² **A avea avere s-o mănânce cu lingură**: *A fi foarte bogat* (DFLR, s. 37). Doslovný preklad: **A avea** – mať / **avere** – majetok / **s-o mănânce** – že ho môže jesť / **cu** – s / **lingură** – lyžica / **A fi** – byť / **foarte** – veľmi / **bogat** – bohatý/. Vo význame: *Mať toľko majetku, až ho môže jesť s lyžicou : byť veľmi bohatý.*

³ **A avea averile lui Noe**: *A fi foarte bogat* (DFLR, s. 37). Doslovný preklad: **A avea** – mať / **averile** – majetky / **lui Noe** – Noemove /: **A fi** – byť / **foarte** – veľmi / **bogat** – bohatý /. Vo význame: *Vlastniť Noemove majetky : byť veľmi bohatý.*

⁴ **A avea bani ca la turci** = *A avea mulți bani* (DFLR, s. 37). Doslovný preklad: **A avea** – mať / **bani** – peniaze / **ca la** – ako u / **turci** – Turci / . : **A avea** – mať, vlastniť / **mulți** – veľa / **bani** – peniaze/. Vo význame: *Mať peňazí ako Turci = mať veľa peňazí.*

⁵ **A avea bani cu carul**; **A fi putred de bogat**; v. și **A avea bani cu sacul**; **A avea bani gărlă**; **A avea bani groși** (DFLR, s. 37). Doslovný preklad: **A avea** – mať / **bani** – peniaze / **cu** – s / **carul** – voz / **A fi** – byť / **putred** – prehnitý / **de bogat** – bohatý/. Vo význame: *Mať za voz peňazí : Mať peňazí ako hncja; Mať za vrece peňazí; Mať nesmierne veľa peňazí; Mať iba bankovky.*

⁶ **A avea bani gărlă (sau a se culca pe bani, reg. a măsura banii cu dimerlia)** = *A fi foarte bogat* (MDER, s. 34). Doslovný preklad: **A avea** – mať / **bani** – peniaze / **gărlă** – veľmi veľa / (**A se culca** – ľahnúť si / **pe** – na / **bani** – peniaze / . **A măsura** – merať / **banii** – peniaze / **cu** – s / **dimerlia** – merica). **A fi** – byť / **foarte** – veľmi / **bogat** – bohatý/. Vo význame: *Mať veľmi veľa peňazí (Spať na peniazoch, merať peniaze mericou) = byť veľmi bohatý.*

⁷ **A avea bani la saltea** : *A fi foarte bogat*. *A avea bani ascunși* (DFLR, s. 37). Doslovný preklad: **A avea** – mať / **bani** – peniaze / **la saltea** – v matraci / **A fi** – byť / **foarte** – veľmi / **bogat** – bohatý / . **A avea** – mať / **bani** – peniaze / **ascunși** – ukryté / . Vo význame: *Mať peniaze v matraci : byť veľmi bohatý; mať ukryté peniaze.*

⁸ **A face avere** = **a. a agonisi**; **b. a parveni** (MDER, s. 30). - *Nadobúdať majetok.*

⁹ **A fi doldora (sau plin, putred) de bani** = *A fi foarte bogat* (MDER, s. 34). Doslovný preklad: **A fi** – byť / **doldora** – nadmieru naplnený / (**sau** – alebo / **plin** – plný / **putred** – prehnitý) **de bani** – od peniaze / . **A fi** – byť / **foarte** – veľmi / **bogat** – bohatý/. Vo význame: *Byť preplnený peniazmi = byť veľmi bohatý.*

všetko. V rumunčine *Sănătatea e cea mai bună avuție*¹ a *Sănătatea e mai scumpă ca aurul din lume*².

Tradične sa s bohatým človekom spájajú v slovenčine negatívne konotácie a naopak, s chudobným pozitívne. O bohatom človeku sa naznačuje, že mu pomáhajú aj nadprirodzené bytosti: *Má škriatka, čo mu peniaze vláči. Tuším ti rarášok peniaze nosí. Narobil peňazí ako čert železa. Rastú mu peniaze ako vlkovi pečienka*. Vo frazémach je na intenzifikáciu miery bohatstva funkčne využitá irónia: *Má biedu ako mlynárova sliedka. Má všetko, okrem vtáčieho mlieka*. Bohatí ľudia bývajú aj skúpi: *A ședea (ca dracu) pe comoară*³. Takmer absolútne vyjadrenie **miery bohatstva** nájdeme vo frazémach: *A fi (bogat) ca un stup sau a fi (ori a se face) stup de bani*⁴, čo doslova znamená: Byť (bohatý) ako úľ s peniazmi = byť, alebo stať sa bohatým. Mať veľké majetky: *Mať peňazí ako včiel v úli*. V slovenčine sa veľký objem peňazí prirovnáva k plevám: *Má peňazí ako plev*. Irónia je prítomná aj vo frazémach **o chudobnom človeku**: *Má peňazí ako chlup na dlani*.

Pozitívne sa hodnotí **štedrosť**: *Kto chudobnému dáva, bohu požičiava*. V tomto kontexte treba chápať aj frazému *Lucru la timp dăruit, prețuieste îndoit: Dacă vrei să dăruiești, dăruiește la timp* -- doslova: Vec darovaná načas / robota vykonaná načas má dvojnásobnú hodnotu: Ak chceš niečo darovať / odovzdať, daruj / odovzdaj to vo vhodnom čase; čomu zodpovedá slovenské: *Kto včas dáva, dvakrát dáva*.

Rumunskej frazéme *A arde dracului tămâie: A face un lucru inutil; A nu face nimic folositor* doslova: *páliť čertovi kadidlo: robiť zlytočnú robotu; Nerobiť nič*

¹ *Sănătatea e cea mai bună avuție* (SFRS, s. 27). Doslovný preklad: *Sănătatea* – zdravie / *e cea mai bună* – je najlepšie / *avuție* – bohatstvo/. Vo význame: *Bohatý je ten, ktorý je zdravý*.

² *Sănătatea e mai scumpă ca aurul din lume* (SFRS, s. 27). Doslovný preklad: *Sănătatea* – zdravie / *e mai scumpă* – je drahšie / *ca* – než / *aurul* – zlato / *din* – z / *lume* – svet/. Vo význame: *Zdravie je drahšie než zlato z celého sveta*.

³ *A ședea (ca dracu) pe comoară* (pop. și fam.) = *a fi bogat și zgârcit* (MDER, s. 435). Doslovný preklad: *A ședea* – sedieť / (*ca* – ako / *dracu* – čert) *pe* – na / *comoară* – poklad / *a fi* – byť / *bogat* – bohatý / *și* – a / *zgârcit* – skúpy/. Vo význame: *Sedieť (ako čert) na poklade = byť bohatý a skúpy*.

⁴ *A fi (bogat) ca un stup [sau a fi (ori a se face) stup de bani]* = *a fi (sau a deveni) foarte bogat, a aduna multă avere* (MDER, s. 425). Doslovný preklad: *A fi* – byť / (*bogat* – bohatý) *ca* – ako / *un* – jeden / *stup* – úľ / [*sau* – alebo / *a fi* – byť / (*ori* – alebo / *a se face* – stať sa) *stup de bani* – úľ z peňazí] = *a fi* – byť / (*sau* – alebo / *a deveni* – stať sa) *foarte* – veľmi / *bogat* – bohatý / *a aduna* – zbierať / *multă* – veľké / *avere* – majetok/. Vo význame: *Eyť (bohatý) ako úľ s peniazmi, stať sa úľom z peňazí = byť, alebo stať sa bohatým. Mať veľké majetky*.

Romanoslavica LII nr.1

užitočného významovo zodpovedá slovenská frazéma so značnou mierou absurdity: *Nemala čo robiť, dala sa (začala) záplaty obšívvať*. Ak je niekto veľmi šikovný a dokáže aj nemožné, v rumunčine povieme: *A stoarece apă din piatră seacă*¹ = doslova: Vyžmýkať vodu zo skaly = zrealizovať nemožnú robotu; alebo: *A apuca (sau a prinde) luna cu dinții și soarele cu picioarele*² = doslova: Chytať mesiac zubami a slnko nohami = pokúšať sa o realizáciu takmer nemožnej, alebo ťažko dostupnej roboty. V slovenčine tomu zodpovedá frazéma: *Aj z jalovej kravy teľa vymámi*. Irónia je najúčinnnejším výrazom postoja pretransformovaného do frazeologických jednotiek voči tým, ktorí sa len chvália, že veľa pracujú, no v skutočnosti neurobili nič – *A asuda sub limbă*³. Identicky tiež s ironickým podtextom aj v slovenčine: *Pracuje, až sa mu jazyk potí*.

O človeku, ktorému sa nechce pracovať vypovedá v rumunčine frazeologická jednotka *A nu lua (sau a nu ridica) un pai de jos*. Doslova: *Nezdvihnúť ani slamku zo zeme = nerobiť absolútne nič*. V slovenčine sa výraz intenzifikuje tiež prostredníctvom slamy ako najmenej a najľahšej veci: *Nepreložiť ani križom slamy*. Slovo **slama** je v tvare partitívneho genitívu, čím sa podčiarkuje vyjadrenie minimálnej miery. V rumunských frazémach *A sta cu burta la pământ* (reg.) = a trádävi, *a sta cu burta la soare*. Znamená doslova *ležať bruchom k zemi = flákať sa, zaháľať*; podobne v inej frazéme *A sta cu burta la soare* = a nu face nimic, a lenevi, a trândävi – doslova: *ležať bruchom k slnku = nič nerobiť, leňošiť, flákať sa, zaháľať*; sa intenzifikuje miera záhalčivosti; analogicky v slovenskej frazéme *ležať hore*

¹ *A stoarece apă din piatră seacă* = a realiza un lucru imposibil (MDER, s. 421). Doslovný preklad: **A stoarece** – vyžmýkať / **apă** – voda / **din** – z / **piatră** – skala / **seacă** – suchá / = **a realiza** – zrealizovať / **un lucru** – jednu robotu / **imposibil** – nemožný/. Vo význame: *Vyžmýkať vodu zo skaly = zrealizovať nemožnú robotu*.

² *A apuca (sau a prinde) luna cu dinții și soarele cu picioarele* = a încerca realizarea unui lucru aproape imposibil sau greu accesibil (MDER, s. 408). Doslovný preklad: **A apuca (sau a prinde)** – chytať / **luna** – mesiac / **cu** – so / **dinții** – zubami / **și** – a / **soarele** – slnko / **cu** – s / **picioarele** – nohami / **a încerca** – pokúšať sa / **realizarea** – realizácia / **unui lucru** – jednej roboty / **aproape** – takmer / **imposibil** – nemožnej / **sau** – alebo / **greu** – ťažko / **accesibil** – dostupnej/. Vo význame: *Chytať mesiac zubami a slnko nohami = pokúšať sa o realizáciu takmer nemožnej, alebo ťažko dostupnej roboty*.

³ *A asuda sub limbă* (ir.), *se zice în bătaie de joc despre cei care se plâng că au muncit din greu, fără să fi făcut în realitate (mai) nimic* (MDER, s. 23). Doslovný preklad: **A asuda** – potiť sa / **sub** – pod / **limbă** – jazykom / **se zice** – hovorí sa / **în bătaie de joc** – výsmešne / **despre cei** – o tých / **care** – ktorí / **se plâng** – sa sťažujú / **că** – že / **au muncit** – robili / **din greu** – ťažko / **fără să fi făcut** – bez toho aly urobili / **în realitate** – v skutočnosti / **(mai) nimic** – niečo/. Vo význame: *Potiť sa pod jazykom (ironicky), hovorí sa o tých, ktorí sa sťažujú, že ťažko robili bez toho, aby reálne niečo urobili*.

pupkom je kľúčovou lexémou *brucho* – *pupok*. S bohatstvom a pracovitosťou sa viaže aj otázka **sporovlivosti** či naopak, **rozhadzovačnosti**: **A aduna doi cu doi**: *A face economii mici; a aduna puțin câte puțin*. – Doslova: *Odkladať grajciar ku grajciar*: odkladať si peniaze po malých čiastkach; v slovenčine: *Babka k babce, budú kapce* (babka – tu peniaz bezvýznamnej hodnoty). Človek, ktorý málo pracuje, resp. príliš rozhadzuje a málo sporí, sa stane **chudobným**. **Găina când se vede în tărăte dă cu piciorul**¹. Doslova: – *Ked' sa ocitne sliepka v otrubách, začne rozhrabávať*, V slovenčine sa didaktizujúco využíva opozícia dieťa – dospelí na jednej strane a múdry a hlúpy na druhej strane, ako analógia rozumnosti a nerozumnosti: *Dieťaťu nedávaj nôž do ruky a hlúpemu peniaze*.

Pre rumunčinu je typické spojenie: **A ajunge (sau a se vedea, a aduce, a lăsa etc.) la (sau în) sapă de lemn**², čo znamená úplne ochudobniť, prípadne zruinovať sa, stratiť všetko³. V slovenčine by sme použili spojenia: *vyjsť na psí tridsiatok; prísť na žobrácku palicu*; resp. *byť chudobný ako kostolná myš*, ale aj *Má peňazí ako žaba srsti*. Miera chudoby, ktorá sa v slovenčine vyjadruje metaforicky cez *kostolnú myš*, sa v rumunčine vyjadruje synekdochickou transpozíciou: **A ajunge la blide (a ajunge sărac)** – doslova: *Stať sa chudobným, mať iba tanier, nič iné*. Rumunskej frazémy **A avea casa sub pălărie** (reg.) = *a fi foarte sărac*; doslova: *Mať namiesto domu iba klobúk* = *byť veľmi chudobný, zodpovedá slovenská frazéma nemať strechu nad hlavou*; resp. *nemať kde hlavu skloniť/zložiť*.

Uvedené komparácie svedčia tak o množine frazém, v ktorej je značný spoločný prienik, ako aj o skupine frazém, ktoré sú charakteristické len pre jeden

¹ **Găina când se vede în tărăte dă cu piciorul**, *se spune despre cei care nu știu să păstreze cu grijă ceea ce au agonisit* (MDER, s. 4). Doslovný preklad: **Găina** – *sliepka* / **când** – *ked'* / **se vede** – *(sa vidí) sa nachádza* / **în** – *v* / **tărăte** – *otruby* / **dă cu piciorul** – *rozhrabuje* / **se spune** – *hovorí sa* / **despre cei** – *o tých* / **care** – *ktorí* / **nu știu** – *nevedia* / **să păstreze** – *udržiavať* / **cu grijă** – *starostlivo* / **ceea ce** – *čo* / **au agonisit** – *nazhromaždili, nagazdovali* /. Vo význame: *Ked' sa ocitne sliepka v otrubách, začne rozhrabávať, hovorí sa o tých, ktorí nevedia rozumne vynakladať s tým, čo krvopotne nagazdovali, nazhromaždili*.

² **A ajunge (sau a se vedea, a aduce, a lăsa etc.) la (sau în) sapă de lemn** = *a sărăci, a (se) ruina* (MDER, s. 385). Doslovný preklad: **A ajunge** – *stať sa, dostať sa* / **(sau** – *alebo* / **a se vedea** – *vidieť sa* / **a aduce** – *priniest'* / **a lăsa** – *nechať* / **etc.** – *a pod.*) **la** – *na* / **(sau** – *alebo* / **în** – *v*) **sapă** – *motyka* / **de** – *z* / **lemn** – *drevo* / = *a sărăci* – *ochudobniť* / **a (se) ruina** – *zruinovať sa* /.

³ Uvedená frazeologická jednotka je príznačná pre rumunsky hovoriacich. Je veľmi často používaná a znamená úplné ochudobnenie, prípadne zruinovanie sa, stratenie všetkého hmotného.

Romanoslavica LII nr.1

z porovnávaných jazykov. Práve táto druhá skupina frazém sa stáva možným nástrojom na identifikovanie osobitostí jazyka a identifikáciu špecifickosti národného spoločenstva. V rumunskej frazeológii sa často objavujú aj, v súvislosti s prácou a bohatstvom či lenivosťou a chudobou, nebeské telesá, najmä slnko, nebo, mesiac, hviezdy, vietor. Osobitne je kľúčovým slovom voda, more. Oproti tomu v slovenských frazémach je viac jednotlivostí z oblasti poľnohospodárstva, najmä pestovania pšenice – zrno, plevy, z prírodných útvarov je to hora, les, oproti rumunskej skale či piesku.

Mnohoaspektovosť frazém je dôkazom Mikom identifikovanej výrazovej dispozície frazém. Kľúčovým pre komunikatívne poňatie frazeologického bohatstva jazyka je, že frazéma je obraznou alternatívou reči. Frazéma vznikala ako reakcia na kontext či situáciu a je pre situáciu aj určená, v čom spočíva jej komunikačná podstata. Z didaktického aspektu je vhodné poznávať frazému v texte, osobitne v procese percepcie umeleckého textu, v ktorom sa modeluje svet ako jeho obraz: „Práve umelecké texty môžu byť nosným materiálom, rozvíjajúcim samostatné kritické myšlení, toľak potrebné k akcelerácii osobnosti dítäte“ (Bednářová, 2005, s. 36).

LITERATÚRA

ALEFIRENKO, N. F.: Frazeologija v svete sovremenných lingvističeskich paradigm. Minsk: Elips 2008. 271 s.

ALEFIRENKO, N. F.: Spornye problemy semantiki. Moskva: Gnozis 2005. 326 s.

АЛЕФИРЕНКО, Н. Ф. – КОРИНА, Н. Б.: Проблемы когнитивной лингвистики. Нитра: Университет им. Константина Философа в Нитре, Философский факультет 2011. 216 s.

BEDNÁŘOVÁ, J.: Čtení jako nástroj myšlení. In: Tradiční a netradiční metody a formy práce ve výuce českého jazyka na základní škole : sborník prací z mezinárodní konference konané 19. března 2004 na Pedagogické fakultě UP v Olomouci . Ed. M. Polák – K. Vodrážková. Olomouc: PdF – UP 2005, s. 34 – 46.

ČUDINOV, A. P.: Rossija v metaforičeskom zerkale. Kognitivnoe issledovanie političeskoj metafory (1991-2000). Ekaterinburg: Ural'skij GPU 2001. 238 s.

ČUDINOV, A.P.: Političeskaja lingvistika. Moskva: Flinta-Nauka 2007. 254 s.

DEM'JANKOV, V. Z.: Kognitivnaja lingvistika kak roznovidnosť interpretirujuščego padchoda. In: Vaprosy jazykoznanija, 1994, č. 4, s. 17 – 33.

Dicționar frazeologic al limbii române. Red. M. Tomici. București: Seaculum vizual 2009. 1280 s.

DUMISTRĂCEL, S.: Lexic românesc : cuvinte, metafore, expresii. Iași: Casa Editorială Demiurg Plus 2011. 252 s.

HEČKO, B. Nehádzte perly sviniam. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV 2005. 420 s.

Romanoslavica vol. LII, nr. 1

- JANDA A, L.: A methaphor in search of a source domain: The categories of Slavic aspect. In: *Cognitive linguistics*, 2004, roč. 15 č. 4 s. 471 – 527. DOI: 10.1515/cogl.2004.15.4.471
- JOHNSON, M.: *The Body in the Mind : The Bodily Basis of Meaning, Imagination, and Reason*. Chikago: University of Chicago Press 1987. 272 s.
- KARAULOV, J. N.: *Russkij jazyk i jazykovaja ličnost'*. Moskva: Nauka 1987. 261 s.
- KARAULOV, J. N.: *Russkij asociativnyj slovar. Tom I Oz stimula k reakcijam. Tom II Ot reakciji k stimulam*. Moskva: AST. Astrel 2002. 800 s.
- KORINA, N. B.: *Kognitivnyje aspekty slovacko-ruskogo jazykovogo paralelizma*. In: *Dialóg kultúr*. Hradec Králové, 2011. s. 1 – 13.
- KORINA, N. a kol.: *Jazykovaja kartina mira i kognitivnye priority jazyka*. Nitra: FF UKF 2014. 204 s.
- KOVÁČOVÁ, Z.: *Obraz človeka v kognitívnej frazeológii*. In: *Obraz človeka v jazyku : Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Ed. J. Vaňko. Nitra: FF UKF 2014, s. 193 – 207.
- KOVÁČOVÁ, Z.: *Význam živého slova v evolúcii slova*. In: *Jazyk a kultúra z kognitívneho aspektu : Zborník vedeckých prác s medzinárodnou účasťou*. Ed. N. Korina – J. Sokolová. Nitra: FF UKF 2014, s. 69 - 79.
- KUBRJKOVA, J.: *Razmyšlenija o sud'bach kognitivnoj lingvistiky na rubeže vekov*. In: *Vaprosy filologii*, č. 1. 2001, s. 8- 17.
- LAKOF, G. – JONSON. M.: *Metafory, kterými žijeme*. Brno: Host 2002. 280 s.
- MUNTEANU, C.: *Frazeologia românească. Formare și funcționare*. Iași: Institutul European 2013. 251 s.
- Marele dicționar de expresii românești. Red. M. Bucă. București: Meteor Press 2011. 552 s.
- Pînă-n pînzele albe : dicționar de expresii românești. Red. S. Dumistrăcel. Iași: Institutul European 2001. 536 s.
- Slovensko-rumunský frazeologický slovník : Dicționar frazeologic slovac/român. Red. L. Garančovská. București: Editura Universității din București 2013. 284 s.
- ZÁTURECKÝ, A. P.: *Slovenské príslovia, porekadlá, úslovia a hádanky*. Bratislava: Tatran 1974. 756 s.

VZŤAH JAZYKA A ZDVORILOSTI V ZRKADLE TEORETICKÝCH KONCEPCIÍ

Lucie TRUBACOVÁ

The main purpose of the paper *The Relation of the Language and Politeness in the Reflection of the Theoretical Conceptions* is to see the linguistic politeness phenomenon through its various scientific descriptions and explanations which also sheds the light to the scientific tendencies and movements within this field of interest. We presume that the understanding of the phenomenon of linguistic politeness – as one of the key topics in sociolinguistics – may provide also an understanding of the social interaction in general. We seek to embrace comprehensively various approaches, their background, contribution but also the later criticism.

We start our exploration with the pre-pragmatic conceptions, which have their roots in Europe of the early 20th century, and with a brief glance to the eastern – Chinese and Japanese – point of view. We continue with the pragmatic approaches which create the base of the current linguistic politeness research. Here we focus closely on the influence of three main pragmatic theories within the three individual subchapters – Robin T. Lakoff and the Logic of Politeness; Geoffrey Leech and his Model of General Pragmatics; Penelope Brown and Stephen C. Levinson and Politeness as One of the Universals of the Language Usage. Apart of these theories we consider also the research of the Japanese and Chinese Politeness – represented by researchers Yuego Gu and Sashiko Ide – which also has its roots within the linguistic pragmatics. The third part of our exploration is focused on the post-pragmatic or postmodern approach to linguistic politeness phenomenon. We look closely at the works of Richard J. Watts and Gino Elen and their interesting findings.

In conclusions we consider the main tendencies within the linguistic politeness research while the main tendency seems to be the transition from the modern, objective point of view, to more opened postmodern point of view. In other words, we may see how deductive research methods are slowly being replaced by more inductive ones. The question how to use the theory of emergence within our studies of the politeness phenomenon could be also interesting.

Key words: Politeness. Linguistic Politeness. Etiquette. Robin T. Lakoff. Geoffrey Leech. Penelope Brown and Stephen C. Levinson. Richard J. Watts. Gino Elen. Japanese and Chinese Politeness research. Emergence Theory.

Úvod

*V živote sa vyskytujú okamihy,
keď je v záujme ďalšieho poznávania
nevyhnutné položiť si otázku,
či dokážeme myslieť inak, než myslíme,
a vnímať inak, než vidíme,
ak chceme nazrieť a vnímať ďalej.*

Michel Foucault

Výskum jazykovej zdvorilosti v súčasnosti zahŕňa pomerne široké spektrum prístupov, pričom doteraz najvplyvnejšia a najrozšírenejšia pragmalingvistická teória Penelope Brownovej a Stephena C. Levinsona (1978, 1987) je podrobovaná kritike a stretáva sa s mnohými výčtkami vyplývajúcimi predovšetkým z empirických výskumov, no cieľom kritiky sú aj jej metodologické základy. Pri snahe vypracovať jednotnú teóriu, respektíve spoločný prístup, oficiálne vznikla v roku 1998 výskumná skupina *Linguistic Politeness Research Group*¹, ktorá v súčasnosti spája bádateľov prakticky z celého sveta a svoje výsledky prezentuje v časopise *Journal of Politeness Research* a na spoločných vedeckých podujatiach, konferenciách či kolokviách. Odborné texty na danú tému nájdeme aj na stránkach časopisov, ako napríklad *Language Sciences*, *Journal of Sociolinguistics*, *Multilingua* a *Journal of Pragmatics*, pričom v poslednom z nich bola v roku 1994 uverejnená bibliografia s vyše 900 odkazmi kníh a článkov. Richard J. Watts v roku 2003 uvádza rozsah nazhromaždených odkazov s počtom približne 1200 jednotiek.

V roku 1990 Bruce Fraser predostrel vo svojom príspevku *Perspectives on Politeness* štyri najvplyvnejšie súčasné prístupy skúmania zdvorilosti: 1. uchopenie cez sociálnu normu – tradičný prístup (*the social norm view*); 2. uchopenie cez konverzačné maximy (*the conversational maxim view*; Lakoff, 1973; Leech, 1983); 3. uchopenie cez „zachovanie tváre“ (*the face-saving view*; Brown a Levinson, 1987) a 4. uchopenie cez „konverzačnú spoluprácu“ (*the conversational contract view*; Fraser, 1990). V rámci ďalšieho, tzv. postmodernistického prístupu k sledovanému fenoménu – ktorý sa vyznačuje aj tým, že sa vyhýba tvrdeniam o stálosti/ukotvenosti významu výpovede a dôraz kladie na dynamickú a nepredvídateľnú povahu významu v interakcii, vrátane zdvorilostných výrazov – sú pozoruhodné napríklad príspevky Richarda J. Wattsa (1992, 2003), Gina Eelena (2001), Sary Mills (2003), Miriam Locher (2004) atď. Pozornosť sa sústreďuje aj na medzikultúrny výskum (napríklad: Sifianou, 1992; Kasper a Blum-Kulka, 1993; Bayraktaroğlu a Sifianou, 2001; Lakoff a Ide, 2005) a výskum nezdvorilosti (napr. Culpeper, 1996; Bousfield, 2008).

¹ Členkou spomínanej skupiny som sa stala v roku 2010. Oficiálnu internetovú stránku skupiny je možné nájsť pod odkazom: <http://research.shu.ac.uk/politeness/>

Jazyková zdvorilosť a jej výskumy

*Zdvorilosť sa dotýka záležitostí, ktoré sú kľúčové
nielen pre sociolingvistov a sociálnych antropológov,
ale taktiež v živote každej individuálnej ľudskej
Lytosti.*

Richard J. Watts, Sachiko Ide, Konrad Ehlich

1 Predpragmatický výskum

Rozvoj záujmu o *jazykovú zdvorilosť* (= linguistic politeness) sa väčšinou spája s pragmatickým a sociolingvistickým prístupom, takže mnohí autori kladú jeho počiatky na koniec 60. a začiatok 70. rokov 20. storočia. Avšak Richard J. Watts (2003, pred ním napríklad aj Held, 1992 alebo Ehlich, 1992) poukazuje na to, že záujem o jazykovú zdvorilosť má omnoho dlhšiu tradíciu a neobmedzuje sa iba na európsky či americký priestor. Prístupy k zdvorilosti, ktoré boli rozvinuté pred vznikom lingvistickej pragmatiky (teda skôr ako v 60. rokoch) preto označuje ako *predpragmatické* a analogicky prístupy vyrastajúce z princípov pragmatiky ako *postpragmatické*. Centrálné postavenie pragmatických prístupov vyplýva predovšetkým z ich rozšíreného používania a významného vplyvu na súčasné uvažovanie o jazykovej zdvorilosti. V nadväznosti na Watta označujeme konkrétne prístupy rovnako.

Gudrun Held (Held, 1992) poukazuje na to, že záujem o zdvorilosť z lingvistického hľadiska – tzv. **predpragmatické prístupy** boli v Európe už skôr, a to v rámci „idealistickej školy“ (Spitzer, 1922; Beinhauer, 1930; Lerch 1934) a ženevskej školy (Bally, Gabelentz, Brunot, Dauzat, Kainz a iní). Lingvisti ako Spitzer, Beinhauer, Lerch a iní verili, že jednotlivé výpovede označené ako „zdvorilé“ sú určite neopakovateľnými kreatívnymi aktmi, ale zároveň sú vždy individuálnou kryštalizáciou kolektívneho štýlu, t. j. *Umgangssprache* – „hovorového jazyka“ ľudí, ktorých typické záujmy tieto výpovede reflektujú. Z tohto pohľadu jedinec nekoná pragmaticky a intenčne, ale v istom rozsahu ako bábka. Jedinec je vnímaný ako „jedinečný a kreatívny zástupca jazykovej komunity, ktorej hodnoty a normy sú

Romanoslavica LII nr.1

ukotvené v kvázimagickom termíne *Wesen* alebo *Wesenart* – „bytie alebo druh bytia““ (op. cit., s. 138).

V rámci ženevskej školy je zdvorilosť považovaná za „sociálnu modalitu (Gabelentz, 1969, s. 474), ktorej je prisúdená objektívna hodnota a determinuje jazykový systém relevantnej spoločnosti zvonku ako nadradená norma. Z toho vyplýva, že môže byť – a bola – lingvisticky študovaná ako jazykový fakt, t. j. gramatika“ (Held, 1992 s. 137). Held tvrdí, že sociálne a psychologické vplyvy mali dosah na lingvistické deskripcie viacerých rovín, najmä na lexikón a morfosyntax. Zdvorilosť v uvádzaných prístupoch teda nie je pod kontrolou jednotlivca, pozostáva zo sociálnych obmedzení považovaných za súčasť kolektívneho národného charakteru, čo vylučuje jej strategický a intencný rozmer – typický pre mnohé súčasné teórie.

Záujem o jazykovú zdvorilosť sa však neobmedzuje na európsky či americký kontext a spomínaný Watts (2003, s. 56) upozorňuje na to, že omnoho dlhšiu tradíciu má na Ďalekom východe, predovšetkým v Číne a v Japonsku. V Číne sledujeme záujem o daný fenomén v rámci teórií rétoriky a v Japonsku zas v rámci teórií národného jazyka. Song Mei Lee-Wong poukazuje na to, že v starovekej Číne mala zdvorilosť ako súčasť teórií rétoriky centrálnu úlohu: „zmiernenie nárazov“ (= easing the jolts) bolo hlavným cieľom rétoriky v starovekej Číne natoľko, že jednou zo základných funkcií sociálnych procesov bolo vyhnúť sa nepríjemnostiam alebo v dnešnom ponímaní „zachovanie tváre““ (Lee-Wong, 2000, s. 21; cit. podľa Watts, 2003, s. 56). Janet S. Shibamoto (1985) zas rozoberá dva smery akademického záujmu o jazyk v Japonsku, ktoré nemajú ekvivalenty v západných krajinách. Konkrétne ide o štúdium národného jazyka a tzv. „štúdiá jazykového života“. Prvý smer s vyše dvetisícročnou tradíciou zahŕňa aj detailnú teoretickú analýzu a reflexiu štruktúr zdvorilosti v japončine (op. cit., s. 56).

2 Pragmatický výskum

*... Gramatika (abstraktný formálny systém jazyka)
a pragmatika (princípy jazykového používania) sú
komplementárne domény lingvistiky. Nemôžeme
pochopiť povahu jazyka bez štúdia oboch týchto
domén a interakcie medzi nimi.*

Geoffrey N. Leech

Väčšina súčasného záujmu o jazykovú zdvorilosť viac-menej pramení z pragmatických prístupov a pole výskumu sa sústreďuje okolo troch centrálnych teórií, a to teórie Penelope Brownovej a Stevena C. Levinsona, Robin T. Lakoffovej a Geoffreyho Leecha. Tieto teórie v rôznej miere ovplyvňujú empirické i teoretické výskumy ako ideová a metodologická platforma, respektíve vyvolávajú kritické ohlasy po zmene metodologického prístupu. Hlavným impulzom pre vznik týchto teórií jazykovej zdvorilosti bola štúdia Paula Gricea „Logic and Conversation“, ktorá vyšla v roku 1975, i keď Watts (2005, s. xxxiv) podotýka, že kópie prednášok Williama Jamesa kolovali medzi lingvistami už minimálne šesť rokov predtým. Grice v prednáške Williama Jamesa, ktorá formovala základ príspevku z roku 1975, prezentuje svoj kooperačný princíp so štyrmi maximami kvality, kvantity, relevancie a spôsobu, ktoré – s výnimkou maximy relevancie – boli rozdelené do viacerých submaxím. V tom čase sa začína pragmatika plne rozvíjať, pričom dovtedy sa do značnej miery týkala snáh o vyčlenenie sémantiky – ako jazykovedného štúdia významu – z pragmatiky. V pragmatike sa stala signifikantnosť jazyka v akcii a v kontexte jeho produkcie tak isto dôležitou ako semiotické teórie referencie, denotácie a konotácie (Watts, 2005, s. xxxiv). Ďalšou *griceovskou* inšpiráciou bolo autorovo vyjadrenie, že na konverzačnej kooperácii sa môžu podieľať aj iné maximy, napríklad maxima zdvorilosti, čo taktiež podnietilo záujem o spôsoby, akými sa zdvorilosť podieľa na „hľadke“, nekonfliktnej a kooperatívnej komunikácii (op. cit., s. xxxiv). Sledované centrálné pragmatické teórie sa teda odvíjajú od Griceovho princípu kooperácie, pričom narábanie s týmto princípom sa u autorov líši¹. V nasledujúcich podkapitolách sa budeme snažiť demonštrovať základné východiská a charakter daných teórií a taktiež poukážeme na ich podnetné i problematické stránky.

¹Watts však v danej súvislosti podotýka, že chybou, ktorá sa často vyskytuje pri interpretácii Gricea (1975), je ponímať ho v zmysle postulovania modelu konverzácie, v rámci ktorej je princíp optimálnej kooperácie kontrolným princípom. Lakoff, Leech aj Brown a Levinson podľa autora spadli práve do tejto pasce. „Čo sa *filozof* Grice snažil zostaviť, bolo vysvetlenie pre význam, ktorý má na mysli hovoriaci popri význame výpovede, to znamená spôsob logického vysvetlenia pre spôsoby, ktorými sú adresáti schopní odvodzovať nevy povedané implikácie z výpovedí. S týmto zámerom vytvoril ideálny stav komunikačnej kooperácie, aby naznačil, že na pozadí tohto základového princípu sú participanti v interakcii schopní hodnotiť odchýlky od daného princípu (Watts, 2005, s. xxxiv).

2.1 Robin T. Lakoff a logika zdvorilosti

Robin Lakoff môže byť pokojne nazvaná matkou modernej teórie zdvorilosti, pretože ako jedna z prvých skúmala zdvorilosť z jasne pragmatickej perspektívy.

Gino Eelen

Robin T. Lakoff vychádza z generatívnej lingvistiky respektíve z generatívnej sémantiky a tieto jej korene významne ovplyvňujú jej konceptualizáciu zdvorilosti. Gino Eelen ju neváha označiť za „matku modernej teórie zdvorilosti“ (Eelen, 2001, s. 2), keďže ako jedna z prvých skúmala sledovaný fenomén z pragmatickej perspektívy. Svoj pohľad najobsažnejšie predostrela v príspevku *The Logic of Politeness; or Minding Your P's and Q's*¹ (1973) v rámci jedného zo stretnutí Chicagskej lingvistickej spoločnosti².

Lakoff tu zdôrazňuje naliehavosť začlenenia pragmatického komponentu do lingvistických výskumov, keďže ako tvrdí „podmienky aplikovateľnosti syntaktického pravidla obsahujú pragmatické faktory, ako napríklad taký účinok výpovede na adresáta, aký si hovoriaci praje.“ (Lakoff, 1973, s. 296). Pragmatické pravidlá kladie na rovnakú úroveň ako sémantické a syntaktické a označuje ich ako **pravidlá pragmatickej kompetencie**, menovite „bud' zreteľný“ (= be clear) a „bud' zdvorilý“ (= be polite). Pravidlá zreteľnosti priamo spája s Griceovým princípom kooperácie (Grice, 1975). Ako podotýka Eelen, princíp kooperácie spolu s maximami smerujú k vysvetleniu toho, ako si ľudia vzájomne porozumejú na pozadí toho, čo je doslovne povedané. Avšak v normálnej, neformálnej konverzácii nie je princíp kooperácie a jeho maximy takmer nikdy striktne dodržiavaný a v záujme postihnúť i tento fakt Lakoff navrhuje práve pravidlo zdvorilosti (porov. Eelen, 2001, s. 2). Griceov princíp kooperácie autorka zároveň reinterpretuje v zmysle *pravidiel konverzácie* s príslušnými štyrmi pravidlami: **kvantity** (bud' informatívny tak, ako je

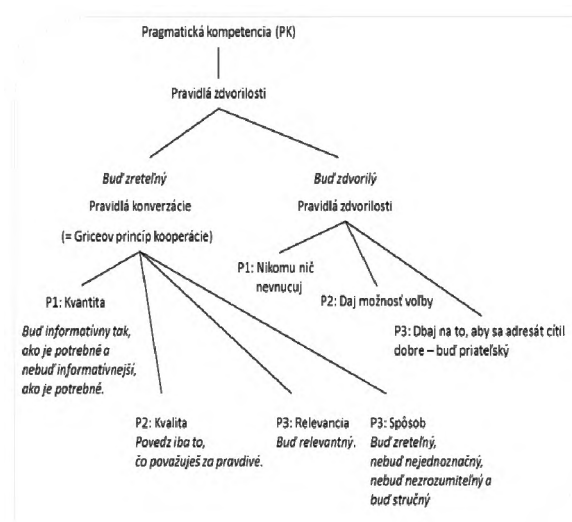
¹ „Logika zdvorilosti alebo dbaj na svoje dobré spôsoby“

² Ďalšie relevantné príspevky napríklad: Lakoff 1973, 1975, 1977, 1989, 1990, 1995, 2005; Lakoff – Ide, 2005.

potrebné a nebud' informatívnejší, ako je potrebné), **kvality** (povedz iba to, čo považuješ za pravdivé), **relevancie** (bud' relevantný) a **spôsobu** (bud' zreteľný, nebud' nejednoznačný, nebud' nezrozumiteľný a bud' stručný) (Lakoff, 1973, s. 297). Pravidlá konverzácie sú podľa Lakoffovej tak často porušované práve konfliktnými situáciami medzi pravidlami zreteľnosti a zdvorilosti. Vo väčšine prípadov podlieha zreteľnosť zdvorilosti – v komunikácii je dôležitejšie vyhnúť sa konfliktom ako dosiahnuť zrozumiteľnosť. Na základe daného tvrdenia potom vníma pravidlá konverzácie (teda princíp kooperácie) ako „podprípád“ pravidiel zdvorilosti, pričom prvé môžeme chápať ako „informačný obsah“ komunikácie a druhé ako otázku spoločenských záležitostí (porovnaj s obrázkom č. 1).

Pravidlá zdvorilosti sú tri: 1. Nikomu nič nevnučaj; 2. Daj možnosť voľby; 3. Dbaj na to, aby sa adresát cítil dobre – bud' priateľský. Neskôr autorka podotýka, že prvé pravidlo priamo súvisí s formálnosťou, druhé s nerozhodnosťou a posledné s rovnocennosťou (Lakoff, 1977, s. 88). Spájajú sa s nimi konkrétne situácie, dané jazykové formy, uplatňujú sa podľa vzájomných vzťahov komunikantov (sú zároveň indikátorom týchto vzťahov) a taktiež je ich preferencia relatívna vzhľadom na kultúru, ktorú sledujeme. Pravidlá zdvorilosti sú podľa Lakoffovej univerzálne – rozličné je ich usporiadanie a interpretácia v rámci kultúr, takže jej model dostáva aj interkultúrny rozmer.

Romanoslavica LII nr.1

Obr. č. 1: Pravidlá pragmatickej kompetencie podľa Lakoffovej (obr. transformovaný podľa: Watts, 2003, s. 60)

Dôležitou črtou tohto modelu zdvorilosti je prediktabilnosť ľudskej interakcie a racionalita oboch participantov – najmä však hovoriaceho. Hovoriaci sa prikláňa k niektorému z pravidiel (na jeho základe volí vhodné jazykové formy, správny pomer „priamosti“ a pod.), ktoré zodpovedá jeho komunikačnému cieľu, zároveň odhaduje svojho komunikačného partnera a vlastne aj jeho schopnosti (ako danú výpoveď pochopí a ako bude reagovať). Úloha počúvajúceho je teda skôr pasívna. Zameranie pozornosti na hovoriaceho je slabinou aj ostatných pragmatických modelov, keďže – ako podotýka Eelen (2001) – túto úlohu prakticky preberá výskumník. Watts tomuto modelu pragmatickej kompetencie vyčíta aj nejasnosť povahy pragmatickej kompetencie ako takej a taktiež nejasnosť povahy pragmatických pravidiel, vrátane tých zdvorilostných. Ako totiž naznačuje Lakoff „mali by sme mať nejaký druh pragmatických pravidiel, ktoré určujú, či je výpoveď pragmaticky dobre tvarovaná (= well-formed) alebo nie je, a rozsah, v ktorom sa odchyľuje.“ (1973, s. 296). Autor upozorňuje na to, že „akiste [tieto pravidlá] nemôžu byť algoritmickými pravidlami ako pravidlá v generatívnej gramatike a produkovať pragmaticky dobre tvarované výpovede“ (Watts, 2005, s. 61). Kládne

otázku, či sú to „jednoducho normatívne pravidlá predpisujúce spôsoby, podľa ktorých by sa jednotlivci mali správať, alebo skôr opisujú, ako sa správajú“ (op. cit., s. 61). Watts naznačuje, že daná koncepcia vzhľadom na to, že Lakoff trvá na prirovnávaní pragmatickej kompetencie ku gramatickej kompetencii a snaží sa stanoviť pravidlá, prostredníctvom ktorých môže byť zdvorilé správanie vysvetlené, nesmeruje k adekvátnemu teoretickému modelu zdvorilosti. Podotkneme ešte, že z danej koncepcie nevyplýva ani jasné ponímanie spoločnosti a kultúry – tieto dva pojmy splývajú a ich aplikovateľnosť je veľmi otvorená.

2.2 Geoffrey Leech a model všeobecnej pragmatiky

*Vždy chcem študovať jazyk z hľadiska vysvetľovania
toho, čo môže byť pozorované.*

Geoffrey N. Leech

Ďalšou významnou pragmatickou koncepciou, ktorú považujeme za jednu zo základných teórií zdvorilosti, je teória **Gooffreyho Leecha**¹. Problematiku zdvorilosti rozoberá v rámci budovania modelu **všeobecnej pragmatiky**, ktorú chápe ako „všeobecné podmienky komunikačného použitia jazyka“ (1983, s. 10). Pragmatiku vyčleňuje v porovnaní so sémantikou, pričom v pozadí sémantiky je podľa neho *langue* a spája sa s otázkou „čo znamená X?“ (ide o dyadickú reláciu – význam je súčasťou výrazu v danom jazyku, abstrahovaný od situácie, hovoriacich aj počúvajúcich). V pozadí pragmatiky je potom *parole* a spája sa s otázkou „čo si myslel X-om?“ (tu ide o triadickú reláciu – význam je definovaný relatívne vo vzťahu k používaniu jazyka). Sémantiku a pragmatiku teda vníma komplementárne (porov. tamtiež, s. 5-9). Všeobecnú pragmatiku ďalej autor člení na *pragmalingvistiku* (všeobecné podmienky komunikačného použitia jazyka – príslušné zdroje, ktorými daný jazyk disponuje pri vyjadrovaní príslušných ilokúcií; súvisí s gramatikou²) a *sociopragmatiku* (konkrétne komunikačné použitie jazyka

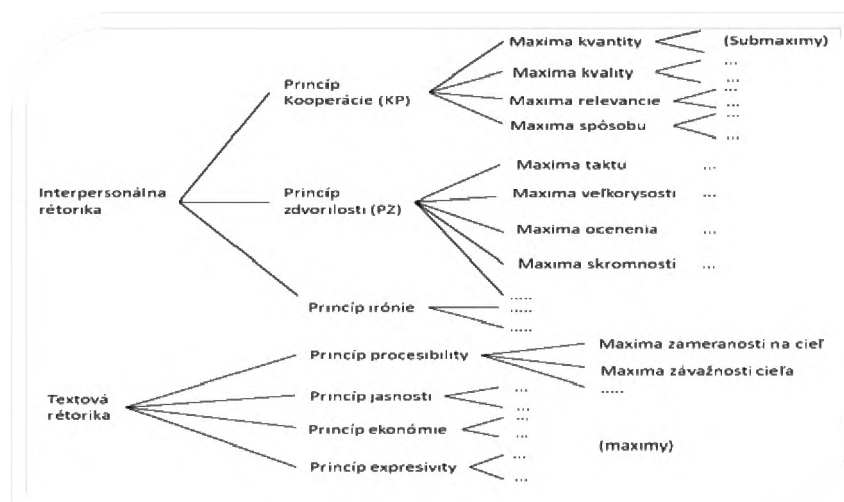
¹ Relevantné publikácie napríklad: Leech 1980, 1981, 1983.

² Gramatika podľa Leecha pozostáva z fonológie, syntaxe a sémantiky jazyka (1983, s. 12).

Romanoslavica LII nr.1

v rámci lokálnych, špecifických podmienok – variabilita použitia princípu zdvorilosti a princípu kooperácie v rôznych kultúrach a jazykových spoločenstvách, spoločenských situáciách a pod.; súvisí so sociológiou). Dôležitá je tu dištinkcia medzi ilokučnými cieľmi hovoriaceho, čiže čo chce hovoriaci vypovedaním výpovede dosiahnuť (aký rečový akt) a jeho sociálnymi cieľmi (do akej pozície sa stavia, aby bol pravdivý, zdvorilý, ironický, a pod.).

Zvolený prístup k výskumu všeobecnej pragmatiky Leech označuje ako „**rétorický**“, čím má na mysli „efektívne použitie jazyka v najvšeobecnejšom zmysle, jeho primárne uplatnenie v každodennej komunikácii a iba sekundárne v pripravenejších a verejných použitíach jazyka.“ (op. cit., s. 15). Inak povedané ide o súhrnné pomenovanie pre súbor konverzačných princípov pospájaných svojimi funkciami. V porovnaní s gramatikou, ktorá je riadená pravidlami (= rules), je pragmatika riadená princípmi, teda je rétorická (op. cit., s. 5). Autor rozoznáva dva systémy rétoriky – interpersonálnu a textovú (porovnaj s obrázkom č. 2). Interpersonálna rétorika pozostáva z Griceovho princípu kooperácie a príslušných maxím, princípu zdvorilosti a príslušných maxím, princípu irónie a ďalších možných princípov – čiže ide o otvorenú množinu. Textovú rétoriku tvoria princípy *procesibility* (spracovateľnosti), *jasnosti*, *ekonómie* a *expresivity*. Ako sme si mohli všimnúť, Lakoff využíva Griceov princíp kooperácie pretransformovaný na pravidlá komunikácie v kombinácii s pravidlami zdvorilosti na vybudovanie modelu pragmatickej kompetencie (hľadá pritom ekvivalent ku gramatickej kompetencii). U Leecha tvorí princíp kooperácie, zdvorilosti a irónie iba časť rétoriky, konkrétne interpersonálnu rétoriku. Podkladom tohto prístupu je snaha odhaliť odpoveď na otázku, „ako je jazyk používaný v komunikácii“ (1983, s. 1) a s týmto zreteľom autor hľadá princípy, ktoré sú v pozadí komunikácie. Rétorika sa má teda zamerať na cieľovo orientovanú rečovú situáciu, v ktorej hovoriaci používa jazyk s úmyslom vyvolať konkrétny efekt v mysli počúvajúceho (op. cit., s. 15) a práve to, akým spôsobom tento efekt dosahuje, naznačujú aj tu uvedené princípy.

Obr. č. 2: Leechova predstava rétorického prístupu k výskumu všeobecnej pragmatiky (transformované podľa: Leech, 1983, s. 16)

Princíp kooperácie (PK) a princíp zdvorilosti (PZ) vníma Leech komplementárne – sú to rovnocenné, vzájomne sa dopĺňajúce princípy: ak je napríklad porušená jedna z maxím PK, signalizuje to zapojenie niektorej z maxím PZ. PZ Leech považuje za riešenie otázky, „prečo sú ľudia tak často nepriami pri vyjadrovaní toho, čo majú na mysli“ (op. cit., s. 80). PZ vystupuje v sledovanej teórii v dvoch formách. **Negatívna forma** je definovaná ako „minimalizuj vyjadrenie nezdvorilých presvedčení“ a **pozitívna forma** ako „maximalizuj vyjadrenie zdvorilých presvedčení“ (op.cit., s. 81). Zdvorilé a nezdvorilé presvedčenia môžu byť pre počúvajúceho alebo tretiu stranu príjemné/priaznivé alebo nepríjemné, pričom Leech podčiarkuje, že reálne presvedčenia hovoriaceho nie sú podstatné, podstatné je, aký dojem chce hovoriaci vzbudiť. PZ je zároveň i prostriedkom na „zachovávanie spoločenskej rovnováhy a priateľských vzťahov, čo nám umožňuje predpokladať, že naši komunikační partneri sú kooperatívni“ (op. cit., s. 82).

Romanoslavica LII nr.1

Zdvorilosť má taktiež dve podoby, a to *absolútnu* a *relatívnu*. Absolútna je v podstate škálou, ktorá obsahuje negatívny a pozitívny pól – niektoré ilokučné akty¹ (napr. rozkazy) sú inherentne nezdvorilé, iné (napr. ponuky) sú inherentne zdvorilé. Relatívna podoba závisí od kontextu alebo situácie – napr. „Bud' už ticho“ je menej zdvorilá výpoveď ako „Prosím ťa, mohol by si byť chvíľu ticho?“ v absolútnom zmysle, ale v závislosti od kontextu to môže byť i naopak (op.cit., s. 83-84). Naznačené je i rozčlenenie na *negatívnu zdvorilosť* (minimalizácia nezdvorilosti nezdvorilých ilokučných aktov) a *pozitívnu zdvorilosť* (maximalizácia zdvorilosti zdvorilých ilokúcií) (op. cit., s. 84; s. 107), ide teda o iné uchopenie tejto opozície, ako sledujeme v koncepcii Brownovej a Levinsona (porovnaj s kapitolou 1.2.3).

PZ je riadený súborom šiestich maxím, ku ktorým sú priamo priradované formy ilokučných aktov: 1. *maxima taktu* (pre impozitíva a komisíva): a) minimalizuj nároky na iných; [b] maximalizuj prospech iných]; 2. *maxima veľkorysosti* (pre impozitíva a komisíva): a) minimalizuj svoj prospech; [b] maximalizuj svoj vklad]; 3. *maxima ocenenia* (pre expresíva a asertíva): a) minimalizuj odsudzovanie iných; [b] maximalizuj uznanie iných]; 4. *maxima skromnosti* (pre expresíva a asertíva): a) minimalizuj chválenie seba; [b] maximalizuj odsudzovanie seba]; 5. *maxima súhlasu* (pre asertíva): a) minimalizuj nesúhlas medzi sebou a inými; [b] maximalizuj súhlas medzi sebou a inými]; 6. *maxima sympatie* (pre asertíva): a) minimalizuj antipatiu medzi sebou a inými; [b] maximalizuj sympatiu medzi sebou a inými]. Negatívna zdvorilosť (vyháňanie sa nezhodám), je podľa Leecha závažnejším činiteľom ako pozitívna zdvorilosť (hľadanie zhody), čo vyplýva z toho, že „submaximy“ (b) sa zdajú menej dôležité ako (a). Z maxím vyplýva aj primárne zameranie zdvorilosti voči iným (op. cit., s. 132-133). Zároveň sú maximy rôznym spôsobom používané, respektíve uprednostňované v rozdielnych kultúrach. Ich prostredníctvom je tak možné zachytiť medzikultúrne rozdiely pozorovateľné pri (jazykovej) zdvorilosti.

V rozličných situáciách podľa Leecha uplatňujeme rôznu stupeň zdvorilosti. Vzhľadom na to autor rozlišuje *kompetitívne* situácie: ilokučný cieľ a sociálny cieľ si

¹ Leech vychádza zo Searleovej klasifikácie rečových aktov (Searle, 1969) a rozlišuje *asertíva* (zaväzujú hovoriaceho k pravdivosti vyslovenej propozície, napr. odporúčanie, tvrdenie, sťažovanie sa, atď.), *direktíva* (sú zamerané na vyvolanie efektu u počúvajúceho prostredníctvom aktu, napr. objednávanie, príkazovanie, požadovanie, atď.), *komisíva* (zaväzujú hovoriaceho – viac-menej – k vykonaniu budúceho aktu, napr. sľubovanie, prísaha, ponúkanie, atď.), *expresíva* (majú funkciu vyjadrenia psychického stanoviska k stavu vecí, ktorý propozícia presuponuje, napr. ďakovanie, gratulovanie, ospravedľňovanie, atď.) a *deklaratíva* (ilokúcie, ktorých úspešná performancia priniesie korešpondenciu medzi propozíciou obsahom a realitou, napr. rezignácia, vylúčenie zo školy, krstzenie, pomenovávanie, atď.) (1983, s. 107).

konkurujú (napr. objednávanie, žiadanie, a pod.), *družné*: ilokučný a sociálny cieľ sa zhodujú (napr. ponúkanie, pozvanie, pozdrav, a pod.), ďalej *kolaboratívne*: ilokučný cieľ je indiferentný voči sociálnemu cieľu (napr. tvrdenie, oznamovanie, a pod.) a *konfliktné*: ilokučný a sociálny cieľ sú v konflikte (napr. vyhrážanie sa, obviňovanie, a pod.). Zdvorilosť je relevantná najmä pre prvé dva typy situácií (v prvom prípade redukuje implicitnú nezhodu – negatívna forma zdvorilosti, v druhom je implicitne prítomná – pozitívna forma zdvorilosti), pre druhé dva typy je irelevantná (tretí typ zahŕňa prevažne písaný „diskurz“ a štvrtý je zameraný na vyvolanie konfliktu).

Vzájomné pôsobenie maxím, situácií a škál predstavuje pestré spektrum komunikačných možností pre hovoriaceho a zároveň i interpretačných možností pre adresáta, čo je v oboch prípadoch v záujme dosiahnutia maximálneho úžitku s minimálnou stratou či minimálnym vkladom. Autori Watts, Ide a Ehlich (1992, s. 6 – 7) upozorňujú však na to, že i keď Leech rozlišuje štyri vyššie spomínané typy zdvorilosti, nikde sa nedozvieme, „ako si hovoriaci vyberá zo štýlov jazyka, ktoré majú byť použité v súlade s typom a stupňom zvolenej zdvorilosti. Model považujú za priveľmi teoretický pre aplikáciu na skutočné používanie jazyka a priveľmi abstraktný pre vysvetlenie bežného pojmu zdvorilosti, respektíve nejakého pojmu, ktorý spadá do všeobecnej teórie sociálnej interakcie (op. cit., s. 7). Zdvorilosť však Leech vo všeobecnosti poníma ako prostriedok vyhýbania sa konfliktom, čo vyplýva zo špecifikácií daných maxím a aj z tvrdenia, že zdvorilosť je zameraná na dosiahnutie zhody.

2.3 Penelope Brown a Stephen C. Levinson a zdvorilosť ako jedna z univerzálií jazykového používania

...zdvorilosť je základom vytvárania sociálneho usporiadania a predpokladom ľudskej kooperácie, takže akákoľvek teória poskytujúca pochopenie tohto fenoménu zároveň siaha i k základom ľudského spoločenského života.

Penelope Brown a Stephen C. Levinson

Najrozšírenejšia, a dá sa povedať, že aj najvplyvnejšia teória **Penelope Brownovej a Stephena C. Levisona**¹ – podobne ako predchádzajúce prístupy – vo všeobecnosti akceptuje Griceov princíp kooperácie (PK), pričom zdvorilostné stratégie sú racionálnymi odchýlkami od PK. PK predstavuje nepríznakové, sociálne neutrálne a teda predpokladané pozadie pre komunikáciu. Zdvorilosť však musí byť vypovedaná, signalizovaná hovoriacim a jej absencia môže byť považovaná za neprítomnosť zdvorilého postoja (Brown – Levinson, 1987, s. 5).

Daná koncepcia má vo svojom základe Goffmanov koncept **tváre** (*face*) – ku ktorému sa neskôr vrátíme podrobnejšie – a Brown a Levinson ho reinterpretujú v zmysle „verejného vlastného imidžu, ktorý chce každý člen (spoločenstva) pre seba dosiahnuť“ (tamže, s. 66). Tvár má dva samostatné, navzájom súvisiace aspekty, a to pozitívny a negatívny. **Pozitívna tvár** predpokladá túžbu byť obdivovaný a kladne hodnotený vybranými členmi (súvisí so sebahodnotením) a **negatívna tvár** zasa potrebu človeka byť neprerušovaný, nehatený a mať slobodu v konaní. Tieto dva aspekty tváre sú základnými potrebami každej interakcie, a preto je počas každej interakcie potrebná kooperácia medzi participantmi, ktorá má viesť k tomu, aby si navzájom zachovali tvár.

Ďalším dôležitým aspektom je **racionalita** vyplývajúca z praktického uvažovania v zmysle prostriedky – ciele (= means – ends; 1987, s. 64-65). Tvár a racionalita sú základné určujúce vlastnosti tzv. **modelovej osoby**, ktorá má zastupovať rodeného hovoriaceho a má slúžiť na deskripciu kultúrne špecifických štýlov verbálnej interakcie. Je teda abstrakciou a zastupuje aj hovoriaceho aj adresáta, pričom obaja majú spoločný záujem navzájom si zachovať tvár (op. cit., s. 58-60).

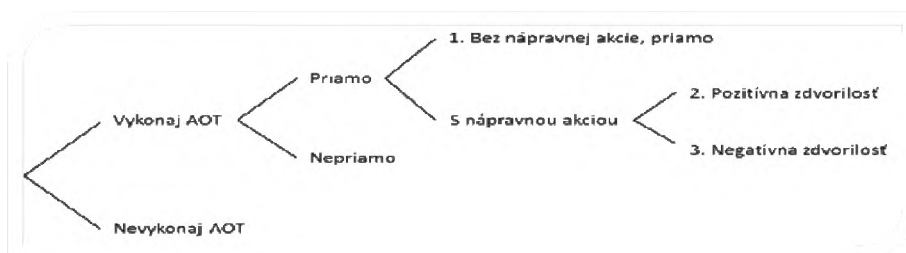
Ohrozenie tváre predstavujú tzv. **akty ohrozujúce tvár** – **AOT** (*face-threatening acts* – *FTA*), ponímané ako prejavy verbálnej alebo neverbálnej komunikácie smerujúce proti potrebám tváre adresáta a/alebo hovoriaceho (op. cit., s. 65). Príkladom takéhoto aktu môže byť požiadavka, pretože požiadavkou hovoriaci „útočí“ na negatívnu tvár adresáta a presadzuje ňou svoje potreby na úkor jeho potrieb. Sem sú ďalej zaraďované aj rozkazy, rady, varovania, ale aj komplimenty, sľuby a pod. Útok na adresátovu pozitívnu tvár znamená prejav nezáujmu o jeho potreby a túžby, napr. vyjadrenie nesúhlasu, kritiky, odmietnutia, ale aj spomínanie tabuizovaných tém, vyjadrenie prudkých emócií atď. Na druhej

¹Relevantné publikácie: Brown a Levinson 1978, 1987; Brown 1990.

strane, „útok“ proti negatívnej tvári hovoriaceho sa uskutoční v prípade, ak tento podlieha sile príjemcu, napr. pri vyjadreniach vďačnosti, prijímaní ponúk či ospravedlneniach. Jeho pozitívnu tvár zasiahne napr. akceptovanie komplimentu, priznanie viny, emocionálny výbuch atď. Analogicky je následne členená aj zdvorilosť na *negatívnu* (orientovaná na negatívnu tvár) a *pozitívnu* (orientovaná na pozitívnu tvár) (porovnaj s obrázkami č. 3 a č. 4).

Základom teórie zdvorilosti je zároveň aj fakt, že hovoriaci vstupuje do interakcie s nejakým konkrétnym cieľom, ktorý chce dosiahnuť, podľa neho potom volí stratégiu ešte pred uskutočnením aktu a zároveň aj príslušné jazykové prostriedky. Tieto stratégie zahŕňajú päť komunikačných možností alebo spôsobov, v podstate od najmenej zdvorilého po najzdvorilejší (porovnaj s obrázkom č. 5). Prvý spôsob je vykonanie aktu ohrozujúceho tvár, a to *priamo* (= on record) alebo *nepriamo* (= off record). Ak vykonávame tvár ohrozujúci akt priamo, máme možnosť vykonať ho bez *nápravnej akcie* (= redressive action), teda otvorene alebo s nápravnou akciou zahŕňajúcou pozitívnu a/alebo negatívnu zdvorilosť. Piatou možnosťou je úplné vynechanie aktu ohrozujúceho tvár. Voľba stratégie je ovplyvnená aj tzv. závažnosťou (= weightiness) rečového aktu, ktorá sa dá vypočítať z troch sociálnych premenných: P (relatívna „sila“ – *power* – asymetrický vzťah medzi hovoriacim a adresátom), D (sociálna vzdialenosť – *distance* – symetrický vzťah medzi hovoriacim a adresátom) a R (kultúrne hodnotenie rečového aktu – ako „nebezpečne“ je prijímaný v rámci špecifickej kultúry). Tento výpočet je charakterizovaný daným vzorcom, pričom x označuje rečový akt, S hovoriaceho a H počúvajúceho: $W_x = D(S,H) + P(H,S) + R_x$ (op. cit., s. 76).

Romanoslavica LII nr.1

Obr. č. 3 : Stratégie pre voľbu „aktov ohrozujúcich tvár“ (transformované podľa: Brown a Levinson, 1987, s. 69)

Aj vzhľadom na sociálne premenné je teória presadzovaná ako univerzálna, v zmysle jej uplatniteľnosti v rámci akejkoľvek spoločnosti. Univerzálnosť podporuje aj modelová osoba, koncept univerzálneho hovoriaceho/adresáta, ktorého charakteristiky (tvár a racionalita) sú taktiež univerzálne. Avšak mnohé empirické výskumy potvrdzujú opak a najvýraznejšie sa to prejavuje pri nezápadných jazykových spoločenstvách, v ktorých sa chápanie zdvorilosti podstatne odlišuje. Sú to napr. výskumy dotýkajúce sa čínskej (Song Mei Lee-Wong, 1999; Gu, 1990), japonskej (Shachiko Ide, 1992; Saeko Fukushima, 2000) či thajskej zdvorilosti (Manfred Kumer 1992). Barbara Pizziconi podotýka, že najvýraznejšou kritikou tohto prístupu je práve etnocentrizmus – zdá sa, že individualistická koncepcia modelovej osoby nekorešponduje s „kolektivistickými“ znakmi sociálnej organizácie a zároveň dané ponímanie tváre zachytáva skôr atomistickú ako vzájomnostnú (= interrelated) predstavu Ja (= self) (2006, s. 681).

Sledovaný model zdvorilosti sa ešte výraznejšie odlišuje od bežného, laického chápania zdvorilosti ako v predchádzajúcich prístupoch (Eelen, 2001, s. 51). Brown a Levinson v rámci troch „superstratégií“ zdvorilosti (teda pozitívnej, negatívnej a nepriamej) uvádzajú množstvo „výstupov“ a ku každému z nich príslušné jazykové formy. Prejavom zdvorilosti je tak napríklad aj klebeta, vtip, použitie nepriameho rečového aktu, metafory, atď. Tieto výstupy sú zároveň charakterovo odlišné, napríklad pre negatívnu zdvorilosť je tretím výstupom „bud' pesimistický“, ktorý je evidentne všeobecnejší a môže byť realizovaný viacerými spôsobmi, ako šiesty výstup „ospravedlň sa“ alebo ešte konkrétnejší deviaty výstup „nominalizuj“, vystihovaný špecifickými syntaktickými prostriedkami použiteľnými na vytvorenie vzdialenosti medzi hovoriacim a adresátom (napr. „Je to veľká radosť,

že vás môžeme privítať“, je formálnejšia podoba ako „Tešíme sa, že vás môžeme privítať.“) (1987, s. 173-209).

Základnú kritiku sledovanej teórie môžeme zhrnúť do piatich bodov (porovnaj: Janet Holmes, 2006, s. 688 – 689). Okrem spomínanej charakterovej odlišnosti jednotlivých výstupov je to aj kritika spojená s pridržaním sa verzie teórie rečových aktov, ktorá považuje vetu za základnú jednotku a umiestňuje hovoriaceho do centra analýzy. Autori boli kritizovaní aj pre miešanie rôznych typov dát a taktiež pre nízke poskytovanie informácií o zdrojoch týchto dát a ich kontexte. Ďalej to bol aj nízky počet sociálnych premenných či faktorov, ktoré môžu byť relevantné pri analýze závažnosti aktu ohrozujúceho tvár a taktiež ich ideálny, veľmi individualistický intenčný agent, teda modelová osoba.

2.4 Výskum japonskej a čínskej zdvorilosti

Za reprezentatívne výskumy japonskej a čínskej jazykovej zdvorilosti považujeme prístupy **Yueguo Gu** (1990)¹, ktorej teória je založená na čínskej konceptualizácii zdvorilosti a **Sachiko Ide** (1999)² predstavujúca japonský prístup. **Gu** explicitne spája zdvorilosť s morálnymi spoločenskými normami. Svoj prístup v podstate zakladá na Leechovej teórii, ale jeho ponímanie princípu zdvorilosti ako čisto regulatívneho princípu bez morálnej a etickej povahy reinterpretuje. Prezentuje čínsky koncept *limao*, korešpondujúci so zdvorilosťou a podčiarkuje fakt, že v základe je jeho povaha morálne preskriptívna. Gu naznačuje, že koncept tváre (tak ako ho prezentujú Brown a Levinson) nie je v čínskom kontexte chápaný ako výraz psychologických potrieb, ale skôr v zmysle spoločenských noriem. Zdvorilosť nie je iba inštrumentálna, je predovšetkým normatívna. Tvár človeka teda nie je ohrozovaná v prípade nesúlady jeho individuálnych potrieb, ale vtedy, keď zlyhá v plnení sociálnych štandardov, to znamená, keď zlyhá v plnení sociálnych potrieb. Princíp zdvorilosti Gu čínskemu kontextu prispôsobuje ako „spoločné presvedčenie (o tom), že správanie individua by malo splniť očakávania úctivosti, skromnosti, srdečnosti a kultivovanosti“ (Gu, 1990, s. 245). Uvádza štyri maximy: „ponížovanie seba“ („ponížuj seba a vyzdvihuj iných“), „oslovenie“ („oslov svojho partnera

¹ Ďalšie relevantné publikácie napríklad: Gu, 1993.

² Ďalšie relevantné publikácie napríklad: Ide, 1989, 1992, 1993.

Romanoslavica LII nr.1

vhodným kontaktným výrazom“), „takt“ a „vel'korysost“. Posledné dve maximy zahŕňajú špecifické rečové akty, ktoré – na rozdiel od Leechových – odlišne fungujú v rámci **motivačnej** a **konverzačnej** roviny. Motivačná rovina odkazuje na „funkčnú“ stránku impozítív a komisív, čo môžeme chápať ako „reálny“ vklad a zisk počúvajúceho (napr. je rozdiel medzi spýtaním sa na cestu a pýtaním si peňazí alebo pýtaním si 50 centov a 50 eur a pod.). Konverzačná rovina zastrešuje verbálne narábanie s impozítívami a komisívami. Impozítíva majú úlohu maximalizovať dosiahnutý zisk (napríklad „Spravíš mi obrovskú radosť, keď...“) a komisíva minimalizujú vlastný vklad (napr. „Žiadny problém, aj tak idem tým smerom.“). Reciprocitu zdvorilosti zaručuje **princíp rovnováhy**, z ktorého vyplýva, že ak niečo žiadame, musíme späťne niečo ponúknuť.

Ide zdvorilosť chápe ako prostriedok zachovávanania *hladkej* (= smooth) komunikácie (Ide, 1999, s. 445). Centrálna teória (Brown a Levinson, Leech, Lakoff) kritizuje na základe ich prehnaného zaoberania sa strategickou interakciou, t. j. interakciou, v ktorej hovoriaci používa verbálne stratégie na dosiahnutie osobného cieľa. Tento typ zdvorilosti, podľa Ide, ponecháva hovoriacemu priestor voľby, a podľa toho ho označuje ako **vôľa** (= volition) na rozdiel od **súdnosti** (= discernment). Súdnosť – v japončine *wakimae* – považuje za druhý samostatný komponent zdvorilosti typický pre Japonsko. „Wakimae je zamerané na potrebu uznania pozícií a rolí všetkých participantov a zároveň dodržiavanie predpísaných noriem formálnosti, ktorá je primeraná pre danú situáciu. Vôľa – na druhej strane – je zameraná na zachovávanie tváre všetkých participantov“ (op. cit., s. 447). V Japonsku nie sú sociálne neutrálne formy – hovoriaci si vždy musí vybrať medzi „honorifickou“ a „nehonorifickou“ formou, a tak aj pri vyjadrovaní banálnych faktických výpovedí produkuje zároveň (a nevyhnutne) i informáciu o vzťahu medzi hovoriacim a adresátom. „Toto použitie honorifickej slovesnej formy je socio-pragmatickým ekvivalentom gramatickej zhody, a môžeme ho teda nazvať socio-pragmatickou zhodou.“ (Ide, 1989, s. 227). Použitie honorifických foriem je absolútne – nezávislé od voľby hovoriaceho – a súvisí s ponímaním zdvorilosti ako javu determinovaného spoločenskými konvenciami. Konvenčné pravidlá sú tri: „bud' zdvorilý k osobe s vyššou spoločenskou pozíciou“, „bud' zdvorilý k osobe s mocou (= power)“ a „bud' zdvorilý vo formálnom prostredí, ktoré je determinované faktormi participantov, príležitostí alebo tém“ (op. cit., s. 228). Z toho vyplýva, že v japončine a iných jazykoch so silne vyvinutým systémom honorifik, sú pravidlá zdvorilosti príbuzné gramatickým pravidlám. Sú neodmysliteľnou súčasťou jazyka a vyplývajú zo spoločenských charakteristík hovoriaceho a adresáta a zároveň z charakteristík

situácie. Tieto charakteristiky sa musia verne odrážať v jazykových prostriedkoch, ktoré hovoriaci používa. Na základe týchto špecifických vlastností japonskej zdvorilosti Ide prichádza k záveru, že teória Brownovej a Levinsona neposkytuje adekvátny explanačný potenciál pre jej výskum.

3 Postpragmatický – postmodernistický výskum

...Pokiaľ každý jednotlivec žije v jazyku a vytváranie tohto jednotlivcovho sveta ho vťahuje do interakcie, diskurzívna debata o termínoch ako zdvorilý, drzý, nezdvorilý, atď. môže byť pozorovaná iba tak, že je kladená dôkladná pozornosť na súčasti interakcie.

Richard J. Watts

Postmodernistický prístup¹ k jazykovej zdvorilosti predovšetkým kladie dôraz na subjektívnosť hodnotení toho, čo je považované za zdvorilé správanie a zároveň na to, že „význam je spoluvytváraný (= co-constructed), a teda zdvorilosť je záležitosťou vyjednávania medzi participantmi. Prijatím tohto prístupu je interakcia považovaná za dynamický diskurzívny zápas (= struggle) s možnosťou, že rozliční participantí môžu interpretovať tú istú interakciu celkom odlišne“ (Holmes, 2006, s. 691). Postmodernistickí výskumníci sa vyhýbajú tvrdeniam o stálosti/ukotvenosti významu výpovede a zdôrazňujú dynamickú a nepredvídateľnú povahu významu v interakcii, ktorá zahŕňa aj výrazy či formy zdvorilosti.

Z rámca postmodernistických, respektíve *postpragmatických* prístupov sa zameriame na alternatívne prístupy k fenoménu zdvorilosti **Richarda J. Wattsa** a **Gina Eelena**. Cieľom oboch autorov je snaha vystavať teóriu jazykovej zdvorilosti na podklade jej bežných interpretácií – na tom ako ju vnímajú príslušníci daného jazykového/kultúrneho spoločenstva. Richard J. Watts² od seba odlišil laické,

¹ Relevantné publikácie napríklad: Watts, 1992, 2003, 2005; Eelen, 2001; Mills, 2003; Locher, 2004, atď.

² Relevantné publikácie: Watts, 1989, 1992, 2003, 2005; Watts – Ide – Ehlich, 1992.

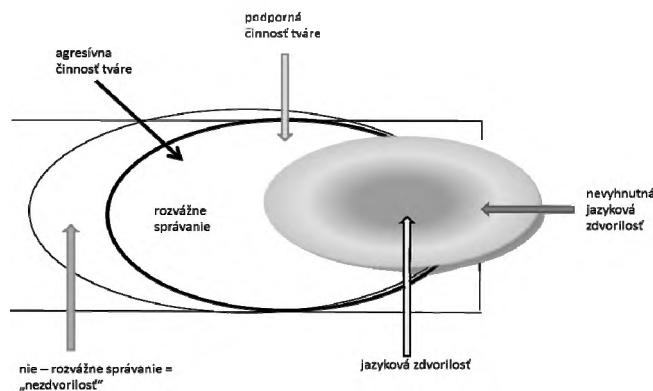
neodborné či ľudové (= lay) interpretácie (ne)zdvorilosti na jednej strane a teoretické pojmy/termíny (ne)zdvorilosti vyplývajúce z pragmatickej alebo sociolingvistickej teórie na strane druhej. Prvé označuje pojmom **primárna (ne)zdvorilosť** (= first-order (im)politeness) a druhé **sekundárna (ne)zdvorilosť** (= second-order (im)politeness)¹ (2003, s. 4). V tejto súvislosti upozorňuje na fakt, že výskumníci jazykovej zdvorilosti laické a vedecké interpretácie často zamieňali, čo viedlo k rôznym nejasnostiam, nepresnostiam a dezinterpretáciám. Objektom skúmania má byť podľa Watts *rozvážne správanie* (= politic behaviour) zahŕňajúce potenciálne hodnotenia účastníkov komunikácie, ktorí môžu dané správanie hodnotiť ako zdvorilé a/alebo nezdvorilé, čím v podstate opúšťa snahu o vytvorenie teórie jazykovej zdvorilosti. Rozvážne správanie kladie do súvislosti s tzv. *činnosťou tváre* (= facework; podrobnejšie v kapitole č. 5) a neskôr ho navrhuje skúmať v rámci *relačnej činnosti* (= relational work) (porovnaj s obrázkom č. 7), pričom v jej pozadí stojí idea, že „prostredníctvom diskurzu v sociálnej interakcii vytvárame bežné svety, najvýznamnejšie bytie našich interpersonálnych vzťahov s inými“ (Watts, 2005, s. xlii).

Do pozornosti sa v tomto prístupe dostáva aj nezdvorilosť ako „salientná (príznačková) forma sociálneho správania, v tom zmysle, že vystupuje proti zásadám akceptovaného, prijateľného správania, ktoré je základom prebiehajúcej sociálnej interakcie“ (Watts, 2003, s. 18). Zdvorilosť je vo väčšine prípadov nevedomovaná (vnímaná ako bežná, normálna, bezpríznačková), avšak nezdvorilosť je vždy príznakovým javom narušujúcim – alebo až znemožňujúcim – priebeh komunikácie/interakcie. Watts – na rozdiel od iných autorov – vníma aj zdvorilosť ako príznakovú formu a to, čo je nepríznačkové, akceptované ako normálne a bežné, označuje spomínaným termínom *rozvážne správanie*. V odbornej literatúre sa však stále častejšie nastoľuje aj otázka potreby skúmania nezdvorilosti a objavuje sa kritika jednostranného prístupu k zdvorilosti ako ku kladnej alebo aj nepríznačkovej forme správania (porovnaj napríklad: Jonathan Culpeper, 1996; Derek Bousfield, 2008).

Watts, vychádzajúc z Eelenových postulátov, poukazuje na dôležitosť relatívnosti pojmu zdvorilosť (v zmysle „čo je zdvorilé pre jedného, nemusí byť pre druhého“), vyzdvihuje hodnotiaci aspekt, a tak i potrebu skúmania kontinua zdvorilý – nezdvorilý, pričom tieto dve stránky spolu úzko súvisia. (Ne)zdvorilosť je

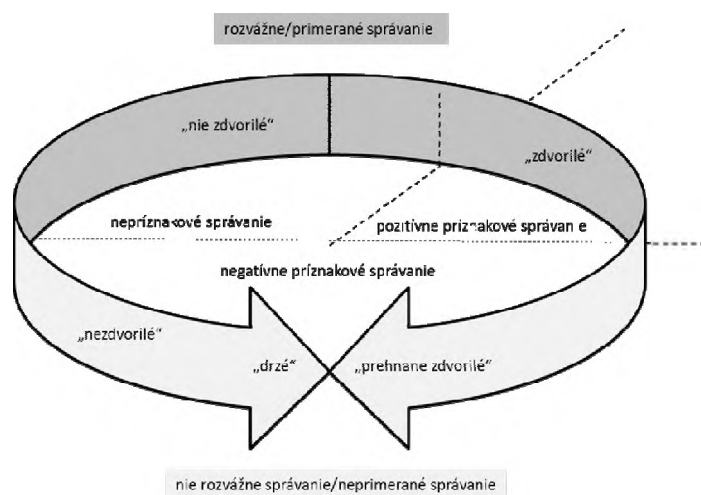
¹ Gino Eelen, ktorého koncepciu si všimneme nižšie, primárnu (ne)zdvorilosť označuje ako „(im)politeness1 a sekundárnu (ne)zdvorilosť ako „(im)politeness2“ (Eelen, 2001).

podľa neho vždy príznakovou formou (jazykového) správania, pričom nepríznakovou formou je teda *rozvážne správanie* (porovnaj s obrázkom č. 6), ktoré môže byť „jazykové aj nejazykové, participantmi považované za vhodné pre nadchádzajúcu sociálnu interakciu“ (Watts, 2003, s. 21). Termín „rozvážne“ (= politic) autor navrhuje v zmysle sekundárneho, t. j. teoretického konceptu „práve preto, že nie je súčasťou bežného používania a poukazuje na široký rozsah foriem spoločenského správania, ktoré zahŕňajú, ale sú zároveň širšie ako to, čo by sme laickými termínmi mohli označiť ako ZDVORILÉ“ (2005, s. xlii). Väčšia časť *relačnej práce* v akejkoľvek interakcii je podľa neho nepríznaková a teda neuvedomovaná. Jednotliví participantí totiž pociťujú, že súčasti verbálnej interakcie sú v súlade s normami ustanovenými v predchádzajúcich interakciách a teda sú *rozvážne*. Pozitívne poznačené rozvážne správanie je potom otvorené voči interpretácii v zmysle zdvorilosti (op. cit., s. xliii).

Obr. č. 4: Wattsov model činnosti tváre, jazykovej zdvorilosti a rozvážneho správania (transformované podľa: Watts, 2003, s. 260)

Romanoslavica LII nr.1

Obr. č. 5: Wattsov model relačnej činnosti (transformované podľa: Watts, 2005, s. xliii)

Eelenovo rozčlenenie pojmu zdvorilosti na zdvorilosť¹ a zdvorilosť² vychádza z Vygotského definície vedeckých (*zdvorilosť²*) a spontánnych (*zdvorilosť¹*) konceptov (Eelen, 2001). Vedecké koncepty sú exaktné a vopred definované, sú to abstraktné koncepty oddelené od každodennej reality – začínajú ako koncepty s abstraktno definovanou formou a až neskôr sú postupne dopĺňané o empirický obsah. Naopak spontánne koncepty patria do sveta každodennej reality a skúsenosti – ich počiatočná obsahová forma je empirická, ich vývoj je teda opačný – od praxe (skúsenosti) smerom ku generalizovanej konceptualizácii (op. cit., s. 33)¹. Eelen považuje zdvorilosť za spontánny koncept – i keď neoznačuje žiadnu fyzickú entitu, jej povahu môžeme chápať ako denotatívnu v tom zmysle, že odkazuje na určitú činnosť pozostávajúcu zo špecifických aktov, na ktoré sa odkazuje ako na zdvorilé. Zdvorilosť¹ predstavuje koncept spojený so sociálnou interakciou, ktorého súčasťou sú tri úzko súvisiace komponenty: **metapragmatická zdvorilosť¹**

¹ Podobne sa vyjadruje aj Ehlich, keď konštatuje, že „konceptualizácie zdvorilosti vytvorené vo vedeckom výskume musia byť odlišné od *fenoménu* zdvorilosti a *konceptov* zdvorilosti, ktoré existujú v spoločnosti. Vedecké konceptualizácie používajú každodenné/všedné výrazy na definovanie zdvorilosti a veľmi často nevysvetľujúcim, samozrejým spôsobom, inými slovami – nevedecky“ (Ehlich, 1992, s. 73).

zahŕňajúca metapragmatické hodnotenia o povahe a význame javu (vrátane nezdvorilosti), **klasifikačná zdvorilosť1** zahŕňajúca komentáre neúčastníkov interakcie, prípadne aj jej účastníkov, ktorí klasifikujú správanie ako „(ne)zdvorilé“ a **expresívna zdvorilosť1**, pri ktorej sa participanti snažia explicitne produkovať „zdvorilý jazyk“ (op. cit., s. 35). Pri expresívnej zdvorilosti1 tak hovoríme o rôznych štandardizovaných formách ako napríklad používanie vykania pri oslovení (Prepáčte, pani doktorka ...), ďalej remediálnych výpovedí, napríklad ospravedlnení (Mrzí ma to, ale...), alebo použitie modálnych slovies (Chcem vás poprosiť...), podmienkou však je, že ich účastníci interakcie hodnotia ako zdvorilé. Objektom skúmania má byť podľa Eelena práve zdvorilosť1 – jav každodennej reality so všetkými jeho charakteristikami. Inak povedané tento nový prístup má využiť laické hodnotenia primárnej zdvorilosti na vytvorenie pojmového aparátu pre univerzálnu teóriu sekundárnej zdvorilosti, ak je to teda vôbec možné.

4 Zhrnutie

V dištinkcii modernistických (pragmatických) a postmodernistických prístupov – ako sa domnievame – sledujeme napätie medzi objektivistickým a subjektivistickým hľadiskom. Autor teoretickej koncepcie jazykovej zdvorilosti sa síce snaží o subjektivistickú interpretáciu zistených dát – pripisuje ich účastníkom komunikácie – avšak jeho prístup je objektivistický (porovnaj: Dolník, 2009). Napríklad Brown a Levinson odmietajú normatívnu dimenziu svojho prístupu. Tvrdia, že tvár a racionalita sú predpokladmi, ktoré spĺňajú štandardní ľudia. Ich modelová osoba vyplýva z normy – je to „ideálny“ interaktant zastupujúci reálnych interaktantov. Modelová osoba je však všeobecne racionálna, disponuje pozitívnou a negatívnou tvárou a je zdvorilá, z čoho vyplýva, že aj zdvorilé správanie je interakčnou normou. Stratégie, ich voľby a výstupy sú taktiež prezentované ako činnosť komunikantov, čo je však sporné. Brown a Levinson vytvárajú taxonómiu stratégií, výstupov a ich jazykového stvárnenia a následne ju prezentujú ako bežné správanie a konanie komunikantov. Zdá sa, že sa tu stretávame s *kvázisubjektivistickou interpretáciou*, ktorá sa prejavuje práve tak, že

Romanoslavica LII nr.1

„používateľom jazyka sa pripisuje intuitívne ovládanie istých princípov, ktoré riadia ich správanie v komunikácii.“ (Dolník, 2009, s. 185). Watts v súvislosti s Lakoffovej pragmatickými pravidlami podotýka, že tu „sledujeme modernistickú, racionalistickú túžbu vytvoriť „objekt poznania“ riadený súborom pragmatických pravidiel, tak ako je riadený pravidlami gramatickými, fonologickými a sémantickými a túžbu umiestniť ľudský jazyk ako autonómny objekt štúdia mimo vlastnú ľudskú kontrolu v sociálnej interakcii“ (2005, s. xxxv), čo je teda opäť objektivistický pohľad.

Ďalšou relevantnou pripomienkou je spomínaná mylná interpretácia Gricea (1975), teda ponímanie jeho princípu kooperácie ako modelu konverzácie, v rámci ktorej je princíp optimálnej kooperácie kontrolným princípom. Lakoff, Leech a Brown a Levinson podľa Watta spadli práve do tejto pasce. Autor konštatuje, že „čo sa *filozof* Grice snažil zostaviť bolo vysvetlenie pre význam, ktorý má na mysli hovoriaci popri význame výpovede, to znamená spôsob logického vysvetlenia pre spôsoby, ktorými sú adresáti schopní odvodzovať nevypovedané implikácie z výpovedí. S týmto zámerom vytvoril ideálny stav komunikačnej kooperácie, aby naznačil, že na pozadí tohto základového princípu sú participanti v interakcii schopní hodnotiť odchýlky od tohto princípu (Watts, 2005, s. xxxiv).

Odklon od modernistického prístupu a objektivistickej perspektívy predstavujú uvádzané postpragmatické koncepcie. Snažia sa vyťažiť užitočné poznatky vyplývajúce z pragmatických koncepcií alebo produktívne využiť tzv. biele miesta a obrátiť pozornosť na používateľskú (komunikačnú) perspektívu. Zdôrazňujú dynamickú a nepredvídateľnú povahu významu v interakcii, ktorá zahŕňa aj výrazy či formy zdvorilosti. Do popredia sa dostáva etnometodológia, zvýšená pozornosť je venovaná laickým interpretáciám a rôzne koncepty sú chápané ako súčasť diskurzívneho „súboja“ každodenného života. Inak povedané, môžeme sledovať prechod od deduktívnych metód výskumu k metódam induktívnym. To demonštruje napríklad spomínaný Eelenov návrh, že objektom skúmania má byť práve zdvorilosť¹ – jav každodennej reality so všetkými jeho charakteristikami. Do pozornosti sa tak dostáva aj emergencia v rámci sociálnej reality.

Romanoslavica vol. LII, nr. 1

Literatúra

- BAYRAKTAROĞLU, Arin – SIFIANOU, Maria. 2001. *Linguistic Politeness Across Boundaries: The Case of Greek and Turkish*. Amsterdam : John Benjamins Publishing Company, 2001. 435 p. ISBN 90-272-5107 X.
- BOUSFIELD, Derek. 2008. *Impoliteness in Interaction*. Amsterdam : John Benjamins Publishing Company, 2008. 297 p. ISBN 978-90-272-5411-5.
- BROWN, Penelope – LEVINSON, Stephen C. 1978. Universals in Language Usage: Politeness phenomena. In *Questions and Politeness: Strategies in Social Interaction*. Cambridge : Cambridge University Press, 1978. ISBN 0521217490, p. 56-310.
- BROWN, Penelope – LEVINSON, Stephen C. 1987. *Politeness: Some Universals in Language Usage*. Cambridge : Cambridge University Press, 1987. 345 p. ISBN 978-0-521-31355-1.
- CULPEPER, Jonathan. 1996. Towards an Anatomy of Impoliteness. In *Journal of Pragmatics* [online]. ISSN 0378-2166, 1996, vol. 25, no. 3, p. 349-367 [cit. 2012-1-20]. Dostupné na: <http://www.sciencedirect.com/science/journal/03782166/25/3>
- DOLNÍK, Juraj. 1993. Axiologická stránka jazykovej komunikácie. In *Philologica*, 1993, roč. XLI, ISBN 80-223-0693-2, s. 5-23.
- DOLNÍK, Juraj. 2009a. Reálne vz. ideálne a spisovný jazyk. In *Jazykovedný časopis*. ISSN 0021-5597, 2009, roč. 60, č. 1, s. 3-12.
- EELLEN, Gino. 2001. *A Critique of Politeness Theories*. Manchester and Northampton : St. Jerome, 2001. 280 p. ISBN 1-900650-40-1.
- EHLICH, Konrad. 1992. On the Historicity of Politeness. In *Politeness in Language. Studies in its History, Theory and Practise*. Berlin – New York : Mouton de Gruyter, 1992. ISBN 3 11 018300 5, p. 71-107.
- FRASER, Bruce. 1990. Perspectives on Politeness. In *Journal of Pragmatics*. ISSN 0378-2166, 1990, vol. 14, no. 2, p. 219-236.
- FUKUSHIMA, Saeko. 2000. *Requests and Culture : Politeness in British English and Japanese*. Bern : Peter Lang, 2000. 315 p. ISBN 9783039100453.
- GOFFMAN, Erving. *Interaction Ritual: Essays on Face to Face Behaviour*. Garden City, New York : Doubleday, 1967. 270 p. ISBN 0713902655.
- GRICE, Herbert Paul. 1975. Logic and Conversation. In *Syntax and Semantics 3 : Speech Acts*. New York : Academic Press, 1975, ISBN 0127854231, p. 41-58.
- GU, Yuego. 1990. Politeness phenomena in modern Chinese. In *Journal of Pragmatics*. ISSN 0378-2166, 1990, vol. 14, no. 2, p. 237-257.
- Gu, Yuego. 1993. The Impasse of Perlocution. In *Journal of Pragmatics*. ISSN 0378-2166, 1993, vol. 20, no. 5, p. 405-432.
- HELD, Gudrun. 1992. Politeness in Linguistic Research. In *Politeness in Language. Studies in its History, Theory and Practise*. Berlin – New York : Mouton de Gruyter, 1992. ISBN 3 11 018300 5, p. 131-153.

Romanoslavica LII nr.1

- HU, Hsien Chin. 1944. The Chinese Concepts of „Face“. In *American Anthropologist* [online]. 1944, vol. 46, no. 1 [cit. 2012-3-5], p. 45-64. Dostupné na internete: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/aman.1944.46.issue-1/issuetoc>ISSN: 1548-1433.
- IDE, Sachiko. 1989. Formal Forms and Discernment : Two Neglected aspects of Universals of Linguistic Politeness. In *Multilingua*. ISSN 1613-3684, 1989, vol. 8, no. 2-3, p. 223-248.
- IDE, Sachiko. 1993. Preface : The Search for integral Universals of Linguistic Politeness. In *Multilingua*. ISSN 1613-3684, 1993, vol. 12, no. 1, p. 7-11.
- IDE, S. – YOSHIDA, M. 1999. Sociolinguistics: Honorifics and Gender Differences. In *The handbook of Japanese linguistics*. Oxford : Blackwell Publishing, 1999. ISBN 0631234942, p. 444-481.
- IDE, Sachiko. 2005. How and Why Honorifics Can Signify Dignity and Elegance: The Indexicality and Reflexivity of Linguistic Rituals. In *Broadening the horizon of linguistic politeness*. Amsterdam : John Benjamins Publishing Company, 2005. ISBN 902725382X, p. 45-64.
- IDE, Sachiko et al. 1992. The Concept of Politeness : The Empirical Study of American English and Japanese. In *Politeness in Language. Studies in its History, Theory and Practise*. Berlin – New York : Mouton de Gruyter, 1992. ISBN 3 11 018300 5, p. 281-297.
- KUMMER, Manfred. 1992. Politeness in Thai. In *Politeness in Language. Studies in its History, Theory and Practise*. Berlin – New York: Mouton de Gruyter, 1992. ISBN 3 11 018300 5, p. 325-336.
- LAKOFF, Robin T.: The Logic of Politeness; or Minding Your P's and q's. In *Papers from the Ninth Regional Meeting of the Chicago Linguistic Society*. Chicago : Chicago Linguistic Society, 1973. p. 292-305.
- LAKOFF, Robin T. 1975. Linguistic Theory and the Real World. In *Language Learning*. ISSN 1467-9922, 1975, vol.25, no. 2, p. 309-338.
- LAKOFF, Robin T. 1977. What You Can Do with Words: Politeness, Pragmatics, and Performatives. In *Proceedings of the Texas Conference on Performatives, Presuppositions, and Implicatures*. Arlington : Center of Applied Linguistics, 1977. ISBN 87281-063-1, p. 79-105.
- LAKOFF, Robin T. 1989. The limits of politeness: Therapeutic and courtroom discourse. In *Multilingua*. ISSN 1613-3684, 1989, vol. 8, no. 2-3, p. 101-129.
- LAKOFF, Robin T. 1990. Talking power: The politics of language in our lives. New York : Basic Books, 1990. 324 p. ISBN 0465083587.
- LAKOFF, Robin T. 2005. Civility and its discontents: Or getting in your face. In *Broadening the horizon of linguistic politeness*. Amsterdam : John Benjamins Publishing Company, 2005. ISBN 902725382X, p. 23-44.
- LAKOFF, Robin T. – Ide, Sachiko. 2005. Introduction: Broadening the horizon of linguistic politeness. In *Broadening the horizon of linguistic politeness*. Amsterdam : John Benjamins Publishing Company, 2005. ISBN 902725382X, p. 1-22.
- LEECH, Geoffrey. 1980. *Explorations in semantics and pragmatics*. Amsterdam : John Benjamins Publishing Company, 1980. 113 p. ISBN 9027225060.
- LEECH, Geoffrey. 1981. Pragmatics and conversational rhetoric. In *Possibilities and Limitations of Pragmatics : Proceedings of the Conference on Pragmatics*. Amsterdam : John Benjamins Publishing Company, 1981. ISBN 9789027230065, p.413-42.
- LEECH, Geoffrey. 1983. *Principles of Pragmatics*. London : Longman, 1983. 250 p. ISBN 0582551102.
- LEE-WONG, Song Mei. 2000. *Politeness and Face in Chinese Culture*. Frankfurt : Peter Lang, 2000. 344 p. ISBN 3631320221.

Romanoslavica vol. LII, nr.1

- LOCHER, Miriam. 2004. *Power and Politeness in Action : Disagreements in Oral Interaction*. Berlin – New York : Mouton de Gruyter, 2004. 365 p. ISBN 3110180065.
- MILLS, Sara. 2003. *Gender and Politeness*. Cambridge : Cambridge University Press, 2003. 284 p. ISBN 9780521009195.
- PIZZICONI, Barbara. 2006. Politeness. In *Encyklopedia cf Language and Linguistics*. 2nd. Ed. Oxford : Elsevier, 2006. ISBN 978-0-08-044854-1, p. 679-684.
- Politeness in Language. Studies in its History, Theory and Practise*. Eds. Watts, Richard J. – Ide, Sachiko – Ehlich, Konrad. Berlin – New York : Mouton de Gruyter, 1992. 404 p. ISBN 3 11 018300 5.
- SIFIANOU, Maria. 1992a. *Politeness Phenomena in England and Greece : a Cross-cultural Perspective*. Oxford : Oxford University Press, 1992. 254 p. ISBN 978-0-19-824132-4.
- SIFIANOU, Maria. 1992b. The Use of Diminutives in Expressing Politeness : Modern Greek versus English. In *Journal cf Pragmatics*. ISSN 0378-2166, vol. 17, no. 2, p. 155-173.
- SHIBAMOTO, Janet S. 1985. *Japanese Women's Language*. London : Academic Press, 1985. 190 p. ISBN 978-0126400304.
- WATTS, Richard J. 1989. Relevance and Relational Work : Linguistic Politeness as Politic Behaviour. In *Multilingua*. ISSN 1613-3684, 1989, vol. 8, no. 2-3, p. 131-166.
- WATTS, Richard J. 1992. Linguistic Politeness and Politic Verbal Behaviour : Reconsidering Claims for Universality. In *Politeness in Language. Studies in its History, Theory and Practise*. Berlin – New York: Mouton de Gruyter, 1992. ISBN 3 11 018300 5, p. 43-70.
- WATTS, Richard J. 2003. *Politeness. Key Topics in Sociolinguistics*. Cambridge : Cambridge University Press, 2003. 304 p. ISBN 978-0-512-79406-0.
- WATTS, Richard J. 2005. Linguistic Politeness Research : *Quo Vadis?* In *Politeness in Language. Studies in its History, Theory and Practise*. 2nd. ed. Berlin – New York : Mouton de Gruyter, 2005. ISBN 3-11-018300-5, p. xi-xxvii.
- WATTS, Richard J. – Ide, Sachiko – Ehlich, Konrad. Introduction. In *Politeness in Language. Studies in its History, Theory and Practise*. Berlin – New York: Mouton de Gruyter, 1992. ISBN 3 11 018300 5, p. 1-20.

Lucrări prezentate în cadrul secțiunii Uralo-Romano-Slavica din cadrul Simpozionului internațional „Zilele culturilor slave în România”, București, 2-3 octombrie 2015

DID THE 1993 ORTHOGRAPHICAL CHANGE EFFECT THE PRONUNCIATION OF THE CLOSE CENTRAL VOWEL IN ROMANIAN? THE PHONOLOGICAL PERSPECTIVE.

Dennis ESTILL

Ortografia limbii române s-a modificat în 1993. Argumentele pro și contra acestei modificări s-au prezentat pe larg și sunt deja bine cunoscute. Totuși, după știința mea, nu s-au făcut studii serioase, care să analizeze mai atent perspectiva fonetică, cea mai relevantă până la urmă, deoarece limbajul este un element primar, afectând însușirea unei limbi precum și o pronunție corectă în ansamblu, acest lucru referindu-se și la mass media. Obiectul studiului este de a stabili dacă există elemente legate de ortografie, care ar necesita o examinare mai atentă și, eventual, o corecție, mai ales din perspectiva fonetică.

Studiul s-a bazat pe analizarea pronunției unor informatori români din diverse părți ale țării (inclusiv unul din Moldova) precum și din mass media, bărbați și femei. Din rațiuni comparative, în cazul a 5 informatori, materialul înregistrat a fost același pentru toți, lecturarea fabulei lui Esop *Vântul dinspre miazănoapte și soarele*, în timp ce restul materialului a fost ales aleator. Alți informatori au fost selectați din mass media și din alte categorii sociale. Vorbitorii au fost selectați cu grijă, luându-se în considerare data nașterii și expunerea la o anume ortografie.

Rezultatele arată că normele ortografice din 1993 nu au afectat calitatea pronunțării vocalei centrale închise din orice perspectivă am analiza acest lucru. Totuși, se pare că fonemul respectiv este pronunțat în medie mai lung dacă este grafiat [â], decât dacă este grafiat [î].

Cuvinte cheie: ortografie 1993, vocală centrală închisă, formanți, lungime vocalică.

1. Introduction

Considerable adjustment was needed after 1993 in Romania after the orthographical change came into force and it was years before even the media (almost) totally accepted the new situation. Of course, Romanians were already used to seeing the diacritics left out of texts, but in the case of the orthographical change, for most Romanians who were born in the 1960s and later and who could not remember, or were not familiar with, the old system, the orthographical change of 1993 would now sometimes replace one grapheme with another. That is to say, under certain circumstances, observing rules that were perhaps hard for some to remember, /ɨ/ became /â/.

The premises for and against the change were and have since then been discussed at length, nearly all of these arguments having been based on general historical-linguistic considerations, yet the conclusion reached by experts has been

fairly unanimous: no scientific support for such a change has been brought forth. To the best of my knowledge no exhaustive studies have been carried out based on a phonetic-phonological approach. In view of the fact that spoken language is primary in the evaluation of language and the historical, written aspect secondary, decisions concerning the orthography ought to be made more in the light of phonological than general linguistic information. The linguistic arguments are very well brought together and are clear in (Lombard, 1992), yet even Alf Lombard, the outside expert brought in by the Romanian Academy to assess the situation, does not consider the experimental phonetics case.

This article will examine the speech of a number of native Romanian speakers, mostly from the present period of time, but with some representation from the past. The prime objective will be simple, that is, to determine whether the pronunciation of the open central vowel has been affected by the orthography or not.

2. Preparation for study

The original plan was to divide the informants into two groups, those that had received their formal education under the earlier 1964 orthography and those that had received their formal education under the present 1993 orthography. This was found impractical because of the dearth of suitable recorded material, and it was decided to choose a mixed selection of informants, divide them into groups according to the quality of the material and study their results separately. The findings in this way would be just as reliable. The material used for the analysis consisted of recordings made at the Linguistic Campus of the University of Marburg (five informants, top quality), two news readers and a correspondent from Radio Romania (good quality), and an election address by Dinu Gheorghe (passable quality). The time frame for the recordings is a little more than ten years. First, however, certain important problems concerning the study and the material ought to be mentioned. In other words, the matter is not so simple: those educated in the years of the former orthography must have been greatly affected in their pronunciation by their parents and older acquaintances, and this would of course be conversely true of those who went to school after the orthographical change of 1993 had been made. Thus, the amount of interference of this type would vary from individual to individual and this supports the more qualitative type of study that I

had decided to employ. More important still in his case is the fact that recordings of sufficient quality from the earlier period are simply not available, it seems, neither in the internet nor elsewhere. The quality of the material and variety of informant profile were therefore made the main considerations and the analysis approached from the angle based on the individual. That is to say, the object would now be to compare speakers of different profiles (and especially different ages) assuming that in essence pronunciation is a constant factor from the time it is learnt, unless deliberate attempts are made to alter this, which is a variable which cannot easily be taken into consideration in a study of this kind. In any case, at least the five Marburg informants must have known that the purpose was to present an accurate example of Romanian pronunciation and those in the public eye (the other four informants) had an obligation to use exemplary speaking styles.¹ Analyses were therefore made of formants 1 and 2 for all speakers and all vowels, and corresponding charts constructed on this basis. In this way the position of /â/ relative to /î/ for these informants was determined. Duration was also measured.

Table 1 below provides the available information on the informants.

Table 1. Available information on speaker-informants

Initials	Gender	Place of birth	Age at time of recording	Profession	Year of recording
cp	female	Bucharest	25?	unknown	2004
sr	female	Câmpulung Muscel	25	student	2010
mo	female	Lozova, Moldova	24	student	2010
sp	female	Pitești	37	housewife	2009
fb	female	Sibiu	19?	student	2009
sc	male	Bucharest	47?	journalist	2012
ab	female	unavailable	25–30?	journalist	2012
ps	male	Dorohoiu, Botoșani	68	mathematician	2012
dg	male	Constanta	48	lawyer	2004

¹ Because informant *mo* was from Moldova it should be mentioned that it was only in 2005 that the Moldovan Romanian orthography was changed to conform with Romania. However, it has not been necessary to alter the basis for the choice of informants.

Romanoslavica LII nr.1

The material used for the recordings in the case of the Marburg informants was a recitation of Æsop's fable The North Wind and the Sun and two short sentences of introduction, which are shown below in Appendix A, in all, an average of approximately 240 tokens for all five informants. Part of a news bulletin (Radio Romania, 12 a.m. 27.7.2012) provided the recorded material for the two journalists and interviewee, 35 tokens (only the vowels /â/ and /î/ were considered), and a randomly chosen extract from an election campaign speech, provided the material for *dg*, 505 tokens. The acoustic measurements made using the Praat 5.143 program.

3. Methodology

Before making the calculations it was necessary to consider the accuracy and quality of the recorded materials. As far as the Marburg recordings go, only minor changes were necessary, and the wording was sometimes slightly different in the two short welcoming sentences in addition to the name. The texts were in a phonetically adapted form of the standard language. The quality of the *sp* recording was a little below that of the others, but certainly quite acceptable. The radio recording was of good quality, although there was slight background interference in the case of *ps*. The presidential address was not recorded under the best of conditions, yet the results are consistent and confirm the vowel pronunciation of *dg*. The main problem here is that it would seem virtually impossible to find better recorded material for the period under consideration and this was the best example that could be found.

The values for formants 1 and 2 were calculated as means from short slices in the vocalic nuclei in order to ensure that possible misleading peaks and troughs were eliminated. Separate vowel charts for each individual were compiled for the Marburg informants and *dg*. In the case of the radio material, the results were combined and only the close central vowel was studied. Those cases in which the verb *fi* included /u/ in the present tense were left out of the analysis because of their different graphemic form. The final results upon which the main conclusion was founded were based on the total means for all three categories and a comparison with the other vowels.

4. Results

A breakdown of vowels analysed for the study as totals and percentages is shown in Figure 1.

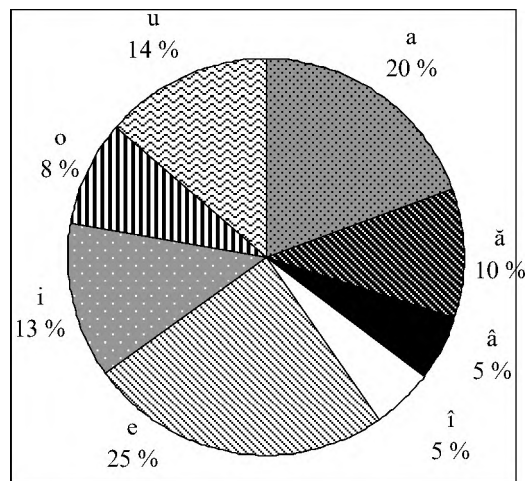

Figure 1. Breakdown of all vowel tokens measured in study as totals and percentages, according to the graphemes used in the 1993 orthography. â/ and /î/ are shown in plain black and white.

The pie chart shows that the resulting vowel charts are based on an adequate sample of tokens for all vowels considered, with the vowel under consideration occurring 181 times in the material and evenly represented by the two graphemes /â/ and /î/. Since extra material was added for the sake of this study, the chart does not of course represent the frequency of occurrence of Romanian vowels as a whole.

The neat vowel charts that were produced fit in well with present conceptions. The chart shown as Figure 2 displays the difference in position of /â/ on the F₁ scale when compared to /î/. Bearing in mind the quality of the material and informant background this vowel chart well illustrates the pronunciation of

present day Romanian.

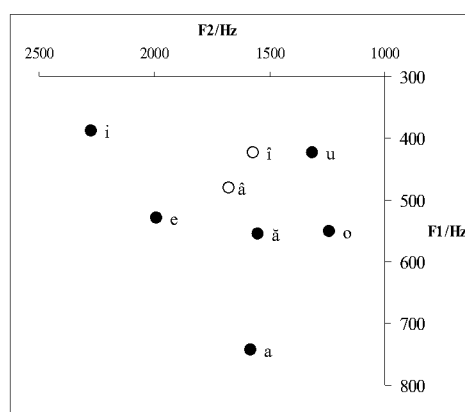

Figure 2. Romanian vowel chart based on measurements for five female informants. The two orthographical versions of the close central vowel are indicated in white.

It should perhaps also be added that there was very little variation between speakers, even if there was no essential difference in the pronunciation of /â/ and /î/ in the case of the youngest informant *fb*, which was an exception. In summary, the vowel chart for these informants produced no major surprises concerning the vowels as a whole, although when /â/ and /î/ are studied as possibly separate sounds, there is a difference in closeness that it is the intention of this study to examine more closely. Although, as previously mentioned, the quality of the *dg* recording was not as good as the Marburg files, the vowel chart based on these measurements was, in principle, the same as that for the five informants. This chart is displayed as Figure 3.

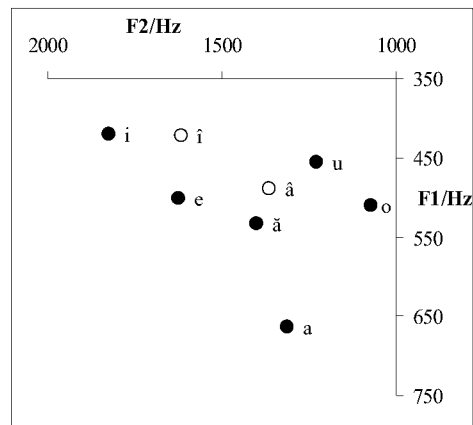

Figure 3. Romanian vowel chart based on the measurements for *dg*. The two orthographical versions of the close central vowel are indicated in white

The two orthographical versions of the close central vowel are indicated in white. The vowel chart for *dg* shown in Figure 3 fits in very closely with the values displayed in Figure 2. The obvious difference is with F_2 . In this figure / \hat{i} / is decidedly more frontal, approaching / i /. Could this be an indication of orthographical interference in the case of a speaker who received his formal education during the period of the 1964 orthography? The reliability of the vowel chart in other respects would seem to confirm the nearness of / \hat{i} / to / i / and the general tendency for a more open and central pronunciation of / \hat{a} /. This could of course be a personal feature.

Figures 2 and 3 confirm the accepted placements of the vowels in the vowel chart for all six informants measured and it is not necessary to verify this any further. Figure 4 concentrates only on the close central vowel and its realisation in the case of the radio broadcast.

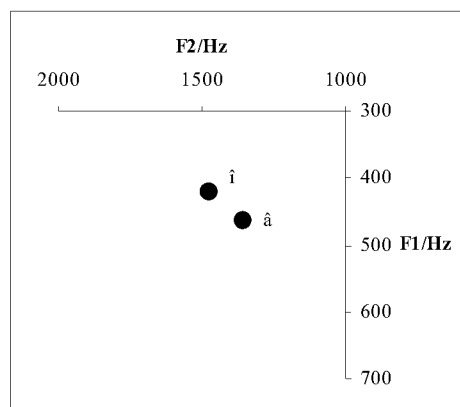

Figure 4. Placement in vowel chart of the close central vowel according to orthographical representation as pronounced by two Radio Romania news readers and one interviewee.

The resulting pattern in Figure 4 is reminiscent of the values for *dg* with a tendency for /î/ to be closer, and nearer to /i/ compared to /â/. Given this situation it might well be asked whether the pronunciation of /î/ is always more open in Romanian than /â/, although as Figure 2 shows, not necessarily nearer to /i/ in the vowel chart. This latter feature appears to be speaker dependent, since of the five Marburg informants only *sr*'s pronunciation was significantly nearer to /i/ (and at the same time more open compared to /â/) than /â/.

5. Questions that should be addressed

The evidence so far would appear to justify a conclusion that the central vowel has a closer articulation if it is represented in the orthography by /î/ than if it is represented by /â/. But drawing conclusions would be jumping the gun. There are in fact a number of factors that should be considered first before a definite statement on this matter can be made. These are considered below.

5.1. Word-initial vowel behaviour in Romanian

The results described above without further investigation suggest that in Romanian the initial close central vowel when occurring as /i/ is almost always significantly closer than the same phoneme written as /â/. This study confirms such a conclusion, at least in the case of the majority of speakers, since there was one notable exception, *fb*, who was educated during the time of the 1993 orthography and for whom there was virtually no difference in the pronunciation of the two central vowel graphemes. On the other hand, there are certain variables that have still to be taken into consideration, and one of these is the general behaviour of vowels occurring in specific positions in the word.

The rules concerning the orthographical appearance of the close central vowel are as follows; if this vowel is at the beginning of, at the end of, or occurs in the middle of the word as the initial phoneme of a compound, it is written as /î/, for example, *îndeplini, coborî, bineînțeleș*, otherwise the orthographic form is /â/, for example, *până*. As mentioned above, the present infinitive of the verb *fi* 'be' is an exception which was not considered in this study, because in the orthography this vowel is represented by /u/. It was decided to study the behaviour in general of all the other vowels in order to determine whether the same feature was true of these. That is to say, are all vowels closer if they occur at the beginning of the word?¹ In order to resolve this question the Marburg material was calculated and the results are summarised in a chart showing the of both the initial vowels and non-initial vowels for all five informants. These are shown below as Figure 5.

Error! Not a valid link.

Figure 5. Vowel chart showing Romanian vowels both at the beginning of the word (vowel followed by a hyphen) and elsewhere in the word based on the measurements of five informants. The two orthographical versions of the close central vowel are indicated in white. /ă/ is missing from the chart because there were no examples of this vowel, which is seldom in initial position, in the material.

¹ In this study only occurrences of the close central vowel as the initial phoneme were studied, since the material did not include examples of this vowel in other positions. In comparison, examples of this vowel occurring in a position other than initial are not so common.

The chart shown as Figure 5 is crucial to understanding the pronunciation of the close central vowel. It clearly demonstrates that in Romanian irrespective of the orthographical system to which a speaker has been subjected in childhood and early adolescence, all vowels with the exception of /a/ will be closer if they are in initial position. The chart shows the combined totals for all five informants, but not the variation between speakers, which is relevant to this study. Yet, in examining individual charts it was found that all follow the same pattern. Looked at individually all initial vowels with the exception of /a/, for which F₁ and F₂ were almost invariably the same, were closer than their counterparts. By definition /â/ occurs in the middle of words and, in the case above, /î/ is always found at the beginning of the word, so in this respect these two graphemes still represent one sound, and operate in precisely the same way as other vowels, which in the figure are split into two groups, initial and non-initial. This chart demonstrates that the closer position of the initial vowel is perfectly normal.

5.2. Possible effects of overlap

Overlap could play some part in changing the quality of /î/ (Estill, 2015). In the material analysed /î/ was followed by /n/ three times out of four and in the case of /n/ a coefficient of 1.06 was calculated for anticipatory overlap for F₁ and 1.03 for F₂. As Figure 6 indicates, adjusting for anticipatory overlap caused by /n/ brings /î/ (which becomes *î adjusted* in Figure 6) nearer to /â/, although it still remains closer in the vowel chart than /â/. It can therefore be asserted that although the anticipatory overlap caused by /n/ has the effect of raising formant values, this is not strong enough in the case of the close central vowel to reverse its position relative to /â/ and the pattern remains consistent with the other vowels as shown in Figure 5.

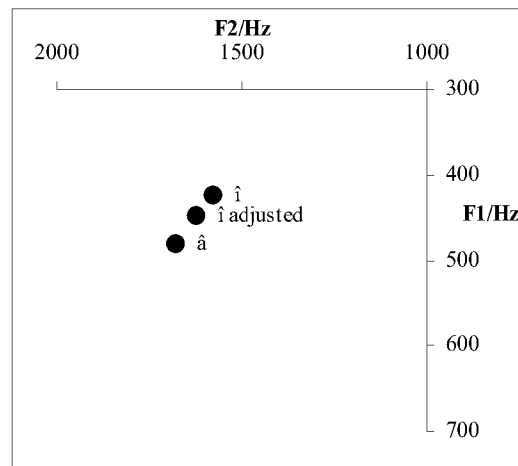

Figure 6. New position of /î/ (î adjusted) compared to /â/ and /i/ in Romanian vowel chart after allowance has been made for anticipatory overlap caused by /n/. Results based on Marburg informant totals.

This means that overlap is evidently a contributory factor in raising the frequencies of F_1 and that this cannot be ignored in the case of /î/, since it cuts the distance to /â/, as it were, by half on the F_1 scale. It should be observed that /î/ is the only example of this feature.

5.3. Possible effects of stress

Another factor that ought to be taken into consideration is stress, and in particular word stress. In order to determine the part played by word stress in the pronunciation of vowels in Romanian the differences in formant values between stressed and unstressed vowels was compared for the five Marburg speakers and the results appear below in Figure 7.

Romanoslavica LII nr.1

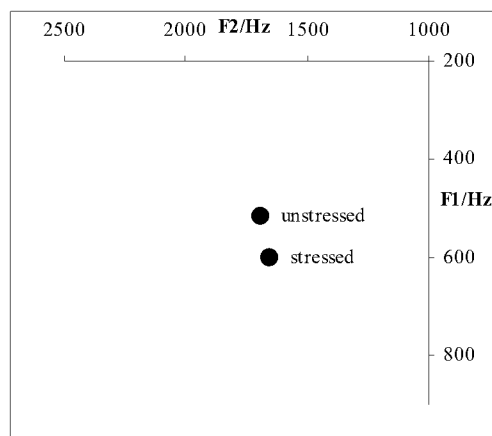

Figure 7. Position in Romanian vowel chart of stressed and unstressed vowels as totals for all vowels for five informants based on 558 unstressed and 338 stressed tokens in polysyllabic words.

Monosyllabic words were not included in the experiment because of the problems related to resolving the extent to which they may or may not represent word or sentential stress, that is, whether to classify them as stressed or unstressed. The results shown in Figure 7 provide an unequivocal answer to the problem of stress effect: in Romanian unstressed vowels are regularly and significantly closer than stressed vowels, while there is little or no change in F_2 values. This chart is almost identical with the individual charts for all informants, although there was some slight variation on the F_2 scale. This being the case it is safe to say that lack of stress is a factor in Romanian if not elsewhere that raises F_1 values and makes vowels closer. In general the initial /î/ is unstressed because it is so often formed from a prefix, as it was in the material used in this research, whereas /â/ is nearly always stressed, again, as it was in this material (with the exception of one instance). Therefore, /â/ can be treated as stressed and /î/ as unstressed. In summary, the position in the vowel chart of /î/ relative to /â/ is also determined by stress factors, and this has the effect of heightening its position in the vowel chart.

5.4. The enigma of vowel length

Until now this discussion has concerned the quality of vowels as reflected in the formants. However, in considering difference in durations, it becomes evident that, in this respect, /â/ and /î/ display different lengths. /â/ is regularly much

shorter than /î/ in the material studied. This can be seen from the chart shown as Figure 8, which is based on the information from the Marburg informants.

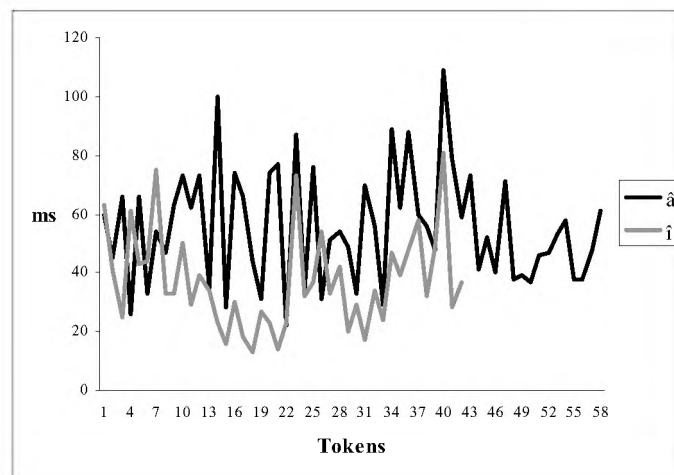

Figure 8. Vowel durations for the graphemes /â/ and /î/. The grey line representing /î/ is regularly below the black line representing /â/. The means are /â/, 56 ms and /î/, 37 ms.

On the other hand, although /î/ is word initial in the examples and /â/ is non-initial and difference in vowel length is evident, no such distinction can be found in connection with the other vowels, and the figures for these were 68 ms (non-initial) and 64 ms (initial) that is, there is no relationship between word-initialness non-initialness in terms of length of vowels in general other than the difference associated with /â/ and /î/. Duration of course does not directly effect the quality of the sound, but there could still be a tendency for speakers to extend the length of /â/ simply because in this case a different grapheme to /î/ is employed. This analogy hypothesis has not been established and this author would be happy if other phonologists were to make their own calculations.

6. Conclusion

The foregoing clearly establishes that, from the point of view of quality, the graphemes used today for the close central vowel in Romanian do not affect and have not affected pronunciation. In the opinion of this author the 1964 orthography was better adapted to the Romanian language than the orthography now used, but changing history would be a very expensive undertaking subjecting the population to another spell of re-education, and so things will probably remain as they are. The reasons for this conclusion have been outlined above: the close central vowel acts in the same way as other vowels when in initial position, that is, /î/ is closer than /â/, although overlap plays an important part in the difference of quality, in the instance of /â/ and /î/ its effect is negligible, and the effect of stress on the close central vowel is exactly the same as on any other vowel. However, it does seem that there could be a difference between the length of the graphemes /â/ and /î/ in the pronunciation of these sounds. In a nutshell: there is no difference in quality, but the present orthography could have lengthened the closer pronunciation of the close central vowel. Let us hope this article helps to put an end to the main discussion concerning the question which is the title of this article.

Acknowledgement

I should like to thank the University of Marburg for allowing me to use the recorded material of five Romanian speakers which, in turn, made this study possible.

References

- Estill, Dennis (2015). 'Pre- and post-vocalic overlap effect on Meadow Mari and Udmurt vowels. A comparison.', *XII Congressus Octavus Internationalis Fenno-Ugristarum*. Oulu.
Lombard, Alf (1992). *Limba română*, nr. 10, p. 531, Despre folosirea literelor î și â.

Appendix

The North Wind and the Sun. Romanian version.

Romanoslavica vol. LII, nr.1

Vântul de nord și soarele se certau care din ei e mai puternic când un călător apăru înfășurat într-o haină groasă. Au hotărât că acela care reușește primul să-l facă pe călător să își scoată haina trebuie considerat mai puternic decât celălalt. Atunci vântul de nord suflă cât mai tare putu, dar cu cât sufla mai tare, cu atât călătorul înfășura mai tare haina în jurul lui; și în cele din urmă vântul de nord renunță. Apoi soarele străluci puternic și imediat călătorul își scoase haina. Și astfel vântul de nord fu obligat să recunoască faptul că soarele e cel mai puternic dintre ei doi.

Sentences of introduction (with slight variations):

Le urez bun venit tuturor participanților acest curs de lingvistică. Numele meu e ... și vorbesc românește.

SLOVENSKÉ A MAĎARSKÉ NEÚRADNÉ MENÁ SLOBODNÝCH OSÔB V DABAŠI-ŠÁRE A VEŇARCI V MAĎARSKU

Miroslav KAZÍK

In the paper we characterize the unofficial naming system in the villages Dabas-Sara and Vanyarc in Hungary, which were colonized by Slovaks in past. We deal with personal names of single person, which are used in unofficial contact. We analyse functional element of unofficial names.

Keywords: first name, surname, living family name, individual characteristics, name of the house

V nasledujúcom príspevku si všímame neúradné (neoficiálne, živé) mená detí a neženatých mužov a nevydatých žien v dvoch obciach v Maďarsku. Tieto obce boli osídľované Slovákmi. Pri analýze a charakteristike neúradného pomenovania osôb v týchto oblastiach vychádzame z teórie V. Blanára, ktorý spolu s J. Matejčíkom v 70. a 80. rokoch 20. storočia opísal systém živého pomenovania osôb na strednom Slovensku.

Šára je súčasťou mesta Dabaš. Nachádza sa juhovýchodne od Budapešti. Časť jej obyvateľov tvoria Slováci. Nárečie Šáry je zmiešaným západoslovensko-stredoslovenským nárečím. Podľa Kataríny Ballekovej (2011, s. 48) je nárečie Šáry slovenské nárečie zmiešaného typu, v ktorom sa dnes miešajú väčšinové západoslovenské prvky (z trenčianskych, považských, hlohovských, topolčianskych, trnavských nárečí) s nárečovými javmi zo stredoslovenských nárečí (najmä severonitrianskych, požitavských, čiastočne z južnostredoslovenských – z okolia Modrého Kameňa). Podrobnejší opis nárečia Šáry možno nájsť u J. Štolca v publikácii Nárečie troch slovenských ostrovov v Maďarsku (1949). Podľa J. Štolca (1949, s. 290) bol v Šáre pôvodne stav západoslovenský. Hovorí o západoslovenskom pôvode a západoslovenskom kolonizačnom ohnisku, aj keď už celkove, najmä v tvarosloví a do značnej miery aj v hláskosloví, prevládol už systém južnostredoslovenský (Štolc, 1949, s. 297). Nárečiu obce sa venovala i M. Žiláková. Obec Veňarec (po maďarsky Vanyarc) leží v južnom Novohrade. Jeho nárečie je stredoslovenské. Obyvatelia Šáry sú väčšinou rímskokatolíci, obyvatelia Veňarca evanjelici augsburského vyznania.

Romanoslavica LII nr.1

System neúradného pomenovania tvoria pomenovacie modely, ktoré pozostávajú z členov rodné (krstné) meno, priezvisko, individuálna charakteristika, rodinné meno, meno domu a apelatívneho člena.

Frekvencia pomenovacích modelov v Šáre

1. Priezvisko s príbuzenskou motiváciou podľa otca, ktorého antropobáza nie je i v mene rodiny a ani v mene domu, a rodné (krstné) meno v hypokoristickej podobe /P1 + K/ (13) (2 muži, 11 žien): *Láňvári Jócika, Majroš Piťu, Juráčik Hajni, Láňvári Viki, Černák Čiluška, Bóžik Tereska, Bóžik Terika, Bóžik Terka, Petráňová Ila, Petráňová Tera, Garajski Žužka, Garajski Jutka, Gombár Andi.*
2. Rodné (krstné) meno v maďarskej úradnej podobe a rodinné meno s príbuzenskou motiváciou podľa otca, ktoré má antropobázu zhodnú s antropobázou mena domu /K + RM1 = MD / (7) (2 muži, 5 žien): *Bálint Táčikov, Anna Lopatová, Gábor Lopatov, Erika Párošova, Ilona Kolesárová, Ildikó Popoš, Ildikó Popošová.*
3. Rodné (krstné) meno v hypokoristickej podobe a rodinné meno s príbuzenskou motiváciou podľa otca, ktoré má antropobázu zhodnú s antropobázou mena domu /K + RM1 = MD/ (7) (5 mužov, 2 ženy): *Tibi Badači, Jani Valentjérov, Mišo Kolesár, Anička Táčikova, Piťu Táčikov, Janči Pengőšov, Anička Zošinová.*
4. Rodné (krstné) meno v hypokoristickej podobe a priezvisko podľa otca, ktorého antropobáza je i v mene rodiny a v mene domu /K + P1 = RMD/ (7) (2 muži, 5 žien): *Tera Šuhajdová, Terka Šuhajdová, Ilka Šuhajdová, Ilonka Šuhajdová, Feri Pastierik, Ferko Pastierik, Erža Valentjérová.*
5. Priezvisko podľa otca, ktorého antropobáza sa nenachádza v mene rodiny a v mene domu, a rodné (krstné) meno v maďarskej úradnej podobe /P1 + K/ (7) (3 muži, 4 ženy): *Petráňová Kamila, Majroš Bálint, Majroš Anna, Černák Čila, Jelenek Gergő, Jelenek Viktor, Virágová Eva.*
6. Rodné (krstné) meno v hypokoristickej podobe a priezvisko podľa otca, ktorého antropobáza nie je i v mene rodiny a ani v mene domu /K + P1/ (5) (3 muži, 2 ženy): *Peti Kančár, Petko Kančár, Tibi Laja, Andika Gombárová, Niki Herceg.*
7. Rodinné meno s príbuzenskou motiváciou podľa otca, ktoré má antropobázu zhodnú s antropobázou mena domu, a rodné (krstné) meno v hypokoristickej podobe /RM1 = MD + K/ (5) (2 muži, 3 ženy): *Zošina Gabi, Kolesár Mišo, Kolesárka Ila, Valentjérová Eržika, Popoš Ildi (používajú Maďari).*

8. Rodné (krstné) meno v hypokoristickej podobe a rodinné meno s príbuzenskou motiváciou podľa otca, ktoré má antropobázu zhodnú s priezviskom /K + RM1 = P/ (4) (1 muž, 3 ženy): *Pišta Šuhajdov, Tera Pastierikova, Heni Juráčikova, Henuška Juráčikova.*
9. Rodinné meno s príbuzenskou motiváciou podľa otca, ktoré má antropobázu zhodnú s priezviskom, a rodné (krstné) meno v hypokoristickej podobe /RM1 = P + K/ (4) (1 muž, 3 ženy): *Černáková Čila, Pravdov Zoli, Juráčikova Henuška, Juráčikova Heni.*
10. Rodinné meno s príbuzenskou motiváciou podľa otca, ktoré nemá antropobázu zhodnú s antropobázou mena domu ani priezviska, a rodné (krstné) meno v hypokoristickej podobe /RM1 + K/ (3) (3 ženy): *Pištova Tera, Pištova Ila, Rebeková Žužka.*
11. Rodinné meno s príbuzenskou motiváciou podľa matky, ktoré má antropobázu zhodnú s antropobázou mena domu, a rodné (krstné) meno v maďarskej úradnej podobe (z hľadiska slovotvorby treba uviesť, že RM má v dvoch prípadoch podobu posesíva utvoreného od mužského rodinného mena príponou -ov, preto ho z hľadiska príbuzenskej motivácie možno považovať za motivované starým otcom) /RM11 = MD + K/ (3) (3 muži): *Párošov Adam, Párošov Áron, Štamprlár Tamáš.*
Ďalej s frekvenciou 2 nasledujú modely:
12. Krstné meno v úradnej podobe /K/ (2 ženy): *Šára, Panna.*
13. Individuálna charakteristika s nejasnou motiváciou /CHn/ (2 muži): *Štupi, Krkúš.*
14. Apelatívny člen a individuálna charakteristika s nejasnou motiváciou podľa otca /A - CHn1/ (2 muži): *malí Seki, mladí Lego.*
15. Krstné meno v úradnej podobe a rodinné meno podľa otca, ktoré má antropobázu zhodnú s priezviskom /K + RM1 = P/ (1 muž, 1 žena): *Peter Šuhajdov, Hajnalka Juráčikova.*
16. Krstné meno v úradnej podobe a priezvisko podľa otca, ktoré nemá antropobázu zhodnú s menom rodiny a menom domu /K + P1/ (2 muži): *Adam Bukovski, Áron Bukovski.*
17. Krstné meno v hypokoristickej podobe a priezvisko podľa otca s nárečovým sufixom -ka, -ova /K + P1/ (2 ženy): *Jutka Tótká, Viki Kančárova.*
18. Rodinné meno podľa otca, ktoré má antropobázu zhodnú s antropobázou mena

Romanoslavica LII nr.1

- domu, a apelatívny člen /RM1 = MD + A/ (2 mužské mená): *Táčikovi chlapci, Táčikovi deti.*
19. Rodinné meno podľa otca, ktoré má antropobázu zhodnú s antropobázou mena domu, a krstné meno v úradnej podobe /RM1 = MD + K/ (1 muž, 1 žena): *Fojta Andráš, Miklecová Andrea.*
20. Priezvisko podľa otca, ktorého antropobáza je v mene rodiny a v mene domu a rodné (krstné) meno v úradnej podobe /P1 = RMD + K/ (2 muži): *Podoba Dávid, Jelenek Ákoš.*
21. Priezvisko podľa otca, ktorého antropobáza je v mene rodiny a v mene domu a rodné (krstné) meno v hypokoristickej podobe /P1 = RMD + K/ (2 ženské mená): *Šuhajdová Tera, Šuhajdová Terka.*
22. Apelatívny člen, rodinné meno podľa otca, ktoré má antropobázu zhodnú s menom domu, a krstné meno v hypokoristickej podobe /A - RM1 = MD + K/ (2 muži): *mladí Belák Gabi, (mali) Zošinov Gabi.*
23. Opisné živé meno pozostávajúce zo živého mena matky a apelatívneho člena. Živé meno matky je zložené z rodinného mena jej otca, ktoré nemá antropobázu zhodnú s menom domu ani s priezviskom, a krstného mena v hypokoristickej podobe / (RM1 + K)11 + A / (označenie 2 mužov - Jelenek Gergö, Jelenek Viktor s rovnakým ŽM): *Hlavárkin Marikin sin, Hlavárkin Marikin sin.*
- Početné sú modely, pri ktorých sme zachytili len jedno živé meno:
24. - 56. *Hajnóca /K/, Cicu /CHv/, malí Štamperlár /A - RM11 = MD/, Zitka Zitina /K + K11/, Jutka Icina /K + K11/, Piťuhu Vivika /K11 + K/, Gábor Krkúš /K + CHn/, Ištvánovi, čo sú Feštóovi /K1 + CHz1/, Hajnalka Drótarova /K + RM1/, Žužika Rebeková /K + RM1/, Jutka Švihla /K + RM44 = MD/, Jenö Pastierik /K + P1 = RMD/, Hajnalka Veisová /K + P11/, Heni Weisová /K + P11/, Krkúš Gábor /CHn + K/, starí kamas Fcjtov /CHv + RM1 = P/, Feštóovi deti /CHz1 + A/, Pištovi d'éfčence /RM1 + A/, Pištova Kamila /RM1 + K/, Trnči Žolt /RM11 + K/, Trnči Žolti /RM11 + K/, Slezákov Gabi /P1 + K/, Pravda Zoli /P1 = RM + K/, malí Miki Panohov /A - K + RM1 = MD/, mladej Dabaški sin / (A - RM11)11 + A/, mladá Trnčova Eva /A - RM11 + K/, Roli (Répovi sin) /K + 0(CHn3 + A)/, Gico Évánok a lánja/Evi Gicovej ájéřča /[(K + RM) : MD]11 + A/, Mišo Talapka Kolesárov /K + P1 + RM1 = MD/, Podobov Péter Feštó /P1 + K + CHz/, Podoba Zoltán Feštó /P1 = RMD + K + CHz/, Drótarovho Gabiho ájéřča (Henriet) / (RM = MD + K)1 + A + 0K/, Drótarovho Gabiho ájéřča (Hajnalka) / (RM + K)1 + A + 0K/.*

Frekvencia pomenovacích modelov vo Veňarci

V triede slobodných osôb vo Veňarci dominujú tieto modely:

1. Priezvisko podľa otca, ktoré má antropobázu zhodnú s antropobázou mena rodiny a mena domu, a rodné (krstné) meno v domáckej (hypokoristickej) podobe, PM: P1 = RMD + K (57) (29 mužov, 28 žien): *Nedelicki Zoli, Chrtán Bandi, Chrtán Banduš, Baďin Peti, Kováč Roli, Kováč Lacika, Pavko Žolti, Krajč Tibike, Šujan Ati, Mlinko Šebi, Mlinko Náandi, Fehír Matika, Fehír Boti, Križanik Arni, Križanik Arnika, Hodbabni Janika, Tagai Feri, Karman Pali, Duhoňi Bencuš, Tisovski Barni, Hodbabni Andriš, Hodbabni Ondriš, Hodbabni Bandi, Hodbabni Janko, Hodbabni Janči, Láska Jani, Hering Peti, Čonka Riči, Tisovski Bálintka (m.), Kukučka Beti, Kukučka Dori, Kukučka Dorka, Baďin Jutka, Baďinová Jutka, Tomáš Žuži, Kováč Anči, Kováč Anuš, Kováč Eržike, Kováč Eňi, Kováč Nóri, Kiš Olgi, Krajč Katika, Krajč Kati, Šujan Reni, Rüc Agi, Rajčok Timi, Fehír Fanika, Čelovski Eni, Komjaki Žčfi, Komjaki Žčfka, Komjaki Vera, Pleva Estike, Hering Orši, Hering Oršika, Petrovič Žuži, Mlinárček Žužika, Čonka Andi (f.).*
2. Priezvisko podľa otca, ktoré má antropobázu zhodnú s antropobázou mena rodiny a mena domu, a rodné (krstné) meno v maďarskej úradnej podobe, PM: P1 = RMD + K (24) (16 mužov, 8 žien): *Chrtán Dávid, Pavko Žolt, Fehír Atila, Ferik Kristián, Komjaki Bálint, Duhoňi Krištof, Duhoňi Bence, Čelovski Gergö, Láska Jánoš, Ember Alex, Maďari Krištóf, Kulík Kristian, Sabo Milan, Hering Péter, Čonka Bálint, Blahuta Hunor, Chrtán Kitti, Rác Rebeka, Fehír Edit, Komjaki Anna, Čelovski Enikö, Maďari Kitti, Pleva Petra, Poňikaj Ester.*
3. Priezvisko podľa otca, ktoré má antropobázu zhodnú s antropobázou mena rodiny, a rodné (krstné) meno v domáckej (hypokoristickej) podobe, PM: P1 = RM + K (5) (5 žien): *Sabó Marti, Sabó Mártika, Sabó Agi, Sabó Ágika, Sabó Esterke.*
4. Priezvisko podľa otca, ktoré má antropobázu zhodnú s antropobázou mena domu, a rodné (krstné) meno v domáckej (hypokoristickej) podobe, PM: P1 = MD + K (5) (5 mužov): *Kollár Laci, Kollár Lacika, Kollár Lacko, Berceli Žolti, Budaj Lacika.*
5. Apelatívny člen, priezvisko podľa otca, ktoré má antropobázu zhodnú s antropobázou mena rodiny a mena domu, a rodné (krstné) meno v domáckej (hypokoristickej) podobe, PM: A – P1 = RMD + K (4) (3 muži, 1 žena): *malá Kukučka Kati, mladí Šujan Janika, malí Rác Pišta, mladí Križanik Miki.*

Romanoslavica LII nr.1

6. Rodinné meno podľa otca s antropobázou jeho priezviska a rodné (krstné) meno v úradnej podobe, PM: $RM = P + K$ (3) (2 muži, 1 žena): *Fehírova Edit, Heringov Péter, Blahutó Hunor*.
7. Rodinné meno podľa otca s antropobázou jeho priezviska a rodné (krstné) meno v domáckej (hypokoristickej) podobe, PM: $RM1 = P + \underline{K}$ (3) (2 muži, 1 žena): *Fehírov Boti, Heringov Peti, Heringova Oršíka*.
8. Rodinné meno podľa matky s antropobázou jej rodného priezviska a apelatívny člen vyjadrujúci príbuzenský vzťah, PM: $RM11 = P + A$ (3) (1 muž, 1 žena a 1 meno spoločné pre dvojicu jedného chlapca a jedno dievča): *Saskich d'eti, Saskich d'íouča, Saskich chlapec*.
9. Priezvisko podľa otca, ktorého antropobáza nie je v mene rodiny a mene domu, a rodné (krstné) meno v domáckej (hypokoristickej) podobe, PM: $P1 + \underline{K}$ (3) (3 muži): *Ferik Bali, Némedi Tomika, Sarvaš Žolti*.
10. Priezvisko podľa otca, ktorého antropobáza je v mene rodiny a rodné (krstné) meno v úradnej podobe, PM: $P1 = RM + K$ (3) (2 muži, 1 žena): *Chrtan Ákoš, Chrtan Baláz, Sabó Ester*.
Frekvenciu 2 majú modely:
11. Rodné (krstné) meno v domáckej (hypokoristickej) podobe a rodinné meno podľa otca s antropobázou jeho priezviska, PM: $\underline{K} + RM1 = P$ (2 muži): *Janko Láskov, Žolti Kollárov*.
12. Rodné (krstné) meno v domáckej (hypokoristickej) podobe a priezvisko podľa otca, ktorého antropobáza je v mene domu, PM: $\underline{K} + P1 = MD$ (2 mužské mená): *Lacika Budaj, Laci Budaj*.
13. Rodinné meno podľa starého otca, ktoré má antropobázu zhodnú s menom domu, a rodné (krstné) meno v domáckej (hypokoristickej) podobe, PM: $RM4 = MD + \underline{K}$ (2 ženské mená): *Micich Žužika, Mici Žuži*.
14. Predpokladané rodinné meno podľa otca s antropobázou priezviska a rodné (krstné) meno v domáckej (hypokoristickej) podobe, PM: $*RM1 = P + \underline{K}$ (1 muž, 1 žena): *Pustaich Bea, Pustaich Jóži*.
15. Rodinné meno podľa matky s antropobázou jej rodného priezviska a rodné (krstné) meno v domáckej (hypokoristickej) podobe, PM: $RM11 = P + \underline{K}$ (1 muž, 1 žena): *Saskich Bea, Saskich Jóži*.
16. Priezvisko podľa otca, ktorého antropobáza nie je v mene rodiny a mene domu, a rodné (krstné) meno v úradnej podobe, PM: $P1 + K$ (2 ženy): *Gubó Dorina, Kulik Virág*.

17. Rodinné meno podľa starého otca, ktoré má antropobázu zhodnú s menom domu, apelatívny člen označujúci príbuzenský vzťah a fakultatívny člen, ktorým je rodné (krstné) meno v úradnej podobe, PM: $RM_4 = MD - A + 0K$ (2 muži): *Micich vnúček (Dávia)*, *Micich vnúček (Tamás)*.

V našom materiáli z terénneho výskumu máme doložených aj niekoľko pomenovacích modelov s frekvenciou 1 (s jedným živým menom):

- 18.

32. *Marcika /<K>/*, čo je u *Čonkó /MD[1] = P/*, *Lacika Šimák /K + RM1/*, *Skerov sin /CHn1 + A/*, *Micich d'ievka /RM4 = MD - A/*, *(Beňo) Lévi /0P1+ K/*, *Rajčok Pišta /P[1] = RMD + K/*, *mladí Fehér Atila /A - P1 = RMD + K/*, *Kristófer Berki* čo je u *Čonkó /K + P1 + MD[1] = P/*, *Mlinárčekova Pa'ova d'ióuka / (RM = P + K)1 + A/*, *Kukučka Laci mladí /P1 = RMD + K - A/*, *Nedelicki Tündi láňa/Nedelicki Tündi djóvka / (P1 = RMD + K)11 + A/*, *Dorina Ferik Žuži láňa /K + (P3 + K)11 + A/*, *Fehér Miši őci fia / (P = RMD + K + A)1 + A/*, *Rüc Zoli (Kukučka Agi fia) /P1 = RMD + K + 0(P1 = MD + K)11 + A/*.

Rodné meno ako funkčný člen

V sústave živých mien sa rodné (krstné) meno vyznačuje potenciálnym expresívnym príznakom [\pm konotatívnosť] a používaním v [užšom spoločenskom úze], preto máva hypokoristickú podobu, ktorá je niekedy príznačná pre danú rodinu, obec, areál. V mnohých prípadoch ide o hypokoristickú podobu, ktorá je v miestnom úze citovo neutrálna. Rodné meno v živých menách sa istým spôsobom odlišuje od rodného mena v úradnej sústave z hľadiska obsahového i formálneho (Blanár – Matejčík, 1978, s. 28).

Rodné meno v Šáre

S FČ K sú jednočlenné 2 modely a 3 ŽM, dvojčlenných je 34 modelov a 94 ŽM, trojčlenných 9 modelov a 11 ŽM (+ 1 maďarské ŽM), štvorčlenné sú 2 modely a 2 ŽM. Dve K majú: *Zitka Zitina /K + K11/*, *Jutka Icina /K + K11/*, *Pit'uhó Vivika /K11 + K/*, *Drótarovho Gabiho ajévča (Henriet) / (RM = MD + K)1 + A + 0K/*, *Drótarovho Gabiho ajévča (Hajnalka) / (RM + K)1 + A + 0K/*. V Šáre má hypokoristickú podobu 63,48 % krstných mien v živých menách a úradnú podobu 36,52 %. 7,83 % rodných (krstných) mien má príbuzenskú motiváciu, 6 mien je podľa matky, 3 podľa otca.

Romanoslavica LII nr.1

Dve krstné mená v živých menách sa používajú fakultatívne, čo je 1,74 %.

Tabuľka č. 1. FČ K v modeloch a ŽM v triede slobodných osôb v Šáre

FČ	V jedno- členných	V dvoj- členných	V troj- členných	V štvor- členných	Spolu
K	½	14/32	3/3		18/37
^o K				2/2	2/2
<u>K</u>	1/1	19/61	4/5		24/67
K ₁		1/1			1/1
<u>K</u> ₁				2/2	2/2
K ₁₁		1/1	1(+1mad.)/1		2/2
<u>K</u> ₁₁		2/2	1/2		3/4
Spolu	2/3	37/97	9/11	4/4	52/115

Rodné meno vo Veňarci

S FČ K je jednočlenný 1 model a 1 ŽM, dvojčlenných je 17 modelov a 118 ŽM, trojčlenných je 7 modelov a 12 ŽM, štvorčlenný je 1 model a 1 ŽM a päťčlenný je 1 model a 1 ŽM. Dve K sú v štvorčlennom ŽM *Dorina Ferik Žuži láňa* /K + (P3 + K)11 + A/ a v päťčlennom ŽM *Rüc Zoli (Kukučka Agi fia)* /P1 = RMD + K + 0(P1 = MD + K)11 + A/. Vo Veňarci je 27,21 % rodných (krstných) mien v úradnej podobe, 72,06 % v hypokoristickej podobe, jedno K má formálne adaptovanú podobu. 4,41 % FČ K má príbuzenskú motiváciu (podľa matky, podľa otca). Dve krstné mená v živých menách sa používajú fakultatívne, čo je 1,47 %.

Tabuľka č. 2. FČ K v modeloch a ŽM v triede slobodných osôb vo Veňarci

FČ	V jedno- členných	V dvoj- členných	V troj- členných	V štvor- členných	V päť- členných	Spolu
K		4/32	2/2	1/1		7/35
^o K			½			1/2
<u>K</u>		13/86	2/5		1/1	16/92
<u>K</u> ₁			1/1	1/1		2/2
<u>K</u> ₁₁			1/2 (1 sl., 1 mad.)	1/1	1/1	3/4
<K>	1/1					1/1
Spolu	1/1	17/118	7/12	3/3	2/2	30/136

Priezvisko ako funkčný člen

Podľa V. Blanára a J. Matejčíka (1978, s. 28) priezvisko v neúradnej antroponymickej sústave nie je takým stálym a nemenným členom ako v úradnom pomenovaní. Kategória priezvisk v sústave živých mien sa celkove vyznačuje príznakmi [+ dedičnosť] a [- konotatívnosť]. Pre priezvisko je charakteristický znak ustálenie [administratívno-právnym úzom] a súčasne [užším spoločenským úzom], ktorý má oproti ostatným funkčným členom spoločné s rodným (krstným) menom.

Priezvisko v Šáre

V Šáre s FČ P nie je jednočlenný žiaden model a ŽM, dvojčlenných je 13 modelov a 45 ŽM, trojčlenné 3 modely a 3 ŽM, štvorčlenné nie sú žiadne modely a ŽM. 27,08 % priezvisk má antropobázu zhodnú s menom rodiny a menom domu, jedno priezvisko, ktoré tvorí 2,08 % všetkých priezvisk, má antropobázu zhodnú len s antropobázou mena rodiny. Najviac – 70,83 % priezvisk nemá antropobázu zhodnú ani s antropobázou mena rodiny ani mena domu. 4,17 % priezvisk má príbuzenskú motiváciu podľa matky, zvyšné sú motivované priezviskom otca. 8,33 % priezvisk má podobu s nárečovým sufixom (u žien *-ka, -ova*: *Jutka Tótka /K + P1/*, *Viki Kančárova /K + P1/*; u mužov *-ov*: *Slezákov Gabi /P1 + K/*, *Podobov Péter Feštő /P1 + K + CHz/*).

Tabuľka č. 3. FČ P v modeloch a ŽM v triede slobodných osôb v Šáre

FČ	V jedno- členných	V dvoj- členných	V troj- členných	Spolu
P1	-	4/27	1/1	5/28
<u>P1</u>	-	2/3	1/1	3/4
P1 = RM	-	1/1		1/1
P1 = RMD	-	4/12	1/1	5/13
P11	-	2/2		2/2
Spolu		13/45	3/3	16/48

Priezvisko vo Veňarci

S FČ P je 10 dvojčlenných modelov a 103 ŽM, 5 trojčlenných modelov a 9 ŽM, 2 štvorčlenné modely a 2 ŽM, 1 päťčlenný 1 model a 1 ŽM. Dva FČ P sú v päťčlennom

Romanoslavica LII nr.1

ŽM *Rüc Zoli (Kukučka Agi fia)* /P1 = RMD + K + 0(P1 = MD + K)11 + A/. 3,45 % priezvisk má príbuzenskú motiváciu podľa matky, okrem jedného priezviska podľa nevlastného otca, ktoré tvorí 0,86 % všetkých priezvisk, ostatné majú príbuzenskú motiváciu podľa otca, čo predstavuje 95,69 %. 79,3 % priezvisk má antropobázu zhodnú s antropobázou mena rodiny a mena domu. 6,9 % priezvisk má antropobázu zhodnú s antropobázou mena rodiny, rovnako 6,9 % má antropobázu zhodnú s antropobázou mena domu a 6,9 % je takých, ktoré nemajú antropobázu zhodnú ani s antropobázou mena rodiny, ani mena domu. Dve priezviská sa používajú fakultatívne, čo predstavuje 1,72 %.

Tabuľka č. 4. FČ P v modeloch a ŽM v triede slobodných osôb vo Veňarci

FČ	V dvoj- členných	V troj- členných	V štvor- členných	V päť- členných	Spolu
P1	2/5	1/1			3/6
0P1	1/1				1/1
P1 = RM	2/8				2/8
P1 = MD	2/7				2/7
P1 = RMD	2/81	3/6		1/1	6/88
(P = RMD)1			1/1		1/1
P[1] = RMD	1/1				1/1
0(P1 = MD)11				1/1	1/1
(P1 = RMD)11		1/2 (1 sl. a 1mad.)			1/2
(P3)11			1/1		1/1
Spolu	10/103	5/9	2/2	2/2	19/116

Individuálna charakteristika ako funkčný člen

Individuálna charakteristika sa vyznačuje antroponymickými sémantickými príznakmi [+ jednotlivec bez vzťahu k iným (príbuzným/nepříbuzným) osobám] a [- dedičnosť]. Týmto príznakmi sa vydeľujú individuálna charakteristika i rodné (krstné) meno oproti ostatným členom ako individuálne, nededičné funkčné členy. Individuálna charakteristika podobne ako živé rodinné meno a meno domu je ustálené užším spoločenským úzom. Pri výbere a tvorení individuálnej charakteristiky sa môžu uplatňovať hodnotiace postoje pomenovateľov, pokiaľ ide o expresívnosť [+ konotatívnosť] a pokiaľ ide o tzv. spoločenskú príznakovosť [± spoločenské zaradenie a hodnotenie] (Blanár – Matejčík, 1978, s. 29). Individuálna charakteristika môže byť v niektorých prípadoch dedičná, má vzťah k iným, zväčša príbuzným osobám.

Individuálna charakteristika v Šáre

S FČ CH sú jednočlenné 2 modely a 3 ŽM, dvojčlenných 6 modelov a 7 ŽM, trojčlenné 3 modely a 3 ŽM, štvorčlenné nie sú žiadne modely a ŽM. Sedem (63,64 %) individuálnych charakteristík je priamych. Štyri majú príbuzenskú motiváciu podľa otca, z toho jedno sa používa fakultatívne. 18,18 % charakteristík sú individuálne charakteristiky podľa vlastností, 36,36 % charakteristík sú CH podľa zamestnania, 45,45 % charakteristík má inú alebo nejasnú motiváciu.

Tabuľka č. 5. FČ CH v modeloch a ŽM v triede slobodných osôb v Šáre

FČ	V jedno- členných	V dvoj- členných	V troj- členných	Spolu
CHv	1/1	1/1		2/2
CHz			2/2	2/2
CHn	1/2	2/2		3/4
CHz1		2/2		2/2
CHn1		1/2		1/2
0CHn1			1/1	1/1
Spolu	2/3	6/7	3/3	11/13

Individuálna charakteristika vo Veňarci

FČ CH sa objavuje len raz, v jednom dvojčlennom modeli a ŽM. Má nejasnú motiváciu a príbuzenskú motiváciu podľa otca: *Skerov sin* /CHn1 + A/.

Meno domu ako funkčný člen

Meno (do) domu funguje ako samostatné živé meno, ale môže byť aj súčasťou živého osobného mena ako jeho funkčný člen. Vyznačuje sa príznakmi [+ dedičnosť], [+ príbuzenský vzťah k rodine ako celku], [+ užší spoločenský úzus] a špecifickým sémantickým príznakom [+ lokalizačný vzťah], ktorý signalizuje, že osoba je cez meno domu spätá so svojím bydliskom (Blanár – Matejčík 1978, s. 30).

Meno domu v Šáre

V Šáre sa MD nevyskytuje.

Romanoslavica LII nr.1

Meno domu vo Veňarci

S FČ MD je len jeden jednočlenný model a ŽM a jeden trojčlenný model a ŽM: čo je u Čonkó /MD[1] = P/, Kristcfer Berki čo je u Čonkó /K + P1 + MD[1] = P/. FČ MD má antropobázu priezviska a príbuzenskú motiváciu podľa nevlastného otca.

Rodinné meno ako funkčný člen

Živé rodinné meno sa vyznačuje predovšetkým príznakmi [+ dedičnosť] v rámci pokrvného príbuzenstva a signalizovanie [+ príbuzenského vzťahu k rodine ako celku]. Dedičnosťou rodinného mena sa oslabujú, až ustupujú príznaky [konotatívnosť] a [spoločenské zaradenie a hodnotenie] (Blanár – Matejčík, 1978, s. 29-30). Rodinné mená sa môžu vzťahovať aj na jedného mužského, resp. ženského nositeľa, keď je rodinné meno súčasťou živého osobného mena ako jeho funkčný člen. Živé rodinné mená sa viažu na rodinu a dedia sa v rodine z pokolenia na pokolenie. Na strednom Slovensku sa tradujú v rodine po mnohé generácie, niekedy sú doložené aj v štyroch žijúcich generáciách (Blanár – Matejčík, 1983, s. 601).

Rodinné meno v Šáre

S FČ RM nie je jednočlenný žiaden model a ŽM, je dvojčlenných 19 modelov a 48 ŽM, trojčlenných 7 modelov a 9 ŽM (+ 1 maď. ŽM – variant), štvorčlenné sú 2 modely a 2 ŽM. Slovenské živé meno *Evi Gicovej ájefča* /[(K + RM) : MD]11 + A/ má maďarský náprotivok „Gico Évának a lánya“. 18,64 % FČ RM má antropobázu zhodnú s antropobázou priezviska, 57,63 % má antropobázu zhodnú s antropobázou mena domu, 23,73 % je takých, že nemajú antropobázu zhodnú ani s antropobázou priezviska, ani mena domu. 79,66 % FČ RM má príbuzenskú motiváciu podľa otca, 18,64 % podľa matky, 1,69 % podľa starej matky.

Tabuľka č. 6. FČ RM v modeloch a ŽM v triede slobodných osôb v Šáre

FČ RM v živých menách a modeloch

FČ	V jedno- členných	V dvoj- členných	V troj- členných	V štvor- členných	Spolu
RM1	-	5/7			5/7
RM1 = MD	-	5/23	3/4		8/27
RM1 = P		4/11			4/11
RM11	-	2/2	1/1		3/3
(RM)1				1/1	1/1
(RM = MD)1				1/1	1/1
(RM:MD)11			1/1(a)		1/1

Romanoslavica vol. LII, nr.1

			mad. variant)		
(RM1)11			1/2		1/2
(RM11)11			1/1		1/1
RM11 = MD	-	2/4			2/4
RM44 = MD	-	1/1			1/1
Spolu		19/48	7/9	2/2	28/59

Rodinné meno vo Veňarci

S FČ RM je 9 dvojčlenných modelov a 19 ŽM, 2 trojčlenné modely a 3 ŽM. FČ RM s antropobázou priezviska je 72,73 %, s antropobázou mena domu 22,73 % a takých, ktoré nemajú antropobázu zhodnú ani s antropobázou priezviska a ani mena domu je 4,55 %. 22,73 % FČ RM má príbuzenskú motiváciu podľa starej matky, 22,73 % podľa matky, zvyšné (54,55 %) podľa otca.

Tabuľka č. 7. FČ RM v modeloch a ŽM v triede slobodných osôb vo Veňarci

FČ	V dvoj- členných	V troj- členných	Spolu
RM1	1/1		1/1
RM1 = P	3/8		3/8
*RM1 = P	½		1/2
RM11 = P	2/5		2/5
RM4 = MD	2/3	1/2	3/5
(RM = P)1		1/1	1/1
Spolu	9/19	2/3	11/22

Apelatívny funkčný člen

Súčasťou živého osobného mena býva i apelatívny člen. Má osobitné postavenie medzi funkčnými členmi. Charakterizuje sa ako nededičný funkčný člen, ustálený užším spoločenským úzom, ktorý poukazuje na mužského/ženského nositeľa, na jeho príbuzenské, spoločenské, prípadne generačné zaradenie. Vyjadrenie príbuzenského vzťahu pomenovanej osoby, vekové a generačné zaradenie kvalifikujú osobu podľa príbuzenského vzťahu, oslovenie a titul bez vzťahu k iným osobám (Blanár, 1983, s. 605). V zhode s V. Blanárom (1978, s. 31)

Romanoslavica LII nr.1

rozlišujeme nasledovné významové skupiny apelatívneho člena: vyjadrenie príbuzenského vzťah pomenovanej osoby (muž, syn, dcéra, vnuk, vnučka, zať, nevesta a pod.), vekové a generačné zaradenie (mladý, mladá, starý, stará), oslovenie staršej osoby a titul (ujo, teta, pán, pani).

Apelatívny FČ v Šáre

S apelatívnym členom je dvojčlenných 5 modelov a 7 ŽM (*malí Seki, mladí Lego* /A - CHn1/, *malí Štamperlár* /A - RM11 = MD/, *Feštóovi deti* /CHz1 + A/, *Pišťovi d'ěfčence* /RM1 + A/, *Táčikovi chlapci, Táčikovi deti* /RM1 = MD + A/), trojčlenných 7 modelov a 9 ŽM (*malí Miki Panohov* /A - K + RM1 = MD/, *mladej Dabaški sin* /(A - RM11)11 + A/, *mladí Belák Gabi, (mali) Zošinov Gabi* /A - RM1 = MD + K/, *mladá Trnčova Eva* /A - RM11 + K/, *Roli (Répovi sin)* /K + 0(CHn3 + A)/, *Gico Évánok a lánya/ Evi Gicovej ájěfča* /[(K + RM) : MD]11 + A/, *Hlavárkin Marikin sin, Hlavárkin Marikin sin* /(RM1 + K)11 + A/ /Jelenek Gergő a Viktor/), štvorčlenný 1 model a 1 ŽM (*Drótarovho Gabiho ájěvča (Henriet)* /(RM = MD + K)1 + A + 0K/, *Drótarovho Gabiho ájěvča (Hajnalka)* /(RM + K)1 + A + 0K/). Z apelatívnych členov generačné zaradenie predstavuje 44,44 % a príbuzenské zaradenie 55,56 %.

Tabuľka č. 8. Apelatívny FČ v modeloch a ŽM v triede slobodných osôb v Šáre

FČ	V dvoj- členných	V troj- členných	V štvor- členných	Spolu
<i>malí</i>	2	1		3
<i>(mali)</i>		1		1
<i>mladí</i>	1	1		2
<i>mladá</i>		1		1
<i>mladej (A)11</i>		1		1
<i>sin</i>		2/3		2/3
<i>(sin)</i>		1		1
<i>ájěvča</i>			1/2	1/2
<i>ájěfča/ a lánya</i>		1		1
<i>deti</i>	1			1
<i>d'ěfčence</i>	1			1
<i>chlapci</i>	1			1
Spolu	6	9/10	1/2	16/18

Apelatívny FČ vo Veňarci

S apelatívnym členom sú dvojčlenné 3 modely a 5 ŽM (*Skarov sin* /CHn1 + A/, *Micich d'ěvka* /RM4 = MD - A /, *Saskich d'et'i, Saskich d'íouča, Saskich chlapec*

Romanoslavica vol. LII, nr. 1

/RM11 = P + A/), trojčlenných 6 modelov a 11 ŽM (*mladí Fehír Atila* /A - P1 = RMD + K/, *malá Kukučka Kati*, *mladí Šujan Janika*, *malí Rác Pišta*, *mladí Križanik Miki* /A - P1 = RMD + K/, *Micich vnúčok (Dáviá)*, *Micich vnúčok (Tamás)* /RM4 = MD - A + 0K/, *Mlinárčekova Paľova d'ióuka* /RM = P + K)1 + A/, *Kukučka Laci mladí* /P1 = RMD + K - A/, *Nedelicki Tündi láňa*, *Nedelicki Tündi d'jóvka* /P1 = RMD + K)11 + A/), štvorčlenné 2 modely a ŽM (*Dorina Ferík Žuži láňa* /K + (P3 + K)11 + A/, *Fehír Miši öči fia* /P = RMD + K + A)1 + A/) a päťčlenný 1 model a ŽM (*Rüc Zoli (Kukučka Agi fia)* /P1 = RMD + K + 0(P1 = MD + K)11 + A/). 70 % apelatívnych členov vyjadruje príbuzenský vzťah, 30 % generačné zaradenie.

Tabuľka č. 9. Apelatívny FČ v modeloch a ŽM v triede slobodných osôb vo Veňarci

FČ	V dvoj- členných	V troj- členných	V štvor- členných	V päť- členných	Spolu
<i>sin</i>	1				1
<i>chlapec</i>	1				1
<i>d'ievka</i>	1				1
<i>d'ióuča</i>	1				1
<i>d'ióuka</i>		1			1
<i>d'jóvka</i>		1			1
<i>láňa</i>		1	1		2
<i>fia</i>			1		1
<i>öči</i>			1	1	2
<i>d'eti</i>	1				1
<i>vnúčok</i>		1/2			1/2
<i>mladí</i>		4/4			4
<i>malí</i>		1			1
<i>malá</i>		1			1
Spolu	5	10/11	3	1	19/20

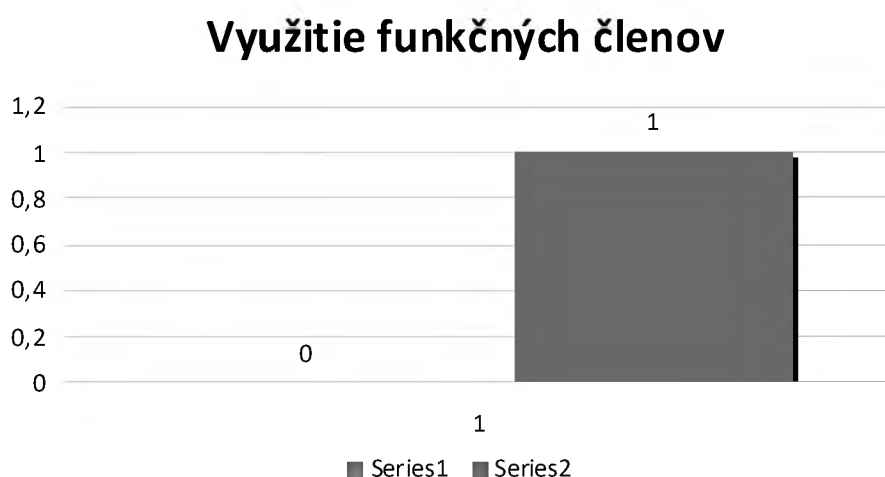
Využitie funkčných členov v živých menách

V Šáre 45,45 % tvorí funkčný člen rodné (krstné) meno, 18,97 % priezvisko, 23,32 % rodinné meno, 5,14 % individuálna charakteristika, 7,11 % apelatívny člen. Vo Veňarci rodné (krstné) meno predstavuje 45,79 % funkčných členov, priezvisko

Romanoslavica LII nr.1

39,06 %, rodinné meno 7,41 %, apelatívny člen 6,73 %, meno domu 0,67 % a individuálna charakteristika 0,34 %.

Graf č. 1 - Využitie funkčných členov

Záver

V živých menách predstavených maďarských obcí možno pozorovať maďarské poradie funkčných členov, stretávame sa však aj so slovenským poradím. Do živého pomenovania v triede slobodných spravidla vstupujú maďarské hypokoristické podoby rodných (krstných) mien, so slovenskými sa stretávame menej často. Maďarský jazykový a onymický systém živé pomenovanie výrazne ovplyvňuje, ale u najstaršej generácie ešte pri rodinných menách pretrvávajú relikty slovotvorných typov S-ov, S-ova, (aj S-ová), ktoré sa spájajú so slovenskou podobou rodného mena (*Janko Láskov, Juráčikova Henuška*), ale častejšie s maďarskou úradnou alebo hypokoristickou podobou (*Žolti Kollárov, Fehírov Boti, Heringov Peti, Heringova Oršika*), čím dochádza k miešaniu dvoch onymických sústav. Slovenské obyvateľstvo oboch dedín žije v interakcii s maďarským etnikom. V obci Šára je viac zachovaný slovenský antroponymický systém než vo Veňarci, kde je asimilačný proces slovenského obyvateľstva výraznejší. Stredná a mladšia generácia z Veňarca

Romanoslavica vol. LII, nr. 1

dochádza za prácou inde, obyvatelia Šáry sú viac uzavrenejší, so susednými obcami majú relatívne slabé kontakty. V Šáre a vo Veňarci je jazyk, miestne nárečie, ale aj lokálny neúradný pomenovací systém súčasťou slovenskej identity ich slovenských obyvateľov. V Šáre majú výraznú pozíciu doteraz dochované dedičné rodinné mená.

Literatúra:

BALLEKOVÁ, Katarína: Zo živého jazyka Šáranov z Dabaša. In: Materiálové príspevky ku kultúre a spôsobu života v Dabaši-Šáre. Zost. A. Kováčová – T. Tušková – A. Uhrinová. Békešská Čaba : Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 2011, s. 48-55. ISBN 978-963-88583-6-8

BLANÁR, Vincent: Teória vlastného mena. (Status, organizácia a fungovanie v spoločenskej komunikácii.) Bratislava : Veda, 1996. 250 s. ISBN 80-224-0490-X

BLANÁR, Vincent – MATEJČÍK, Ján: Živé osobné mená na strednom Slovensku (1. diel). Designácia osobného mena. Bratislava : SPN, 1978. 413 s.

BLANÁR, Vincent – MATEJČÍK, Ján: Živé osobné mená na strednom Slovensku (2. diel). Distribúcia obsahových modelov. Martin : Osveta, 1983. 647 s.

ŠTOLC, Jozef: Nárečie troch slovenských ostrovov v Maďarsku. Bratislava : Slovenská akadémia vied a umení nákladom Štátneho nakladateľstva, 1949. 543 s. + mapa.

THE PROBLEM OF SLAVIC *VLACHŮ* AND MEDIEVAL LATIN *BLACHUS*, WHICH ETHNIC GROUP(S) DO THESE FORMS REFER TO?

Sorin PALIGA

Autorul reia cu noi date un studiu recent (Paliga 2015), pornind de la mult citatul fragment din Anonymus, *Gesta Hungarorum*; într-adevăr, mult citat dar, din păcate, eronat tradus de mulți autori, români și maghiari. Numele etnic *VlachŮ*, în latina postclasică și medievală *Blachus*, pl. *Blachi*, de asemenea *Blasi* a avut conotații variabile. Sensul de bază a fost „(orice) grup etnic romanizat”, ulterior s-a referit, cel mai adesea, fie la italieni, fie la români. În textul lui Anonymus însă, în cazul menționat, se referă – fără doar și poate – la populația romanizată din Pannonia (cultura arheologică Keszthely). În alte părți, textul se referă într-adevăr la români (*pastores Romanorum* and *Blasi*).

Cuvinte cheie: *Blachus*, Sclavi, Sclaveni, Rutheni, grupe etnice, grupuri romanizate, slavi.

In general

In the spirit suggested by the title of this brief paper, I shall try to clarify the initial meaning of the ethnic name *VlachŮ*, used by the Slavs with reference to ANY Romanised group. This form was later used in postclassical and Medieval Latin documents as *Blachus*, with its graphical variants like *Blasi*, gen. pl. (*terra*) *Blachorum*, etc. Even if more and more used with reference to the Romanians, including contemporary documents written in English wherein *Vlachs*, *Vlakhs* regularly refer to the Balkan Romanians (and in order to avoid the use of *Romanian* as ethnic name), the ethnic name *Blachi* in the Medieval documents does NOT necessarily refer to Romanians, even if it often does. There exists, in fact, a multi-stratified issue. I shall try to clarify this in this brief study, as a part of a more ample work dedicated to ethnicity in general. *Blachus* may be a very instructive case-study.

Origins and evolutions

As with most Celtic groups of Central and Western Europe, the Central European Celtic group *Volcae* was, at a given moment, Romanised. Their ethnic name was borrowed as **walχaz* by the Germanic groups; hence, as *VlachŮ* by the

Romanoslavica LII nr.1

neighbouring, more eastern Slavic groups, with the expected metathesis of liquid [l]: *valch- > vlach-. The story does not stop here: the Slavic form was borrowed in Post Classical Latin as *Blachus*, with several variants, reflecting the local versions in circulation, for example, *Blasi*. As I shall try to show below, such spectacular 'ethnic shifts' were common in those remote times, when the former ethnic names ceased to exist and/or were used with their geographical associated meanings rather than ethnic meanings proper.

If we look at the initial meaning of this form, in fact at its postclassical meaning, we see that it referred to ANY ROMANISED GROUP, and from a given moment on any Romanised group was labelled *Vlachъ* by the Slavs, in a move which took place at that time, that is, the beginning of the 6th century onwards. As time went on, this form was applied to those ethnic groups with which the Slavs had intense contacts: for the Eastern (later Orthodox) Slavs, *Vlachъ* referred to the precursors of the Romanians; for the Western (later Catholic) Slavs, the term referred to the Italians, rarely (as I will try to show below) to other Central European Romanised groups.

This explains why, over the centuries, this meaning has consolidated in the modern and contemporary Slavic languages with these two basic meanings: for the Bulgarians and Serbs, the *Vlasi* refer to the Romanians; in Polish, on the other hand, *Włochy* is the usual term for 'Italy', and in Old Czech *Vlašský dvůr* means 'the Italian Court'; yet a region of north-east Moravia, north of Brno that reminds us of a Romanian immigration from Transylvania in the 17th century, is named *Valašsko*. The meaning 'Italy' for Slavic *Vlachъ* was usual in Slavonic documents of the 9th-10th centuries (see Pleter, Lambrou and Puiu 2001: 60, text XVII, *The Life of Method*):

[...] въ ны въшьли оучителе мнози крстиѣни из Влахъ и из Грькъ и из Нѣмьць [...]

[...] and came there [in Moravia] many Christian teachers [priests] from Italy, from Greece and from Germany.

In Slovene, the personal family name *Lah* means 'Italian', and shows that the precursors of that person had Italian origins. An ethnic origin of some personal family names is usual, for example, Romanian *Ungurean(u)*, *Rus(u)*, *Sârbu*, *Neamțu*, etc. point to the original ethnic origin of that family. This typology is widespread in personal names, that is, showing the initial origin of that family as seen or imagined by others.

This is why the ‘translation’ of the Late Latin term *Blachus* must be carefully analysed in the context intended by the author of a given text, and not automatically as ‘Romanian’, as situations may vary. This may be in contradiction with OUR view on ethnicity, as we may see and analyse the ethnic groups in a different way. From the point of a Medieval writer, such a detail was not so relevant. From the perspective of an author in the Middle Ages—naming ANY Romanised ethnic group offered sufficient identification details and information. Let it be noted again that, in those times, ethnic names were in continuous change, and their connotation far from being stabilised. In fact, the first millennium C.E. witnessed many radical changes in former ethnic names, along with the emergence of new names, initially those of tribes.

The problem has been highly politicised in modern times. The English term *Vlakh*, pl. *Vlakhs* or *Vlach*, pl. *Vlachs* is mainly used now with reference to the Romanians living outside Romania, specifically in the Balkans (see a recent study on this topic, Madgearu 2015; the author analyses the situation of the ‘Vlachs’ in the Byzantine sources)¹. The term is not used in the official documents of the European Union, but it has a large, more or less ‘official’ use in English language documents concerning the Balkan countries. According to ethnologue.com (<http://www.ethnologue.com/language/ron>), *Romanian* is now alternatively used together with *Daco-Romanian*, *Moldavian* (‘limba moldovenească’) and (in English) *Rumanian* or *Roumanian*. In its English version, wikipedia.org, uses the term *Vlachs* with exclusive reference to ‘Romanians’, even if the definition is ‘several Latin peoples’, but practically speaking with direct reference to the Romanians only (including the ‘Moldavians’, of course, and the other Romance groups of the Balkans).

The contemporary use of the term *Vlachs*, *Vlakhs* in documents written in English has, of course, a political influence, trying to suggest that these Balkan Romanians would not be ‘pure Romanians’ (echt-Rumänen), but a different Neo-Latin group, vaguely connected to the Romanians proper (living in Romania).

The confusing use of several ethnic names referring to the same ethnic reality defined as *Romanian(s)*, reflects a tortuous political terminology, with its Medieval

1. The Balkans proper, i.e. south of the Danube. The geographical name *Balkans* has been often used inappropriately, with various cultural, political and linguistic connotations. As this is a complex issue which I approached on an earlier occasion, it shall not be discussed here.

Romanoslavica LII nr.1

roots and indeed with its confusing use of ethnic names from Late Latin and the Early Middle Ages. Ethnicity was and still is, to a large—but variable—extent a political issue, too. Illyrian, for example, was already extinct in the 2nd century C.E., for which reason the use of terms like *Illyria*, *Illyri* in the documents of Post Classical antiquity gradually took on geographical connotations, even if some may be tempted to read them ‘as is’, that is, with ethnic connotations.

In an attempt to clarify the meanings and evolution of the ethnic name *Vlakh*, *Vlach* a minimal survey has shown that:

1. In late antiquity, approximately at the beginning of our Common Era, the Celtic group of the Volcae was Romanised, like most of the Celtic groups in fact, which were in a gradual the process of being Romanised. Surviving communities, now in Ireland, Wales and some other isolated Celtic linguistic ‘islands’ of north-west Europe are indeed rare.

2. This ethnic name was borrowed by the Germanic groups as **walχaz* and, not very late, by the Slavic groups in full expansion from the 6th century C.E. The Slavs adapted the form as *Vlachъ*, with the expected metathesis of the group *-al-* to *-la-*. The initial meaning in Early Slavic was evidently, as we may surmise, ‘Romanised group’ and was applied to ANY ethnic group speaking Latin, then a Romance language.

3. In the evolution of ethnicity in the Early and Mid Middle Ages, Slavic *Vlachъ* was used with two basic meanings: ‘Romanian’ for the east Orthodox Slavs; ‘Italian’ for the west Catholic Slavs. This use is reflected in traditional terminology in Serbian and Bulgarian, where this ethnic name refers to the Romanians; and to ‘Italian’ in modern Polish, also—obsolete—in Czech and Slovene.

Sclavi, Bulgari, Blachi ac pastores Romanorum. A case study

I recently analysed the famous, widely quoted and, I am afraid, rarely read fragment in the *Gesta Hungarorum* attributed to Anonymus, where he refers to FOUR ethnic groups (ch. IX, end): *Sclavi, Bulgari, Blachi ac pastores Romanorum*. For Romanian readers the best known translation is by Popa-Lisseanu in *Fontes Historiae Dacoromaniae*. Here, the translator turns the four ethnic names into THREE by astonishingly changing the meaning of Lat. *ac*, an intensive of ‘and’, into ‘that is, for example.’, changing the whole meaning of the text in Romanian:

Romanoslavica vol. LII, nr.1

slavii, bulgarii, români ADICĂ păstorii romanilor,

or, by translating the Romanian translation into English:

The Slavs, the Bulgarians, the Romanians, THAT IS, the shepherds of the Romans.

A further step has recently been achieved by Madgearu, who turns the FOUR ethnic groups into TWO by an 'ingenious' method: ignoring the original text and modifying the meaning under the pretext that the author, the notary of one of the kings known as Béla, was ignorant and did not know what he was writing about! In his interpretation, the translation should be:

The Bulgarian Slavs and the Romanian shepherds.

A Hungarian historian has recently published a translation into English of the same text, where he writes:

The Slavs, the Bulgarians, the Vlaxhs and the shepherds of the Romans.

The advantage of this translation, also incorrect (see below), is that it at least preserves the original meaning intended by the author, mentioning FOUR ethnic names. There is no doubt that Anonymus did know what he was writing about, as I shall try to prove below.

What was the meaning of *Blachi* in Anonymus? Did he really refer to 'the Romanians' in that very part of the text? And who were the *pastores Romanorum*? The Romanians too? And what about *ac*? Should this conjunction be translated as an explanatory 'id est'? The Anonymus' text is, despite its numerous interpretations and 'translations', limpid clear, if we abstain from re-interpreting its basic meaning. The Latin text is the following:

Dicebant enim, quod ibi confluerent nobilissimi fontes aquarum Danubius et Tuscia et alii nobilissimi fontes bonis piscibus habundantes, quam terram habitarent Sclavi, Bulgari et Blachii ac pastores Romanorum.

Romanoslavica LII nr.1

(Anonymus, ch. 9: *de pace inter duces et ruthenos*, final part).

The part of ethnographic interest is: [...] *Sclavi, Bulgari, Blachi ac pastores Romanorum*. How many ethnic names are found here? Four, as the author obviously notes? Three, as Popa-Lisseanu translates? or two, in Madgearu's interpretation? And who are the *Blachs*? and the *pastores Romanorum*?

1. *Sclavi*. This is the Post-Classical Byzantine and Medieval Latin term referring to Slavs in general. Any Slavic group was generically named *Sclavi*. Anonymus can only refer to the Slavs living in Pannonia and the neighbouring area, that is, to the precursors of the Slovaks and Slovenes of modern times. Therefore, the *Sclavi* in this very paragraph means 'the Central European Slavs' or 'our Slavs', if you wish, that is, those Slavs neighbouring the Magyars.

2. *Bulgari*. Anonymus carefully distinguishes the Slavs discussed under #1, that is, the Central European Slavs, from the Balkan Slavs, the Bulgarians. Therefore, *Bulgari* refers to the Slavs originating from the Balkans, and settled in more northern areas.

3. *Blachi*. This seems the most difficult place in this paragraph. Nevertheless, Anonymus refers to the Romanised population living there, in Pannonia, known from a very small number of inscriptions. It is indeed difficult to find a modern or contemporary equivalent, because that population has been meanwhile assimilated. The Pannonian Romance population is yet a historical fact. In a recent translation into English, Martyn Rady used the term 'Vlachs' entirely incorrectly, because in contemporary English this has been used (incorrectly) to denote those Romanians living in the Balkans. A back-projection to those times is of course incorrect. Those *Blachi* should be named, in good contemporary English, albeit too descriptive, as 'the Pannonian Romanised population'. This Romanised group has not survived, but—in those times—represented the natural link between East Romance (the precursors of the Romanians) and the Central European Romanised groups, now represented by the Romansh or Rumansh (*Romantsch, Romansch*) and Friulan as the main representatives of Rhaeto-Romance. At the end of the first millennium C.E., these groups were more numerous, and did represent an ethnic reality.

4. *as pastores Romanorum*. It is also limpid clear that *ac* means 'as well as'. The author clearly refers to FOUR ethnic groups, distinguishing the Central European Slavs (*Sclavi*) from the Balkan Slavs (*Bulgari*), and also distinguishing the Central European Romanised population (*Blachi*) from the *pastores Romanorum* 'the

shepherds of the Romans', who are, without any reasonable doubt, the transhumant shepherds, the precursors of the Romanian transhumant shepherds living east of Pannonia, in the Western Carpathians and the neighbouring area.

Anonymus therefore builds his description on a dual dichotomy: a. the Central European Slavs ~ the Balkan Slavs; b. the Central European Romanised groups ~ the (more eastern) Romanised groups represented by the transhumant shepherds. Entirely clear, logical, beautifully presented and absolutely correct from the historical point of view. All in all, following the general version of Martyn Rady, but with our corrections, the paragraph would run:

For they said that there flowed the most noble spring waters, the Danube and Tisa [Hungarian spelling Tisza, in Anonymus Tyscia] and other most noble springs, abounding in good fish, in which land there lived the [Central European] Slavs [Lat. *Sclavi*], Bulgarians [*Bulgari*, that is, Balkan Slavs] and the Central European Romanised groups [*Blachii*, obviously not the Vlachs, as Martyn Rady says, as this would indicate the Balkan Romanised groups], and [as well as] the shepherds of the Romans [= *pastores Romanorum*, that is, the transhumant shepherds, the precursors of the Romanian transhumant shepherds, well attested in the Middle Ages].

Gelou quidam Blacus

In the 24th chapter, Anonymus refers to a certain *Blacus* named *Gelou* (Gelu). It is again clear that this *Blacus* is just a variant of *Blachus*, this time with reference to the more eastern groups of *Blachi*. And, several lines below, in the 25th chapter, we read again of *Blasii et Sclavi* 'about the *Blasii* and the Slavs'. Here, again, *Blasii* is a graphic variant of *Blachi*. This time the author clearly refers to the Romanians, more exactly to their Medieval precursors, because the location is more eastern than that in ch. IX.

And the story ends with the death of Gelu (Gelous) in ch. XXVII (*de morte Gelu*).

Blachi, Blasi

The text in Anonymus is, in our interpretation, entirely coherent, presenting a

Romanoslavica LII nr.1

beautiful story of the long and dangerous exodus of the early, pre-Christian Magyars from their initial homeland to the North Pontic area, inhabited by the Scythians (*Scithi, Scithia*); then how they moved towards the north-west where they met the Kiev Slavs (*Rutheni*), and where they were defeated; and how they finally settled in Pannonia, where the prosperous land and rivers abundant with fish offered them good living conditions. There, the Hungarians met the local, Central European Slavs (*Sclavi*), some other Slavic groups originating in the Balkans (*Bulgari*); and also the local, Central European Romanised groups (*Blachi*) and, from a more eastern area, the shepherds of the Romans (*pastores Romanorum*). Further east, the Magyars later met the *Blasi(i)* and their leader Gelu. Here, *Blasi* refers, beyond any doubt, to the Romanians living in the Carpathian mountainous area.

How, then, must we translate *Blachi, Blasi*?

The answer is very brief: depending on the context! As long as the Slavic form *Vlachъ*, later adopted in the Medieval Latin texts as *Blachus*, pl. *Blachi* and *Blasi*, gen. pl. (*terra*) *Blachorum*, referred to ANY Romanised group it is obvious that the translation must consider these local differences. For the authors of the early and mid Middle Ages, when the ethnic names had not yet been stabilised, *Blachi* and *Blasi* referred to a vast area of Romanised population. The translation cannot be unique therefore, as our understanding of ethnicity does not correspond to that specific of the historical period when Anonymus wrote his chronicle.

The variable connotation of *Blachus* occurs obviously in the modern Slavic languages, where the derived forms from *Vlachъ* refer to either the Italians (in the west Catholic Slavic countries) or to the Romanians (in the eastern Orthodox Slavic countries). The Central European Romanised groups still exist in very isolated, scattered areas, like the Friulani in north-east Italy and the Romansh groups in Switzerland. The *Blachi* of Pannonia and the neighbouring area, whom Anonymus mentions in his text, do not exist any more, but those less important, mentioned last, *pastores Romanorum*. have had a persistent role and have survived down to our times.

History is 'as is', it does not need making-ups and does not need wrong translations. History is as good as we are and as we interpret it. For a recent view of the period around the year 1,000 see Curta 2001; and for the long evolution of *Blachus* see Skok 1971–1974, 3: 606–608 (s.v. *Vlah*).

Instead of a conclusion: the long way from *Volcae* to *Blachi*

The evolution of a Celtic ethnonym to be later adapted to the Romanised groups reflects the changes of Late Antiquity and the first millennium in general. Etymologically, Slavic *Vlachъ* is related to *Welsh* and *Wales*, and in their turn related to their more southern 'brethren' the *Volcae* of Central Europe. Such spectacular relationships and changes were common in those times. Other examples:

– The Germanic group of the Franks conquered the Romanised area of western Europe and transferred their name onto that group, later known as *Français*, the French.

– The Turkic group *Bulgari*, sometimes (incorrectly) labelled Proto-Bulgars transferred their names to the Slavic groups they dominated for approximately two centuries. When Anonymus wrote his Chronicle, the Proto-Bulgars had been completely assimilated, therefore the *Bulgari* in Anonymus did not refer to the Turkic groups, but to the Balkan Slavs.

Given the limited scope of this paper, the analysis must stop here. A continuation would require a wider horizon to be analysed in a volume. But the purpose has been hopefully achieved: to explain the meaning and connotation of Slavic *Vlachъ* and postclassical Latin *Blachi* and *Blasi*.

Acknowledgments

Many thanks to Dennis Estill for revising the text as a native speaker.

References

1. *Gesta Hungarorum*. Text and translation.

Popa-Lisseanu, G. 1934. *Anonymi Bele Regis Notarii Gesta Hungarorum*. Izvoarele istoriei românilor, vol. I. *Faptele ungarilor de secretarul anonim al Regelui Bela*. Translated by G. Popa-Lisseanu. București. (Electronic version of the original, bilingual text, www.dacoromanica.ro).

Tonciulescu, Paul-Lazăr 1996. *Cronica notarului Anonymus. Faptele Ungurilor*. Traducere de pe

Romanoslavica LII nr.1

fotocopia originalului de la Viena. București: Miracol.

Rady, Martin f.a. *The GESTA HUNGARORUM cf Anonymus, The Anonymous Notary cf King Béla*. A translation. Electronic version available on translator's webpage: <https://ucl.academia.edu/MartynRady>.

2. Studies

Curta, Florin 2001. Transylvania around A.D. 1000. *Europe around the year 1000*, ed. by P. Urbańczyk. Warsaw:DiG.

Madgearu, Alexandru 2005. *The Romanians in the Anonymous GESTA HUNGARORUM. Truth and Fiction*. Bibliotheca Rerum Transsilvaniae XXXIV. Romanian Cultural Institute: Cluj-Napoca.

Madgearu, Al. 2015. Vlach military units in the Byzantine army. *Samuel's state and Byzantium: history, legend, tradition, heritage*. Proceedings of the International Symposium 'Days of Justinian I', Skopje, 17-18 October 2014, ed. by Mitko B. Panov. Skopje: Universitet Evro-Balkan. pp. 47-55.

Paliga, S. 2015. Sclavi, Bulgari, Blachi ac pastores Romanorum. *Omagiu profesorului Ioan Rebușapcă la 80 de ani*. Volum coordonat de Constantin Geambașu. București: Editura RCR Editorial, pp. 467-476.

Pleter, Tiberiu - Lambru, Ruxandra - Puiu, Cătălina 2011. *Limba slavă veche. Culegere de texte*. Ed. a 3-a revăzută și adăugită. București: Editura Universității din București.

Skok, Petar 1971-1974. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I-IV. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.

3. Webographie

<http://www.ethnologue.com/language/ron>

<https://en.wikipedia.org/wiki/Vlachs>

BODY STORY – USING TOUCH TO OVERCOME LANGUAGE BARRIERS

Russ PALMER, Riitta LAHTINEN, Stina OJALA

Cum ați interpreta o povestire care însoțește muzica dacă nu puteți folosi vorbirea, dacă povestirea ar fi prezentată într-un mod pe care nu-l puteți auzi? Acest scenariu ar putea fi, de exemplu, muzica prin imagine dirijată (GIM) dintr-o anumită sesiune de lucru (Bonny, 1989; 2002). Vocea terapeutului are nevoie să fie calmă pentru a conduce la o atmosferă liniștită, iar interpretul nu poate folosi vorbirea pentru a repeta povestirea, așadar trebuie inventate niște metode alternative. Singurul canal deschis pentru comunicare se dovedește a fi cel tactil, deoarece cel vizual ar fi fost prea vag. Primele mesaje bazate pe elementul tactil s-au bazat pe mișcările corpului și pe senzații, cum ar fi căldura nisipului, soarele și pașii în mișcare (Lahtinen și Palmer, 2005). Mesajele bazate pe elementul tactil s-au dezvoltat între timp într-un sistem simbolic larg, incorporând 8 subcategorii specializate (Lahtinen, 2008). În acest articol ne vom referi la o asemenea subcategorie specifică.

Cuvinte cheie: tactil, atingeri, GIM, percepție multisenzorială, comunicare interpersonală

1. Introduction

Where there is spoken language together with background noise or music the situation is challenging for a hearing impaired individual. In a Guided Imagery and Music (GIM) session music is a vital part, not just noise, nor is it in the background. This presents a second sound source in addition to the storyline. So, music and the story are equally important to create the atmosphere needed for a successful GIM therapy session. This setting proves difficult for a hearing impaired person as the dim lighting needed for the right atmosphere hinders lip reading even with normal vision, let alone in a case of visual impairment. Some aspects of the complex soundscape, even if it sounds perfectly balanced in loudness scale for both the therapist and the normally hearing client, may create a loudness imbalance for the hearing impaired client. This can be balanced somewhat with hearing aid device technology, but to overcome all challenges in the session, careful planning, cooperation and new methods in relaying information have to be considered.

The identification and recognition of using touch as an additional method in these situations will help the hearing and visually impaired or deafblind (both henceforth DB) person in saving energy and reducing stress. This collection of

touch messages, i.e. haptics arised spontaneously during these sessions and is here analysed further.

1.1. Hearing impairment and its effect on communication

All types of hearing impairment affect spoken language communication, be it restricted to certain situations as difficulty in group situations only, as in milder hearing impairments or a more profound effect in every day life affecting all situations as in severe hearing impairment. The challenges become multifold if there is additional visual impairment however minor it might be.

1.1.1. Speech perception in noise in hearing individuals

Listening in noisy conditions is one of the most challenging situations for an individual. That requires extracting speech from the masking noise in the first stage and only after that is one able to decipher the meaning in the message. The first step in the perception chain requires extra concentration and energy. The lower the SNR (signal-to-noise ratio) is the more difficult the first phase of the perception chain is. That is, the more noise there is in the environment, the harder it is to listen to speech in that environment (Lavandier & Culling, 2010 and others).

Different types of noise result in differencies in types of difficulty for speech perception. White noise covers the whole of the soundscape masking all frequencies equally while pink noise is concentrated onto speech frequencies. Thus white noise resembles GIM session (Bonny, 1975 and others) music in the background as a type of perturbation for speech perception. Babble noise, especially when in one's native language, is extremely disturbing for speech perception as it is so similar to the speech in source signal, i.e. conversation (Hawley et al., 2004). The human ability to be able to distinguish two or more spoken messages from each other is often referred as cocktail party effect (Bronkhorst, 2000 [here NB p. 124-125 on hearing impairment], Wood & Cowan, 1995, Hawley et al., 2004 and others). The ability to attend to one message also depends on the languages used – it is easier to listen to your native language and foreign language babble (Rhebergen et al., 2005 and others). Often when listening to speech in noise one uses so-called visemes to enhance the speech signal, that is, the articulatory patterns visible as mouth movements (Carney et al., 1990). This is sometimes called lip reading. If a person has a hearing loss, lip reading is used in all suitable lighting conditions. However, if the person has a visual impairment the possibility to use lip reading as an additional support for speech perception is not available.

Speech recognition is reduced in noise despite the human ability to adapt speaking in noisy environment when having a conversation. This automatic ability is called Lombard effect, and it has applications in treating various diseases affecting articulatory muscles, such as Parkinson's disease (Adams & Lang, 1992 and others) or studying the effects of speech disorders (Howell, 1990 and others). The effect has also been called Lombard reflex to honour its discoverer Etienne Lombard (main publication on effect 1911), and has evolved to facilitate the mediation of an acoustic signal in noisy conditions (Brumm & Zollinger, 2011).

1.1.2. Speech perception in noise with a hearing impairment

One of the first arising issues when a person has a hearing impairment is that speech recognition in noise is reduced, in other words, having a conversation in noisy situation is difficult. Especially non-frequent words (e.g. champagne might be misheard as sausage) and similar-sounding words are difficult to perceive (five vs. life; sock, clock, lock vs. rock). These words and word groups are used in various audiological evaluation and speech perception tests (Mendel & Danhauer, 1997).

The confusion matrices of similar-sounding words are extensive and not all problems are solved by contextual information as a lot of words might be used in similar contexts in a conversation. That requires more also from the other parties in conversation – to make sure that the hearing impaired person gets all the information correct. This can be achieved by using different sentence structures and choosing easily distinguishable, synonymous words for concepts. Using top-down hierarchy within e.g. meeting planning helps as well as clear sentence and word stress patterns. Using visual clues to enhance structures will also benefit the hearing impaired person within conversation (Munhall et al., 2004). On the other hand, slowing speech-rate does not improve intelligibility (Nejime & Moore, 1998).

In milder hearing impairments it might be difficult for the others to notice that one of the conversation partners has a hearing impairment as its implications will only arise later, e.g. in a situation where the next meeting has been settled with time and date and only later one of the conversation partners is searching for confirmation for when the next meeting is or where will it be. Having information about the context, i.e. what is talked about, helps in deciphering what has been said.

Parity principle (Liberman, 1993; Studdert-Kennedy, 1998) and the human mirror neuron system (MNS), (Oztop, Kawato & Arbib, 2013 and others) enable the speaker to adapt to the hearing impairment of the listener, that is, to take into account the parameters in speech which help the listener with a hearing impairment (so-called clear speech).

In more severe hearing impairments clear speech and suitable environment might not be enough for spoken language communication, but alternative and augmentative communication methods (AAC) might be needed to support spoken language recognition and spoken language communication. These include various visual support methods, such as fingerspelling in its various forms (visual and tactile) and sign supported speech. Adaptation to a conversation partner with a severe hearing impairment includes enhancing spoken message with shorter, condensed sentences, clearer articulation patterns, but also verbalizing emotions within speech (e.g. I am smiling), because emotional context might result in unintelligible signal for a hearing aid or cochlear implant (CI) user (Lahtinen, 2008, p. 61). These are methods that interpreters working with hearing impaired and DB people use in ensuring the equal rights for involvement of their clients in the society.

1.1.3. Simultaneous use of music and speech as a soundscape for a hearing impaired person

Unfortunately, the simultaneous use of music and speech is relatively common in everyday life, e.g. shops tend to use background music in relatively high sound pressure levels (SPL). However, in some circumstances simultaneous speech and music are the core of a special setting, such as in a concert event or music therapy sessions. In these situations hearing impaired people are presented with challenging listening environment although for hearing people the environment is quite suitable. In relation to speech in noise research field, the music in the background here can be related to noise in the literature, though here music is not regarded as noise in the traditional sense of the word.

For a specialized, relaxing-oriented music therapy session, such as GIM (also please see chpt 1.2. below), hearing impairment represents a challenge, which requires additional thought about possible solutions. A client with a hearing impairment might not hear either of the precisely-thought sound sources required for a successful therapy session. The situation might be helped with technical solutions present in some of the modern hearing aid devices, such as telecoil options (T) or combinatory techniques with simultaneous telecoil and air-conduction

listening (M/T) or additional hearing solutions, such as conference microphones or personal FM devices attached to the client's hearing aids or CIs. However, these options are not available for everyone, nor do they solve the problem of multiple sound sources but partially (Limb & Roy, 2014, also Phillips-Silver et al., 2015).

Therapist working with a client with a mild to moderate hearing impairment might benefit from using clear speech techniques, such as word selection by frequency and using clear word and sentence stress patterns or arranging the session so that lip reading can be used. Interpreting services might also benefit the client and reduce the need for struggling to hear. One method that has been used successfully in these situations is storytelling by touch (please see chpt 2.1. below)

1.2. Guided Imagery and Music (GIM)

The original concept of GIM stems from Bonny (1975, 2002). It is defined here as allowing an interactional process between therapist and client enabling the client to listen to music and/or for the therapist to either tell a story or evoke certain images using words which may allow the client to either reflect or come to terms with their own feelings or past experiences. It is not just the listening to music but to enhance music with vibrations as such.

Hearing impaired people rely on visual clues and lip reading. During the session the lights are dimmed to create a relaxing environment. This makes it very difficult to follow what the therapist is saying. For this reason some hearing impaired people use interpreting services but even so, it might prove difficult to follow the storyline. This is one of the reasons why and how the Body Story Creative Musical Images through Touch (CMIT) (henceforth BS) evolved (Lahtinen & Palmer, 2005).

In general music is present in the GIM session to provide a relaxed atmosphere and to evoke images. As the acoustics of the music per se cannot be heard by the hearing impaired person the person focusses on the vibrations and physiological and emotional responses created by the music. This can be defined as a "vibro-sensoric" experience. The word was coined within a meeting (Palmer & Ojala, 2016).

The purpose of a GIM 30-45 min. session is to get the client to a relaxed state

Romanoslavica LII nr.1

of mind and feeling safe about sharing the problems with the therapist. Bonny concentrates on normally hearing clients while this approach enhances the vibrations to create a vibro-sensoric experience for hearing impaired clients. Augmenting spoken story with touch elements enables the hearing impaired client to concentrate on relaxation as such without having to struggle with hearing either the spoken language story or the acoustics of music.

Music may be used as a tool to enhance the holistic experience. Bonny uses classical music which is suitable for hearing people whereas this approach uses New Age, avantgarde or pop music as the music needs to have a good vibrational pattern which can be felt through the body. Sometimes this style of music is referred as "open space music". This can be defined as a style where rhythm, tones, melody and dynamics of the music are clear and well-defined. Examples include Sky (1992), Vangelis (1992) or John Barry (1988) (popular music), Brian Eno (1987) or Steve Reich (1970/1971) (avantgarde). The music should be instrumental to avoid predetermined images or distraction to storytelling.

During one guided imagery course which was set up in a small room with 10 students the teacher had a music hifi centre with two speakers and in a GIM exercise the students were lying on the floor in a relaxed posture. The aim was to induce guided imagery using music. One student was hearing and visually impaired and was using hearing aids and a personal FM system. The student had an interpreter present. Unfortunately this student who usually relies on spoken language in communication was not able to follow the storyline of the GIM process even with the FM system as this would have disturbed the atmosphere. The student's language and communication methods included spoken language, deafblind manual alphabet, individual signs, visual and tactile body language and written language, none of which was feasible to use in this situation. At this point, new touch messages had to be created.

Furthermore, in order to hear and feel the vibrations, it was necessary for the student to be close to the speakers and in conjunction to use a balloon to enhance the vibrations (Palmer, Lahtinen & Ojala, 2014, p. 353). When the music was being played, the perception of the music by the student is perceived differently to a hearing student, depending on the type of hearing aid devices used, such as hearing aids or CIs. If using hearing aids, they may pick up more low frequencies than high frequencies while the situation might be vice versa for a CI user. This means the music perceived by the hearing impaired student has an artificial soundscape. In addition the student will have a vibro-sensoric experience (Palmer &

Ojala, 2016). Different types of vibrations may evoke different responses on the body (Palmer, 1999).

1.3. GIM – touch images

When a DB person participates in a GIM session he cannot hear the storyline nor the music as the hearing aid devices cannot properly cope with simultaneous multiple sound sources. When the GIM method includes simultaneous use of spoken storyline and music, it yields into a very challenging soundscape. The visual impairment manifests in difficulty in using lipreading and other visual methods. Thus the only information channel available is touch, i.e. the body. Music in the situation creates a vibro-sensoric experience in addition to the storyline being condensed and transferred by touch. BS provides additional techniques for this.

These techniques consist of haptics produced on a neutral area, here arm or hand by an interpreter, i.e. an additional person ensuring the information flow as a whole. The client gives feedback to the interpreter instantaneously by naming it, acting on it or copying the appropriate body movements. The individual haptics are repeated until feedback is given. The spoken storyline is recreated with haptics onto the body.

The therapist tells the story in well-spaced, condensed parts. There are pauses in between these story parts with only music being played. This enables the interchange of story by haptics. This also allows the client to organise a logical mental storyline based on these haptics and later to give feedback to the therapist.

2. Social-haptic communication and its hierarchy

Social-haptic communication is based on a longitudinal process and development of communication using touch with DB people. The first article to describe some social quick messages was published in 1993, where the concept haptic was used as a framework for the first time (Lahtinen & Palmer, 1993, 1994). Haptic information is transmitted by skin, hands, arms, feet, legs and whole body (Gibson, 1966; Goldstein, 1989). Gibson and Goldstein have investigated how

different body areas are involved in information flow to the body. Raanes (2006) on the other hand examined how different body parts were included when using Norwegian tactile, hands on, sign language during a dialogue between two DB people. So called natural touch messages in family unit interaction were introduced for a wider audience for the first time within a lecture in a deafblind conference in 1996. The theoretical background work started in 1997 (Lahtinen & Palmer, 1996, 1997). After the theoretical framework had been established the methods were adopted by the DB community in different countries through courses and workshops. The first academic module on holistic and interactive communication methods was adopted within the curriculum at the University of Manchester from the academic year 1999 onwards (Lahtinen & Palmer, 1999). The widest collection of haptices was later published in a monograph (BS).

There are currently nine social-haptic communication research areas, each with its own set of haptices. They include: emotions, social-haptic confirmation system, social quick messages, messages when moving together, private messages, movements of the body, orientation in the environment i.e. drawing onto the body, contact to the people and the environment and sharing art and hobby experiences through touch. However, this has only been expanded after the publication of Lahtinen, (2008).

2.1. Haptices, i.e. touch messages

BS had bases for categories of haptices, how they are formed and what kind of natural components they have. Repeating haptices indicates qualitative or quantitative changes, such as heavy rain, high winds, stormy sea etc. Those are indicated with variations of speed, size or duration of touch. These are basic touch grammar elements called haptemes (Lahtinen, 2008, p. 147).

Haptices in the BS developed to encompass landscape and natural phenomena as the GIM lectures were based on stories about individuals enjoying nature adventure. In BS 44 haptices were presented. They were categorised into 6 groups as follows (p. 21-41):

1. general signals such as wait, start, music starting, breathing slowly, relaxing, thinking, listening, waking up and sleeping
2. nature and landscape elements such as island, beach, sand, sea, lake, hill, mountains, tree and river
3. weather elements such as rain, wind, storm, warm and cold

Romanoslavica vol. LII, nr.1

4. seasonal elements such as morning, evening, summer, winter, spring and autumn
5. images of kinaesthetic movements such as standing, walking, jumping up and down, sitting, lying down and two people walking
6. some advanced signs and elements such as fish, ants, crab, horse, snake, bird and boat.

Grouping and definition of haptices was still in process. At that stage the concept "signs" was used, which later was replaced by the correct definition haptice (Lahtinen, 2008, p. 147). The current analysis (2015) yielded 10 subcategories, all related to human reaction to weather elements and phenomena, interactive feedback, experiences and agreed messages of nature topography. The first haptices were copying actions and reactions to situations.

The 10 subcategories are presented with 44 haptices including pictures to illustrate the production and perception of haptices and their place of articulation and location on the body. The examples are presented in the same order as in BS.

Romanoslavica LII nr.1

1. Natural body reactions to heat, cold, etc. (rain, wind, storm, warm, cold,

summer, winter, spring and autumn).

Figure 1. Cold or chill – shaking of arm as if shivering (BS, p. 32)

2. Holistic description of a natural phenomenon – indicates how does rain and wind feel on the skin or face (sand, sea, rough sea, lake and river).

Figure 2. Rain – tips of the fingers tapping (BS, p. 30)

3. Movement transferred onto the body – how a moving animal would feel on the skin (ants, crab and snake).

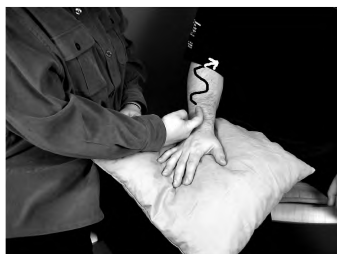

Figure 3. Snake – a single finger slithering from side to side onto the arm (BS, p. 40)

4. Description of a body part - pointing the areas of the body involved

(breathing slowly, relaxing, thinking and listening).

Figure 4. Listening – pointing the side of the ear with fingertip (BS, p. 23)

5. Movements emphasising part of a whole (waking up, sleeping, standing,

walking, jumping, sitting, lying down, fish, horse, bird and boat).

Figure 5. Sleeping – thumb and index finger imitate closing of the eyes (BS, p. 24)

6. Reflex-like messages onto the body (wait).

Figure 6. Wait / stop – palm of the hand with pressure onto the body (BS, p. 21)

7. Interaction including feedback (start and music starting).

Figure 7. Start / yes - flat hand repeated tapping with rhythm of the head nod (BS, p. 21)

8. Indication of number (two people walking and forest).

Figure 8. People walking – two hands with two fingers as for walking (BS, p. 38)

9. Mental images, agreed and discussed together on context (tree, morning

and evening).

Figure 9. Tree – close fist, pivoting on the side of the hand to simulate a tree trunk (BS, p. 28)

10. Topography, landscape elements (island, beach, hill and mountains).

Figure 10. Hill – palm of the hand simulates the shape of the hill (BS, p. 27)

These 10 categories can be divided into 4 stages of information flow: natural and direct reaction on the body (1, 2, 3), movements on the body (4, 5, 6), interactive (7, 8) and agreed partial representations of a whole phenomenon (5, 9, 10). Thus, all of these categories are based on physical experiences, either reflexes,

communicative interaction or body movements.

3. Conclusions and discussion

Within the first GIM sessions introduced in BS first haptices were produced with music-induced rhythm and intensity, very similarly to a child imitating the speech of adults with movement envelopes with a meaning without specific inner structure, but the envelope more affected by the situation than specific, precise combination of elements. At the next stage these envelopes are treated as more specific independent wholes, condensed representations of natural elements. This is a similar development to what happens in a child acquiring a language. The main input for a developing system are repeated language elements from which the child induces the phonological system. Similarly, the haptice system has developed further as the elements have been repeated more and more times by first a core group, but at later stages of the development more and more people from different backgrounds have adopted the different categories for use. And similarly to language development there seems to be individual variation in producing and perceiving these touch elements called haptices.

This development can also be seen as a parallel to the evolution of language ability in human. Other such cognitive functions include mathematics, music and social intuition (Hauser, Chomsky & Fitch, 2002). Research has also revealed similar underlying features and structures shared by all these functions. Here, BS contains a set of condensed touch messages, which have combinatorial elements originating from both language (story-telling) and music. In the case of individual language development and word formation processes we can trace the individual word forms back to their hypothesised and older proto-language forms (Paliga, 2007 and others). Here we are on the verge of a new, emerging system similar to the situation described by Goldin-Meadow (2003) in relation to the emergence of Nicaraguan Sign Language (NSL) from the individuals' so-called home-sign systems. She described the process of agreeing and discussing the signs, which have since then formed the basis of the new NSL. Recently the first native NSL signers have been reported.

By adopting some of these principles described in the beginning of the conclusions and incorporating them into the new haptice system allows the hearing impaired person to interact in the therapy session more without having additional

psychological and physiological stress. Combination of using haptics and feeling music (Palmer, 1999) was essential in the client's experience of the session. The process in which a person is able to feel music what is defined as vibro-sensoric experience (Palmer & Ojala, 2016), needs to be recognised with therapists and other professionals who are working with hearing impaired people. During the session it was noticed that the interpreter using haptics also had to consider the dynamics of the music, e.g. the rhythm of sea waves. That resembles "singing through touch". It means that music also is transferred via haptics. There are individual variations on how strong this tendency is.

From a hearing impaired person's perspective this allows them focus more on the human responses instead of having to rely on different forms of technology in the situation, i.e. it allows the person to be free to enjoy the holistic experience and to centre on the therapy itself. In other words, the use of haptics enables a harmonious therapy session.

This method is adaptable to use and can be applied with a wide range of people. As the method of BS has since been adopted by a wider audience with regards to story telling by touch, a new textbook on the principles has been published (Lahtinen & Palmer, 2014). It promotes the user's participation in art activities (Lahtinen, Palmer & Ojala, 2014; Palmer, Lahtinen & Ojala, 2014; Lahtinen, Palmer & Lahtinen, 2010). Furthermore, the BS haptics can be applied to overcome the language barriers.

References

A. Literal references

- Adams, S.G. & Lang, A.E., (1992). Can the Lombard effect be used to improve low voice intensity in Parkinson's disease?. *European Journal of Disorders of Communication*, 27(2), 121-127.
- Bonny, H.L., (1975). Music and consciousness. *Journal of music therapy*, 12(3), 121-135.
- Bonny, H.L., (2002). *Music consciousness: The evolution of guided imagery and music*. Barcelona Publishers, USA.
- Bronkhorst, A.W., (2000). The cocktail party phenomenon: A review of research on speech

Romanoslavica LII nr.1

- intelligibility in multiple-talker conditions. *Acta Acustica united with Acustica*, 86(1), 117-128.
- Brumm, H. & Zollinger, S.A., (2011). The evolution of the Lombard effect: 100 years of psychoacoustic research. *Behaviour*, 148(11-13), 1173-1198.
- [BS] Lahtinen, R. & Palmer, R., (2005). *The Body Story. Creative Musical Images through Touch (CMIT)*. Cityoffset Oy, Tampere.
- Carney, A.E., Kienle, M. & Miyamoto, R.T., (1990). Speech Perception with a Single-Channel Cochlear Implant. A Comparison with a Single-Channel Tactile Device. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 33(2), 229-237.
- Gibson, J.J., (1966). *The senses considered as perceptual systems*. Prospect Heights, I.L. Waveland Press, Houghton Mifflin Co. Boston, USA.
- Goldin-Meadow, S. (2003). *The Resilience of Language: what gesture creation in deaf children can tell us about how all children learn language. Essays in Developmental Psychology*. Psychology Press.
- Goldstein, E.B., (1989). *Sensation and perception*. Brooks/Cole Publishing Company, USA.
- Hauser, M., Chomsky, N. & Fitch, W.T., (2002). The language faculty: What is it, who has it, and how did it evolve?, *Science*, 298, 1569–1579.
- Hawley, M.L., Litovsky, R.Y., & Culling, J.F., (2004). The benefit of binaural hearing in a cocktail party: Effect of location and type of interferer. *The Journal of the Acoustical Society of America*, 115(2), 833-843.
- Howell, P., (1990). Changes in voice level caused by several forms of altered feedback in fluent speakers and stutterers. *Language and Speech*, 33(4), 325-338.
- Lahtinen, R., (2008). *Haptics and Haptemes - a case study of developmental process in social-haptic communication of acquired deafblind people*. Academic dissertation. University of Helsinki. Cityoffset Oy, Tampere.
- Lahtinen, R. & Palmer, R., (1993). Communication with Usher People, practical ideas for the family and professionals. *7th EUSSG, Potsdam, Germany*.
- Lahtinen, R. & Palmer, R., (1994). Communication with Usher People. *Deafblind Education, July-December*, 7-9.
- Lahtinen, R. & Palmer, R., (1996). Holistic Family Communication, Spoken Language by Touch is More than Just Words. *4th European Deafblind Conference Espoo, Finland*.
- Lahtinen, R., & Palmer, R., (1997). Theoretical Basis of Holistic Communication for Dual-Sensory Impaired People & Family Members. *EUSSG & DBI Proceedings, Madrid, Spain*.
- Lahtinen, R. & Palmer, R., (1999). Holistic & Interactive Communication Methods with Acquired Deafblind People & Families - A Practical Approach. Joint Training Initiative, Distance Learning Course (incl. Video). *Manchester University, UK*.
- Lahtinen, R. & Palmer, R., (2014). Kehotarinoita haptiiseilla - kosketusviestejä kaikenikäisille. Lönnberg Print & Promo, Helsinki.
- Lahtinen, R., Palmer, R. & Lahtinen, M., (2010). *Environmental description for visually and dual sensory impaired people*. Art-Print Oy, Helsinki.
- Lahtinen, R., Palmer, R. & Ojala, S., (2012). Visual art experiences through touch using haptics. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 45, 268-276.
- Lavandier, M. & Culling, J.F., (2010). Prediction of binaural speech intelligibility against noise in rooms. *The Journal of the Acoustical Society of America*, 127(1), 387-399.
- Lieberman, A.M., (1993). In speech perception, time is not what it seems. *Annals - New York Academy of Sciences*, 682, 264-264.

Romanoslavica vol. LII, nr.1

- Limb, C.J. & Roy, A.T., (2014). Technological, biological, and acoustical constraints to music perception in cochlear implant users. *Hearing research*, 308, 13-26.
- Lombard, E., (1911). Le signe de l'elevation de la voix. *Ann. Maladies Oreille, Larynx, Nez, Pharynx*, 37(101-119), 25.
- Mendel, L.L. & Danhauer, J.L., (1997). *Audiologic Evaluation and Management and Speech Perception Assessment*. Singular Publishing Group, London.
- Munhall, K.G., Jones, J.A., Callan, D.E., Kuratate, T. & Vatikiotis-Bateson, E., (2004). Visual prosody and speech intelligibility head movement improves auditory speech perception. *Psychological science*, 15(2), 133-137.
- Nejime, Y. & Moore, B.C., (1998). Evaluation of the effect of speech-rate slowing on speech intelligibility in noise using a simulation of cochlear hearing loss. *The Journal of the Acoustical Society of America*, 103(1), 572-576.
- Oztop, E., Kawato, M., & Arbib, M.A., (2013). Mirror neurons: functions, mechanisms and models. *Neuroscience letters*, 540, 43-55.
- Paliga, S., (2007). *Etymologica et Anthropologica Maiora*. Fundatia Evenimentul, Bucharest.
- Palmer, R., (1999). *Using music with sensory impaired people including those with profound learning disabilities*. Course unit leisure and relationships involving people with complex learning disabilities. University of Manchester.
- Palmer, R., Lahtinen, R. & Ojala, S., (2012). Musical experience and sharing musical haptics. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 45, 351-358.
- Palmer, R. & Ojala, S. working notes 5.1. 2016 (unpublished).
- Phillips-Silver, J., Toiviainen, P., Gosselin, N., Turgeon, C., Lepore, F. & Peretz, I., (2015). Cochlear implant users move in time to the beat of drum music. *Hearing research*, 321, 25-34.
- Raanes, E., (2006). *Å gripe inntrykk og uttrykk. Interaksjon og meningsdanning i døvblindes samtaler: En studie av et utvalg dialoger på taktilt norsk tegnspråk*. Academic dissertation. NTNU, Norwegian University of Science and Technology, Trondheim.
- Rhebergen, K.S., Versfeld, N.J., & Dreschler, W.A., (2005). Release from informational masking by time reversal of native and non-native interfering speech. *The Journal of the Acoustical Society of America*, 118(3), 1274-1277.
- Studdert-Kennedy, M., (1998). Chapter 13. The particulate origins of language generativity: from syllable to gesture. In: Hurford, J., Studdert-Kennedy, M. & Knight, C. (eds.), *Approaches to the Evolution of Language*. Cambridge University Press.
- Wood, N.L. & Cowan, N., (1995). The cocktail party phenomenon revisited: attention and memory in the classic selective listening procedure of Cherry (1953). *Journal of Experimental Psychology: General*, 124(3), 243.

B. Musical references

- Barry, J., (1988). Film Music of John Barry. Music CD.
- Eno, B., (1987). Ambient 1. Music for Airports. Music CD.

Romanoslavica LII nr.1

Reich, S., (1970/1971). Drumming. Music CD.
Sky, (1992). Sky 2. Music CD.
Vangelis, (1992). 1492 Conquest of Paradise. Music CD.

Despre autori

Alipieva, Antoaneta – prof. dr., specialist în literatură bulgară și universală, Universitatea „Konstantin Preslavski” din Șumen, Bulgaria, director adjunct al Departamentului pentru informare, calificare și învățare pe tot parcursul vieții din Varna, Bulgaria (alipievaan@abv.bg)

Antoficiuc, Volodimîr – prof.dr. la Universitatea națională „Iuri Fed’kovicî” din Cernăuți, domenii de interes: literatură ucraineană

Bivolaru Aliona – doctor în filologie, absolventă a Universității din București; domenii de interes: lingvistică ucraineană (a_bivolaru@yahoo.com)

Božič, Boštjan – profesor la Centrul de slovenă ca limbă străină, Facultatea de Arte, Universitatea din Ljubljana; domenii de interes: lingvistică, metodică

Găină, Ala – doctorand la Facultatea de Limbi și Literaturi Străine a Universității din București; domenii de interes: literatură și cultură rusă (milaia_ala@yahoo.com)

Geambașu, Constantin – prof.dr. la Universitatea din București, Facultatea de Limbi și Literaturi Străine, Departamentul de filologie rusă și slavă; domenii de interes: literatură contemporană, cultură polonă, literaturi slave comparate (kgeambasu@yahoo.com).

Godun, Cristina – lect.dr. la Departamentul de filologie rusă și slavă al Facultății de Limbi și Literaturi Străine de la Universitatea din București, domenii de interes: literatură polonă (cristinas_777@yahoo.com)

Hoșciuc, Maria – lect.dr. la Departamentul de Filologie rusă și slavă al Facultății de Limbi și Literaturi Străine de la Universitatea din București; domenii de interes: literatură rusă și ucraineană (mszemenuk@yahoo.com)

Kováčová, Zuzana – Mgr., PhD, Catedra de limbă și literatură slovacă, Catedra Culturilor Mediului a Facultății de Studii Central Europene a Universității „Constantin Filozoful” (Univerzita Konštantína Filozofa), Nitra, Slovacia; domenii de interes: literatura, literatura comparată; zkovacova@ukf.sk

Lațchici, Maria – asist.dr. la Departamentul de filologie rusă și slavă al Facultății de Limbi și Literaturi Străine de la Universitatea din București, domenii de interes: literatură și lingvistică croată

Luță (Țiprișan), Marilena-Felicia – lect.dr. la Departamentul de filologie rusă și slavă al Facultății de Limbi și Literaturi Străine de la Universitatea din București, domenii de interes: filologie slovacă (marilena_tiprișan@yahoo.com)

Matyášová, Martina – Mgr., drd., Catedra de Literatură slovacă, Facultatea de Filozofie, Universitatea „Constantin Filozoful” din Nitra, Slovacia (martina.matyasova1@gmail.com)

Mihai, Raluca Daniela – doctorand la Facultatea de Limbi și Literaturi Străine a Universității din București; domenii de interes: literatură și cultură slovacă (mihai_raluca_daniela@yahoo.com)

Nedelcu, Octavia – prof.dr. la Departamentul de filologie rusă și slavă al Facultății de Limbi și Literaturi Străine de la Universitatea din București, domenii de interes: literatură și cultură sîrbă, literaturi iugoslave (cnedelcu2004@yahoo.com)

Paliga, Sorin – conf.dr. la Departamentul de filologie rusă și slavă al Facultății de Limbi și Literaturi Străine de la Universitatea din București, domenii de interes: lingvistică slavă, tracologie, relații lingvistice româno-slave (sorin.paliga@gmail.com).

Romanoslavica LII nr.1

Suciu, Mihaela – doctorand la Facultatea de Limbi și Literaturi Străine a Universității din București; domenii de interes: literatură și cultură ebraică (mihaelasuciu11@gmail.com)

Trubacová, Lucia – lector de limba slovacă la Departamentul de filologie rusă și slavă al Facultății de Limbi și Literaturi Străine de la Universitatea din București, domenii de interes: filologie slovacă (malaanna68@gmail.com)

CUPRINS

Volumul cuprinde comunicări prezentate la Simpozionul internațional „Zilele culturilor slave în România”, București, 2-3 octombrie 2015

Literatură

Antoaneta Alipieva, <i>Българска историческа проза от 20. и 21. век. Геостратегия и геополитика</i>	7
Volodîmîr Antoficiuk, <i>Indijferens și dijferens în cadrul spațiului genului poeziei religioase (Rugăciunea – imnul religios – psalmul)</i>	17
Maria Hoșciuc, <i>Strategii narrative în proza lui Iren Rozdobuzko</i>	27
Martina Matyášová, <i>Postmoderna a súčasná slovenská literatúra v rumunsku (Postmodernistické tendencie v tvorbe Anny Räu-Lehotskej)</i>	33
Raluca Daniela Mihai, <i>Postmodernul „Mereu verde...”</i>	43
Octavia Nedelcu, <i>Ivo Andrić în cultura română – receptări</i>	51

Mentalități

Aliona Bivolaru, <i>Imaginea Occidentului în proza ucraineană postmodernistă</i>	71
Ala Găină, <i>Personalități ale emigrației ruse în România interbelică. Nikolai Sablin și „Golos Buharesta”</i>	81
Constantin Geambașu, <i>„Secolul meu” de Aleksander Wat în receptarea criticii</i>	89
Cristina Godun, <i>Portretul Varșoviei în romanul „Mořfina” al lui Szczepan Twardoch</i>	97
Maria Lațchici, <i>„Feral Tribune” – o provocare prin conținut și limbaj</i>	111
Mihaela Suciu, <i>Construcția imaginii iudeo-convertitului în pamfletul medieval „Alborayque” (sfârșitul secolului al XV-lea)</i>	117

Lingvistică

Boštjan Božič, <i>Slovenščina na tujih univerzah – kulturni projekt Svetovni dnevi</i>	139
--	-----

Katarína Dudová, <i>Jazykový obraz cti v súčasnej slovenskej kultúre</i>	135
Marilena Felicia Luță (Tiprigan), <i>Despre frecvența verbelor frecventative slovace</i>	157
Samuel Koruniak, <i>Spisovná slovenčina vo Vc jvodine v 21. storočí v kontexte slovensko-srbských jazykových vzťahov (ústny prejav slovenskej vc jvodinskej mládeže)</i>	229
Zuzana Kováčová, Ianko Gubani, <i>Práca a bohatstvo v slovenskej a rumunskej frazeológii</i>	243
Lucie Trubacová, <i>Vzťah jazyka a zdvorilosti v zrkadle teoretických koncepcií</i>	255

Lucrări prezentate în cadrul secțiunii Uralo-Romano-Slavica din cadrul Simpozionului internațional „Zilele culturilor slave în România”, București, 2-3 octombrie 2015

Dennis Estill, <i>Did the 1993 orthographical change effect the pronunciation of the close central vowel in Romanian? The phonological perspective</i>	285
Miroslav Kazík, <i>Slovenské a maďarské neúradné mená slobodných osôb v Dabaši-Šáre a Veňarci v Maďarsku</i>	301
Sorin Paliga, <i>The problem of Slavic Vlachъ and Medieval Latin „Blachus”, which ethnic group(s) do these forms refer to?</i>	319
Russ Palmer, Riitta Lahtinen, Stina Ojala, <i>Body Story – using touch to overcome language barriers</i>	329

Despre autori	347
----------------------------	-----

Tiparul s-a executat sub c-da nr. 4019/2016,
la Tipografia Editurii Universității din București

